CIORAN

Caiete I

1957–1965

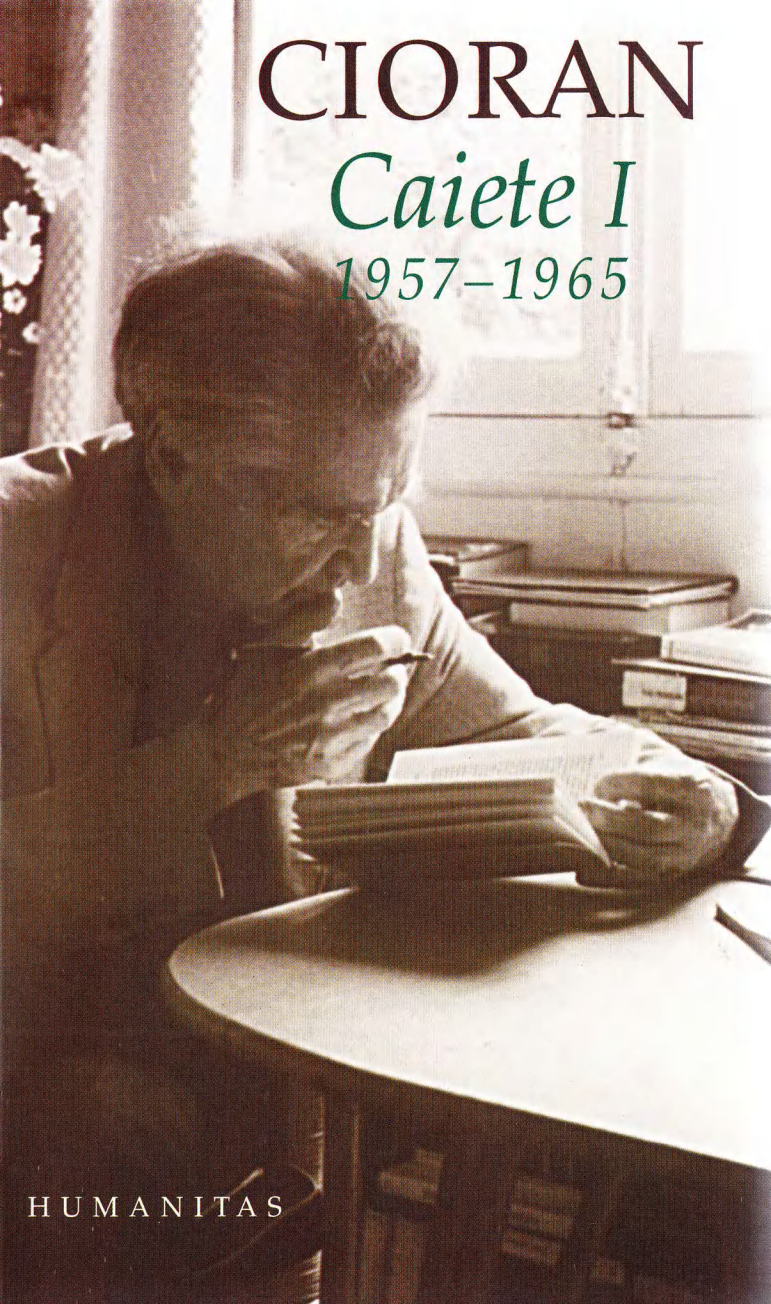

HUMANITAS

OPERA LUI CIORAN

SCRIERI ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Pe culmile disperării
ediția întâi – 1934 / prima ediție postbelică, Humanitas – 1990

Cartea amăgirilor
1936 / 1991

Schimbarea la față a României
1936 / ediție revăzută de autor – 1990

Lacrimi și sfinți
1937 / 1991

Amurgul gândurilor
1940 / 1991

Îndreptar pătimaș
Humanitas – 1991

SCRIERI ÎN LIMBA FRANCEZĂ

Précis de décomposition	*Tratat de descompunere*
Gallimard – 1949	Humanitas – 1992
Syllogismes de l'amertume – 1952	*Silogismele amărăciunii* – 1992
La Tentation d'exister – 1956	*Ispita de a exista* – 1992
Histoire et utopie – 1960	*Istorie și utopie* – 1992
La Chute dans le temps – 1964	*Căderea în timp* – 1994
Le Mauvais démiurge – 1969	*Demiurgul cel rău* – 1995
De l'inconvénient d'être né – 1973	*Despre neajunsul de a te fi născut* – 1995
Écartèlement – 1979	*Sfârtecare* – 1995
Exercices d'admiration – 1986	*Exerciții de admirație* – 1993
Aveux et anathèmes – 1987	*Mărturisiri și anateme* – 1994

Mon Pays / Țara mea
Humanitas – 1996

Cahiers 1957 – 1972
Gallimard – 1997

PUBLICISTICĂ, CORESPONDENȚĂ, CONVORBIRI

Singurătate și destin
Humanitas – 1992

Convorbiri
Humanitas – 1993

Scrisori către cei de-acasă
Humanitas – 1995

CIORAN

Caiete I

1957–1965

Cuvânt înainte de
SIMONE BOUÉ

Traducere din franceză de
EMANOIL MARCU și VLAD RUSSO

Ediția a II-a

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Coperta
IOANA DRAGOMIRESCU MARDARE

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CIORAN, EMIL
Caiete / Cioran; cuvânt înainte: Simone Boué; trad.: Emanoil Marcu, Vlad Russo. – București: Humanitas, 2010
3 vol.
ISBN 978-973-50-2654-7
Vol. 1: 1957–1965. - ISBN 978-973-50-2655-4

I. Boué, Simone (pref.)
II. Marcu, Emanoil (trad.)
III. Russo, Vlad (trad.)

821.135.1-94
E.M. CIORAN

CAHIERS 1957–1965
© Éditions Gallimard, 1997

© HUMANITAS, 1999, 2003, 2005, 2010, pentru prezenta versiune românească

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi Carte prin poștă: tel./fax 021/311 23 30
C.P.C.E. – CP 14, București
e-mail: cpp@humanitas.ro
www.libhumanitas.ro

Cuvânt înainte

Mult timp, pe masa de lucru a lui Cioran a stat un caiet, totdeauna închis.

La moartea sa, adunându-i manuscrisele pentru a le încredința Bibliotecii Doucet, am găsit treizeci și patru de caiete identice. Doar coperțile, purtând un număr și o dată, erau diferite. Începute la 26 iunie 1957, se opresc în 1972.

Timp de cincisprezece ani, Cioran a păstrat pe birou, la îndemână, unul din aceste caiete, care părea mereu același și pe care nu l-am deschis niciodată. Sunt aici note în general scurte („Am fragmentul în sânge"), cel mai adesea nedatate. Sunt datate doar evenimentele considerate importante, adică ieșirile la țară și nopțile de insomnie – de felul: „Duminică 3 aprilie. Mers toată ziua în împrejurimile Dourdanului..." „10 aprilie. Plimbare de-a lungul canalului Ourcq." „24 noiembrie. Noapte îngrozitoare." „4 mai. Noapte atroce." În ciuda caracterului lor repetitiv și monoton, am păstrat toate aceste pasaje, pentru motivul că sunt datate.

Caietele lui Cioran nu au nimic dintr-un jurnal care să consemneze în detaliu evenimentele zilei — gen lipsit, pentru el, de orice interes. Ai mai curând impresia că te afli în fața unor schițe sau ciorne. Numeroase cugetări și fragmente se regăsesc, neschimbate, în cărțile sale. Anumite note sunt însemnate cu o cruce roșie pe margine ori sunt încadrate, ținute parcă în rezervă.

În iunie 1971, scrie: „M-am hotărât să adun laolaltă gândurile risipite în aceste treizeci și două de caiete. Abia peste două sau trei luni voi ști dacă pot să constituie materia unei cărți (al cărei titlu ar putea fi « Interjecții » sau « Eroarea de a te naște »).“

Caiete de ciorne — dar și de exerciții. Aceeași notă e reluată de trei–patru ori sub forme diferite, e șlefuită, decantată, cu o grijă constantă pentru laconism, pentru concizie.

În decembrie 1969, Cioran notează: „Nu voi renunța la aceste caiete, căci reprezintă singurul contact pe care-l am cu « scriitura ». Sunt luni de când nu am mai scris nimic.“ Și adaugă: „Dar acest exercițiu zilnic are partea lui bună, îmi permite să mă apropii de cuvinte și să-mi vărs în ele, deopotrivă, obsesiile și toanele. [...] Căci nimic nu este mai arid și mai futil decât urmărirea « ideii ».“

De unde anecdote, relatarea unor întâlniri, portrete sau mai degrabă schițe, mai mult sau mai puțin feroce, de prieteni sau dușmani desemnați prin inițiale sau prin litera X. Cutare nume, scris mai întâi în clar, a fost apoi șters, ca și cum, păstrându-le anonimatul, Cioran ar fi vrut să-i protejeze pe cei atacați sau luați în derâdere. S-a gândit oare atunci că aceste pagini ar putea fi citite cândva?

Pe coperta caietelor I, II, IV, VIII, X, citim: „A se distruge“. Pe primul caiet, Cioran a adăugat și subliniat: „Toate aceste caiete vor fi distruse“; la fel pe caietele VIII și X. Totuși, le-a păstrat și ordonat cu grijă... Caietele l-au ajutat să se răfuiască cu universul și mai ales cu sine însuși. Zi de zi, el înșiră aici eșecuri, suferințe, angoase, furii, umilințe. Cioran diurnul — zeflemitor și tonic, vesel și capricios — pălește în spatele acestei sfâșietoare spovedanii secrete. Dar n-a spus el în repetate rânduri că scrie doar atunci când îi vine să-și „tragă un glonte în cap“?

Evenimentele pe care le relatează, scenele pe care le descrie (aceea, de pildă, când primește vestea morții mamei sale) sunt scene la care-am asistat și pe care mi le amintesc — o amintire ce uneori diferă sensibil de mărturia lui Cioran. Pentru că el

le-a trăit și simțit singur. Pentru că oriunde și oricând Cioran este SINGUR.

A trăit SINGUR și a murit SINGUR. Acum, când unii îl înfierează pe tânărul provocator și pătimaș care a fost Cioran într-un trecut demult apus, când apar analize ale operei sale, studii pretins obiective, iar haita „oamenilor de bine" se dezlănțuie contra lui, cercul se închide. În viață, singur, în moarte, de două ori singur.

În iunie 1995, Fernando Savater scria în El Pais *un tulburător adio ce se încheia astfel: „Acolo unde mergi acum, va trebui să cobori singur* (Tienes que bajar solo). *Îmi amintesc de asemeni titlul sub care, în 1990, Humanitas i-a adunat o sumă de articole de tinerețe scrise în românește, un titlu superb care pentru mine îl rezumă pe Cioran:*
SINGURĂTATE ȘI DESTIN.

SIMONE BOUÉ

(Simone Boué a murit într-un accident pe 11 septembrie 1997, chiar înainte de a corecta șpalturile acestei cărți, pentru care a făcut foarte mult, dar pe care n-a mai avut bucuria s-o vadă.)

26 iunie 1957

Citit o carte despre căderea Constantinopolelui. Am *căzut* o dată cu cetatea.

În plină stradă, îmi vine să plâng! Am demonul lacrimilor.

Scepticismul meu este inseparabil de delir, și niciodată n-am înțeles cum se poate cineva îndoi cu *metodă*.

Emily Dickinson: „I felt a funeral in my brain"[1]; aș putea adăuga, ca Dra de Lespinasse, „în toate clipele vieții mele".

Eterne funeralii ale spiritului.

Va fi oare înțeleasă vreodată drama unui om care, în nici o clipă a vieții sale, n-a putut *uita* paradisul?

Sunt cu un picior în paradis; cum alții sunt cu un picior în groapă.

Ajută-mă, Doamne, să-mi lichidez ura și mila de mine însumi, să nu le mai simt permanenta oroare!

Totul în mine se face rugă și blasfemie, totul devine chemare și refuz.

---

[1] „Am simțit o înmormântare în creier." Primul vers din poemul 280, din cele 1 775 găsite la moartea lui Emily Dickinson. (*N. ed. fr.*)

Spusa unui cerșetor: „Când te rogi lângă o floare, ea crește mai repede."

Să fii un tiran fără slujbă.

Veșnică poezie *fără cuvinte*; liniște ce vuiește sub mine. De ce n-am darul Verbului? Să ai atâtea senzații – și să fii sterp!

Prea mult am cultivat simțirea în detrimentul exprimării; am trăit prin cuvânt; – așa am sacrificat rostirea –

Atâția ani, o viață întreagă – și nici măcar un vers!

Toate poemele pe care aș fi putut să le scriu, pe care le-am înăbușit în mine din lipsă de talent sau din pasiune pentru proză, vin deodată să-și ceară dreptul la existență, își strigă indignarea și mă copleșesc.

Idealul meu de scriitură: să-l amuțești definitiv pe poetul ascuns în tine; să-ți lichidezi ultimele rămășițe de lirism; – să te împotrivești esenței tale intime, să-ți trădezi inspirațiile; să-ți calci în picioare elanurile – și chiar grimasele.

Orice iz de poezie otrăvește proza și o face irespirabilă.

Am un curaj negativ, un curaj îndreptat împotrivă-mi. Mi-am abătut viața de la sensul pe care mi l-a hotărât ea. Mi-am anulat viitorul.

Am un imens avans față de moarte.

Sunt un filozof-urlător. Ideile mele, dacă idei se cheamă, latră; nu explică nimic, explodează.

Toată viața am consacrat un cult marilor tirani împotmoliți în sânge și în remușcare.

M-am rătăcit în Litere din neputința de a ucide sau de a mă ucide. Această neputință, această lașitate, doar ea a făcut din mine un scrib.

Dacă Dumnezeu și-ar putea imagina ce povară îmi este cel mai neînsemnat act, s-ar milostivi de mine sau mi-ar ceda locul său. Căci neputințele mele au ceva nesfârșit de josnic și divin în același timp. Sunt omul cel mai puțin făcut pentru a trăi pe pământ. Aparțin altei lumi, altfel spus sunt dintr-o sublume. Dintr-un scuipat al diavolului, iată din ce sunt plămădit. Și totuși, și totuși!

Sfâșiat între arțag și groază.

Mongolie a sufletului.

Era un om depravat de suferință.

2 august 1957. Sinuciderea lui E.: un hău imens se deschide în trecutul meu, lăsând să iasă mii de amintiri delicate și sfâșietoare.
Ea iubea atât de mult decăderea! Și totuși s-a sinucis ca să scape de ea.

Dacă duceam la bun sfârșit a zecea parte din proiectele mele eram de departe autorul cel mai fecund din câți au fost vreodată. Spre nefericirea, sau fericirea mea, întotdeauna m-am legat mai mult de posibil decât de realitate, și nimic nu este mai străin de firea mea decât împlinirea. Am disecat până în cele mai mici detalii tot ce nu voi fi făcut niciodată. Am mers până la capătul virtualului.

22 XII 1957
Vid supraomenesc, subită prăbușire a tuturor certitudinilor dobândite cu greu în acești ultimi ani...

Pe 18 ale lunii, moartea tatei. Nu știu, dar simt că îl voi plânge altă dată. Sunt atât de absent pentru mine însumi, că nu găsesc putere nici măcar pentru un regret, și am căzut atât de jos, că nu mă pot ridica la înălțimea unei amintiri sau a unei remușcări.

Să percepi partea de irealitate din orice, semn sigur că înaintezi spre adevăr...

Sentiment *mistic* al înjosirii și decăderii mele.

Văzut azi, miercuri 25 decembrie 1957, chipul tatălui meu mort, în sicriu.

Mi-am căutat izbăvirea în utopie, dar n-am găsit vreo mângâiere decât în Apocalipsă.

Collège de France. Curs al lui Puech despre Evanghelia după Matei (apocrifele egiptene). Senzație teribilă: toată asistența mi s-a părut, *dintr-o dată*, formată din morți.

17 ianuarie 1958

Acum câteva zile... Mă pregăteam să ies și, ca să-mi aranjez fularul, mă privesc în oglindă. Brusc, o spaimă cumplită: *cine e omul ăsta?* Cu neputință să *mă* recunosc. Mi-am recunoscut pardesiul, fularul, pălăria, însă degeaba, tot nu știam cine sunt; căci nu eram *eu*. Am rămas așa vreo treizeci de secunde. Când am reușit să-mi revin, spaima n-a încetat imediat, dar a scăzut puțin câte puțin. A rămâne cu mintea întreagă e un privilegiu ce ne poate fi retras.

Culmi ale abuliei! Ca să scap de ele, citesc din când în când o carte despre Napoleon. *Curajul* celorlalți ne servește uneori de întăritor.

Știu în sfârșit ce sunt nopțile mele: în timpul lor, străbat în gând tot intervalul ce mă separă de Haos.

De mult mă gândesc că, pentru a ne măsura progresele în viața spirituală, unicul criteriu e capacitatea de a renunța.

Și totuși! Când reexaminez unele din actele mele de renunțare, pricep că fiecare a fost însoțit de o enormă – deși secretă – satisfacție a orgoliului, sentiment total opus oricărei aprofundări lăuntrice.

Și când mă gândesc că am fost la un pas de sfințenie! Dar anii aceia au rămas departe, iar amintirea lor mă doare.

De dimineața până seara, nu fac decât să mă răzbun. Pe cine? Pe ce? Nici eu nu mai știu, sau uit, de vreme ce tuturor le vine rândul... Nimeni nu știe mai bine decât mine ce e aceea furia disperată. O, explozii ale decăderii mele!

„...iar cei din urmă vor fi cei dintâi."

Ar fi destul această promisiune, și singură, ca să explice izbânda creștinismului.

(În teribila mea decădere, nu pot să aud această promisiune fără să fiu întru câtva tulburat. E ceea ce mi s-a întâmplat pe 30 ianuarie, la Collège de France, la un curs al lui Puech despre Evanghelia – apocrifă – după Toma.)

Care va fi viitorul?

Revolta popoarelor fără istorie.

În Europa, e clar; vor triumfa doar popoarele care nu au trăit.

Incapacitatea mea de a trăi nu este egalată decât de incapacitatea de a-mi câștiga existența. Banul nu se lipește de mine. Am ajuns la patruzeci și șapte de ani fără să fi avut vreodată un *venit*!

Nu pot gândi nimic *în termeni de bani.*

Ca să-ți câștigi existența, trebuie să te ocupi *de ceilalți*; or, eu nu mă ocup decât de... Dumnezeu și de mine însumi, de totul și de nimic.

Tocmai am murit...

Să atingi limita inferioară, extremitatea umilinței, să te prăbușești, să te arunci în ea sistematic, dintr-un soi de încăpățânare inconștientă și morbidă! Să devii o cârpă, o târâtură, să te afunzi în noroi; apoi, sub povara spaimei și a rușinii, să explodezi și să te regăsești, *adunându-ți propriul moloz.*

Nu pot coborî mai jos în neantul meu, nu pot depăși limitele decăderii mele.

Noaptea curge în venele mele.

Cine mă va trezi, cine mă va trezi?

Cum totul mi se pare lipsit de importanță, am ajuns să nu am nici un subiect, nici un pretext pentru a-mi pune mintea la lucru. Ca să evit o catastrofă, trebuie neapărat să-mi reinventez o *materie*, să-mi creez noi subiecte, orice în afară de eu, orice se poate dispensa de „eu".

Să scriu o „Apologie a Prusiei" – sau „Pentru o reabilitare a Prusiei".

De când Prusia a fost înăbușită, redusă la neant, mi-am pierdut somnul. Sunt poate, în afara Germaniei, singurul care plânge pe ruina Prusiei. Era singura realitate *solidă* din Europa; Prusia fiind distrusă, Occidentul *trebuie* să cadă sub puterea rușilor.

Prusacul e mai puțin crud decât oricare „civilizat". – Prejudecată ridicolă contra Prusiei (vina Franței în această chestiune); prejudecată favorabilă austriecilor, renanilor, bavarezilor, infinit mai cruzi; nazismul – un produs al Germaniei sudice. (Este o evidență, dar nimeni n-o recunoaște.)

A sosit momentul de a spune în sfârșit adevărul.

Incitând la nimicirea politică a Prusiei, rușii știau ce fac; anglo-saxonii îmbrățișau doar o prejudecată moștenită de la francezi (care însă au scuze), și care de la Revoluție încoace determină opinia – adică prejudecățile – în lume. [*Cuvânt ilizibil*] politica americană; pe de altă parte, Anglia, *pentru prima dată într-o mie de ani*, acționează contra propriilor sale interese și renunță – adevărată sinucidere – la ideea de echilibru european.

Exaltare nespusă, incandescență insuportabilă, ca și cum soarele s-ar fi ascuns în venele mele!

Să nu poți trăi decât în vid sau în plenitudine, în interiorul unui *exces*.

Aș putea, eventual, să am raporturi *adevărate* cu Ființa; cu *ființele* însă, niciodată.

Toate neputințele se reduc la una: aceea de a iubi, aceea de a evada din propria tristețe.

Disperarea e desigur un păcat; dar un păcat împotriva ta însuți. (Ce intuiție profundă a creștinismului! Să așeze lipsa de speranță printre păcate!)

Boala a venit să dea savoare caliciei mele, să-mi *condimenteze* sărăcia.

Să strig, dar spre cine? – a fost unica problemă a vieții mele.

19 februarie 1958. Fericire insuportabilă! Mii de planete se dilată în necuprinsul conștiinței. Fericire înfricoșătoare.

Senzații de avorton – și senzația unui Dumnezeu – altele n-am cunoscut. *Punct* și *infinit*, dimensiunile mele, modurile mele de existență.

Dacă sentimentul deșertăciunii universale ar putea, singur, să confere sfințenia, ce sfânt aș mai fi! Aș ocupa întâiul loc în ierarhia sfinților!

Fondul disperării este îndoiala de sine.

Sunt *terminat*, sunt pe marginea rugăciunii.

M-am gândit astăzi, 20 februarie 1958, la starea de putrefacție în care se găsesc prietenii mei morți și tatăl meu, și m-am gândit la propria-mi putrefacție.

Doar munca ar putea să mă salveze, dar să muncesc – nu pot. Voința mi-a fost *vătămată* din naștere. Proiecte colosale, himerice, fără nici un raport cu puterile mele.

Ceva în mine mă neagă, m-a negat dintotdeauna. Un principiu nefast, consubstanțial cu sângele și cu spiritul meu.

Nici un subiect nu merită să te apleci asupra lui mai mult de câteva clipe. Ca să reacționez contra acestei certitudini, am încercat să-mi transform în manii toate ideile; era singurul mod de a le face să dureze – în fața ochilor... minții mele.

Mă reîntorc la Haos prin simplul joc al fiziologiei. Sfâșiere a rărunchilor! Preliminarii ale unei teologii cu totul speciale.

Nu sunt de *aici*; condiție de exilat *în sine*; nicăieri nu sunt acasă – totală neapartenență la orice.
Paradisul pierdut – obsesia mea de fiece clipă.

Ce aș fi, ce m-aș face fără nori? Majoritatea timpului mi-o petrec privindu-i cum trec.

24 februarie 1958
De câteva zile, mă bântuie din nou ideea sinuciderii. E-adevărat, mă gândesc adesea la ea; dar să te gândești este una; și alta să-i suporți tirania. Acces teribil de obsesii negre. Imposibil, doar cu puterile mele, s-o mai duc mult așa. Mi-am pierdut capacitatea de a mă consola.

Corsica, Andaluzia, Provence – planeta aceasta nu va fi fost așadar inutilă.

Lipsa lui de talent era vecină cu geniul...

Să construiești mai multe proiecte decât un escroc sau un explorator și totuși să fii lovit de abulie, bolnav – și nu metaforic – la rădăcina voinței.

Creier bolnav, stomac bolnav – și restul așișderea. – Esențialul este compromis.

Viziunea unor prăbușiri. Cu ele trăiesc de dimineață până seara. Am toate infirmitățile unui profet, nu însă darurile lui.

Și totuși știu – o știu năvalnic, irezistibil – că am, dacă nu imaginea clară, măcar bănuiala a ceea ce ne rezervă viitorul. Și ce viitor, pe toți zeii!

Mă simt contemporan cu toate spaimele viitoare.

Marea mea predilecție pentru naufragii.

Am tot ce are un epileptic, mai puțin epilepsia.

Accese de violență supraomenești, neomenești! Am uneori sentimentul că toată carnea, toată materia din care sunt alcătuit se va preface brusc, cândva, într-un strigăt al cărui înțeles le va scăpa tuturor, cu excepția lui Dumnezeu...

Profet mincinos: până și deziluziile mele au naufragiat.

Singurul lucru ce mă *satisface* e sfârșitul lumii... Nevoie de spaimă sau infinită lașitate?

Am renunțat, *printre altele*, la poezie...

Reproșurile, furiile, amărăciunile mele provin, toate, dintr-o nemulțumire de mine însumi pe care nimeni nu va putea vreodată s-o simtă cu aceeași intensitate. Silă de mine însumi, silă de lume.

Ceea ce nu se poate traduce în termeni de religie nu merită să fie trăit.

„Într-o zi mi-a trecut prin minte ideea că dacă s-ar urmări strivirea completă a personalității omului, distrugerea lui totală, pedepsirea lui cu pedeapsa cea mai cruntă, de care până și ucigașul cel mai înverșunat să se cutremure, îngrozindu-se numai la gândul că ar putea să se abată asupra

lui, ar fi de ajuns ca acesta să fie pus la o muncă cu desăvârșire inutilă și absurdă."[1] (*Amintiri din casa morților*)

Aproape tot ce fac spre a-mi câștiga existența poartă această pecete de inutilitate, căci tot ce nu mă interesează *în mod absolut* îmi pare de-o absurditate vecină cu supliciul.

Simt uneori, ascunse în mine, puteri infinite. Dar vai, nu știu la ce să le folosesc; nu cred în nimic, iar ca să acționezi e nevoie să crezi, să crezi, să crezi... Mă irosesc zi de zi, căci las să piară lumea ce trăiește în mine. Cu un orgoliu nemăsurat, să te afunzi totuși în decădere, într-o tristețe sterilă, în neputință și mutism.

Rusia este o *națiune în așteptare*, a spus Dostoievski. A fost, dar nu mai e, din păcate!

„Întristarea cea după Dumnezeu lucrează pocăință spre mântuire, fără părere de rău; pe când întristarea lumii lucrează moarte." (Sfântul Pavel)

„Care o caută [moartea] mai pătimași decât ar căuta o comoară..." (Iov)

Există o anume voluptate în a rezista chemării sinuciderii.

Rusia! Simt o atracție profundă pentru această țară ce a distrus-o pe a mea.

Milostenie – acest cuvânt conține, singur, lumi întregi. Cât de departe merge religia! L-am disprețuit, l-am renegat pe Cristos cu bună știință, și atât de ticăloasă mi-e firea că nu mă pot căi.

Ca să scrii, îți trebuie un minimum de interes pentru lucruri; și mai trebuie să crezi că lucrurile pot fi redate

[1] Trad. rom. de Nicolae D. Gane. (*N. t.*)

sau măcar sugerate prin cuvânt; – nu mai am acest interes, nici această credință...

Surâsul său rudimentar.

Sfâșiat între cinism și elegie.

Dacă în fiecare zi aș putea să scriu un psalm, soarta mi-ar fi infinit ușurată. Să scriu? – Nici măcar, să citesc unul, nimic mai mult! – Nu pot atinge mântuirea, sau mai curând concep mijloacele de a mă mântui, însă aceste mijloace... nu le am, nu le pot avea...

Cei doi înțelepți, cei mai mari, ai Antichității crepusculare: Epictet și Marc Aureliu, un sclav și un împărat.

4 iunie 1958

Fiecare crede că ceea ce face el este important; eu nu: așa încât nu pot face nimic...

Citit câteva poeme de Alexandr Blok. – O, rușii ăștia, ce aproape îmi sunt! – Genul meu de plictis e întru totul slav. Dumnezeu știe din ce stepă mi-au venit strămoșii. Port în mine, ca pe-o otravă, amintirea ereditară a nemărginirii. În plus sunt, ca sarmații, un om pe care nu te poți bizui, un individ dubios, suspect și nesigur, de o duplicitate cu atât mai gravă cu cât e dezinteresată. Mii de sclavi își strigă în mine părerile și durerile contradictorii.

După o noapte albă, am ieșit în stradă. Toți trecătorii semănau cu niște automate; nici unul nu părea viu, toți păreau împinși de un resort nevăzut; mișcări geometrice; nimic spontan; surâsuri mecanice; gesticulări de fantome; – totul era încremenit...

Nu e prima dată când, după insomnie, am această impresie de lume încremenită, golită de viață. – Aceste nopți albe îmi sorb sângele, îl devoră; fiind eu însumi un spectru, cum aș putea să văd în ceilalți semnele realității?

Mai aproape de tragedia greacă decât de Biblie. Întotdeauna am înțeles și simțit mai bine Destinul decât pe Dumnezeu.

Nimic din ce-i rusesc nu mi-e străin.

Plictisul meu este *exploziv*. Am acest avantaj față de marii plictisiți, care de regulă erau pasivi și blânzi.

Zgomotul – osânda pentru păcatul dintâi, sau mai curând materializarea lui.

7 iunie 1958

Găsit într-un colț o coajă de brânză, aruncată acolo mai de mult. În jurul ei, o armată de insecte negre. Aceleași insecte ți le imaginezi devorând ultimele rămășițe ale unui creier. Să te gândești la propriul cadavru, la metamorfozele oribile ce-l așteaptă, are ceva liniștitor: te apără de mâhniri și de spaime; o frică ce distruge alte mii de frici.

Viziunile macabre ce dăinuie în mine mă apropie pentru totdeauna de Părinții din deșert. Un sihastru în plin Paris.

Nu cred că virtuțile sunt legate între ele și că a poseda una înseamnă că le posezi pe toate. În fapt nu fac decât să se neutralizeze reciproc; sunt *invidioase*. De aici ne vine mediocritatea și stagnarea.

Doamne, de ce n-am darul rugăciunii? Nimeni pe lume nu-ți este mai aproape, nici mai îndepărtat. Un dram de certitudine, un strop de consolare, e tot ce-ți cer. Dar tu nu poți răspunde, nu poți.

8 iunie 1958

Duminică apăsătoare. Tocmai am ridicat pleoapa lui Dumnezeu.

Aceeași duminică.

De treizeci de ani, în *fiecare* zi, simt în picioare un miliard de furnici neadormite. Un miliard de înțepături zilnice,

uneori abia perceptibile, alteori dureroase. Amestec de indispoziție și dezastru.

Ca să creezi o operă, e nevoie de un minimum de credință – în tine însuți sau în ceea ce faci. Dar să te îndoiești de tine și de acțiunile tale, până-ntr-atât că această îndoială se înalță la rang de credință! Credință negativă și stearpă, care nu duce la nimic, doar la complicații fără sfârșit, sau la strigăte sugrumate.

Paris: insecte înghesuite într-o cutie. Să fii o insectă *celebră*. Orice glorie este rizibilă; cel ce tânjește după glorie are pesemne gustul decăderii.

9 iunie 1958

Universul îmi explodează în creier. Febră insuportabilă. Sunt la un pas de Haos. Elementele se dezlănțuie. Pământul îmi fuge de sub picioare. Cine mă va reconcilia cu lucrurile? Un punct fix, caut un punct fix, și nu găsesc decât incertitudine și noroi, și un delir irepresibil. Ființa e un text șters, pe care nu mai am puterea să-l rescriu.

Totul este aparență – dar aparența *cui*? A Nimicului.

Am în mine un fond de scepticism pe care nimic nu-l poate clinti și care rezistă tuturor credințelor mele, tuturor veleităților mele metafizice.

Această febră în stare pură, sterilă, și acest strigăt înghețat!

Să ai sentimentul obsedant al propriului neant nu înseamnă să fii umil, nici vorbă. Puțină smerenie, puțină smerenie – mi-ar trebui mai mult ca oricui. Dar senzația nimicului meu mă umflă de orgoliu.

Senzația că sunt o insectă fixată pe o cruce nevăzută, dramă cosmică și infinitezimală, apăsarea unei mâini feroce și imateriale.

Trebuie să-mi inventez un surâs, să mă înarmez cu el, să mă pun sub protecția lui, să am ce așeza între lume și mine, să-mi ascund rănile, să fac în fine ucenicia măștii.

O viață de ratat, de târâtură, cu tristeți inutile și istovitoare, cu nostalgii fără obiect și fără direcție; un nimic ce rătăcește pe drumuri, ce se complace cu durerile și grimasele lui...

Ah! dacă aș fi putut să-mi urmez esența!... Dar dacă era o esență coruptă?... Hotărât lucru, mă neg și totul mă neagă. În mine nu mai e nici urmă de mine însumi.

Când ceilalți au încetat să existe pentru noi, încetăm la rându-ne să existăm pentru noi înșine.

Sâmbătă 21 iunie 1958

Tata a murit exact acum șase luni.

Urâtul mă cuprinde iarăși, acel urât pe care l-am cunoscut în unele duminici ale copilăriei, care apoi mi-a devastat adolescența. Un vid ce pustiește spațiul, și de care doar alcoolul ar putea să mă apere. Dar alcoolul îmi este interzis, toate *leacurile* îmi sunt interzise. Și totuși încă mă încăpățânez! Dar *în ce* stări? Desigur nu în ființă.

Lașitatea m-a împiedicat să fiu eu însumi. Nu am avut curajul nici să trăiesc, nici să mă nimicesc. Mereu la jumătatea drumului între cvasiexistența și neantul meu.

„O singură zi de singurătate îmi dăruiește mai multă bucurie decât toate triumfurile mele." (Carol Quintul)

La douăzeci de ani, aveam o nesățioasă dorință de glorie; – acum nu o mai am. Iar fără ea cum să acționez? Nu-mi rămâne decât consolarea unei gândiri intime și ineficace.

De luni de zile, Emily Dickinson mi-e alături în toate clipele de angoasă.

24 iunie

Simt că mă voi reconcilia cu poezia. Nici n-ar putea fi altfel: nu pot să mă gândesc decât la mine însumi...

Abdicarea lui Carol Quintul e momentul istoric cel mai drag inimii mele. Am trăit literalmente la Yuste în compania împăratului bolnav de gută.

De mult doresc să renunț la „conversația fățurilor", dar nu izbutesc decât arareori, cu poticneli și cu păreri de rău!

Disprețul oamenilor mă întărește, și nu le cer decât o favoare: să nu însemn nimic în ochii lor.

O evanghelie pe gustul meu: o *Imitatio* fără Isus.

Succesul nu atrage neapărat alt succes; eșecul însă cheamă întotdeauna eșecul. *Destin* e un cuvânt ce are sens doar în nenorocire.

Puteri ale Cerului! Tânjesc după vremea când puteați fi invocate, când strigătul nu răsuna în vid, când vidul însuși încă nu exista!

25 iunie 1958

Tânăr fiind, m-am gândit atâta la moarte încât, la bătrânețe, nu mai am nimic de adăugat: o spaimă tocită.

25 iunie 1958, ora 16

Senzația unei fericiri nemaiștiute. De unde ar putea izvorî? Cât de misterios și de bizar e totul!

Nu există nimic mai enigmatic decât bucuria.

27 iunie 1958

Melancolia este regretul după o altă lume, dar care e acea lume, n-am știut niciodată.

Nici măcar Dumnezeu n-ar putea pune capăt contradicțiilor mele.

Am introdus suspinul în ordinea intelectului.

Din decență, am pus surdină strigătelor mele; altminteri aș fi fost un subiect de groază pentru ceilalți – și nu mai puțin pentru mine însumi.

De îndată ce cobor puțin în mine însumi, aud chemările și urletele Haosului înainte de a se preface ori de a degenera în Univers...

Să atacăm realul la rădăcină, să-i schimbăm întocmirea și sensul.

X e atât de fals și de interesat încât nu e capabil de nici o pornire spontană. Totul în el e premeditare și aranjament: ai spune că respiră din calcul.

Cineva zdrăngănește la un pian dezacordat: în mine melancolia curge în valuri.

Articolul meu despre Utopie, apărut în numărul pe iulie al *N.R.F.*, e atât de prost că a trebuit să mă culc – de disperare. – Nu pot să scriu fără stimulente; iar stimulentele îmi sunt interzise. Cafeaua, iată singurul secret.

Delir încremenit, lene supranaturală.

Să spui tuturor lucrurilor un *nu* fulgurant, să contribui cât poți la sporirea perplexității generale.

Ai mei, mama și tata: cu greu se pot imagina două ființe mai diferite. N-am reușit să împac în mine caracterele lor ireductibile; astfel, o dublă și ireconciliabilă ereditate îmi apasă spiritul.

Ura fără obiect, ura pură este o formă de disperare, probabil cea mai rea dintre toate. Dar cum să explici asta?

Datorez insomniilor mele tot ce-i mai bun și tot ce-i mai rău în mine.

Surâsul său demodat.

X: un scriitor *mort*.

13 iulie

Duminică teribilă, ce-mi amintește toate duminicile în care am simțit totala deșertăciune a tot și a toate.

Atâta m-am aplecat asupra vidului meu, atâta l-am cercetat și l-am aprofundat, încât nu pare să mai fi rămas ceva din el: l-am epuizat, i-am secat izvorul.

Cu cât mă gândesc la vid, cu atâta îmi dau seama că am făcut din el un concept mistic, sau un substitut al infinitului, poate al lui Dumnezeu.

Să te agiți prostește pe o planetă ratată.

„... lenea e un soi de beatitudine a sufletului, ce-l consolează pentru orice pierdere și ține locul oricărui bun." (La Rochefoucauld)

Paradisul e totul, iar uneori cunosc acest tot.

Plictisul: suferință *vidă*, zbucium difuz. Nu te plictisești în infern; te plictisești numai în paradis. (A dezvolta în comentariul la *Visul unui om ridicol* –)

Plictis *în Dumnezeu*.

Cine nu cunoaște voluptatea de a abandona un proiect nu s-a plictisit niciodată.

Oricât m-aș strădui, nu aș putea accepta acest univers fără să mă simt vinovat de fraudă.

Sunt cum nu se poate mai apt ca să-mi imaginez disperarea unei hiene.

Să descrii acele momente când viața se golește brusc de orice sens, când sila te copleșește și parcă pune capăt febrei spiritului.

Mi-ar fi plăcut să trăiesc la o curte coruptă, să fiu *sceptic*ul unui prinț...

27 iulie

Ahriman este principiul și Dumnezeul meu. S-a spus că după 12 000 de ani de luptă cu Ormuzd, acesta din urmă îl va învinge. Pân-atunci...

Trebuie să ispășesc libertatea de care mă bucur. Plătesc acest lux de exilat cu nenorociri reale sau imaginare.

8 august

Accept să fiu ultimul om, dacă a fi om înseamnă să semeni cu ceilalți.

Am agățat pe perete o gravură veche reprezentând spânzurarea unor partizani ai facțiunii Armagnac[1], în ale căror priviri se amestecă rânjetul și veselia. E un spectacol de care nu mă mai satur.

De când mă știu, n-am crezut decât în virtuțile febrei.

22 august

Nu-mi ascund că în tot ce fac există un amestec de jurnalism și de metafizică.

A trăi înseamnă a face compromisuri. Orice om care nu moare de foame e suspect.

14 septembrie

Revin de pe insula Ré. O săptămână perfectă. Senzație de paradis terestru. Să mă întorc la Paris, ce decădere! Umblu pe străzi ca năuc. Ce caut aici? Mă simt separat de toată lumea. Nici un punct de contact cu nimeni. Ah, acea volup-

[1] Facțiunea Armagnac, partidă a casei de Orléans, care în timpul războiului de o sută de ani s-a opus burgunzilor, aliați ai englezilor. (*N. t.*)

tate a non-voinței, pe o plajă! Acolo te sustragi „vieții" (e destul să folosesc acest cuvânt ca să roșesc).

Hotărât lucru, nu eram făcut ca să mă vânzolesc printre oameni. Suferință de fiece clipă. Ce departe puteam să ajung în cariera lacrimilor!

Există în mine un fond de venin pe care nimic nu-l va putea diminua sau neutraliza.

29 octombrie 1958

Să fii asemeni acelei Unități primordiale, în afara căreia nu există nimic, despre care imnul al zecelea din Rigveda spune că „respira de la sine fără respirație".

Trecea drept maestru în arta de-a ucide *elogiind*.

„Cheile voinței mele" (ca să folosesc metafora Terezei d'Avila) – să i le predau Domnului „nostru".

Recitit câteva pagini din bietele mele *Silogisme*; sunt crâmpeie de sonete, idei poetice nimicite de deriziune.

Devorez carte după carte doar ca să eludez problemele, ca să nu mă mai gândesc la ele. În mijlocul dezastrului, o certitudine absolută: singurătatea mea.

Există clipe de slăbiciune și îndoială când adevărul și însăși ideea de adevăr ne par atât de inaccesibile și extravagante, încât cea mai firavă probabilitate ne apare ca o perspectivă nesperată.

Am învins pofta, nu ideea sinuciderii. Cuminţit de prea multe înfrângeri.

Adesea înclin să cred, asemenea stoicilor, că orice senzație este o vătămare, și orice afecțiune o boală a sufletului.

Un filozof este un om care *atacă*; dar eu, blocat de mii de îndoieli, ce să afirm, ce să atac? Scepticismul secătuiește

forța spiritului; sau, mai curând: un spirit secătuit alunecă în scepticism, și o face din cauza secătuirii, a vidului din el.

În toiul îndoielilor mele, am nevoie de un strop de absolut, de o fărâmă de dumnezeu.

„Dacă ar fi să povestesc în amănunt cum se poartă Domnul Nostru cu mine..." – așa vorbește sfânta Tereza; – aceste „suflete" care-și închipuie că Dumnezeu sau Isus veghează asupră-le, că le pasă de ele, cât le invidiez!

De aproape, tot ce trăiește, până și cea mai infimă insectă, pare plin de mister; de departe, nulitate totală.
Există o distanță ce suprimă metafizica; a filozofa înseamnă să continui a fi complicele lumii.

Autobiografia Terezei d'Avila – de câte ori am citit-o? Dacă după atâtea lecturi n-am dobândit credința înseamnă că-mi era scris să n-o dobândesc niciodată.

Cât mă dezgustă carnea! O nesfârșită sumă de căderi – așa se împlinește degradarea noastră de fiecare zi. Dacă ar exista un Dumnezeu, ne-ar fi cruțat de corvoada de a hrăni un hoit sortit putrezirii, de a târî un trup.

Dacă vreodată mă voi arunca la picioarele lui Dumnezeu, am s-o fac de furie, sau dintr-o supremă greață de mine însumi.

N-a existat plictis care să semene cu vitriolul mai mult decât al meu. Orice lucru peste care îmi arunc privirea e desfigurat pe vecie. Strabismul meu se transmite lucrurilor.

Un tratat de medicină din vremea lui Hipocrate era intitulat: *Despre cărnuri.* Iată o carte pe gustul meu, și pe care aș putea s-o scriu pe un *ton subiectiv.*

„Weltlosigkeit"[1] – un alt cuvânt pe gustul meu, intraductibil, ca toate cuvintele străine ce mă farmecă și mă fac fericit.

---

[1] Literal, *a fi absent din lume.* (*N. t.*)

Sunt dimineți când, trezit cu fața la cearșaf, mahmur, mi se pare că-mi aud numele pronunțat de trecători, purtat de vânt. Azi, 28 noiembrie, la poșta din strada Vaugirard, o bătrânică telefona dintr-o cabină și am auzit: Cioran... Până și ea vorbea de mine. Este ridicol și cumplit. Ce simptom!

Mai există oameni care mă cred „utilizabil" – asta e prea de tot, nu izbutesc să-mi revin!

Nu am nebuni în familie; altfel, în ce spaimă aș mai trăi!

Un sceptic și un pătimaș laolaltă...

Să rămâi la nesfârșit într-un echilibru instabil.

Am sentimentul neantului, dar nu cunosc smerenia. Sentimentul neantului e contrariul smereniei.
Nu e smerit acela care se urăște.

8 XII 1958. Ai milă, Doamne, de nerodnicia mea, îmboldește-mi spiritul absent, nu mă părăsi în acest hău de abandon și torpoare!

Un înger nevolnic și deprimat, încremenit în remușcarea căderii sale.

Mă răscumpără doar obsesia decăderii mele și voința de a-i scăpa.

Mila, acest *viciu* al bunătății.
Mila sau bunătatea ca viciu...

Necuviința de a fi „profund".

A fost o vreme când, crezându-mă ființa cea mai normală din câte au fost vreodată, mi s-a făcut frică și am petrecut o iarnă întreagă citind cărți de psihiatrie.

Să trăiesc ca un etern cerșetor, să cerșesc la ușa fiecărei clipe, să mă umilesc pentru a respira. Un milog al respirației!

Procedez ca pictorii; desenez, sau mai bine spus *scriu* contururile unui text; apoi îi dau consistență, aștern straturi succesive; ceea ce aduce obligatoriu contradicții, incompatibilități, discordanțe; e un risc care trebuie asumat, și îl asum.

Ce face însă un spirit coerent? Dă o definiție și se cramponează de ea; *violează* problema tratată, oricum o torturează; logica câștigă; viața suferă. Își asumă și el niște riscuri.

12 ianuarie 1959

A murit Susanna Socca.[1]

I am not sorrowful but I am tired
Of everything that I ever desired.[2]

De câte ori, o, zei, nu mi-am repetat aceste versuri de Dowson! Mi-e viața plină de ele.

Voluptate a lucrului neisprăvit, mai mult: a celui neatins, neînceput.

Revin din când în când la Vede, la Upanișade. În fiecare an, am crize de *indianitate*.

Spaniolul, dacă depășește sublimul, devine ridicol.

Toată filozofia hindusă se rezumă la groaza – nu de moarte, ci de naștere.

Singura experiență profundă pe care am făcut-o în viață: experiența plictisului. Pentru mine nu există, pe pământ, „ocupație", nici, la drept vorbind, „distracție". Am depășit până și vidul: iată de ce îmi este imposibil să mă sinucid.

---

[1] Vezi „Ea nu era de aici...", în Cioran, *Exerciții de admirație*, ediția a II-a, traducere de Emanoil Marcu, Humanitas, 1997, pp. 189–192. (*N. t.*)

[2] „Nu sunt trist, sunt obosit / De tot ce mereu am dorit." (*N. t.*)

12 martie 1959

Este de necrezut cum totul în mine, dar absolut totul, mai ales ideile, pleacă de la fiziologie. Trupul meu e gândirea mea, sau mai curând gândirea mea e trupul meu.

De douăzeci și cinci de ani, trăiesc prin hoteluri. Ceea ce are un avantaj: nu ești fixat nicăieri, nu ești legat de nimic, trăiești o viață de *trecător*. Sentimentul de a fi mereu pe *punctul de a pleca*, percepție a unei realități absolut provizorii.

26 martie 1959

A doua gripă în trei luni! Vlăguire totală, sufocare, neputință cvasitotală de a respira. Am trecut deja de cealaltă parte? De ani de zile trupul mi-e o povară! Dacă am înțeles vreodată ceva, o datorez bolilor mele. Întotdeauna am fost un semibolnav, chiar și atunci când eram sănătos.

Criză de lacrimi. Tocmai am terminat de citit o carte proastă despre Dra de Lavallière. Scena dineului cu regele și Dna de Montespan, înainte de plecarea la mânăstire, m-a tulburat... Ce-i drept, totul mă tulbură. Slăbiciunea extremă ne detașează de toate și totodată, paradoxal, conferă un sens extraordinar unor fleacuri sau unor evenimente revolute ce nu mai înseamnă nimic pentru viața noastră. Mă înduioșez de orice, mă înfior ca o fetiță. Poate și din neputința de a-mi plânge singur de milă.

Nervi distruși de la șaptesprezece ani! Este aproape incredibil că am rezistat până acum!

30 martie 1959

Mesia de Händel. – Paradisul trebuie să existe, sau măcar să fi existat – altfel ce noimă are atâta sublim?

Clopote din Bruges, amintirea voastră răscolește în mine vestigii de cer, cu voi cobor în timp înainte de căderea *mea*.

De la vârsta de șaptesprezece ani, sunt atins de o boală ascunsă, insesizabilă, dar care mi-a măcinat ideile și iluziile:

furnicături în nervi, zi și noapte, ce nu mi-au îngăduit, în afara orelor de somn, nici un moment de uitare. Senzația de-a îndura un tratament nesfârșit sau o tortură veșnică.

Am citit prea mult... Cititul mi-a devorat gândirea. Când citesc, am impresia că „fac" ceva, că mă justific în fața „societății", că am o ocupație, că-mi spăl rușinea de a fi un trândav – un om inutil și inutilizabil.

Toate durerile se uită; dar nu uităm nici o umilință.

Ieri, 5 aprilie, mi-am petrecut după-amiaza într-un crâng de lângă Trappes, meditând la răzbunare, o temă inepuizabilă. – A nu te răzbuna otrăvește sufletul la fel de mult, dacă nu și mai mult, decât răzbunarea.
Avem oare dreptul să nu ne răzbunăm?

Concert la aniversarea (cincizeci de ani) lui O. Messiaen. Eram în spatele muzicianului, dar puteam să-l văd din profil. Asculta cu un respect religios: lucrările lui erau într-adevăr un univers – dar numai pentru el. Ascultam cu gândul *aiurea*; și mă gândeam că fiecare e închis în propria-i lume, și că ceea ce facem nu înseamnă nimic pentru ceilalți. Nu *existăm* decât pentru dușmanii noștri – și pentru câțiva prieteni care nu ne iubesc.

Vineri 24 aprilie 1959 – Practic, din ianuarie, sunt bolnav; îmi este imposibil să lucrez; trec de la un beteșug la altul; s-ar zice că fiecare mădular își așteaptă rândul... Natura face experiențe pe mine; iar eu înghit, incapabil să opun vreo rezistență. Mai am mult până la „buna folosință a bolilor"!

Într-o zi din iarna trecută, chinuit de gripă, zăceam în pat și priveam un cer mohorât peste poate, când am zărit două păsări (ce erau oare?) urmărindu-se una pe cealaltă, în plină hârjoană amoroasă pe fondul acela lugubru. Un astfel de spectacol te reconciliază cu moartea, poate chiar și cu viața.

Aș da toți poeții pentru Emily Dickinson.

Cinez în oraș – și „sufletul" îmi este îngropat.

Diogenes Laertios vorbește de farmecul doctrinei lui *Epicur* și spune că *ea avea, ca să zic așa, suavitatea sirenelor.*

Tristețea mi-a distrus toate talentele.

Sunt un mongol răvășit de melancolie.

Duminică 17 – Jardin des Plantes. Din ce în ce mai fascinat de reptile. Ochii pitonilor. Nu există animal mai misterios, mai depărtat de „viață". Te trimite la sfârșitul Haosului. Senzația că faci un salt înapoi, că regăsești eternitatea.

Tacit, istoricul meu preferat.
Nu știu ceva mai frumos decât căderea lui Vitellius, *Istorii*, paragrafele LXVII–LXVIII. „Și nu era nimeni atât de nepăsător în fața întâmplărilor omenești care să nu fi fost mișcat de acea priveliște: un împărat roman, și până nu demult stăpân peste lumea întreagă..."[1]

Fericire *fără predicat*, ca să vorbesc ca în manualele de Logică.

Trăiesc într-o veșnică falsă inspirație: ce-i de mirare că nimic nu iese din ea? Dar nu e aici taina sterilității mele?

Totul se oțetește în viscerele și în spiritul meu.

Am o nesfârșită capacitate de a converti totul în suferință, sau mai curând de a-mi adânci orice suferință.
Zămislire a durerilor.

---

[1] Tacitus, *Opere II, Istorii*, cartea a III-a, LXVIII, p. 224, traducere, studiu introductiv și note de N. Lascu, Editura Științifică, București, 1963. (*N. t.*)

Nu propun adevăruri, ci semiconvingeri, erezii fără consecințe, ce n-au făcut nimănui nici rău și nici bine. Voi fi în veci omul fără discipoli, și e vrerea mea să nu am. Nu sunt urmați decât aceia care fac evenimentele, care-și asumă o atitudine sau care vorbesc în numele oamenilor sau al zeilor. Eu însă n-am de-a face cu nici unii. Sunt singur și nu mă plâng de asta.

Un cerșetor, pe care îl respect pentru tarele și dezechilibrul lui, care de ani de zile doarme sub cerul liber, îmi spunea mai deunăzi: „Sunt liber în ultimul grad."

Cine-și plânge singur de milă îi plânge de milă lui Dumnezeu.

27 sept. 1959

Din criză în criză, din boală în boală; încotro mă îndrept? Sentiment de neputință radicală în fața oricărui lucru. Născut neputincios.

Răul, ca și Binele, este o forță creatoare. Dintre cele două, Răul e totuși cel mai activ. Căci prea adesea Binele trândăvește.

A fost o vreme când nu trecea o zi fără câteva ore de muzică sau fără să citesc un poem. Acum, proza îmi ține loc de toate. Ce scădere, ce decădere!

Singura problemă care mă fascinează: problema monstrului.

Să neutralizezi efectele Creațiunii.

Cel mai mărunt act îmi pune problema tuturor actelor; viața se convertește la mine, întotdeauna, în Viață; ceea ce complică până la sufocare exercițiul respirației.

Crize de furie de dimineața până seara. Mă cert cu vânzătorii, cu toată lumea. După fiecare izbucnire, sentiment

de rușine. Reacții de individ „odios", și, drept urmare, silă de mine însumi.

Toți cei care *vând* ceva mă scot din minți.

După o noapte albă, țigara are o savoare funebră.

Sunt un scriitor care nu scrie. Sentimentul că îmi ratez nopțile, că-mi trădez „destinul", că-mi irosesc orele.

Sufocare. Certitudinea de a fi un nechemat.

În momentele mele de „epilepsie", mă simt supărător de aproape de sfântul Pavel. Afinitățile mele cu înverșunații, cu toți cei pe care-i detest. Cine a semănat cu dușmanii săi mai mult decât mine?

Pătimașii, înverșunații sunt în general niște prizăriți, niște „stârpituri". Pentru că trăiesc într-o veșnică ardere, pe socoteala trupului lor.

Dacă nu înaintez în nici un plan și nu produc nimic e pentru că nu încetez să caut denegăsitul sau, cum se spunea cândva, adevărul. Pentru că nu-l pot atinge, bat pasul pe loc, și aștept, aștept.

Sunt un sceptic *dezlănțuit*.

În primele veacuri ale erei creștine, aș fi fost maniheist, mai exact discipol al lui Marcion.

Mila: o bunătate pervertită.

Nu mai știu cine s-a definit singur: „Sunt locul stărilor mele." Această definiție mi se potrivește întru totul și spune aproape totul despre natura mea.

18 nov. 1959

Somn după-amiază. Trezindu-mă, preț de o clipă am simțit ceea ce va fi simțind un mort. A fost ca iluminarea fulgurantă a unui cadavru.

Dacă în fiecare zi aș avea curajul să urlu timp de un sfert de oră, m-aș bucura de un echilibru perfect.

Toate „scrierile" mele sunt, în ultimă instanță, doar exerciții de anti-utopie.

Celui ce mă asigură că nu cunoaște ranchiuna sunt mereu ispitit să-i dau o palmă, ca să-i demonstrez că se înșală.

Una peste alta, viața e un lucru extraordinar.

29 noiembrie 1959

Nimic mai deprimant, mai fragil și mai fals decât un spirit strălucit. Le prefer pe cele plicticoase: pentru că *respectă* banalitatea; ceea ce este veșnic în lucruri sau în idei.

Nu-l înțeleg pe X: e plicticos fără să fie banal. E acea plictiseală ce se degajă din căutarea originalității, din vânarea insolitului, din surpriza permanentă și inutilă.

Nimic nu supără mai mult decât un gânditor care se crede dator să lămurească tot ce spune, care îneacă orice problemă în vorbe. Verva – păcat contra spiritului. Nici cei mai mari nu i-au scăpat.

Genul de om pe care-l admir: Rancé.

Un zeu începe să devină *fals* atunci când nimeni nu mai catadicsește să se lase ucis pentru el.

Din ce dezordine lăuntrică se nasc obsesiile mele cosmogonice! Nu-i de mirare că sunt atât de frecvente la nebuni.

Tacit, scriitorul meu preferat. Aprob întru totul judecata lui Hume, care-l considera spiritul cel mai profund al Antichității.

Nu fericirea celuilalt, ci meritele lui ne sâcâie și ne tulbură.

Rugăciunea țâșnește din deprimarea mea *care exultă*.

Nu mă atrag decât spiritele măcinate de sterilitate; sau: care excelau în sterilitate. Până și Joubert îmi pare uneori prea fecund.

O religie e terminată în momentul când nu mai generează erezii.

12 decembrie 1959. Acum câteva nopți am avut un vis pe care nu-l pot uita: o procesiune de șerpi trecea prin fața mea, defila mai curând, și fiecare, când îi venea rândul, se înălța privindu-mă cu ochi strălucitori, dilatați: ai fi spus că erau doi sori în miniatură.

Cultura istorică e cea care a pervertit totul. Nu ne mai punem întrebări despre Dumnezeu, ci despre *formele* de dumnezeu; despre sensibilitatea și experiența religioasă, și nu despre *obiectul* ce le justifică pe amândouă.

16 decembrie 1959
Moraliștii francezi – maniheism *prin anecdotă*
sau: maniheism anecdotic
sau: la nivel „monden".

Divinitate a Prozei.

Cu cât îmbătrânesc, cu atât mai puțin mă tulbură versurile. Melodie secătuită, suflet închistat.

Întotdeauna există cineva mai presus decât tine; dincolo de însuși Dumnezeu *se înalță* Neantul.

Ce rege vizigot, în veacul al VI-lea, a scris un comentariu despre Apocalipsă? Manuscrisul a fost publicat, de cine și când? Amintirea vagă a unei fișe citite în grabă în nu mai știu ce bibliotecă.

În fața fiecărei insulte, șovăim: să răspundem cu o palmă sau cu o lovitură de grație? Iar această șovăială, ce ne face să pierdem un timp prețios, ne consfințește lașitatea.

The Anatomy of Melancholy de Robert Burton. Cel mai frumos titlu din câte s-au găsit vreodată. Cartea este ilizibilă, dar ce mai contează?

Orice om care are o *convingere*, indiferent ce convingere, are un dumnezeu; mai mult decât atât, crede în Dumnezeu. Căci orice convingere postulează absolutul sau îi ține locul.

Nu cerem libertatea, ci *iluzia* libertății. Pentru această iluzie se zbate de mii de ani omenirea.

De altfel, libertatea fiind, cum s-a spus, o *senzație*, ce diferență este între *a fi liber* și *a se crede* liber?

O carte care trebuie citită: *Tratado de Tribulación* a părintelui Ribadeneira, un contemporan al sfintei Tereza.

19 decembrie 1959

Îi înțeleg pe mistici, căci aidoma lor sunt ros de concupiscență, urând în același timp carnea. Chinurile simțurilor, „ispitele", pot să ucidă.

20 decembrie

Azi după-amiază, vrând să scriu despre glorie și negăsind nimic de spus, m-am culcat. Adesea marile mele proiecte m-au dus la pat, lamentabil punct terminus al ambițiilor mele.

Spirit repezit și totuși nehotărât.

Gustul meu bolnăvicios pentru Tacit, nevoia de a mă îndopa cu orori. Apoi, elocvența și *poezia* indignării.

Analele și *Macbeth* – cărțile, ba mai mult, imaginile vieții mele de fiecare zi.

Nimic nu deranjează mai mult fluența gândirii decât faptul de a simți prezența fizică a creierului. E poate motivul pentru care nebunii nu cunosc decât *străfulgerări* de gânduri.

Ispita gloriei e aceea care a ruinat paradisul. De fiecare dată când vrem să ieșim din anonimat, acest simbol al fericirii, ne lăsăm povățuiți de șarpe.

Nimic nu mă încântă mai mult decât o proză scheletică străbătută de un fior.

Omul merge inevitabil spre catastrofă. Câtă vreme voi rămâne convins de asta, mă voi interesa de om cu nesațiu, cu patimă.

Poezia *propriu-zisă* îmi pare din ce în ce mai de neconceput; nu mai suport decât poezia implicită, indirectă, aceea, tocmai, care nu e *spusă*, vreau să spun poezia fără mijloacele și subterfugiile ei obișnuite.

Originalitatea este incompatibilă cu „bunul gust", privilegiu și blestem al civilizațiilor bătrâne.
Nu există geniu fără o mare doză de prost gust.

Această lume n-are mai multă consistență decât episodul unui surâs.

X – îl admir pentru că nu știe cât e de ridicol.

A pieri! Un cuvânt pe care îl iubesc nespus și care, lucru destul de ciudat, nu-mi evocă nimic ireparabil.

Să ai „gust" înseamnă să te conformezi convențiilor și să iubești cu delicatețe mediocritatea.
De opus gustului ales, gustului *de sus*, cum inspirat îl numește Hugo.

Nu-mi plac decât spiritele delicate sau cele pătimașe.
Printre cele delicate: Joubert, Valéry.
" " pătimașe: Tertulian, Nietzsche.

Ca să se nască un sceptic, trebuie să bântuie o mie de credincioși. ordinea

25 decembrie 1959

Primesc de la un poet spaniol o felicitare, ilustrată cu un *șobolan*, simbol, îmi scrie el, a tot ce putem „spera" de la anul 1960.

Răcit șase luni pe an! Ar trebui să scriu o carte cu titlu sorbonard: *Fenomenologia gutunărelii.*

Când Māra, ispititorul, prin tot felul de farmece și amenințări, încearcă să-l abată pe Buddha de la calea sa, acesta îi spune, printre altele: Cu ce drept vrei să domnești peste oameni și univers? *Oare ai suferit pentru cunoaștere?*

Și într-adevăr, anvergura și profunzimea unui spirit se măsoară prin suferințele pe care le-a asumat pentru a dobândi cunoașterea. Nimeni *nu știe* fără să fi trecut prin suferințe. Un spirit subtil poate să fie cu totul superficial. Trebuie *să plătești* pentru cel mai mic pas spre cunoaștere. (Să mă servesc de asta pentru a distinge între moraliști: Pascal de o parte, Montaigne de cealaltă.)

Cât îi invidiez pe credincioși pentru șansa de a putea cădea în erezie! Oricât ar fi de stupidă, o teorie pusă la index a scăpat de ridicol pentru vecie. Vai de ereziarcii pe care Biserica n-a catadicsit să-i osândească!

După *Antologia moraliștilor*, să scriu: *Căderea în timp*[1].

Sunt înclinat spre exagerare, din plictiseală, din silă, din nevoia de senzații tari, precum și din voința de a ieși din marasm.

31 decembrie 1959. Miezul nopții. Ar trebui să-mi petrec viața singur și să meditez neîncetat la Timp.

---

[1] *Căderea în timp* va apărea în 1964 iar *Antologia moraliștilor*, de fapt *Antologia portretului*, în 1996, după moartea lui Cioran. (*N. ed. fr.*)

1 ianuarie 1960. Nu-l mai citesc de ani de zile pe Baudelaire, dar mă gândesc la el ca și cum l-aș citi în fiecare zi. Să fie pentru că doar el îmi pare că a mers mai departe decât mine în trăirea „urâtului" ?

L-am întâlnit din întâmplare pe X – același amestec derutant de secătură și de nebun, dar în fond imposibil de definit: un om ce nici măcar n-are noțiunea de „sinceritate", fiziologic „fals" și amoral. Marea lui scuză e disprețul general cu care-a izbutit să se înconjoare. Are ceva de șarpe. Întotdeauna mi-a provocat o senzație de repulsie – și de curiozitate. Spaimă ca în fața unei jivine târâtoare, crispare în fața gesturilor sale; ochi reci și sticloși; privire metalică. Amestec, cu siguranță, de sânge grec și slav, două elemente incompatibile, ce n-ar putea da naștere decât unui monstru. Ascuns și arogant. Senzație de leșin. Slugărnicie monumentală. Toate acestea comportă, în compensație, *talente*. Când l-am întâlnit prima dată, și fără să fi citit vreun rând scris de el, i-am spus lui M.: „Cu siguranță că are talent. Prea e hidos." Hidos – moral și fizic.

Să scriu cândva despre el: „Portretul unui șarpe".

P.S. Aceste note sunt atât de lipsite de milă că mi se face rușine. Mila urmează, la mine, după repulsie: ah, cât mă chinuie ființele.

Tot în legătură cu X – Ceea ce este el, fenomenul pe care l-a incarnat nu e cu putință decât într-o țară ca a noastră, unde aporturile etnice disparate n-au fost „sudate", topite, amestecate organic, unde sângele, ca să spun așa, e pârloagă, iar „cultura" n-a putut să-și exercite opera de individualizare și totodată de nivelare. E monstrul în stare naturală, necorectat; viclenia, fățărnicia lui, enorme, sunt total lipsite de „lustru", sunt ipocrizie... nedisimulată; este impostorul la vedere, mișelul pe față, iar asta tocmai din cauza permanentelor și *evidentelor* sale disimulări. Te izbește totala-i nesinceritate, perceptibilă în fiecare gest, în fiecare cuvânt;

dar nesinceritate nu e termenul potrivit: să fii nesincer înseamnă să ascunzi adevărul, sau un interes, sau Dumnezeu știe ce; el însă, care ascunde totul, nu ascunde nimic; căci nu există în el nici un adevăr, nici un criteriu după care să acționeze ori să judece; nu există în el decât o imensă încăpățânare, o voracitate imundă, o lăcomie de câștig și de celebritate la nivelul cel mai vulgar. Un gunoi, un fanatic fără credință, un dement *interesat*...

Nimic nu-l poate strica total pe cineva – afară de succes. „Gloria" e cea mai rea formă de blestem ce poate cădea peste o ființă.

Vulgaritatea e molipsitoare, întotdeauna; delicatețea, niciodată.

Durerea este o senzație; suferința, un sentiment. Nu e corect să spui: o senzație de suferință.

Eram la poala falezei de la Varengeville. În fața acelei mase de rocă, am avut, până la spaimă, percepția fragilității, a inexistenței oricărei cărni. Și a ridicolului vieții. Cât de mult ne lipsește durata! N-am să uit niciodată această revelație, de o intensitate nemaiatinsă până atunci.

Un caracter puternic nu e deschis, ci închis: forța lui stă în refuzuri, în refuzurile sale *masive*.

În orice slăbiciune, în cel mai mic simptom de leșin există un strop de voluptate.
Să fie plăcerea o formă de dezintegrare?

Orice senzualitate este durere. O durere specială, ce-i drept.

Bucuriile mele sunt tristeți latente.

Albert Camus moare într-un accident de mașină. Moare într-un moment când toată lumea, poate și el, știa că nu mai

are nimic de spus și că trăind nu putea decât să decadă din gloria sa disproporționată, abuzivă, chiar ridicolă. Imensă mâhnire la vestea morții sale, ieri seară, la ora 23, în Montparnasse. Un excelent scriitor minor, dar care a fost mare pentru c-a fost total scutit de vulgaritate, în ciuda tuturor onorurilor ce-au plouat peste el.

X: se interesează de orice; de unde slăbiciunile lui evidente... Preocupat de accesoriu, de „viu", trece pe lângă esențial, nu mai știe ce contează înainte de toate. Penibilă și universală risipire.

6 ianuarie 1960

N-am vorbit cu Camus decât o singură dată, în 1950, cred; l-am vorbit de rău cât am putut, iar acum mă simt lovit de o cumplită și nejustificată remușcare. Rămân blocat în fața unui cadavru, mai ales când e atât de respectabil. Tristețe de nespus.

Slăbiciune vecină cu lacrimile. Dar trebuie să salvez aparențele și să continui lupta fără să cred în ea. Ce trăitor *neizbutit* voi fi fost!

Justiția este, *din punct de vedere literar*, un ideal mediocru.

Oriunde-aș merge, același sentiment de neapartenență, de joc inutil și prostesc, de impostură – nu la ceilalți, ci la mine: simulez că mă interesează lucruri care de fapt mă lasă rece, joc permanent un rol, din lașitate sau ca să salvez aparențele; dar fără să particip, căci ceea ce mă interesează e *altundeva*. Izgonit din paradis, *unde* să-mi găsesc locul, unde să găsesc un *acasă*? Căzut, de o mie de ori căzut. Există în mine un fel de imnuri fulgerate, făcute țăndări, o explozie de regrete.

Un om pentru care nu există patrie pe acest pământ.

Să discuți *afaceri* când ești de nicăieri, să te agiți în cotidian când trăiești o dramă religioasă!

În luptă cu limba franceză: o agonie în sensul propriu al cuvântului, o luptă din care ies înfrânt întotdeauna.

„Dar Dumnezeu știe că, în ziua când veți mânca din el, vi se vor deschide ochii..."
Vi se vor deschide ochii! – aici stă toată drama cunoașterii. Paradisul: să privești *fără să înțelegi.* Viața ar fi suportabilă doar cu această condiție.

Povestea căderii e poate lucrul cel mai profund din câte s-au scris. Aici e spus totul despre ce aveam să îndurăm și să suferim, toată istoria într-o pagină.

„Atunci au auzit glasul Domnului Dumnezeu, care umbla prin rai, în răcoarea serii..."
Citind aceste rânduri, simți, împărtășești teama lui Adam. „Cine ți-a spus că ești gol?"
Dumnezeu le-a dat lui Adam și Evei fericirea, cu condiția să nu dorească și să nu posede *cunoașterea* și *puterea.*

Un critic a observat cu dreptate că Dumnezeul din grădina raiului este un Dumnezeu *rural.*

De ce Adam și Eva nu au mâncat de la-nceput din Pomul vieții? Pentru că ispita nemuririi e mai puțin puternică decât cea a *cunoașterii* și mai ales a puterii.

11 ianuarie. Zi devorată de conversație.

Orice moarte naturală e compromițătoare.

Povestea căderii e atât de frumoasă pentru că autorul nu descrie figuri simbolice, nici mituri: el *vede* în grădină un Dumnezeu în carne și oase, nu o entitate.

Într-o zi, omul va aboli cunoașterea și puterea, va renunța la ele – iar dacă nu, va muri din cauza lor.

Orice climat mă face să sufăr, trupul meu nu se adaptează la nici o latitudine.

Cine spune *mit* își afirmă necredința, lipsa totală de simț religios.

Trebuie să te gândești la Dumnezeu, nu la religie, la extaz, nu la mistică. Diferența dintre teoreticianul religiei și credincios este la fel de mare ca aceea dintre psihiatru și nebun.

Tot ce este civilizație e *derivat*, iar tot ce-i derivat nu valorează nimic.

Cu cât omul se depărtează de Dumnezeu, cu atât progresează în cunoașterea religiilor.

Istoria, oricum am privi-o, e un ecran ce ne ascunde absolutul.

Este adevărat doar ceea ce este *originar*. Tot ce născocește spiritul este fals.

Mi-am pierdut multe din vechile defecte; am dobândit în schimb altele noi. Echilibrul rămâne intact.

Am observat că nu mă pot înțelege perfect cu un om decât atunci când a ajuns *pe culmea înfrângerii*, când și-a pierdut orice sprijin, și, o dată cu el, toate certitudinile pe care i le da succesul. Căci, în acele momente, s-a lepădat de orice minciună și e gol și adevărat, redat esenței sale prin loviturile soartei.

Nu-ți pierde timpul criticându-i pe ceilalți, vestejindu-le opera; creeaz-o pe a ta, consacră-i tot timpul. Restul e bălmăjeală sau micime. Fii solidar cu ceea ce, în tine, este adevărat și chiar „etern".

Cineva a spus foarte bine că „a exista înseamnă să fii distinct". – Încetezi să existi în orice regim, religios sau politic, care suprimă erezia, voința de a merge contra dogmei sau a curentului.

Acele crize de spaimă fără motiv, fără temei, fără nici o justificare aparentă, ce ne sugrumă, ne paralizează și ne

cufundă într-o prostrație umilitoare. – Astfel, deunăzi, urcând scara, în întunericul deplin, am fost oprit ca de o forță nevăzută, ce venea deopotrivă din afară și dinlăuntrul meu; fiindu-mi cu neputință să înaintez, am rămas acolo mai multe minute, încremenit, țintuit în loc, îngrozit și rușinat. Nu-i prima dată că mi se întâmplă, însă de fiecare dată mă-nfurie și mă deprimă. Al cui simptom poate fi soiul acesta de fenomen?

Judecându-ți contemporanii fără milă, riști să ai dreptate și să faci, în ochii posterității, figură de spirit incisiv și clarvăzător. Dar totodată renunți la aspectul aventuros al admirației, la erorile entuziaste pe care ea le presupune. Da, admirația este o aventură, cu atât mai frumoasă cu cât se înșală aproape totdeauna. Este îngrozitor (deși e *înțelept*) să nu ai iluzii în privința nimănui.

Nimic mai trist decât să ai inevitabil dreptate.

(Vezi moraliștii, care-au căzut exact în această greșeală.)

Nici un fel de originalitate literară nu mai este posibilă atâta vreme cât respecți sintaxa. Trebuie să schingiuiești fraza dacă vrei să scoți ceva din ea.

Doar gânditorul trebuie să rămână la vechile superstiții, la limbajul limpede și la sintaxa convențională. Căci originalitatea *de fond* are aceleași exigențe ca pe vremea lui Tales.

Heraclit, Pascal – primul și mai fericit decât al doilea, pentru că din opera lui au rămas doar crâmpeie –, ce șansă pentru ei că nu și-au organizat întrebările într-un sistem! Comentatorul jubilează: îi place să completeze lipsurile, golurile dintre „cugetări" sau maxime; și să bată câmpii în voie; fără să riște prea mult, poate construi o figură pe gustul său. Căci ceea ce-i place este arbitrariul, care-i dă iluzia libertății și a creației; este rigoare la-ndemâna oricui.

Mi se cere să scriu un articol despre Camus? Refuz. Moartea lui m-a tulburat adânc, dar nu găsesc nimic de spus

despre un autor care și-a făcut plinul de glorie și a cărui operă, cum am spus în scrisoarea de refuz, are o „semnificație întristător de evidentă".

Camus, care a protestat atâta împotriva nedreptății, ar fi trebuit, dacă voia să fie consecvent, să protesteze și contra celei a gloriei sale. Ar fi fost însă indecent s-o facă. Și probabil credea că-și merită gloria.

Dacă am împinge până la capăt mania dreptății, am cădea în ridicol sau ne-am nimici. E mai multă eleganță în resemnare decât în revoltă, și mai multă noblețe în anonimat decât în larma, în tapajul ce se face în jurul unui nume.

Merită dispreț oricine aderă la celebritatea sa, oricine nu se simte umilit și ofensat de ea.

Admirațiile mele, oricât ar fi de entuziaste, păstrează totdeauna un strop de otravă. N-am stofă de apologet.

Fără un fond de amărăciune care îmi colorează toate gândurile și îmi determină toate atitudinile, dându-le o aparență de seriozitate și chiar de sistem, aș fi fost un diletant perfect.

La fel de singur ca un Dumnezeu în șomaj.

Orice ficțiune este salutară, și, ca toți ceilalți, nu pot să mă lipsesc de ea. (Pe măsură ce îmbătrânesc, sunt tot mai des silit să-mi recunosc înfrângerile.)

Primii istorici romani și-au luat din arhivele familiilor patriciene toate izvoarele, ce nu erau decât elogii funebre, inevitabil mincinoase. Și cum fiecare familie pretindea că se trage dintr-un zeu, ne explicăm strălucirea – și inutila noblețe – a Antichității timpurii.

Partea de șarlatan a oricărui om dăruit cu talente. E ca și cum *darul* nu s-ar fi găsit în natură, ci ar fi fost născocit și *jucat* de cel care-l posedă. Sau: ca și cum s-ar mira că i-a fost

dăruit. E mai ales cazul poeților; dăruiți cu har, însă cu un har echivoc.

În ochii mei, negația se bucură de un asemenea prestigiu, încât, separându-mă de restul lucrurilor, ea a făcut din mine o ființă mărginită, încăpățânată, infirmă. La fel cum unii trăiesc sub vraja „progresului", eu trăiesc sub vraja lui Nu. Și totuși înțeleg că se poate spune da, consimți la orice, deși o asemenea ispravă, pe care o admit la ceilalți, cere din parte-mi un elan de care nu mă simt capabil acum. Căci Nu mi-a intrat în sânge, după ce mi-a pervertit spiritul.

Există ceva respingător și penibil în folosirea stilului abstract: toate acele vorbe goale înșirate pentru a exprima irealul – asta chemându-se gândire.

O, cât mi-ar plăcea să mă limitez la senzație, la o lume anterioară conceptului, la variațiile infime ale unei impresii pline de franchețe, pe care s-o redau prin mii de cuvinte bizare și incoerente! Să scriu direct după *simț*, să mă prefac în interpret al trupului și sufletului necoordonat! Să transcriu doar ceea ce văd, ce ating, să fac ce ar face nu o reptilă, ci o insectă, căci reptila are proasta reputație de intelectuală. O carte ce ar fi poetică *prin simplul efect al fiziologiei.*

Prea i-am citit pe clasici ca să pot coborî vreodată până *la origini*, și, prin limbaj, să trec dincolo de limbaj.

James Joyce: cel mai orgolios om al veacului. Pentru că a vrut și în parte a atins Imposibilul, cu încăpățânarea unui zeu smintit. Și pentru că niciodată n-a făcut compromisuri cu cititorul și nu ținea să fie lizibil cu orice preț. Să atingi culmi ale obscurului.

Să poți aboli publicul, să te lipsești de el, să nu contezi pe nimeni, să desfizi universul.

Ceea ce-i pierde pe cei mai mulți oameni de talent e că nu știu să se limiteze.

Nimic nu-l face mai steril pe un scriitor decât obsesia perfecțiunii. Ca să produci, trebuie să-ți urmezi firea, să te abandonezi, să-ți asculți vocile..., să elimini cenzura ironiei sau a *bunului* gust...

Două texte ale Antichității, unul frumos în sine, altul revelator în cel mai înalt grad: cel în care Pliniu (naturalistul) descrie erupția Vezuviului și sfârșitul orașului Pompei; scrisoarea lui Pliniu către Traian despre felul în care trebuie tratați creștinii.

Tot ce e *bun* în mine se datorează lenei; în lipsa ei, ce mă putea împiedica să-mi pun în aplicare gândurile ticăloase? Din fericire, lenea m-a menținut în limitele „virtuții".

Toate viciile noastre se trag de la excesul de activitate, de la acea pornire de a ne *realiza*, de a da o aparență onorabilă defectelor noastre.

Toate aceste popoare fericite, ghiftuite: francezi, englezi... O, eu nu sunt de aici, am în spate veacuri de nefericire. M-am născut într-un popor fără noroc. Fericirea se sfârșește la Viena; mai departe, Blestemul!

Imensă lașitate în fața vieții, și parcă un fior de nevolnicie.

Niciodată n-am pronunțat sau scris cuvântul *singurătate* fără să am o senzație de voluptate.

Articole *despre*, studii și cărți *despre*, mereu despre cineva, despre autori, despre lucrări, despre ideile altora; dări de seamă umflate, comentarii inutile și mediocre; oricum, fie ele și remarcabile, tot n-ar schimba nimic. Nimic personal, nimic original; totul e derivat. O! Mai bine vorbești oricât de prost despre tine, decât cu talent despre altul. O idee care nu e trăită, care nu se naște firesc, nu face doi bani. Ce spectacol grețos – această omenire falsă, cerebrală, savantă, ce trăiește ca parazit al spiritului.

Istoricul filozofiei nu e un filozof. Mai filozoafă e o portăreasă ce-și pune întrebări.

În materie de invenții, omul ar fi trebuit să rămână la tărăboanță. Orice perfecționare tehnică e nefastă și trebuie demascată ca atare. S-ar zice că singurul sens al „progresului" e să contribuie la sporirea zgomotului, la consolidarea infernului.

Jur să nu vorbesc niciodată despre lucruri pe care nu le stăpânesc, să nu improvizez pentru nimic în lume, să nu-mi bat joc de subiectul pe care-l tratez, să nu mă înjosesc în propriii-mi ochi.
(Jurământ făcut la sfârșitul unei conferințe a lui M., deosebit de superficială.)
20 ianuarie 1960

Francezii ar fi poporul cel mai fericit de pe pământ dacă fericirea nu le-ar fi tulburată de vanitate.
Vanitatea e modul în care ispășim fericirea (vanitatea e pedeapsa fericirii).

Renunțând la ambiții, ajungi adesea să regreți că ai renunțat; ceea ce e mai grav decât să te complaci în ambiții și să le cultivi. Totul se petrece ca și cum omul ar fi capabil de orice, mai puțin să dobândească înțelepciunea.

Amorțire îngrozitoare, parcă aș fi atins un nivel de insensibilitate inimaginabil iar spiritul meu ar fi murit. Cu rare excepții, trăiesc sub capacitățile mele, cu conștiința apăsată de un sentiment de vină și de rușine violentă. Când mă gândesc la toate proiectele pe care le-am abandonat din lene sau din capriciu, îmi pare că sunt cel mai mizerabil dezertor. Nu poți trăi nepedepsit în idolatria tristeții.

Părea că Timpul se închegase în venele mele...

Limitează-ți viața la o discuție cu tine însuți sau, și mai bine, cu Dumnezeu. Alungă-i pe oameni din gândurile tale,

nimic exterior să nu-ți dezonoreze singurătatea, lasă-le bufonilor grija de a avea semeni. *Celălalt* te diminuează, căci te silește să joci un rol; suprimă din viața ta gestul, mărginește-te la esențial.

Să scriu
– Un comentariu despre Geneză.
– Despre timp: problema autobiografiei.
Sfântul Augustin (*G. Mish: Geschichte des Autobiographie*).
– Experiența timpului.

Gloria încununează un autor în momentul când nu mai are nimic de spus; ea consacră un cadavru.

Fiecare e prins de propriul joc, ca și cum și-ar cunoaște destinul pe de rost.

Cu cât un scriitor e mai *original*, cu atât riscă să se demodeze și să plictisească: de îndată ce ne obișnuim cu trucurile lui, e terminat. Adevărata originalitate nu e conștientă de mijloacele sale iar un autor trebuie să fie împins de talentul său; nu să-l dirijeze și să-l exploateze.
Un spirit abil *fuge* de talentul său, adică și-l inventează. Nu asta e definiția făcătorului de literatură?

Într-o operă, oribilul trebuie să exalte; dacă provoacă o indispoziție, înseamnă că-i de proastă calitate.

Nu pot ajunge la o înțelegere profundă decât cu acei care, fără să fie credincioși, au trecut printr-o criză religioasă ce i-a marcat pentru tot restul vieții. Religia – ca luptă lăuntrică – e singura modalitate de a sfredeli, de a străpunge pojghița aparențelor ce ne separă de esențial.

„Delirul sfânt", despre care vorbește Tereza d'Avila pentru a numi una din fazele contopirii cu Dumnezeu – m-am apropiat de el uneori... acum o veșnicie, vai!

Ironia, privilegiu al sufletelor rănite. Orice cuvânt pătruns de ironie mărturisește o sfâșiere ascunsă.

Ironia este în sine o mărturisire, sau masca pe care-o poartă mila de sine.

Acel teribil proverb: „Când înțeleptul chibzuiește, nebunul nu stă nici el degeaba..."

24 februarie 1960. Astăzi, scriindu-mi numele pe un formular, am avut senzația că-l scriu prima oară, că nu-l mai recunosc. Ziua, anul nașterii, totul mi s-a părut nou și inexplicabil, fără nici o legătură cu *mine*. E ceea ce psihiatrii numesc sentiment de înstrăinare de sine. Până și propria-mi figură, adesea, ca s-o identific, trebuie să fac un efort, un efort de acomodare a privirii, penibil și umilitor.

Buimac, perplex, scârbit în fața revelației de a fi eu însumi.

Libertatea e ca sănătatea: nu are valoare și nu devii conștient de ea decât atunci când o pierzi. Pentru cei care o posedă, nu poate constitui un ideal, nici o atracție. Lumea zisă „liberă" este o lume goală, pentru *ea însăși*.

Brusc, fericire nemărginită, viziune a extazului. Iar asta după ce m-am întâlnit cu perceptorul, după ce-am făcut coadă la poliție pentru buletinul de identitate, după ce am fost la o infirmieră pentru o injecție și altele asemeni. Mister al chimiei noastre interioare, metamorfoză ce l-ar zăpăci pe un demon și l-ar pulveriza pe un înger.

În Franța, e suficient să fii insolent ca să-ți faci o reputație de om inteligent și spiritual.

sau

În Franța, insolența ține loc de inteligență și de spirit.

Astăzi, acasă la J. Supervielle, se vorbea despre J. C. Am spus că e un ins abject. Ceilalți au protestat. Dominique Aury și Paulhan au susținut că nu merită epitetul, că nu merge chiar atât de departe.

De acord: să zicem că e un ratat al abjecției.
Un om fără dimensiuni.

Două epoci în care mi-ar fi plăcut să trăiesc: secolul al XVIII-lea francez și Rusia țaristă...
Plictisul elegant și plictisul mohorât, crispat, infinit...

N-am cunoscut stări de fericire debordantă decât în urma unor tulburări nervoase, a unor insomnii prelungite, a unor dureri fără motiv și a unor anxietăți insuportabile. Compensație sau rezultat firesc?

Fiecare clipă îmi trimite o somație – de la care mă eschivez. Hotărât lucru, nu mi-am făcut datoria față de Timp.
Nu *sunt* decât prin carențele, dezertările și refuzurile mele. O rezistență în totul negativă. Îmi reneg toate hotărârile nobile, mă lepăd de ele cu înverșunare, cu o perseverență demnă de o cauză mai bună.

H. M. a scris *trei* cărți despre mescalină. Această nevoie de a scormoni, această insistență nu e franțuzească. Avantajul și neajunsul de a te fi născut la Bruxelles.

Înainte de a se îmbolnăvi, D. era istoric; după boală, a *căzut* în metafizică. Francezul are nevoie de o cădere, de un „abis" pentru a descoperi divagația esențială.

Să ții un jurnal înseamnă să-ți mărturisești neputința de a-ți organiza gândurile. E caracteristic pentru un spirit discontinuu, frânt de la rădăcină, în adânc, complice și victimă a fluctuațiilor vremii, a vremii *lui*. Incapabil să mediteze, *se* meditează *pe sine*... Și mai e filozofie coborâtă la condiție de calendar intim.

Pe măsură ce te cunoști, mizezi tot mai puțin pe tine însuți. Zicere a unui *răvășit*...

Articolul meu despre ranchiună; e lucrul cel mai curajos pe care l-am scris despre ceilalți, și care, din toate elucubrațiile

mele, a stârnit cele mai puține ecouri... Nimeni nu s-a recunoscut în el. Căci oglinda era fără cusur.

Proza își atinge nivelul de sus când are o spoială de sublim; când însă e umflată de sublim, devine ridicolă, buhăită, penibilă.

Franța – o țară de amatori – și, aspect pozitiv al diletantismului ei, singurul loc din lume unde *nuanța* încă mai contează.

Aș vrea să fug de orice exces; însă nu-mi plac decât accentele pătimașe, și strigătul latent din orice adevăr. Cu un talent în plus, cu ceva mai mult har, cu o reală pasiune pentru reculegere – ce mistic aș fi devenit! Numai că, orice fac, sunt nevoit să mă opresc înainte de pasul hotărâtor. Prea multe voci s-au stins în mine! Vai de cei nedemni de sufletul lor, de cei ce valorează mai puțin decât sunt!

Jacqueline Pascal, Lucile de Chateaubriand, Dna de Beaumont și, dintre bărbați, Joubert – suflete pe gustul meu.

Această tristețe vecină cu delirul... O, dacă aș avea un înger să mă ocrotească! M-am lăsat ispitit de demoni iar acum trebuie să plătesc în veci o clipă de slăbiciune criminală.

Pasiune pentru agonie și groază de moarte – ispășesc aceste porniri contradictorii pe care le-am cultivat cu o îndârjire de cinic și de martir.

B. – pe când era un băiat sărac, îmi vorbea despre deșertăciunea vieții; devenit bogat, nu știe decât să povestească istorii porcoase. Nu poți trăda mizeria fără să plătești. Orice formă de posesiune duce la moarte spirituală.

Adesea mi se întâmplă să mă trezesc dimineața cu un sentiment sufocant de vinovăție, de parcă aș purta povara a mii de crime...

Un defect de vorbire, bâlbâiala, felul sacadat de a vorbi, *arta* de a înghiți cuvintele și mai ales obsesia umilitoare a accentului meu, toate astea m-au împins, prin reacție, să mă fac cât de cât demn de o limbă pe care-o masacrez, prin cuvânt, zi de zi...

Dacă aș fi vorbit ca oamenii locului, nu m-aș fi străduit niciodată să deprind scrisul frumos, nici cochetăria și fineturile deșarte pe care le comportă căutarea stilistică.
Secretul unei dexterități stă într-un cusur mai mult sau mai puțin clandestin.

De câteva zile, febră continuă pe care termometrul n-o înregistrează; *el* rămâne la circa 37°; *eu* însă mă aflu în mijlocul unui clocot ce-mi transformă rațiunea în vapori...

Unii caută Gloria; alții, adevărul. Îndrăznesc să mă situez printre ultimii. O misiune imposibilă e mult mai seducătoare decât un țel accesibil. Să râvnești aplauzele oamenilor – ce umilință!

Discuție cu D. – Este inteligent, mai ales *pare* inteligent, vrea să pară. Aproape toți oamenii străluciți pe care i-am cunoscut erau orgolioși în cel mai înalt grad. De altfel, în ordine intelectuală, orgoliul nu e un defect.

12 martie 1960. Petrecut după-amiaza într-o stare de nostalgie acută, mi-a fost dor de toate, de țară, de copilărie, de tot ce-am irosit, de atâția ani inutili, de toate zilele în care n-am plâns... „Viața" nu mi se potrivește. Eram făcut pentru o existență de sălbatic, pentru singurătatea absolută, în afara timpului, în mijlocul unui eden crepuscular. Am împins până la viciu vocația tristeții.

Apropierea primăverii îmi dizolvă creierul. E anotimpul de care mă tem cel mai mult. Senzație de melodie înghețată; – suflet amuțit, prostrat, în care se sting mii de chemări.

Baudelaire... Nu-l mai citesc de ani de zile, dar nu e om la care să gândesc mai des.

Mă interesează doar spiritele ce au dimensiunea funebrului.

Ar trebui să scriu un *Tratat despre lacrimi.* Întotdeauna am simțit o imensă nevoie de a plânge (prin ea mă simt așa apropiat de personajele lui Cehov). Regretând *totul*, fixând cerul ore în șir..., iată cu ce îmi trec vremea, în timp ce toți așteaptă de la mine lucrări și din toate părțile vin îndemnuri la muncă.

„Bucuria este pasiunea prin care sufletul trece la un grad mai mare de perfecțiune. Tristețea este o pasiune prin care sufletul coboară la un grad mai mic de perfecțiune." (Spinoza)

Așa să fie?

N-am nici o aptitudine pentru filozofie: nu mă interesează decât atitudinile, și aspectul patetic al ideilor...

O eroare spusă energic e preferabilă unui adevăr exprimat în termeni incolori.

Strălucirea ereziilor, cenușiul ortodoxiilor.

Sunt profunde doar sentimentele pe care le ascundem. De unde forța sentimentelor *josnice.*

Nu pot trăi decât acolo unde sunt – și unde mi se spune *străin.* O patrie – patria mea? – îmi pare la fel de îndepărtată și de inaccesibilă ca vechiul Paradis.

„Să nu scrii pe zăpadă" – una din interdicțiile lui Pitagora. Ce sens poate să aibă? Lipsa de durată?

Trec de la un beteșug la altul. Propriul meu trup îmi e torționar. Nu înțeleg cum am putut să adun atâția ani fără să pier sub povara lor.

Aproape toți prietenii mei sunt niște jupuiți de vii, de o sensibilitate bolnăvicioasă. Cu gândul la ei am scris despre

Ranchiună. Am generalizat prea mult făcând din ea o dimensiune comună întregii omeniri? Nu cred.

Există un singur dor: dorul de Paradis. Și poate cel de Spania.

Nu pot citi ceva despre „insulele fericite" ale celor vechi sau despre „insulele de aur" ale chinezilor din epoca daoistă fără să simt un soi de slăbiciune fizică. Ce puține afinități am cu lumea aceasta, de vreme ce orice aluzie la Paradis și chiar cele mai vulgare forme sau expresii ce-mi evocă imaginea lui stârnesc în mine o furtună de regrete!

Toate „scrierile" mele sunt lipsite de dezinvoltură. E drama celor care scriu puțin, care nu scriu la fel cum „respiră". Sunt autor din întâmplare, căci scriu doar ca să mă eliberez de o angoasă de moment.

Zen: butade ce răscumpără obsesia și căutarea mântuirii. O acrobație având drept fundal absolutul.

Tristețea, la paroxismul ei, suprimă gândirea și devine un soi de delir vid.

„Când visează, omul nu se îndoiește niciodată", spune un text chinez.

Lucrând la un eseu despre *esența omului* (!), îmi dau seama că la fel de bine aș putea să-l scriu pe tonul unei spovedanii. E un subiect autobiografic prin excelență.

Zi după zi, mă târăsc pe o bucată de spațiu, la marginea Universului, în mijlocul unei infinități de cuvinte *nepronunțate*.

Ama nesciri (*Imitațiunea* lui Isus Cristos); să-ți placă să fii neștiut. Nu te simți fericit decât când ești destul de înțelept ca să te conformezi acestui precept.

Acest univers, ratat în chip atât de *magistral*! E ceea ce-mi repet adesea, ca să mă consolez, în clipele mele de încredere și optimism.

Am suferit prea mult ca să mai simt cu-adevărat mari pasiuni. Le-au luat locul bolile mele.

Exceptând momentele de somn, noaptea, și cele de năuceală, ziua, indispozițiile mele mi-au impus o meditație permanentă asupra stării în care mă aflu și un fel de *automatism al conștiinței*, cu tot ce presupune el ca monstruozitate și oroare. Una peste alta, am trăit în *anti-viață*.

Sunt un obsedat, neîndoielnic, și totuși nu-mi plac cei care insistă.

Să imaginezi miracole, să ai puterea de a le face, să fii un taumaturg...
Să scrii, ce decădere!

Dacă-i urăsc pe occidentali, e pentru că le place să fie urâți. Ce incredibilă sete de autonimicire! Paradisul în mijlocul unor cadavre!

Fervoare demoniacă, iată nuanța mea de religiozitate.

Să nu lucrezi niciodată în neesențial; să te porți ca și cum ai avea de dat socoteală unui Dumnezeu inteligent; să împingi probitatea intelectuală până la mania scrupulelor.

Să nu scrii nimic de care să-ți fie rușine în clipele de supremă singurătate. Mai bine moartea decât să trișezi ori să minți.

Fii cinic cu orice, nu însă cu imaginea ideală a datoriilor tale față de spirit.

Ce conflicte ascunse, ce sfâșieri când asumi o atitudine *nobilă*! Curajul de a-ți accepta în chip firesc josniciile este rar, dacă nu imposibil.

Să crezi numai în absolut, și să recunoști, să descoperi în tine toate ispitele și mizeriile unui spirit frivol.

X – de ce e *nebun*? Pentru că nu-și maschează, nu-și poate masca niciodată *prima* pornire. Totul la el este în stare brută, totul în el evocă indecența adevăratei sale naturi.

În *Arts*, R. încearcă să mă explice prin lecturile mele. Îi răspund că sunt rezultatul infirmităților mele, și că aș fi fost același chiar dacă nu aș fi citit nici o carte. Viziunea mea despre lucruri *precedă* formarea mea intelectuală. Ceea ce știu cu-adevărat am știut-o întotdeauna, o știam și dacă rămâneam în satul meu.

Dureri de cap, senzație de idioție, sinuzită, urechi înfundate etc. – în fiecare an aceeași poveste. Aici e de căutat motivul pentru care am scris *Odiseea Ranchiunii.*

La mine, o aparență de sănătate ascunde un fond bolnav. Cum nu se vede însă decât exteriorul ființelor, lumea mă crede nesincer sau mă ia drept un individ care vrea să fie la modă.

Bătrânii au dreptate să critice totul, să regrete moravurile de altădată, stilul de viață al epocii *lor*. Prezentul și viitorul nu se ridică niciodată la înălțimea trecutului, deși nici el nu făcea multe parale...

Nu știm de ce, nici înspre ce înaintăm. Istoria nu e nimic altceva decât această dublă ignoranță.

„Grijile" sunt principalul obstacol în calea meditației, a progresului metafizic al omului. De unde necesitatea celibatului, a ascezei etc., dacă vrem să accedem la absolut.

Fără margini este puterea unui om capabil să renunțe. Fiecare dorință învinsă te face puternic, și crești în măsura în care îți înfrânezi poftele naturale. Este înfrângere tot ce nu e victorie asupra ta însuți.

Nu în neliniște, ci în *insatisfacție* am trăit totdeauna; o insatisfacție esențială, pe care nimic nu putea, nici nu va putea s-o învingă vreodată.

Împotriva gândirii *risipite*. Mi-ar plăcea să trăiesc într-o societate de fachiri, de oameni care acționează *fără să se miște*, și care au cu atât mai multă putere asupra lumii cu cât se depărtează de ea, cu cât nu aderă la ea.

Să dispui de o voință imensă fără s-o îndrepți spre făptuire, să dispui de o energie colosală și, în aparență, nefolosită...

În orice asceză acumulăm exploziv.

Dorința neîmplinită prin refuz voluntar ne apropie fie de sfânt, fie de demon.

Trebuie să încep lucrul la o antologie a portretului, de la Saint-Simon la Tocqueville.

Va fi un adio pe care-l spun *omului*[1].

Nu devii invulnerabil decât prin asceză, adică renunțând la tot. Doar atunci lumea nu mai poate nimic contra ta.

Ideile îți vin mergând, spunea Nietzsche. Mersul distrage gândirea, susținea Śankara.

Am „experimentat" amândouă teoriile.

Întotdeauna și neapărat, omul dă o rea folosință libertății. Toate regimurile fondate pe ea și care o invocă sunt de aceea sortite ruinei.

Omul este un animal *vag*.

„Un arbore nu se știe nefericit." (Pascal)

Nostalgia mea după vegetal...

Nu există infern mai cumplit decât cel al milei. Să-ți fie milă de tot ce există, de simplul fapt de a exista.

(6 iulie 1960. Zi măcinată de milă.)

---

[1] Vezi *supra*, p. 40, nota 1.

Nu gândim decât pentru că fugim de făptuire. Să gândești înseamnă să te ții *deoparte*.

M. S. ar fi căzut în genunchi în fața tribunalului implorând achitarea. Zadarnic. Condamnată la doisprezece ani, se pare că s-a sinucis. Probabil de rușine. Să fii umilit în asemenea hal!

Îți trebuie nesfârșite rezerve de milă ca să te poți gândi la anumite destine.

Cea mai neînsemnată impresie, o bagatelă se umflă în mine peste măsură și capătă proporții alarmante, un aer de catastrofă. Ca și cum Pământul ar fi căzut *peste* mine și m-ar strivi cu toată greutatea lui.

Niciodată nu m-au pasionat cauzele sortite succesului. Preferința mea se îndrepta întotdeauna către cele care, în secret, mi se păreau pierdute. Am fost mereu, din instinct, de partea învinșilor, chiar și când cauza lor era condamnabilă. Să preferi tragedia justiției.

Câtă dreptate are acel moralist ce susține că suntem secătuiți din momentul în care, pentru noi, nu mai există ființe, nici lucruri *de neînlocuit*!

Întotdeauna am trăit ca un *trecător*, în voluptatea nonposesiunii; nici un obiect n-a fost vreodată *al meu*, am oroare de *al meu*. Mă-nfior de oroare când îl aud pe câte unul zicând nevasta *mea*. Sunt, metafizic vorbind, celibatar.

A poseda, *besitzen*, e verbul cel mai execrabil dintre toate. Mă atrag, la un călugăr, până și părțile lui respingătoare – și are, slavă Domnului.

Ar trebui să poți renunța la tot, chiar și la *nume*, să te arunci în anonimat cu patimă, cu furie. – Sărăcia e un alt nume al absolutului.

Entwerden, a se sustrage devenirii – cel mai frumos, cel mai expresiv cuvânt german pe care-l știu.

Viul mă sperie, viul, adică tot ce *mișcă*. Simt o milă imensă pentru tot ce nu e materie, căci simt până la suferință, până la disperare blestemul ce apasă viața *ca viață*.

Mi s-ar putea reproșa o anume complezență pentru decepție; însă de vreme ce toți iubesc succesul, trebuie, măcar pentru simetrie, să fie și unii atrași de eșec.

M-au abandonat mai mulți zei, dar nu știu pe care din ei să-l acuz, căci n-am avut norocul să mă leg cu-adevărat de nici unul.

Să te îndoiești de lucruri nu înseamnă nimic; să te îndoiești însă de tine însuți – asta înseamnă să suferi cu adevărat. Doar atunci te înalți, prin scepticism, la delir.

Totul merge strună cât timp e vorba de eu *în general*; nu și atunci când e vorba de noi, de eul *nostru*. Îndoiala dobândește atunci o dimensiune fatală, morbidă, și poate deveni de nesuportat.

Nevoia de glorie vine dintr-un sentiment de totală nesiguranță pe care îl avem în privința propriei noastre valori, de la o lipsă de încredere în sine. Iar când ezit să-mi recunosc un merit cât de mic, râvnesc la o celebritate cosmică, aș vrea să fiu *cunoscut* de tot ce trăiește, de-o musculiță, de o larvă.

N-a existat un om mai dezarmat în fața „vieții" decât mine. Cel mai mic demers practic mi se pare o faptă eroică. Latura *exterioară* a existenței îmi e complet străină. Chiar foarte tânăr fiind, îi invidiam pe ciobanii din Carpați, iar acum îi invidiez mai mult ca oricând. Tot ce ține de civilizație mi se pare un semn de decadență, de împotmolire și ruină.

D., când i-am spus că de treizeci de ani trăiesc la hotel și că n-aș putea să prind rădăcini nicăieri, mi-a răspuns, ca evreu mândru de originea sa, că sunt „goy-ul rătăcitor".

Nu mă înțeleg decât cu cei care nu au nici un fel de patrie. Afinitățile mele profunde cu evreii.

Tot ce e sortit să dispară – asta am iubit întotdeauna. Nu m-au atras decât lucrurile fără viitor. Acea chimie efemeră din care sunt făcute zilele noastre.

Ideea sinuciderii e cea mai tonică dintre toate ideile.

20 iulie 1960. De zece ani, am tot visat un apartament. Visul mi s-a împlinit, fără să-mi aducă *nimic*. Deja regret anii de hotel. Posesiunea mă face să sufăr mai mult decât sărăcia.

Apropo, trăiesc în hoteluri din 1937!

Am un *cămin* – Dumnezeu să-mi ierte asemenea decădere!

„Voința ta este Eva ta", spune sfântul Bonaventura. Într-adevăr, voința e lanț, dorință, servitute, dependență comparabilă cu puterea pe care-o are asupra noastră femeia. Să te salvezi, să cauți izbăvirea înseamnă să te dezlegi, să te *depărtezi* de domnia voinței.

Să trăiești pe o insulă mică, să te plictisești și să te rogi, să te rogi și să te plictisești...

Sunt succesiunea stărilor, umorilor mele; îmi caut „eul" în zadar, sau mai curând nu-l regăsesc decât atunci când toate aparențele mele se risipesc, când exult la propria-mi nimicire, când se suspendă și se abolește tocmai ceea ce se cheamă un „eu". Trebuie să ne distrugem ca să ne regăsim; *esență înseamnă sacrificiu.*

Cei care spun că toate aberațiile contemporane și toate cruzimile pe care le-a cunoscut secolul nostru au drept cauză îndepărtarea omului de Dumnezeu uită prea repede că Evul Mediu a fost și mai crud decât epoca noastră, și că credința, departe de a ne potoli ferocitatea, o ațâță și mai mult. Căci orice credință e patimă, iar patimă înseamnă poftă de a suferi cât și de a-i face pe alții să sufere. Când

încetăm să fim obiect, când nu ne mai mulăm după materie, după un univers indiferent și rece, cădem în nebunia și lipsa de măsură a sufletului, care e *foc*, și care nu există decât devorându-se.

Nu simți cum curge timpul decât în nesfârșitele ceasuri de veghe, când timpul e una cu noaptea, curgere a nopții, *noapte lichidă*.

Valoarea intrinsecă a unei cărți nu ține de calitatea și importanța subiectului; altfel, teologii ar fi cei mai buni scriitori...

Nu *esențialul* e punctul forte al literaturii; se poate chiar susține că, la un scriitor, important e felul de a prezenta accidentalul și infimul. În arte, contează în primul rând detaliul; abia în al doilea rând ansamblul. Măiestria presupune limitare.

Ceea ce face trecutul interesant este că fiecare generație îl privește într-un mod diferit. De unde nesecata noutate a Istoriei.

La un mistic musulman, această afirmație demnă de Meister Eckhart: „Adevărul care nu distruge creatura nu e un adevăr."

Să te târăști domol ca un melc și să-ți lași dâra, cu modestie, cu sârguință și în fond cu indiferență..., în voluptate calmă și anonimat.

Ceea ce mi-a lipsit a fost voința de a crea o *operă*. Această neputință e datul spiritelor de mâna a doua.

Tot ce se petrece în noi și în afara noastră se întâmplă *din fericire* și *din nefericire*, deopotrivă. Dublă perspectivă asupra oricărui eveniment, neputință de a vedea un singur aspect al lucrurilor, naufragiu în ambivalență.

M-am îmbătat cu regrete, ca alții cu iluzii. Să dobândesc titluri în ireparabil, asta mi-a fost întotdeauna misiunea.

Să meditezi înseamnă să faci pustiu în jurul tău, să gonești realul, să nu păstrezi din lume decât pretextul necesar pentru întrebări și pentru zbuciumul minții. Meditația *suprimă*; ea nimicește totul, afară de ea însăși.

Cu cât mă gândesc la viață ca fenomen distinct al materiei, cu atâta viața mă înspăimântă: nu are nici o temelie, reprezintă o improvizație, o tentativă, o aventură, și-mi pare atât de fragilă, de inconsistentă, de lipsită de realitate, încât nu mă pot gândi la ea și la condițiile ei fără să mă treacă un fior de groază. Viața nu e decât un spectacol, o fantezie a materiei. Am înceta să existăm dacă am ști cât suntem de ireali. Dacă vrei să trăiești, nu trebuie să te gândești la viață, nici s-o *izolezi* în univers, nici să-ți propui s-o definești.

Niciodată n-am avut idei: ele m-au posedat întotdeauna pe mine. Îmi închipui că emit o idee, când de fapt ea mă posedă și aservește.

Marile epoci ale istoriei rămân cele de „despotism luminat". (Secolul al XVIII-lea)
Spiritul nu înflorește nici în excesele libertății, nici în ale terorii. Are nevoie de un jug *suportabil*.
O epocă bună este o epocă în care ironia nu te aruncă în pușcărie.

Aproape-n fiecare dimineață, această furie neputincioasă și autodistructivă... și această invazie de amintiri sfâșietoare, și copilăria mea care se face țăndări sub ochii mei.

Sunt rezultatul unor ereditați opuse, recunosc în mine caracterele tatei și mamei, mai ales pe al mamei, orgolioasă, capricioasă, melancolică. În plus, deloc înclinat să-mi împac contradicțiile (sau mai curând contradicțiile lor din mine), mi-a plăcut, dimpotrivă, să le cultiv, să le exacerbez și să le port de grijă.

După vechiul entuziasm (de mult depășit) pentru Rilke, nu m-am mai atașat de nici un alt poet ca de Emily Dick-

inson. Lumea ei, care-mi este familiară, mi-ar fi și mai apropiată dacă aș fi avut curajul și energia să-mi asum pe deplin singurătatea. Dar prea adesea am fugit de ea, din lașitate, frivolitate sau teamă. Am ocolit numeroase abisuri, din calcul și instinct de conservare. Căci curajul de a fi poet îmi lipsește. Să fie pentru că am meditat prea mult la strigătele mele? Atâta am despicat firul în patru, că am pierdut ce era mai bun în mine.

La fel cum alții își amintesc cu precizie data primei lor crize de astm, eu aș putea indica momentul când pentru prima oară, la cinci ani, m-a copleșit urâtul. Dar la ce bun? Întotdeauna m-am plictisit enorm. Îmi amintesc anumite după-amieze de la Sibiu, când, singur acasă, mă aruncam la pământ, copleșit de un vid insuportabil. Eram atunci adolescent, adică trăiam mai intens acele crize de melancolie ce-mi îndoliau uneori copilăria, altminteri atât de fericită. Plictis teribil, *generalizat*, la Berlin și mai ales la Dresda, apoi la Paris, fără să uit anii de la Brașov când scriam *Lacrimi și Sfinți*, despre care Jenny Acterian mi-a spus că e cartea cea mai tristă din câte s-au scris.

Nu există sentiment mai dizolvant. Nu numai că te face să percepi nimicnicia universală, dar te împinge să te îneci în ea. Senzație de a fi înghițit, de a te scufunda pentru vecie, de a atinge fundul *nimicului*; infinit negativ, ce sfârșește mereu la el însuși, extaz al neantului, fundătură într-un... deșert.

Să te plictisești înseamnă să te simți neconsubstanțial cu lumea.

Un cer acoperit mi s-a părut întotdeauna o binecuvântare. Azurul te îndeamnă la plecare; este indiscret, se amestecă în viața ta, trezește de asemeni în tine latura morbidă a aspirațiilor tale religioase, partea demoniacă a veleităților mistice.

Este la fel de greu să suporți anonimatul ca și celebritatea, când ai nenorocul să fii un „scriitor".

Și dacă făcătorul de literatură e mai puțin impostor decât înțeleptul?

15 august 1960

Missa în si minor. Curând vor fi trei ani de când am pierdut contactul cu muzica. Murisem, Bach m-a înviat din morți.

1 septembrie 1960

Idei și sentimente confuze și tulburi – exprimate destul de clar, cam așa s-ar putea defini diversele mele opuscule.

Erau ciudați acești antici! Omul nu e decât „visul unei umbre" (Pindar), însă în loc să recomande renunțarea, ei propovăduiau pasiunea pentru glorie, unic răspuns, în ochii lor, la evidența deșertăciunii universale. Acest sentiment al gloriei a fost pierdut de omul modern (cu excepția lui Napoleon, care e un om al Antichității: de unde caracterul episodic al apariției lui).

În fața telefonului, a automobilului, în fața celui mai neînsemnat instrument, simt un irepresibil impuls de scârbă și de oroare. Tot ce a produs geniul tehnic îmi inspiră o spaimă aproape sacră. Sentiment de totală neapartenență în fața tuturor simbolurilor lumii moderne.

În angoasă, chiar și în cea metafizică, intră un rest de lașitate. Căci angoasa, sub toate formele ei, este construcție, retragere, fugă și neliniște.

O canalie metafiziciană, iată fondul naturii noastre...

„Tot ce-mi oferă orele e pentru mine un fruct savuros, o, Natură!"

La această îngăduință ar trebui poate să aspirăm. Marc Aureliu... – acest reproș.

Ar trebui să iubim fulgurantul, nu strălucitorul.

Să fii la fel de *inactual* ca o piatră.

Sentimentul că am o întârziere – sau un avans – de zece mii de ani față de ceilalți, că aparțin începutului sau sfârșitului omenirii, că nu mă simt acasă decât la cele două capete ale istoriei.

Am voluptatea sarcasmului. De aceea sunt atât de legat de veacul al XVIII-lea.

Dumnezeu, „our old neighbour"[1], cum îl numește Emily Dickinson.

Ezit.

Știu de unde îmi vine inaptitudinea pentru înțelepciune; de la această poftă de a striga, de la discursurile mute pe care le țin unor mulțimi imaginare, de la accesele de megalomanie care mi-au otrăvit tinerețea și care revin dureros în orice moment de exaltare sau oboseală. Un veleitar al scepticismului, un gură-cască al înțelepciunii. Și un pătimaș ce trăiește în nesfârșita poezie a eșecului.

Spinoza are dreptate să susțină că bucuria reprezintă o trecere spre un grad de perfecțiune superior. Căci bucuria este un triumf asupra forțelor lumii, asupra destinului; o derogare de la *ireparabil*.

Acum douăzeci și trei de ani (în 1937) am scris o carte întreagă despre lacrimi. Apoi, fără să vărs o lacrimă, n-am încetat să plâng.

Mărturii ale contemporanilor lui Goethe. Le-am citit cu plăcere, încep să mă intereseze spusele acestui om pentru care nu am simțit niciodată vreo simpatie. Nu poți să te apropii de Goethe înainte de-a împlini cincizeci de ani.

Să introduci lamentația în concept.

---

[1] „Bătrânul nostru vecin". (*N. t.*)

Dintotdeauna, sentiment de frustrare: „nu-i asta, nu-i asta", refren al tuturor clipelor mele.

Am cunoscut până la saturație drama *religioasă* a necredinciosului. Nulitatea lui „aici", inexistența lui „dincolo", ...strivit între două certitudini.

Yeats – puteam oare să cred că, după Emily Dickinson, voi mai iubi un alt poet?
Nimeni nu-mi amintește de Shelley mai mult decât el. Și eu care credeam că patima pentru poezie îmi trecuse definitiv!

Să ai subit, sub efectul unei ciudate dezagregări a memoriei, percepția exactă a haosului originar. Toată materia din mine se fixează deodată la *prima ei amintire*.

Ca să uiți de supărări și să scapi de obsesiile funebre, nimic nu e mai bun decât munca manuală. Timp de mai multe luni, am meșterit prin casă, cu maximum de folos. Trebuie să-ți obosești trupul, astfel încât mintea să nu mai aibă de unde trage putere ca să funcționeze, ca să bată câmpii ori să despice firul în patru.

Zile întregi când trebuie să lupt cu ceața ce mi se lasă pe creier... Climatul deșertului e singurul care se potrivește firii mele. Și nu doar climatul; deșertul, în totul, mă cheamă, mă fascinează, îmi este necesar. Eu însă rătăcesc prin orașe; mă înăbuș în mijlocul străzilor, în forfota omenească.
Nu valorez ceva decât prin refuzul de a mă alătura lumii.

Adevărata poezie începe dincolo de poezie; la fel se întâmplă cu filozofia, și cu toate.

Adinamia, ca să folosesc jargonul psihiatrilor, e starea mea permanentă – contra căreia nu încetez să mă revolt. Adinamie relativă, din fericire, căci dac-ar fi totală, unde-aș găsi putere ca să mă lupt cu mine însumi?

Cât sunt de nefericit să trăiesc într-o epocă în care cuvântul „disperare" e discreditat iar cine-l folosește se compromite!

Orice om lucid care suportă viața până la capăt dovedește că dispune de-o însemnată doză de sfințenie de care nu poate, nu ar putea să fie conștient. Este un privilegiu, un eroism secret – care l-ar umili, dacă i-ar bănui prezența.

Toată viața mea n-a fost decât un șir de beteșuguri pe care nimeni n-a vrut să le creadă reale. Literalmente, ele m-au *făcut*; fără ele nu aș fi nimic. Nici o influență literară nu m-a marcat la fel de mult ca aceste hărțuieli cotidiene, ce mi-au hrănit gândirea și umorile. Am trăit bătut în piroane, răstignit pe un pat imaginar; chiar stând *în picioare*, rămân de fapt culcat, torturat în mii de chipuri.

N-ar putea să existe sentimente *pure* între cei care fac același lucru. Romancierul nu-l pizmuiește pe filozof, dar romancierii între ei se detestă neapărat, la fel și filozofii între ei, și în special poeții. Să ne gândim ce priviri veninoase își aruncă târfele care împart același trotuar. Adam n-a fost decât un începător; maestrul nostru, al tuturor, rămâne Cain, el e adevăratul străbun al neamului omenesc.

De câte ori citesc traduceri ale textelor mele, coborâte la inteligibil, înjosite prin folosirea limbii comune, mă cuprinde jalea și îndoiala. Tot ce scriu ține doar de cuvinte? *Strălucirea* nu trece în altă limbă; trece mai puțin chiar decât poezia. Ce lecție de modestie și descurajare – să te citești într-un stil de proces-verbal, după ce ore-n șir ai trudit aplecat peste fiecare cuvânt! Nu, nu mai vreau să fiu tradus, să fiu înjosit în propriii-mi ochi.

Extraordinara limbă română! De câte ori revin la ea (sau mai curând visez s-o fac, pentru că, vai, am încetat s-o folosesc), am sentimentul că, rupându-mă de ea, am comis o trădare criminală. Capacitatea ei de-a conferi oricărui cuvânt o nuanță de intimitate, de a-l transforma în diminutiv;

de această îmblânzire beneficiază până și moartea: „morțișoara“[1]... A fost o vreme când acest fenomen îmi părea o tendință spre diminuare, spre înjosire, spre degradare. Acum îmi apare, din contră, ca un semn de bogăție, ca o nevoie de a conferi un „plus de suflet“ oricărui lucru.

Pentru că am în sânge contrazicerea, toate elanurile mele se anulează reciproc. Chiar în momentul când iau o hotărâre, o hotărâre contrară o abolește. Uneori, din fericire, o furie subită vine să tranșeze disputa și mă silește să trec la faptă. Fără această izbucnire neprevăzută, aș fi condamnat la o veșnică nemișcare.

Este insuportabil să trăiești în situații echivoce. Am scris *Tratatul de descompunere* în care aruncam totul în aer: mi s-a dat un premiu. La fel s-a întâmplat cu *Ispita*. Acuma vor să premieze *Istorie și utopie*. Refuz, și nu mi se acceptă refuzul. Din toate părțile mi se refuză satisfacția de a fi neînțeles.

Să fi clamat deșertăciunea a toate cele și să ți se răspundă cu onoruri! Mi se spune: nu trebuia, în condițiile astea, să scrii cărți și să le publici. Dar Solomon *a publicat* și el, și Iov, și toți ceilalți. Deci înjosirea mea e de-nțeles și chiar scuzabilă. Totuși, nu vreau să se spună că alerg după lauri. Simpla idee că aș putea râvni la glorie mă umilește, mă pierde în propriii ochi. M-am săturat să-mi fie rușine de mine însumi.

Cu cât înaintez în vârstă, cu atât simt ce profunde sunt legăturile care mă leagă de origini. Țara mea mă obsedează: nu mă pot rupe de ea și nici n-o pot uita. În schimb, compatrioții mei mă dezamăgesc și mă irită; nu pot să-i suport. Nu ne place să ne vedem defectele în ceilalți. Cu cât îi frecventez, cu atât descopăr în ei tarele mele: în fiecare văd un reproș, un fel de caricatură a mea îngroșată.

---

[1] În română, în original. (*N. t.*)

Euforia are asupra mea același efect ca anxietatea. Mă scoate din minți, mă cufundă în perplexitate, mă lasă fără apărare în mijlocul unei singurătăți și al unei exaltări pline de avertismente.

După o ceartă bună, te simți mai ușor și mai generos decât înainte.

Punctul slab, defectul armurii noastre este ceea ce ascundem. Secretul nostru îi obsedează pe ceilalți, și nu li-l putem ascunde mult timp. Cu cât ne străduim, cu atât devine obiect de discuție și până la urmă de scandal. Pe de altă parte, nimic nu e mai profitabil decât să tăinuiești o infamie (sau ceea ce lumea numește astfel); și poate că nu existăm cu-adevărat decât prin ceea ce ne silim să ascundem. Secretul unui om e tot ce are el mai prețios. Este de plâns cel ce nu are a se teme de nici o dezvăluire.

De două luni n-am mai scris un cuvânt. Vechea mea lene mă copleșește din nou. Nu am alte preocupări decât regretul și remușcarea. Cu fiecare zi ce trece mă disprețuiesc și mai mult. Idei ce se destramă, proiecte pe care le abandonez de îndată ce le-am făcut, visuri pe care le calc în picioare îndârjit, sistematic. Totuși, mă gândesc întruna la muncă și continui s-o consider unica modalitate de mântuire de care dispun. Dacă nu izbutesc să mă reabilitez în propriii ochi, mă pierd definitiv. Am văzut în jurul meu prea mulți rataţi ca să nu mă tem că voi călca pe urmele lor. Dacă nu sunt, deja, unul din ei...

Dineuri în oraș, vizite, pisălogi care mă asaltează. Păcătuiesc împotriva timpului, asta fac zi de zi. Ca să-mi salvez singurătatea ar trebui să am curajul de a fi odios. Să le inspir ură oamenilor, ca să mă pot ține departe de ei.

Am tunat și am fulgerat împotriva voinței, am făcut din ea însuși principiul răului: nu-i de mirare că până la urmă voința m-a părăsit.

Nimic nu seamănă mai mult cu neantul decât gloria la Paris! Nu-mi vine să cred că am râvnit și eu la „asta"! Sunt însă lecuit pe vecie. E singurul *progres* adevărat cu care pot să mă laud după atâția ani de bâjbâieli, de eșecuri și de dorință. Să mă străduiesc întru anonimat, să fac eforturi de a nu ieși în față, să rămân în umbră și obscuritate – e singurul meu țel. Înapoi la sihaștri! Să-mi inventez o singurătate, să clădesc în suflet un schit cu resturile de ambiție și de orgoliu ce mi-au rămas.

Grecii, sofiști cu toții, avocați *profunzi*.

Un obsedat fără *convingeri*...

8 aprilie 1961
Azi am cincizeci de ani!

Stă în firea orgoliosului să-și exagereze nenorocirile.

Nu poți câștiga bani decât cu prețul onoarei.

Toată viața am fost bolnăvicios. Atenția pe care-am consacrat-o beteșugurilor mele mi-a îngăduit să exorcizez demonul plictisului. Am fost, orice s-ar spune, un om *ocupat*.

Degeaba mă avânt, un sânge de plumb mă trage în jos.

Citit o biografie a lui Marat. Ce eroare să crezi că „demonii" sunt o specialitate rusească.

Nimeni nu a ținut Indiferența la mai mare preț decât mine. Dar am tânjit după ea cu patimă, frenetic: astfel, cu cât voiam s-o ating, cu atât mă depărtam de ea. Iată unde ajungi când îți faci un ideal din contrariul a ceea ce ești. Ca să-mi ating scopurile, m-am înșelat de fiecare dată asupra mijloacelor și metodei, întotdeauna am ales calea cea mai lungă și mai complicată.

Rugile noastre reprimate se prefac în sarcasme.

Când ești inapt pentru Indiferență, nu poți trăi *fără să te rogi.* Sufletul e o veșnică răstignire.

5 mai 1961 – La biblioteca Institutului catolic, citeam o carte de Pierre de Labriole. *Deodată* – totul în jur a dispărut și m-am trezit în plin „amoc", *instantaneu.*

Nu am consolarea sau scuza de a crede că totala mea inaderență la lume se trage de la orgoliu; nu, vine de la tot ce sunt – și de la tot ce nu sunt.

Gustul meu pentru scurtături, pentru formele condesate, pentru inscripțiile funerare ale *Antologiei.*

Nu sunt un scriitor, nu găsesc cuvintele potrivite pentru ceea ce simt, pentru ceea ce îndur. „Talentul" este capacitatea de a umple prăpastia ce separă suferința de limbaj. Pentru mine, prăpastia aceasta e chiar aici, căscată, imposibil de umplut sau de ocolit. Trăiesc într-o tristețe automată, sunt un robot elegiac.

Negația, la mine, n-a ieșit niciodată dintr-un raționament, ci dintr-un soi de disperare primordială, argumentele au venit *mai târziu,* ca să o susțină. Orice *nu* este mai întâi un *nu* al sângelui.

Lady Macbeth, marchiza de Brinvilliers – femei pe gustul meu. În clipele de tristețe profundă există un fel de nostalgie a cruzimii.

27 mai 1961

Recviemul de Mozart. Plutește în el un suflu de dincolo. Cum să crezi, după asemenea audiție, că Universul n-are nici un sens? *Trebuie* să aibă un sens. Sufletul, ca și înțelegerea, refuză să admită că atâta sublim ar putea dispărea în neant. *Ceva* trebuie să existe undeva, această lume trebuie să conțină un strop de realitate. Beție a posibilului ce răscumpără viața. Să ne temem de trezire, și de întoarcerea cunoașterii amare.

Nu pot să scriu decât sub imperiul pasiunii; dar eu fug de pasiuni. Îndârjirea cu care aspir la Indiferență mă condamnă la sterilitate.

De îndată ce întrevăd o certitudine, la orizont se profilează mii de îndoieli ce o acoperă și o înăbușă înainte ca ea să poată să se afirme, sau cel puțin să se prezinte...

Deși nu cred în nici un fel de făptuire, când mă apuc de-o treabă și-o duc la bun sfârșit, ce satisfacție pe mine!

30 mai. Ieri seară, înainte să adorm, am văzut cu o precizie halucinantă cum Pământul se reduce la un simplu punct, cum capătă, ca să spun așa, dimensiunile unui zero, și-atunci am înțeles – ceea ce știam dintotdeauna – că este inutil și ridicol să te agiți și să suferi, să scrii mai ales, pe un spațiu atât de minuscul și ireal. Ca să te poți consacra făptuirii, ca să existi pur și simplu, ar trebui să nu ai funesta capacitate de a te situa în afara faptelor tale, de-a evada cu gândul în afara planetei și chiar a universului.

Nu prețuiesc un om decât în măsura în care e în dezacord cu epoca sa, după cum nu-l admir decât pe cel care o părăsește, sau și mai mult: trădează timpul și istoria.

Îngerul Apocalipsei nu spune: „Timp nu mai este", ci: „Nu mai este răgaz, amânare."

Întotdeauna am trăit cu sentimentul că timpul e ros din interior, că e pe punctul să-și epuizeze posibilitățile, că-i lipsit de *durată*. Iar această carență a lui m-a umplut întotdeauna și de satisfacție și de groază.

(de comentat)

Vindecat de anxietate, n-aș avea nici măcar consistența unei fantome.

Voința mea – bolnavă, paralizată – câte eforturi n-am făcut ca s-o pun pe picioare, ca s-o îmboldesc să-și facă da-

toria! E, din păcate, bolnavă în esența ei, a căzut sub vraja unei forțe malefice. Nu mai este ea însăși, nu mai știe să... vrea. Și când mă gândesc de câte ori am făcut din ea principiul răului, izvorul tuturor anomaliilor de pe pământ! Ceva mă trage în jos și-o neutralizează, o dezarmează, o dezarticulează, ceva ce vine de la demon.

Când separi viața de materie și o contempli, ca să spun așa, în stare pură, îi observi și mai bine extrema fragilitate: o „construcție" himerică, în echilibru instabil, fără nici un punct de sprijin, fără nici o urmă de realitate.

Iar pentru că prea des, ca să o pot privi în față, am separat-o de baza ei, am ajuns eu însumi să nu mai am pe ce să mă sprijin sau de ce să mă agăț.

Tot ce mă împiedică să muncesc îmi pare bun, și fiecare clipă îmi oferă un pretext.

Dacă mă privesc fără indulgență, cred că fuga de răspundere, teama de a-mi asuma o răspundere, chiar minimă, e trăsătura dominantă a naturii mele. Sunt funciarmente un dezertor. Și nu degeaba văd în abandon, din orice punct de vedere, semnul distinctiv al înțelepciunii.

Cineva a definit foarte bine tristețea ca „un fel de crepuscul ce urmează durerii".

Anxietatea, care tratează posibilul ca pe un *déjà-vu*, nu e un fel de *memorie a viitorului*?

E puțin spus că regret totul; sunt un regret ambulant, iar nostalgia îmi devoră sângele și se devoră singură. Pentru boala mea nu există leac pe pământ, doar otrăvuri care s-o facă mai virulentă și mai chinuitoare. Detest civilizația căci a discreditat lacrimile. Pentru că ne-am dezvățat să plângem, suntem cu toții neputincioși, pironiți de ochii noștri secătuiți.

Nu vorbind despre ceilalți, ci analizându-te pe tine însuți ai șansa de a găsi *Adevărul*. Căci orice drum care nu duce

la singurătatea noastră sau nu pornește de la ea este ocol, eroare, pierdere de timp.

Să cauți *ființa* cu vorbe! – Acesta e donchișotismul nostru, delirul aventurii noastre esențiale.

Dacă un muritor a fost vreodată chinuit, *torturat* de îndoiala de sine, acela sunt eu. În tot ce fac. Când predau un text la o revistă, primul meu gând e să-l iau înapoi, să-l refac, dar mai ales să-l abandonez. N-am încredere în nimic din ce fac sau gândesc. Iar dacă am o certitudine, aceea este neîncrederea în mine, ce pune în cauză nu doar capacitățile, ci chiar temeiurile ființei mele, rațiunea mea de a fi. Sunt literalmente *armat* cu scrupule. Cum am putut, în aceste condiții, să întreprind ceva, și, cu atâtea perplexități, să trec la cea mai neînsemnată faptă, la cea mai neînsemnată gândire?

„Spaima de fața omenească", despre care vorbește Quincey, m-a încercat toată viața. Această gloată ce puiește, și micii monștri ce se vânzolesc – cine-o să ne scape de ei? Ieșiți cu toții din scursorile zămislirii, poartă pe chipuri abjecția originii lor. Și când te gândești că pot să existe *părinți*!

„... cea mai bună definiție a unei limbi moarte: o recunoști după aceea că în ea *nu ai dreptul să faci greșeli.*" (Vendryès)

Eram făcut pentru mediocritate și frivolitate, dar suferințele au năvălit peste mine și m-au condamnat la gravitate, pentru care nu am nici un talent.

Am o percepție atât de directă a dezastrelor pe care ni le rezervă viitorul, încât mă-ntreb unde mai găsesc forța de-a înfrunta prezentul.

Vai de omul care, atunci când zeii l-au abandonat, nu mai are altă resursă decât orgoliul!

În afara singurătății extreme, când suntem reduși la noi înșine, trăim din impostură, suntem impostură.

De fiecare dată când nu mă gândesc la moarte, am impresia că trișez, că înșel *pe cineva* în mine.

Când mă plimb și privesc trecătorii, mă simt așa departe de ei încât parcă mi-aș aminti de un coșmar avut într-o altă viață. La propriu și la figurat, nici un nume nu mi se potrivește și nu mă încântă mai mult decât acela de *străin*. Nu eram făcut să am o patrie. Că nu am una sau că mi-am pierdut-o pe-a mea a fost negreșit hotărârea Destinului.

Dacă m-am ocupat atâta de stil e pentru c-am văzut în el o provocare aruncată neantului: neputând să pactizez cu lumea, a trebuit să pactizez cu cuvântul.

Nimic mai umilitor decât să vedem revenind în fiece zi aceleași obsesii stupide ce ne dezonorează în propriii noștri ochi. Frecvența, regularitatea lor trebuie interpretată ca o pedeapsă; altfel, am muri de rușine.

„Sufletul" meu se reduce la nostalgie și anxietate. Două stări cărora le corespund două abisuri: trecutul și viitorul. Între ele, aer – cât să pot respira, spațiu – cât să încap.

Civilizația ar fi abjectă, dacă n-ar fi condamnată.

Oricâte rezerve aș avea față de creștinism, nu pot să neg că sub un aspect – capital – are dreptate: omul nu e stăpânul destinului său, iar dacă e să se explice totul prin destin, nu se poate explica nimic. În mintea mea, din ce în ce mai insistent, își face loc ideea unei providențe *rele*; și trebuie să recurgem la ea, dacă vrem să înțelegem derutanta evoluție a omului.

A încetat să scrie: nu mai avea nimic de ascuns.

Patrimoniul unui scriitor e constituit din secretele sale, din înfrângerile umilitoare și nemărturisite; iar dospirea umilințelor sale e chezășia fecundității lui.

17 iulie 1961

Mi-am petrecut dimineața întrebându-mă dacă am nebuni în familie, printre străbunii mei nu prea îndepărtați...

Tot „misterul" vieții stă în atașamentul față de viață, într-o orbire aproape miraculoasă ce ne împiedică să ne discernem precaritatea și iluziile.

Toate aceste națiuni occidentale – niște cadavre opulente.

Sieyès, dacă nu mă înșel, a spus că trebuie să fii beat sau nebun ca să crezi că poți exprima ceva în limbile cunoscute.

Dintre scriitori – nu-i pot citi decât pe marii bolnavi: cei ale căror boli *iluminează* fiecare pagină, fiecare rând. Îmi place sănătatea *voită*, nu sănătatea ereditară sau dobândită.

Când scriu, de îndată ce încetez să atac și să blestem mă plictisesc și las condeiul din mână.
Uneori mă întreb dacă, în afara frenezиilor mele, exist cu adevărat. Fără ele, vegetez și mă târăsc ca o zdreanță.

Am citit numeroase mărturii despre starea de lucruri dinaintea Revoluției: toate acele cărți m-au convins că era necesară și inevitabilă; am citit aproape tot atâtea cărți despre Revoluție, și am urât-o – cu părere de rău.

Tot ce mă sperie mă stimulează.

Moartea lui N. J. H. – Este imposibil să „asimilezi" moartea unui prieten. E o veste cumplită ce rămâne în afara minții noastre, ce nu poate intra în ea, dar care ni se strecoară lent în suflet, asemenea unei mâhniri inconștiente.

Fiecare moarte repune totul în discuție, ne obligă să ne continuăm și parcă să ne reîncepem viața.

Spaniolii au suflet, ca toate popoarele crude...

Incredibila indiscreție a morții...

Credința în irealitatea lumii nu abolește frica.

Pentru unii, printre care mă număr, să se despartă de Spania înseamnă să se despartă de ei înșiși.

Există în mine o nostalgie după ceva ce nu există în viață și nici măcar în moarte, o dorință pe care nimic de pe lumea aceasta n-o poate împlini, afară de muzică, în acele clipe când evocă sfâșierile altei lumi.

Reflexul acestui univers ratat, îl regăsesc în amestecul de îndoială și visare ce definește oricare din clipele mele. Cum oare se pot combina într-un singur suflet scepticii greci și romanticii germani? Să te zbuciumi în mijlocul unor aporii lirice...

Cred că mai curând m-aș lipsi de pâine și apă decât de tristețe. Nevoia mea de tristețe e, cum să-i spun... supranaturală.

Există nopți albe pe care nici cel mai *talentat* torționar n-ar fi putut să le inventeze. Ieși din ele făcut fărâme, buimac, stupid, fără amintiri sau presentimente, și fără să știi cine ești. Lumina ți se pare atunci pe cât de inutilă pe atât de nocivă, mai rea chiar decât noaptea.

2 sept. Ora 4 dimineața

Imposibil să dorm. Totul mă doare. Bietul meu trup!... Am ieșit pe terasă: cred că e prima dată când am privit stelele în felul acesta, fără nici o speranță, fără nici un regret. Intuiție absolută fără gândire, probabil din teama de a gândi la drama ce se joacă în oasele mele, dar și din teama de a rupe definitiv cu lumina.

5 sept. Dimineață dementă, senzație de scârbă subită. Am ieșit în stradă: neputință de a privi pe cineva în ochi; la farmacie, nu m-am putut opri să nu-i fac vânzătorului o observație veninoasă. Dezlănțuire împotriva lumii întregi, furie disperată și inutilă. Să simți că în vine îți curge otravă și că ai mers mai departe decât orice demon.

Ca să mă pot stăpâni, mi-ar trebui câteva secole de educație englezească; eu însă vin dintr-o țară unde se urlă la înmormântări.

În munții Santander, în mijlocul unui peisaj superb, niște vaci care păreau triste, după aprecierea amicului meu Nunez Morante.

– De ce să fie triste? l-am întrebat. Au tot ce eu însumi visez: liniște, cer...

– Sunt triste pentru că există, *por ser*, mi-a răspuns el.

Tot el mi-a spus deunăzi un lucru ce s-ar putea să fie adevărat: „Muncitorul nu vrea să-și îmbunătățească soarta, ci să *poruncească*."

Tot în munții Santander, într-un cătun uitat de lume. La cârciumă, câțiva ciobani încep să cânte. În Europa occidentală, Spania e ultima țară ce mai are un suflet.

Toate marile fapte și neîmplinirile Spaniei au trecut în cântecele ei. Specialitatea sa: nostalgia transformată în *cunoaștere*, știința regretului.

Degeaba caut lucrul ce m-ar putea reconcilia cu viața, știu că soluția e în afara ei, sub ea sau dincolo de ea. Lumea e locul unde toate speranțele sunt infirmate și abolite, unde nu se întrevede nici o șansă de răspuns și unde a-ți pune întrebări ar fi nociv dacă n-ar fi inutil.

Un ziarist englez mi-a telefonat deunăzi ca să-mi ceară părerea despre *Dumnezeu și secolul al douăzecilea*. Tocmai mă pregăteam să merg la piață, ceea ce i-am și spus, adăugând că nu am dispoziția necesară pentru a discuta o problemă atât de năstrușnică. Pe timp ce trece, problemele se degradează și iau chipul epocii.

Nu mă pot pasiona decât pentru Dumnezeu și pentru lucrurile absolut derizorii. Cele aflate între acestea, chestiunile *serioase*, mi se par incerte și inutile.

Cehov – scriitorul cel mai deprimant care a fost vreodată. În timpul războiului, îi împrumutam volume de Cehov lui Picky P., grav bolnav, care m-a implorat să nu-i mai aduc pentru că, numai citindu-le, își pierdea curajul de a lupta cu boala.

Tratatul meu – lumea lui Cehov coborâtă la nivel de eseu.

Toată viața am fost îndrăgostit de vremea rea. Norii mă liniștesc; dacă dimineața, din pat, îi văd trecând, mă simt în stare să înfrunt ziua. Cu soarele însă, nu m-am putut deprinde niciodată; nu am în mine suficientă lumină ca să mă pot armoniza cu el. Soarele nu face decât să-mi stârnească, să-mi scormone tenebrele. Zece zile senine mă aduc într-o stare vecină cu nebunia.

Orice om vrea să fie altul decât este. În tinerețe, am visat acțiune; apoi, filozofie. Am luat delirul drept faptă și disperarea drept gândire. La ce oare sunt bun? Să privesc și să-mi rod unghiile, să aștept explozia orelor.

La hotel, am trăit cincisprezece ani într-o mansardă; acum trăiesc tot la mansardă, într-un „apartament". Întotdeauna am locuit sub acoperiș. Sunt *omul de la ultimul etaj*, omul de sub streașină.

„Civilizatul" e pierdut când se lasă fascinat de barbar. Începe atunci să spere în ceea ce-l neagă, definitiv sedus de viitorul *altuia*.

Salvian, în veacul al V-lea, nu mai găsea virtuți decât la goți.

Acele epoci când civilizatul și barbarul se priveau în față, înaintea ultimei „explicații".

Dineuri în oraș, ce risipă! A doua zi, cu neputință să lucrezi. Păstrezi ecouri din vorbele pe care le-ai spus sau auzit, te gândești iar și iar la motivele unei discuții pătimașe

și inutile. Așa se naște obiceiul gândirii fără șir, această rușine a spiritului.

Totul mă-ndeamnă să renunț la luptă, însă *nu vreau*, mă încăpățânez.

Milă delirantă: îmi imaginez până și suferințele unui mineral.

Dacă toate merg mai departe, e pentru că oamenii nu au curajul să-și piardă speranța.

Să scriu o „Metafizică a despărțirii".

Să intri în somn ca într-un abator.

Cutare filozof grec (Diodor ?) avea cinci fete pe care le-a făcut dialecticiene și le-a botezat cu nume bărbătești, iar slugile și le desemna prin conjuncții: *căci*, *dar* etc.

Putere absolută asupra limbajului, dispreț, apoi, față de arbitrariul pe care-l implică.

8 ianuarie 1962

Nu există limită în experiența ororii de sine. Să cazi din ce în ce mai jos – în infinitul negativ al sufletului.

„Vocația" mea era să trăiesc în natură, să muncesc manual, să mestеresc într-o curte, într-o grădină, nu să citesc ori să scriu. În fond, cea mai mare ruptură pe care-am trăit-o a fost aceea din 1920, când a trebuit să-mi părăsesc satul natal, din Carpați, ca să merg la liceu, la Sibiu. Au trecut mai bine de patruzeci de ani și tot nu pot uita sfâșierea înstrăinării pe care o simțeam atunci și pe care, sub altă formă, o simt și acum.

17 ianuarie 62 – M-am lăsat de fumat acum două săptămâni; două săptămâni de chin. De-acum voi fi mai îngăduitor cu „toxicomanii".

Între timp, am reluat țigara ... Ce umilință!

Un scriitor nu suportă nici o critică la adresa a ceea ce face. Se îndoiește suficient de sine ca să poată înfrunta îndoielile celorlalți în ce-l privește.

N-am scris un rând fără să simt *apoi* o jenă, o silă insuportabilă, fără să mă îndoiesc total de „misiunea" și de capacitățile mele. Nici un om lucid n-ar trebui să scrie – decât dacă-i place să se tortureze. Încrederea în sine e totuna cu a poseda „harul". Dumnezeu să-mi ajute să cred în mine însumi. *Convertirile* nu vin oare din neputința de a mai suporta luciditatea? Nu sunt ele datul celui excesiv de sensibil – pentru a se fi analizat prea des? Să *te* cunoști pe tine însuți – un infern pe care nici oracolul, nici Socrate nu l-au intuit.

Prea mică e în ochii mei orice singurătate, chiar și a Vidului, chiar și a lui Dumnezeu. Ce exigență infernală s-a strecurat în nostalgiile mele!

Să suprim toate dorințele! – iată țelul meu, *dorința* mea absolută!

12 februarie 62

Mă simt în afara totului, a ceea ce se cheamă *tot*. Mi s-au făcut probabil farmece. Am fost vrăjit. Cineva mă *stăpânește*. Dar cine?

Zile, săptămâni fără să scriu un cuvânt, fără să comunic nici cu alții, nici cu mine.

Azi după-masă, privind norii cum trec, mi se părea că îmi ating, că-mi înfășoară creierul. Ar trebui să ies din starea aceasta, ar trebui să mă rog...

Lermontov – un om pe care îl iubesc. Considerațiile lui despre căsătorie... Acest Byron rus ne face, din fericire, să-l uităm pe celălalt, pe care-l pune în umbră.

Scepticul e omul cel mai puțin misterios de pe pământ și cu toate astea, *de la un anume moment*, nu mai aparține lumii acesteia.

De fiecare dată când ascult Bach, îmi spun că e cu neputință ca totul să fie *aparență*. Trebuie să existe altceva. Apoi îndoiala mă cuprinde iarăși.

Prea își făcea un titlu de glorie din privilegiul de a fi neînțeles.

Sterilitate inimaginabilă. Neputință de a scrie, de a trece de la gând la faptă. Impresie de secătuire și inutilitate vecină cu boala. Simptom grav: am, ca să zic așa, din ce în ce mai puțină *ambiție*. Iar ambiția, evident, e resortul activității.

Ca să produci, trebuie apoi să fii sensibil la părerea oamenilor. Or, mie îmi e din ce în ce mai indiferentă. Și, ceea ce e grav, singurătatea mea nu are la bază orgoliul, ci detașarea, răceala față de tot, față de mine în primul rând.

Ființele nu mai sunt pasiunea mea. Dar dacă această pasiune e doar ațipită? Sper că-i așa. Dar cine știe?

Alunecare funestă către înțelepciune...

Socrate către Criton, înainte de a muri: „Niciodată să nu vorbești incorect; nu numai că insulți gramatica, dar faci să sufere și sufletele."

(De apropiat de spusa lui Arvers pe patul de moarte – și de citat comentariul lui Rilke: „Era poet, nu iubea *aproximația*.")

Dacă ne cântărim bine faptele, nu e nici una, oricât de generoasă, care sub un aspect sau altul să nu fie condamnabilă și chiar nocivă; sau chiar de natură să ne inspire căința că am săvârșit-o, astfel încât, în fond, nu avem de ales decât între abținere și remușcare absolută.

Ce greșeală – să răspund la scrisorile lui Dinu[1]. I-am scris din milă pentru singurătatea lui, precum și ca să-mi fac datoria de prieten. Fără să vreau, am oferit arme împotriva lui și am contribuit la năpasta ce l-a lovit.

---

[1] Constantin Noica. (*N. t.*)

Meister Eckhart: „Dacă vrerea ți-e pură și doar puterea îți lipsește, în ochii lui Dumnezeu ai împlinit totul."

Acest timp care trece, care se destramă sub privirile mele și pe care-l umplu cu nimic sau doar cu remușcări, cu remușcarea de a nu face nimic. Conștiința dureroasă a propriei inutilități este singurul meu conținut pozitiv.

Fondul remușcării mele: un amestec de teamă și de rușine.

Îndârjirea lui Lucrețiu pentru a dovedi că sufletul e muritor, îndârjirea lui Luther contra libertății – ar trebui căutate motivele, dedesubturile. Voință de autodistrugere, sete de umilință. Iubesc orice formă de violență *contra propriei ființe*.

Auzită la piață. Două bătrâne grase, la sfârșitul unei discuții. Una îi spune celeilalte: „Ca să fii liniștit, trebuie să rămâi în normalul vieții."

La Saint-Séverin, un cor italian cântă *Missa Brevis* de Palestrina și admirabilele *Lamentații ale lui Ieremia* de Cavalieri.

Această muzică din secolul al XVI-lea mă tulbură enorm. Și totuși atenția mi-a slăbit un moment, atâta cât să mă gândesc că ar trebui să-i trag niște palme lui X... Cu cât emoțiile mele sunt mai pure, cu atât trezesc în mine, prin reacție, pofte ridicole, odioase, abjecte. Oriunde și oricând, întâlnire cu Rușinea.

Senzație ciudată într-o veche biserică: *unde* s-au dus toate acele rugăciuni proferate veacuri în șir? E groaznic să te gândești că rugile n-au supraviețuit celor ce s-au rugat, speranțelor și spaimelor lor.

Nu se apropie de esența Timpului decât cine știe să-l irosească. Omul de nici un folos.

Să amâni întâlnirea cu ireparabilul.

4 aprilie 1962

Știu că tristețea e un păcat; dar nu pot face nimic, nu am nici un mijloc ca să mă apăr de ea ori ca s-o depășesc. De altfel, când nu are nici o cauză evidentă, tristețea se hrănește din ea însăși, își este propria sursă. La drept vorbind, nu este un păcat, ci un viciu. Să fie rezultatul unei deprinderi? Dar dacă ești predestinat acestei deprinderi?

Tot ce gândesc, tot ce scriu e pătruns de o cumplită monotonie. Nici n-ar putea fi altfel: ideea că suntem cu toții aruncați într-un univers ratat se preface la mine în obsesie.

În cazul meu, orice ocazie de mâhnire devine mâhnire.

E semnificativ că unul din cei mai îndârjiți dușmani ai lui Buddha a fost un ins ce-l cunoscuse foarte bine, un fel de prieten din copilărie. Cum să-i recunoști gloria (și cu atât mai mult sfințenia) unuia ce era la fel de anonim ca și tine?

Am toate tarele oamenilor, dar tot ce fac ei îmi pare de neînțeles.

„Dacă toți munții ar fi cărți, toate lacurile cerneală, toți arborii condeie, și încă n-ar ajunge pentru a descrie toată durerea lumii." (Jakob Böhme)

Eram singur pe terasă, lenevind la soare; deodată, ideea că totul sfârșește sub pământ, în plină putrefacție, m-a înghețat. Moartea este *inacceptabilă*.

Necuviința de a muri...

Dacă privim lucrurile din perspectiva naturii, omul a fost făcut să trăiască cu fața îndreptată numai către exterior. Ca să privească în el însuși, trebuie să-nchidă ochii, să renunțe la acțiune, să iasă din joc... Ceea ce numim „viață interioară" este un fenomen tardiv care n-a fost posibil decât printr-o moleșire sistematică a funcțiilor noastre vitale, astfel încât „sufletul" n-a putut să apară decât în detrimentul organelor.

Forța mea e de a nu fi găsit răspuns la nimic.

La drept vorbind, aș fi putut să fiu fericit într-o altă civilizație și într-o altă epocă, în India, în epoca vedică etc., etc. China, Japonia!

Există în mine un fond oriental pe care-l regăsesc de fiecare dată când întorc spatele acestei insuportabile lumi moderne.

Orientul, univers fără timp, *provincie absolută* – obiect al tuturor regretelor mele.

Sunt exact trei luni de când amân de pe o zi pe alta *începerea* unei anume lucrări. Dar tocmai asta e – nu pot începe. M-am dezvățat să scriu, și toate cuvintele mă ocolesc. Sunt *în afara* limbilor, a tuturor limbilor.

7 aprilie 1962

Ascultat la radio muzică țigănească maghiară. Sunt ani de când nu am mai auzit așa ceva. Vulgaritate deprimantă. Amintiri ale bețiilor din Transilvania. Copleșitorul plictis ce mă împingea să beau cu oricine. În fond, sunt un „sentimental", ca toți tipii din Europa centrală.

8 aprilie (ziua mea de naștere!) Am rătăcit prin arondismentul V: strada Rataud, unde locuia Eveline, strada Lhomond, unde am locuit o lună în 1935, apoi toate acele vechi străduțe ce-mi amintesc de „tinerețea" mea: Pot-de-Fer, Amyot, partea de sus a străzii Cardinal-Lemoine etc. Plimbare funebră: eram în doliu după spiritul meu.

Cadou aniversar: vechea idee a sinuciderii mă urmărește iarăși de la o vreme, și m-a obsedat în mod special *azi*. Să reacționăm, să mai rămânem în picioare.

Mă gândesc la Sibiu, oraș pe care l-am iubit mai mult decât oricare altul de pe pământ, și la cumplitele crize de plictiseală trăite acolo. După-amiezi de duminică în care bântuiam pe străzile pustii, sau în pădure sau pe drumuri

de țară, singur... Dacă regret atât de mult acele momente, de vină e *cadrul*. Sunt, în străfundul inimii, un provincial.

Pe vremea când eram capabil de explozii lirice, credeam că știu ce este disperarea; o știu, la drept vorbind, abia acum, de când am eșuat în această uscăciune posacă și rece, în această groaznică suspendare a tuturor facultăților, în *nimicul* absolut al întregii mele ființe.

Dacă am făcut oarece progrese în *detașare*, e datorită mizeriilor, nu meritelor mele. „Înțelept" mai curând de nevoie decât din virtute. Poate de asta sunt amare, pentru mine, până și fructele înțelepciunii, admițând că înțelepciunea poate face să încolțească și să rodească ceva.

9 aprilie 1962

La ce bun să-i fi citit pe înțelepți dacă învățătura lor nu ne ajută să învingem mâhnirea? Problema e că, necunoscând mâhnirea, înțelepții nu erau în măsură să ne învețe cum să scăpăm de ea.

Toată fericirea noastră vine de la iubire, nefericirea tot de la ea. Mântuirea și Damnarea vin de la ființe. Detașarea e de dorit – și imposibilă.

Dacă în locul carității creștinismul ar fi pus Indiferența, ne-ar fi făcut existența cu mult mai suportabilă.

Singurul mod de a rezista încercărilor fără să mori e să consideri că tot ce ți se-ntâmplă în viață este, în fond, ireal și că totul dispare fără urmă, inclusiv durerile tale.

Poate că nebunia nu e decât o mâhnire *ce nu mai evoluează*.

De câteva zile, mă obsedează motetul lui Bach «*Jesu, meine Freude*» – ascultat la Saint-Séverin. Muzica începe să conteze din nou pentru mine: semn, întotdeauna, al unei urgente nevoi de consolare.

Iar m-am lăsat de fumat. Astă-noapte, m-am trezit cu o asemenea ură împotriva tutunului, că am distrus pachetul de țigări ce-l mai aveam în casă și tot arsenalul celei mai grotești intoxicări.

Degeaba vrei să scapi de un năravprin voință; doar punctul de saturație, dezgustul și exasperarea stau la originea unui dezvăț. Nu poți învinge decât un lucru pe care-l urăști – după ce l-ai iubit.

...Dacă mai zăbovesc pe pământ, e pentru că sila mea față de această lume nu e deplină și nici de tot sinceră.

Cum e posibil, când ai sentimentul că ești nimic, să te încăpățânezi să fii ceva? Nu am găsit în nici o carte vreun argument care să reziste în fața evidenței deșertăciunii universale.

Ceea ce-i salvează pe oameni e că nu știu cât de *puțin* sunt. Blestem sau privilegiu, eu am simțit întotdeauna, până la delir, propria-mi irealitate, și-a tuturora.

Tristețea, care la mine a devenit o stare permanentă, e marea piedică în calea „izbăvirii" mele. Iar cât timp va dura și nu voi izbuti să scap de ea, voi rămâne legat de mizeriile lumii. Căci acesta e paradoxul tristeții: ne afundă în această lume în aceeași măsură în care ne separă de ea. Tristețea e complacere în sfâșiere și neconsolare.

Acest univers în care viața distonează.

10 aprilie 1962

Pe o bancă, un bărbat, gen „metec", cu un rânjet stingherit pe față; alături, o femeie cu un aer crispat, răvășit. Trecând prin fața lor, o aud spunându-i: „S-a sfârșit."

Exact cuvântul ce-l așteptam de la *chipul ei.*

De Paști.

Nu pot să scriu decât pentru a ataca ori a mă lamenta.

Dacă izvoarele violenței și tristeții ar seca în mine, aș renunța la scris pentru vecie.

Herodot – când îl citesc, parcă aud „filozofând" un țăran român (nu degeaba a călătorit grecul în patria sciților).

„Nu-i este nimănui îngăduit să fabrice cuvinte noi, nici măcar suveranului." (Vaugelas, în 1649)

Pe vremea când colindam Franța pe bicicletă și plecam haihui pentru mai multe luni, îmi amintesc că marea mea plăcere era să mă opresc în cimitire de țară ca să fumez...

Am mai mult decât talentul, am instinctul regretului.

... „Hope without an object cannot live"[1] – (Coleridge)

Nu cred să existe un om mai intrinsec singur decât mine.

Nostalgia – balsam și otravă a zilelor mele. Literalmente mă dizolv în alte orizonturi. Dumnezeu știe după ce paradis tânjesc. Există în mine melodia, ritmul celui *Exclus*, și îmi petrec timpul fredonându-mi deruta și exilul în această lume.

Dacă simpla desfășurare, „logică", a tristeții ar putea provoca nebunia, de mult mi-aș fi pierdut mințile.

Dacă durerea este esența existenței, cum să explici că atât de puțini încearcă să se elibereze de ea, iar căutarea izbăvirii e atât de rară? Esența existenței este *atașamentul* față de existență, adică existența însăși. Că acest atașament duce în ultimă instanță la durere, toți o admit, dar fără să tragă de aici consecințele. În fond, lozinca omenirii e: „Mai bine durerea decât izbăvirea!" Căci durerea încă este existență, pe când izbăvirea nu e decât o fericire deplină și vidă.

---

[1] „Speranța fără obiect nu poate exista." În *Work without Hope* (1828). (*N. t.*)

În Occident, nimeni nu îndrăznește să vorbească ca de o evidență despre „abisul nașterii", expresie ce revine adesea în scrierile budiste. Și totuși, nașterea e cu adevărat un abis, o prăpastie.

Paradox incalificabil: sunt pe cale să încropesc un eseu despre... glorie, în chiar momentul când ineficiența, lașitatea și decăderea mea au atins punctul maxim, când mi-am pierdut până și puterea de a mă disprețui, când, pe scurt, m-am renegat pe mine însumi și mă tratez ca pe un indezirabil.

Inocență, inocență – nu se poate trăi fără inocență.

Diavolul nu e *sceptic*: nu se îndoiește, ci neagă; poate dori să inspire îndoiala; dar nu-i cade pradă el însuși. E un spirit activ. Căci orice negare implică acțiune.

Se poate vorbi despre abisurile îndoielii; nu și despre ale negării.

Situația scepticului e mai puțin comodă decât a demonului.

N-ar trebui să semnăm ceea ce scriem. Când cauți adevărul, ce importanță are numele? În fond, nu contează decât poezia și gândirea anonimă, creațiile „epocilor sincere", cum au fost numite, de dinaintea literaturii.

Doar scriitorii minori își pun mereu întrebări despre destinul operei lor. Orice carte e perisabilă; doar căutarea esențialului nu este.

Tragicul întâmplărilor omenești dispare dacă le privim ceva mai detașat. În fapt, nu există tragedie decât pentru omul de acțiune.

Răul de care sufăr îmi apare pe zi ce trece mai clar: incapacitate de a munci, neatenție permanentă, oboseală după un efort ce depășește un ceas, într-un cuvânt, ramolire. Semnele decrepitudinii mele precoce, am fost destul de lucid ca să le văd cu mult înainte, acum vreo treizeci de ani...

Nemulțumirea de mine însumi este vecină cu religia.

La fiecare cinci minute – hai să zicem la fiecare ceas – schimb masa, scaunul, camera, ca și cum aș căuta locul *ideal* pentru lucru: cel în care mă aflu nu-mi pare niciodată bun; această vânzoleală rizibilă mă deprimă nespus. Să ajung aici, Doamne! Și asta la vârsta când ceilalți se lansează jubilând în opere de anvergură! Mai bine crăp decât să continui la fel. (7 mai 1962)

Diavolul nu e un sceptic, dovadă rolul ce i s-a atribuit de-a lungul timpului. Dacă se complăcea în îndoială sau voia să-i convertească pe oameni la ea, importanța lui ar fi scăzut considerabil. I s-a atribuit imperiul răului, infinit mai vast decât cel al îndoielii; diavolul domnește peste întreaga omenire; nu se mărginește să cultive incertitudinile câtorva. Apoi, îndoiala, departe de a îndemna la acțiune, îndepărtează de ea: asta arată ce puțin atârnă cel care-o profesează și propagă. Din contră, negarea e mereu, într-un fel sau altul, complice al faptei. „Cel care l-a luat pe nu în brațe" este la fel de departe de scepticism ca un înger. Nu degeaba, de altfel, diavolul e un fost înger.

Când nu mai crezi în iubire, poți încă să iubești, după cum poți lupta fără convingeri. Totuși, și într-un caz și în altul, ceva s-a frânt. Un edificiu căruia fisura îi ține loc de stil.

Nici un subiect nu-mi pare destul de important ca să merite să vorbesc despre el. Asta mi se trage de la o infirmitate a minții pe care, în lipsă de ceva mai bun, aș numi-o: frivolitate disperată. Să ajung aici, la această neputință de a mă fixa, și în același timp să prezint toate simptomele unui obsedat incurabil, adică incapabil să iasă dintr-un cerc restrâns, mereu același, de *subiecte*!

Cea mai mică schimbare de temperatură îmi repune în cauză toate proiectele, ca să nu spun toate convingerile. Această formă de dependență, cea mai umilitoare dintre

toate, mă deprimă neîncetat, spulberându-mi totodată puținele iluzii privind șansa mea de a fi liber, privind libertatea în general. La ce bun să te umfli în pene când ești la cheremul câtorva grade de Umiditate ori Uscăciune? Ți-ai dori o robie mai puțin jalnică, și zei de altă anvergură.

Remușcarea este vitalitatea mea, și marea mea resursă.

Incapacitatea de a coincide cu ceva face să crească zi de zi distanța ce mă separă de lucruri; la drept vorbind, din cauza ei în mine are loc o permanentă zămislire, o *generare de distanțe*.

În filozofie și în toate, originalitatea se reduce la definiții incomplete.

Orice viziune originală e o viziune parțială, și voit incompletă.

Știu că totul este ireal, dar nu știu cum s-o dovedesc.

Senzații de asasin elegiac.

Să renunți la tot, chiar și la rolul de spectator.

Nu înțeleg cum poate cineva să scrie o carte *oarecare*; cu toate astea...

Vine o vreme când nu mai poți să cultivi neesențialul și când a scrie nu e decât o corvoadă și chiar o suferință.

31 mai 1962

Dacă sunt mereu mohorât, de vină sunt neputința de a lucra, spectacolul zilelor irosite, atmosfera de remușcare difuză în care trăiesc. Sunt infidel imaginii pe care mi-o făcusem despre mine însumi, am trădat și am spulberat toate speranțele pe care mi le-am pus în mine.

Omul a fost făcut să trăiască sub protecția – și cu complicitatea – zeilor. Abandonat sieși, are ceva fioros și jalnic în același timp. Un monstru năucit.

Cine produce peste resursele și capacitățile sale e îmboldit de o pasiune rușinoasă. Îl pizmuiesc și îl disprețuiesc pe omul care, după ce și-a dat măsura, se îndârjește mai departe și vrea să se depășească. Nenorocirea scriitorului (și a oricărui om prins într-o operă) e de a nu ști să se oprească la timp.

Eram făcut ca să muncesc manual, ca să trăiesc în natură, ca să umblu și să trebăluiesc la țară, pe lângă vite, nu ca să mă închid într-o cameră, la o masă de „lucru", aplecat peste o hârtie veșnic albă.

Veacul nostru a fost martor la dispariția omului din universul pictural. Nu mai există portret, nu mai există chip. Procesul era inevitabil. Oricum, nu se mai putea scoate nimic din fața omenească: și-a divulgat secretele, nu mai interesează pe nimeni.

S-o fi luat pictura înaintea celorlalte arte? Simte mai bine decât ele cotitura la care-am ajuns? După ce chipul omului a fost abolit, n-ar trebui să vină rândul omului însuși?

Hotărât lucru, acest secol este mai important decât credem.

Corespondența lui Hegel. Ce deziluzie! Hotărât lucru, ruptura mea cu filozofia se adâncește. Și, în fond, ce idee – să citești scrisorile unui Profesor!

Ieri, duminică 3 iunie, în trenul ce mă aducea de la Compiègne la Paris. În fața mea, o fată (nouăsprezece ani?) și un tânăr. Încerc să-mi reprim interesul pe care mi-l trezește fata, farmecul ei, și, ca să izbutesc, mi-o imaginez moartă, în stare de cadavru descompus, cu ochii, obrajii, nasul, buzele, totul în plină putrefacție. Nici un efect. Vraja pe care-o degaja mă stăpânea în continuare. Acesta e miracolul vieții.

Vine o vreme când trebuie să-ți pui ideile în practică. Niciodată nu am trăit în totală contradicție cu ale mele; totuși, mă tem că într-o zi le voi da ascultare și voi merge până la capăt. Căci ideile mele mă exclud.

De la vârsta de șaptesprezece ani, târăsc după mine îndoieli sub care alții, mai tari decât mine, ar fi pierit. Eu însă am această slăbiciune încăpățânată care înlocuiește forța și se acomodează cu tot ce contrazice viața.

Din nou răcit. Șase luni pe an, răcit! *Fenomenologia gutunărelii* – superb titlu pentru o teză de doctorat...
Nu am dureri de cap, ci mai rău: o apăsare permanentă pe creier, o notă funebră în spirit.

Văzut *Sonata fantomelor* (în suedeză) la Teatrul Națiunilor. Este inadmisibil să-l cunosc atât de puțin pe Strindberg, unul dintre puținii oameni ce pot să mă mai învețe ceva despre abjecția vieții.

Nu poți face nici un pas înspre „perfecțiune" cât timp rămâi robul mâniei. Eu însă, orice-aș face, nu scap de ea. Știu bine că e rușinos să-i cedezi, dar nu pot face nimic. Ba da; – izbutesc să nu trec la fapte, să nu accept concluziile la care „crizele" mele ar trebui să mă conducă inevitabil. Dacă nu am comis un gest ireparabil, o datorez obsesiei deșertăciunii universale. Căci n-am învins mânia și mai ales urmările ei decât cu ajutorul salvator al lui *la ce bun?* –

Toate problemele mele ar fi fost rezolvate dacă puteam să ader la o credință oarecare. Însă *a crede* (o credință ce sfârșește în mistică) e dincolo de puterile mele. Căci a crede cu adevărat înseamnă *a iubi*; or, să iubesc nu pot; pot avea entuziasme, accese de admirație și chiar de venerație, nu însă acea lirică fidelitate față de Dumnezeu sau creatura lui, în care (deși am întrezărit-o și chiar am simțit-o) trebuie să recunosc că nu aș putea excela.

13 iunie. După zece ore de somn, mă scol cu o senzație de apăsare și cu dureri peste tot. Am sentimentul, mai viu ca oricând, că nimeni și nimic nu poate schimba mersul bolilor mele, că legea la care sunt supus e neclintită și „indes-

tructibilă", că zadarnic încerc s-o eludez și că nu sunt *liber* decât să constat că ea îmi suprimă orice libertate. Degeaba încerc să uit destinul „meu", bolile mi-l readuc în minte. Iar uimirea mă cuprinde din nou: cum să crezi în libertate dacă nu ești sănătos?

Ideea de destin este o idee de om bolnav.

Nu voi lăsa după mine o *operă*, sunt din neamul celor condamnați să nu poată ieși din ei înșiși.

Dacă intensitatea senzațiilor ar fi suficientă ca să confere talentul, aș fi putut să fiu cineva. Numai că...

Am citit câteva „portrete" de Jules Lemaitre. Al lui Hugo este admirabil; la fel al lui Rochefort. Sunt surprins de atâta finețe la un critic pe care nimeni nu-l mai citește; – merg mai departe, și am ghinionul să citesc ce scrie despre... Pierre Loti. Ei bine, îl prezintă ca pe un titan, comparabil cu Balzac, cu Shakespeare etc. – când nu-l consideră superior. E consternant! Ce lecție de modestie, și nu doar pentru un critic, ci pentru orice scârța-scârța pe hârtie. Ca să crezi în „glorie", îți trebuie într-adevăr o mare doză de naivitate.

Tot ce face omul mi se pare artificial și inutil. Doar animalul îmi pare acceptabil. Ce absurditate – acest maimuțoi care *merge la birou*! Să te închizi într-o cameră, să te așezi la masa de lucru, să rămâi la ea ceasuri în șir – nu, chiar și ultimul animal e mai aproape de adevăr decât omul.

Ah, când mă gândesc la blestemata rasă de funcționari care-și fac veacul ocupându-se cu lucruri ce nu-i privesc, ce n-au nimic comun cu grijile sau cu ființa lor! Nimeni, în viața modernă, nu face ce ar trebui să facă, și mai ales ce i-ar plăcea să facă. Când mă gândesc, apoi, că țăranul e pe cale de dispariție! Hotărât lucru, nimic nu va putea să mă împace cu *viitorul* omului.

În fața bolii, nici un orgoliu nu rezistă. Se frânge de ea.
Boala ne cheamă la ordine, la *realitate*, ne spulberă vanitățile. Umilire de fiece clipă. Să fii bolnav e ca și cum o forță nevăzută ți-ar trage palme neîncetat.

Aproape totdeauna e un semn de josnicie să emiți o judecată morală despre altul. Doar zeii au dreptul să ne cântărească faptele – și poate nici ei!

17 iunie. Duminică. Neputând să dorm, m-am sculat pe la cinci jumătate dimineața. Plimbare în jurul grădinii Luxembourg. Există o singură lumină pură: aceea a dimineții. De îndată ce înaintăm în zi, lumina se prostituează.

Viața mi s-a părut întotdeauna enigmatică și nulă, profundă și ireală; un nimic ce îndeamnă la stupoare.

De cinci zile, urmez o cură la Enghien. Rezultat: nervii mă lasă. Insomnie. Cel mai slab medicament mă dărâmă. Să te tratezi înseamnă să te îmbolnăvești în alt mod.

Ascultat cantatele nr. 189 și nr. 140 de Bach, interpretate de corala Bach din Mannheim. Imensă împăcare și dorință de a plânge.

E meritoriu că, după ce am trecut prin mii de îndoieli, am găsit că nu există altă realitate decât aceea din noi.
Poziția mea „filozofică" se află undeva între budism și Vedānta.
Totuși, prin toate „aparențele" mele, aparțin Occidentului. Numai prin aparențe? Ba și prin tare. De la ele mi se trage neputința de a opta pentru un sistem, de a mă izola într-o definiție sau într-o formă de izbăvire.

În fond, doar tonul patetic mi se potrivește. De îndată ce folosesc altul, mă plictisesc și renunț să mai scriu.

M-am cufundat din nou în *Memorialul* lui Las Cases, după ce am recitit *Cugetările*. Pascal și Napoleon! Simt nevoia să-l combat pe unul cu ajutorul celuilalt.

Sunt un nătărău: de mult ar fi trebuit să mă convertesc la una din scornelile omenești și astfel să-mi anulez existența, să termin cu mine însumi.

Spiritul meu nu se ridică la nivelul sensibilității mele.

Oricât încerc să fug de mine însumi, bolile mele mă aduc înapoi negreșit. Boala de a te întâlni mereu cu tine însuți, boala identității – nimeni n-o cunoaște ca mine!

Pe insula Sfânta Elena, Napoleon frunzărea din când în când o gramatică... Cel puțin prin asta dovedea că este *francez*.

Îmi este imposibil să scriu. Cuvântul e un zid de care mă izbesc, un zid ce mă înfruntă, ce se ridică-n fața mea. Știu totuși bine despre ce vreau să vorbesc, îmi *stăpânesc* subiectul, văd planul de ansamblu. Să mă exprim însă nu pot, nimic nu trece bariera Verbului. Nu am mai cunoscut o astfel de paralizie, ce mă apasă până la disperare, ba mai rău, până la dezgust. Sunt șase luni de când tot mâzgălesc hârtia și nu am scris o *singură* pagină de care să n-am a roși. Nu voi mai citi nici un rând de filozofie hindusă: am meditat la „renunțarea la fructul făptuirii" – și iată unde am ajuns. Măcar de făptuiam ceva! La mine însă renunțarea *precede*, vai, chiar și veleitățile.

Ca să pot trece la faptă, trebuie să renunț să-mi impun un tip sau altul de înțelepciune. Nu pot lupta la nesfârșit cu propria-mi natură. O agresez prostește și inutil, vrând să devin un înțelept. Or, eu sunt făcut ca să mă dezlănțui, nu ca să mă înving.

E destinul meu să nu mă împlinesc decât pe jumătate. Totul în mine e *ciuntit*: felul de-a fi, ca și felul de a scrie. Un om din fragmente.

E limpede, am suferit mult: dar suferințele mele, în loc să conveargă spre un centru și să se organizeze, dacă nu

într-un sistem măcar într-un ansamblu, s-au risipit, căci fiecare s-a crezut unică și s-a nimicit, neștiind să aștepte și să se maturizeze.

Nu aș putea să fiu fericit decât într-o lume unde simțul timpului n-ar exista. Țara mea oferea acest avantaj. În biserici nu erau pendule și probabil că nu sunt nici acum. În fine, nu se știa cât e ora – la țară cel puțin. Să măsori timpul reprezintă un atentat nu numai împotriva timpului, dar și a omului, e sigur. De îndată ce *analizezi* un lucru, îl profanezi. Spiritul e profanator prin excelență; nu lasă nimic așa cum e, nici timpul și nici sufletul. Să privești *fără să gândești*, iată singura fericire.

M-am lansat într-o aventură imposibilă: să scriu despre „glorie". – Subiectul nu mi se potrivește; am meditat la el luni în șir – și degeaba. Nimic nu poate să iasă din el. Nu pot trata o problemă care – prin însuși faptul de-a o aborda – îmi dă dureri de cap. M-am săturat, pe de altă parte, să tot vorbesc despre indiferență, detașare etc. Nu sunt nici indiferent, nici detașat – sunt abulic – iar abulia nu e detașare.

Apoi, nu pot rezolva acest conflict care mă sfâșie: pe de o parte îmi doresc o anume energie și chiar eficiență, pe de alta nu prețuiesc decât efortul pe care-l facem pentru a ne rupe de lume. Două tendințe opuse, ireductibile. Să le împaci este cu neputință. Tot ce-mi rămâne e să le-ncerc pe rând – cu un minimum de detașare ori de silă.

Nu pot privi un tablou modern fără să mă bucur de dispariția „chipului".

Ce zeu se îndârjește împotriva mea?

Decădere – cuvânt ce a avut mereu un efect magic asupra mea – o pasiune pentru decădere.

Ieri seară la teatru am zărit-o pe —— împreună cu întreținutul ei. Era oribilă cu capul ei monstruos: i-ar fi tre-

buit o perucă pentru a fi suportabil. Am avut coșmaruri toată noaptea. Decât să te culci cu ea, mai bine te chinui zece ore la dentist.

27 iunie. Dejun în oraș. Purificare prin rușine. Umilire eliberatoare.

Neizbutind să deprind arta de a mă suporta pe mine însumi, cum era s-o învăț pe aceea de a suporta lumea? Răul e totdeauna în noi, iar a-l căuta aiurea arată că ești la primii pași ai înțelepciunii.

Într-un sat din Normandia, o înmormântare. Îi cer amănunte unui țăran. „Era tânăr, abia șaizeci de ani. L-au găsit mort pe câmp. Ce să-i faci? Asta e." Și a repetat de mai multe ori: „Asta e." Ce putea să mai spună? Ce altceva poți spune despre moarte? „Asta e, asta e, asta e." Ireparabilul tembelizează.

Ceea ce mă condamnă pe veci e că mi-am irosit în lume partea cea mai bună a spiritului.

La un dejun, îi spuneam unui italian că nu e mare lucru de capul latinilor și că-i prefer pe anglo-saxoni, că femeia italiană, franceză sau spaniolă, când e scriitoare, nu e nimic pe lângă englezoaică. „Așa e, mi-a zis el. Când ne descriem experiențele, nu iese nimic, pentru că le-am povestit în public de douăzeci de ori cel puțin."

Popoarele latine sunt popoare *fără mister*. Un anglo-saxon își suplinește lipsa de talent prin timiditate și discreție. Nu face doi bani scriitorul care, în viața personală, nu e timid.

Judec ființele după ceea ce *sunt*, nu după ceea ce fac. Un om care n-a scris nimic îmi poate inspira mai multă admirație decât cutare autor celebru pe care l-am cunoscut și disprețuit.

Simpatia mea se îndreaptă în mod natural spre cel care nu și-a exploatat talentele, spre marii risipitori.

Până acum, am vorbit de *impas*; acum nu mai vorbesc, sunt în el. Aproape nu mai pot înainta în deșertul meu, mă simt complet steril, blocat în punctul cel mai de jos al ființei mele. Doar harul ceresc mă mai poate salva. Cu condiția să am puterea să-l implor sau măcar să-l aștept.

Nu cred că cineva m-ar putea depăși în lipsa de inspirație. Un vânt secetos mi-a răvășit mintea și a dus totul, lăsându-mă *singur*, înconjurat de o liotă de regrete.

1 iulie. Duminică petrecută la țară, după două luni de claustrare la Paris. Să te cufunzi în indiferență ca arborii, să fii la fel de mut ca ei. Îmi devine tot mai ușor să-i imit – din fericire.

Gânditorii de mâna întâi meditează asupra lucrurilor; ceilalți, asupra problemelor. Trebuie să trăim cu fața la ființă, nu la spirit.

Singurii care-au găsit „cheia" sunt cei care s-au despărțit de timp.

Pascal și Baudelaire – singurii francezi cu adevărat *pasionați*. Ceilalți par sau calculați – sau smintiți.

Nu există literatură mai cerebrală decât cea franceză. Nu am afinitate profundă decât cu cea rusă.

Mă detașez din ce în ce mai mult de prejudecata stilului. Și când mă gândesc că i-am sacrificat atâția ani!

Repulsia mea față de scrisul lăbărțat a avut urmarea cea mai funestă: mi-am pierdut gustul pentru scris.

Măcar de-aș ști unde mă aflu în raport cu omul...

„Stilul e arta formulelor", a spus cineva. – E cam singurul gen de stil pe care-l posed.

Faptul că această clipă, ce tocmai s-a scurs, aparține irevocabil trecutului mă îngheață de groază. De mai multe ori

pe zi, mă încearcă această spaimă pe care o dă conștiința acută a timpului.

De-atâtea ori am avut sentimentul că nu există problemă pentru care să nu am soluție! Dar când trebuia arătat *care*-i problema și *care* soluția...

Să crezi *deodată* că știi la fel de multe ca Dumnezeu, despre orice, și tot atât de brusc să te *trezești* din această iluzie.

Afară de câteva rare momente ce mă răscumpără în propriii mei ochi, zilele mele sunt ale unui decăzut, ale unui mizerabil, ale unei târâturi obidite și peste măsură de triste.

„Gândirea" mea se reduce la un dialog cu voința mea, cu slăbiciunile voinței mele.

De când mă știu, am simțit o adevărată groază în fața oricărui act de răspundere. Nimic nu-mi este mai străin ca exercițiul autorității. În școala primară ca și în liceu, îi puneam pe ai mei să intervină ca să nu fiu numit „monitor". Chiar și acum, ideea că cineva ar putea să depindă de mine ori să fiu răspunzător de „viața" altuia mă terorizează. Căsătoria mi s-a părut întotdeauna o aventură cu mult peste puterile mele morale.

Nu-mi place *celălalt*. În același timp, împing nemulțumirea de sine până la delir. Îi detest pe ceilalți, în aceeași măsură în care mă detest pe mine însumi. Cine se urăște pe sine nu iubește pe nimeni. Dar nimeni, nici chiar demonul nu e destul de subtil ca să poată descâlci firele urii de sine ori ca să-i poată urmări meandrele.

Supărătorul obicei pe care-l am de a gândi *contra* cuiva sau ceva! Această nevoie de a lupta cu mijloacele minții nu vine de la o răutate nesatisfăcută sau chiar de la o lașitate în viața personală? Un lucru e sigur: când iau condeiul în mână, am un curaj pe care niciodată nu-l regăsesc în fața dușmanului.

Indiferența – idealul pătimașului.

Citit o biografie a Dnei Tallien. Nu există destin decât în revoluții și în imperii.

Istoria Franței – o istorie *la comandă*. Totul în ea este perfect – din punct de vedere teatral. E o istorie *jucată*. Evenimente pentru spectatori. Așa se face că, vreme de zece veacuri, Franța s-a bucurat de o incredibilă actualitate, de o vogă continuă.

Istoria universală nu reține decât popoarele care, la un moment dat, au avut *monopolul gloriei*.

Diavolul nu poate să fie sceptic. Căci nefiind aliatul nimănui, scepticul nu poate ajuta nici la bine, nici mai ales la rău. El nu cooperează cu nimic, nici măcar cu sine.

În afara clipei totul este minciună.

Trăiesc cu o obsesie lucidă convertirea prezentului în trecut. Convertire? Nu, degradare. Iar această degradare – mă gândesc la ea și o simt în fiecare moment.

13 iulie 1962

Noapte îngrozitoare. După asemenea nopți simți nevoia să iei totul de la capăt, să înveți viața din nou.

Întotdeauna am invidiat singurătatea insului odios.

14 iulie. Înainte de război, în această perioadă a anului, eram pe bicicletă în Bretagne. Ploi pe insula Bréhat, la Pointe du Raz, la Pont-Aven! Și aventurile cu institutoare, pe la hanuri! Atunci mă plictiseam în aer liber, acum mă plictisesc între patru pereți.

Roscanvel, Rostrenen, Locq Mariaquer (?), plaje din Lilia, dacă nu aș cunoaște regretul, numele vostru ar putea și singur să mi-l dezvăluie.

Nu ne refacem forțele decât prin cura zilnică de inconștiență care e somnul. Starea de veghe implică oboseală și uzură chiar dacă nu ne mișcăm, chiar dacă rămânem culcați. Prin somn, ne reintegrăm în curentul anonim al vieții, regăsim o stare de pre-individuație, suntem cum eram înainte de a ne separa de cosmos ca *persoane*; prin somn, redevenim germen universal.

În schimb, prin conștiință atentăm la izvoarele noastre. Cât timp conștiința ne înrobește și ne leagă de ea, nu avem parte de izbăvire. Conștiința este principiul otrăvit al vieții noastre.

De când mi-am pierdut gustul pentru emfază sau pentru diatribă, scrisul îmi este un supliciu. Nu sunt făcut pentru adevăruri *obiective*, nemaivorbind că argumentarea mă plictisește și mă obosește. Nu-mi place să demonstrez, pentru că nu țin să conving pe nimeni. *Celălalt* este o realitate pentru dialectician sau pentru filantrop.

Îmi este aproape imposibil să-i scriu lui A. G., care a publicat în *Culture française* un articol interesant despre „opera" mea. Cui îi sunt adresate acele elogii? Nu mai sunt cel care a scris acele cărți, nu mai sunt eu însumi. Citesc aceste judecăți despre mine ca și cum ar fi vorba de un străin, cu detașare și un aer de satisfacție impersonal.

După-amiezi de duminică la Sibiu. Mergeam să mă plimb pe străzile din orașul de jos, unde erau doar servitoare unguroaice și soldați. Mă plictiseam de moarte, însă credeam în mine. Nu presimțeam personajul anost ce aveam să devin dar știam că, orice s-ar întâmpla, peste anii mei va plana amenințător Îngerul perplexității.

Oricât ar putea părea de bizar, nu mă simt bine decât pe *stradă*.

Nu știu când, la ce vârstă, ceva în mine s-a rupt determinând evoluția gândirii mele și stilul unei vieți neîmplinite;

ce știu e că acea ruptură s-a petrecut destul de devreme, la sfârșitul adolescenței.

În afara anilor de la Rășinari, am trăit în anxietate, în teama de... angoasă. Cine are, cine va mai avea vreodată o copilărie ca a mea, o copilărie *desăvârșită*?

Caroline von Günderode. Nimeni nu s-a gândit la ea mai mult decât mine. M-am hrănit cu sinuciderea ei.

Când mă îndoiesc de mine însumi până la delir sau până la greață, îmi amintesc că totuși am scris o carte despre Lacrimi.

Poate că nu există fericire adevărată decât în renunțare. Să nu mai ai nevoie de această lume!

Am trăit mereu în *sfârșitul* a ceva și, pe oriunde m-au purtat pașii, am văzut în toate ideea de deznodământ. La drept vorbind, ea se aplică la orice și nicăieri nu e nepotrivită.

Cu cât îmbătrânesc, cu atât mă simt mai român. Anii mă readuc la origini și mă cufundă iarăși în ele. Iar străbunii mei, pe care i-am tot ponegrit, ce bine-i înțeleg acum, și câte „scuze" le găsesc! Și mă gândesc la un Panait Istrati care, după ce-a cunoscut o glorie mondială, s-a întors să moară acolo.

Anticii aveau în mai mare măsură decât noi simțul vicisitudinilor soartei, erau incomparabil mai pregătiți pentru solemnitățile, pentru fastul înfrângerii.

„Încercați să vă scrutați conștiința, veți vedea că este găunoasă, nu veți găsi în ea decât viitor." Nici un poet n-ar subscrie la această frază a lui Sartre (în articolul despre Faulkner). De altfel, dacă ar fi adevărată, ea ar face de neînțeles însăși existența poeziei.

Sunt uimit că atâția oameni, ca să vorbească despre absurditatea universală, îl citează invariabil pe Macbeth, neputând găsi în ei accentul necesar.

Nu trăirile mele mă interesează, ci reflecțiile mele asupra lor.

„Voi ști să mă retrag fără timp, fără spațiu,
Cu singurătatea limbută a hârtiei." (Maiakovski)

Cu singurătatea limbută a hârtiei...
O, dacă aș putea spune și eu la fel!
Pentru mine, singurătatea hârtiei e rece, opacă, taciturnă.

De când mă știu, boala mea cea mai grea a fost *excesivul interes pentru timp*, care m-a obsedat și chinuit. Întotdeauna am meditat la timp, dar acest interes crește cu vârsta. Mă gândesc la timp întruna, cu sau fără motiv. Timpul mă *obsedează*. Or, viața nu e posibilă decât printr-o continuă escamotare a ideii de timp, printr-o fericită inaptitudine de a o a avea prezentă în minte. Trăim prin și în ceea ce facem, nu prin și în cadrul faptelor noastre. Pentru mine nu există evenimente, ci doar trecerea, curgerea duratei între ele, și devenirea *abstractă* ce constituie intervalul dintre trăirile noastre. Apoi, percepția netă a căderii fiecărei clipe în trecut; *văd* trecutul născându-se și îngroșându-se prin contribuția fiecărei clipe ce dispare în hăul revolutului. Iar acum am percepția revolutului foarte recent, a trecutului ce tocmai s-a instaurat.

23 iulie

Ieri, în trenul de periferie, o fetiță (patru ani) citea o poveste ilustrată. Dă peste cuvântul „trecere", se oprește și o întreabă pe maică-sa ce înseamnă aceea. Mama îi explică: „trecere" e trenul care trece, e un om care trece pe stradă, e vântul care trece. Fetița, care pare foarte isteață, nu dă semne că ar fi priceput. Probabil că exemplele maică-sii i se par prea *concrete*.

Ieri dimineața, am mers la piață (ca-n fiecare zi). După ce i-am dat ocol de trei ori, am plecat fără să mă pot hotărî

să cumpăr ceva. Nimic nu mă tenta, nimic nu-mi spunea nimic. *Alegerea*, în toate, a fost flagelul întregii mele vieți.

24 iulie

Soarele, iar în șemineu un vânt ce-mi pătrunde în nervi.

De când țin un regim alimentar destul de sever și duc o viață regulată, tot ce fac iese prost. Cinci ani de sterilitate, cinci ani de *rațiune*. Mintea mea funcționează doar ajutată de dezordine și de stimulente. Plătesc scump faptul că am renunțat la cafea.

Sunt uluit să văd câte eforturi fac și câte pretexte inventez ca să evit să gândesc, să urmăresc o idee și s-o aprofundez. Probabil că, instinctiv, am pus la punct o tehnică a frivolității.

În jurul meu, toți *termină* ceva. Doar eu nu am nimic de anunțat. Asta mă pune într-o situație destul de penibilă și chiar umilitoare. Pe de altă parte îi disprețuiesc pe cei ce realizează (sau *se* realizează); nu am nimic de învățat de la ei, căci știu că sterilitatea mea se datorează faptului că am mers mai departe decât ei.

Mă gândesc deodată la articolul pe care l-am publicat prin 1937 în *Vremea* și unde revenea ca un refren: „Nimic n-a fost niciodată."[1] Mă gândesc de asemeni la acel prieten din Brașov, care, citindu-l în tren, mi-a mărturisit că a vrut să se arunce pe fereastră.

17 august 1962

Am petrecut trei săptămâni în Austria, mai ales la Burgenland, pe Neusiedlersee, la *Rust*. Am fost aproape fericit. Să fac mișcare, să merg – pentru mine fericirea constă în oboseala fizică, în imposibilitatea de a gândi, în abolirea conștiinței. De îndată ce încetez să mă mișc, urâtul mă copleșește din nou și totul redevine insuportabil.

---

[1] În română, în original. (*N. t.*)

Ar fi trebuit să rămân un „copil al naturii". Ce aspru sunt pedepsit pentru că mi-am trădat copilăria!

Singurătatea e singurul lucru ce-mi place, dar când sunt singur — *mi-e teamă*.

Sunt născut în Carpați și totuși mă sufoc la munte. În copilărie îi gustam farmecul. Acum nu mai sunt sensibil decât la poezia câmpiei.

Nu-i în puterea mea să-mi *salvez* spiritul. Doamne! La ce degradare am ajuns!

În Austria am înțeles că rămân un om al Europei centrale. Am toate stigmatele unui fost supus austro-ungar. Probabil de aici mi se trage incapacitatea de a mă simți *at home* în Franța.

Vine un moment când nu mai putem eluda consecințele teoriilor noastre. Tot ce am afirmat, fie din nevoie lăuntrică, fie din spirit de contradicție, devine însăși substanța vieții noastre. Iar atunci regretăm iluziile pe care le-am distrus și pe care am vrea să le reabilităm. Dar este prea târziu.

Nu simți cu-adevărat că ai un „suflet" decât atunci când asculți muzică.

Nu poți săpa nepedepsit temeiurile propriei tale vieți. Mai devreme sau mai târziu, teoria se convertește în realitate. Nu există atacuri mai eficiente decât cele pe care le îndreptăm împotrivă-ne.

„Ca timpul drag surpat în vis"[1] — acest vers de Ion Barbu e printre cele mai frumoase din câte cunosc. (*Oul dogmatic*)

Dacă Misterul nu mă atrage, nici în literatură nici în altceva, e pentru că totul îmi pare inexplicabil, mai mult, trăiesc Inexplicabilul.

---

[1] În română, în original. (*N. t.*)

Judecând bine, sensibilitatea mea se înrudește cu cea a romanticilor, vreau să spun că, incapabil fiind să cred în valori absolute, îmi iau umorile drept lumi, le consider substitute ale realității ultime.

Bucuria nu are argumente; tristețea are nenumărate. E ceea ce o face atât de cumplită și ne împiedică să ne vindecăm de ea.

Disperare supranaturală.

Austria nu mai e decât umbra celei care a fost, dar nu mă pot opri să gândesc la ea. De altfel, nu iubesc decât țările conduse în secret de un principiu de non-existență. Nu e o simplă întâmplare că m-am născut într-un Imperiu ce se știa condamnat.

Vrem nu vrem, suferința *este*; dacă n-ar fi, aș subscrie întru totul la teza vacuității universale.

23 august

Moartea lui Rolland de Renéville. Am remarcat că moartea se îndârjește împotriva celor ce iubesc viața. Îl regret, și mai ales îl voi regreta. E greu să-ți imaginezi pe cineva mai francez și totuși având o dimensiune nefrancuzească (obsesia „misterului", pasiunea pentru ocultism etc.).

Nici inteligența mea, nici mijloacele mele de expresie nu sunt la înălțimea facultății mele de a simți, adică la înălțimea chinurilor mele.

Dac-am putea fi pe deplin conștienți de cât am suferit! Dacă ne-am putea reaminti mâhnirile noastre! Nimeni nu izbutește, din fericire!

În afară de *Adolphe*, de *Timpul regăsit*, de Pascal și de Baudelaire, literatura franceză îmi pare un șir de *exerciții*. Toți acești scriitori ce nu-ți intră niciodată *în sânge*, care sunt *perfecți* ȘI ATÂT.

Geamătul vântului în șemineu îmi amintește plimbarea pe care am făcut-o, la Haworth, în *moors*, pe urmele lui Emily Brontë.

Și mă gândesc la alte *moors*, la cele din Cornwell. Există oare pe pământ o pustietate mai fascinantă?

Vântul înlocuiește atât de bine muzica și poezia, încât mă mir că în ținuturile vântoase oamenii pot să caute un mod de expresie diferit de al lui.

Singura utilitate a înmormântărilor e aceea de a ne permite să ne împăcăm cu dușmanii noștri.

Tristețea – o greutate ce-mi apasă mintea și îi frânează elanul. Doamne! Unde n-aș putea ajunge fără ea! Dar ea mă-mpiedică să privesc înspre viitor. E cu adevărat un „păcat", căci ne leagă de irevocabil, de trecut, de cutare sau cutare eveniment ce oprește timpul în loc.

Trebuie să privim spre viitor, chiar dacă viitorul e moartea.

1 sept.

Ieri și azi, m-am plimbat singur pe câmpuri, ceasuri în șir. Doar mersul mă scapă de obsesii. De îndată ce mă întind și privesc cerul, sentimentul nimicniciei universale mă doboară.

Nu am nimic să le spun oamenilor, iar ce-mi spun ei nu mă interesează. Cu toate astea sunt sociabil, e neîndoielnic, căci de îndată ce sunt în tovărășia cuiva *mă însuflețesc*.

Doar firile elegiace sunt capabile de remușcări. Ba trebuie adăugat chiar că le cultivă, că se complac cu ele. Trăiesc sub vraja remușcării.

Nu există nimic mai steril decât să-i plângi la nesfârșit pe răposați. Uitați-vă la chipul unui mort: nu mai aparține lumii acesteia. *Privește* altundeva, ne-a întors spatele.

În neputința de a uita intră o infirmitate morbidă (și un strop de lașitate). Regretele interminabile, ca de altfel și remușcarea, sunt semnele unei vitalități secătuite. Oricum ele dovedesc că acela care le practică a renunțat să mai aibă vreo *misiune* pe pământ.

4 sept. Azi am căutat ore întregi o definiție a infernului, dar n-am găsit nici una acceptabilă. E drept că nu era vorba de infernul creștin, ci de o experiență personală, din care lipseau și diavolul și Dumnezeu.

Contrar părerii lui Pascal, există în „divertisment" mai multă înțelepciune decât credem, cu condiția să fie deliberat, voit. Dacă privesc cu atenție, mi se pare că oamenii frivoli *în chip premeditat* sunt singurii care nu se înșală. Există în viață ceva ce *nu se leagă*, ceva fragil și, mai grav, ceva fals, ce scapă și religiei și tragediei, amândouă vinovate de a-i acorda omului prea mare importanță.

Cred că aveam vreo șaisprezece ani când am început să nu mai cred în viață. Nu încetez să mă mir că, având predispoziții atât de puțin favorabile iluziei, am putut să ajung la cincizeci de ani.

Cu cât citesc – și citesc, vai, prea mult –, cu atâta cred că „nu merge", că „adevărul" scapă tuturor acestor cărți pe care lenea mea le devoră. Căci „adevărul" trebuie să-l găsești în tine însuți, nu altundeva. În mine însă nu găsesc decât îndoială și meditație despre această îndoială.

Nu voi avea oarece respect pentru mine însumi decât în ziua când îmi voi învinge definitiv accesele de revoltă.

[Îmi este mai ușor să-mi imaginez nefericirea decât le este altora să facă proiecte și să se delecteze în viitor]
Nefericirea joacă pentru mine funcția iluziei: sunt înclinat spre ea în chip natural.

Nu mai sunt capabil de prietenie, din cauză că am pierdut orice „contact vital" cu oamenii. Curând, nu voi mai fi bun decât pentru „conversație". Ar trebui totuși să-mi inventez niște legături dacă vreau să ies din acest simulacru de existență la care sunt redus.

Atașamentul față de ființe e sursa tuturor suferințelor noastre; el are însă în noi rădăcini atât de adânci, încât, dacă slăbește, toată structura ființei noastre se dezechilibrează.

Nu există altă soluție: ca să faci ceva important, respectiv o operă, trebuie să crezi în misiunea ta ori să-ți impui una. Dar să ai această credință sau această voință înseamnă să ai *totul*.

În fața morții, nu există decât două formule posibile: nihilismul și Vedānta. Eu trec de la una la alta fără să pot alege, fără să mă pot fixa la nici una.

Că această lume e ireală – este adevărat, și pe deasupra evident. Dar această evidență nu-i un răspuns, nu te ajută să trăiești.

... Și de când, mă rog, un adevăr trebuie să ne ajute să trăim?

Când începi să meditezi la un lucru, îți dai seama că nu-i poate fi nimănui de nici un ajutor.

Nu ești decât un dezertor – ți-ai trădat propria cauză, te-ai despărțit de tine însuți.

Zgomotul mă scoate din minți, și mai ales radioul, care-mi provoacă convulsii de epileptic. Civilizația, să nu ne înșelăm, este producția de zgomot, organizarea vacarmului. Ca o babă mizerabilă să-ți poată face viața insuportabilă doar învârtind un buton – iată un lucru de neînțeles. Tehnica îi conferă oricui puteri de monstru.

Una peste alta, natura era preferabilă. Și pentru că omul nu mai e stăpânul creațiilor sale iar opera lui se arată din ce în ce mai nefastă, de-ar veni mai curând războiul atomic!

Ori de câte ori îmi stăpânesc o criză de furie sunt fericit, triumf literalmente, dar furia înăbușită se răzbună și mă chinuie în ascuns.

Un editor american, în trecere prin Paris, îmi scrie ca să mă întrebe dacă mă poate întâlni „la birou". Biroul meu! – Simt că îmi vine greață pentru vecie.

Confuzia din mintea mea mă depășește, este mai mare decât mine și nu izbutesc s-o traduc, s-o condensez într-o formulă. Din ce în ce mai mult, simt că sunt centrul unei drame ce se ridică mai presus de accidentul unui „caz". În fiecare individ se naște și se distruge o lume. Sau mai curând: *lumea.*

„Nu mai înțeleg nimic din sentimente", spunea o nebună. Uneori, și chiar adesea, sunt asemenea ei.

„Cine nu gândește ca mine bate câmpii", iată ce-și spune fiecare om, mai mult sau mai puțin conștient.

Orice atașament e până la urmă izvor de durere. Fericit, de o mie de ori fericit cel ce poate să se lipsească de el. Singuraticul nu regretă pe nimeni și nimeni nu-l regretă. Cine nu vrea să sufere, cine se teme de mâhnire trebuie să se rupă de ființe.

Vreau să sper că aceste nesfârșite luni de mizerie și sterilitate vor da „roade". Poate că nu *suntem* cu-adevărat noi înșine decât în aceste perioade de așteptare nedefinită, de vid evident, poate că nu acumulăm rezerve interioare decât în timpul acestei secete aparente. Să sperăm, trebuie să sperăm. Oricum, în absolut, momentele de fervoare și acțiune sunt mai sterile, mai lipsite de viitor decât cele de descurajare și abandon.

Ce faci? – Mă aștept.

Nu-i totul pierdut cât încă ești nemulțumit de sine.

Nimic nu mi-ar face mai multă plăcere decât să văd soarele explodând și făcându-se țăndări, dispărând pe vecie. De unde nerăbdarea și ușurarea cu care aștept și contemplu apusurile!

E ciudat că, îmbătrânind, nu renunțăm să ne gândim la posibilitatea unui alt univers. Resemnarea e fenomenul cel mai rar la om, prin natură mai înclinat să aștepte un dezastru decât să accepte răul ca atare, răul natural și mediocru, răul dintotdeauna.

Pe măsură ce îmbătrânesc, mă situez tot mai la antipodul ideilor lui Nietzsche, sub toate aspectele. Tot mai puțin îmi plac gânditorii frenetici. Li-i prefer pe cei înțelepți și sceptici – *„neinspirați"* prin excelență, cei pe care nici o durere nu-i atâță și nici nu-i tulbură. Îmi plac gânditorii ce evocă vulcanii stinși.

Orice nenorocire, văzută din afară, pare minimă sau de neînțeles. E optica pe care trebuie s-o adopți dacă vrei să poți suporta viața.

Nimeni nu e mai priceput decât mine să-și pună mereu alte piedici în calea actului de a lucra.

14 sept.

Dintr-o dată, senzația de a fi Stăpânul universului! Și de a poseda cheia tuturor enigmelor!

Cum e posibil, date fiind lașitatea mea obișnuită, privirea acidă asupra lumii, certitudinea propriei nimicnicii – așadar cum e posibil să trăiesc un delir atât de tonic și atât de puțin meritat?

28 sept.

Vine o vreme când nu mai putem eluda consecințele teoriilor noastre, când tot ce am gândit cere să fie trăit, când toate ideile și toate himerele noastre se convertesc în experiențe – iar atunci jocul se termină și suferința începe.

Nu sunt fericit decât când mă apropii de gradul zero de luciditate.

Cu cât mă simt lăuntric mai gol, cu atât mă pasionează chestiunile de limbaj. Scriitorul indiferent la toate, nepăsător și secătuit sfârșește ca gramatician. Sfârșit meschin și onorabil; mediocritatea după exces și strigăte.

Degeaba încerc să ascult glasul rațiunii, mă complac cu ideea de Destin. Nu am găsit nimic care să explice mai bine cumplita dezordine sublunară. Iar această idee, lipsită de sens, conferă un sens durerilor noastre și nedreptăților de tot soiul pe care le îndurăm. Ea face suportabilă până și moartea. Judecând bine, e mai comod și cu siguranță mai profitabil să crezi în Destin decât să crezi în Dumnezeu.

După spusele lui Plutarh, în secolul I al erei noastre, cei care mai mergeau la Delphi o făceau doar pentru a pune întrebări meschine, domestice (căsătorii, cumpărături etc.).
Soarta oracolelor ar putea servi de model pentru studiul oricărei instituții care începe să se afirme în ordine spirituală. Sfârșitul îi este inevitabil decepționant. – Decadența oracolelor – decadența Bisericii. Paralelismul se impune.

O operă e vie doar în măsura în care e protest. Dar ceea ce îi conferă vitalitate o face în același timp caducă. Pentru că vine un moment când motivele revoltei care a generat-o ne par de neînțeles sau futile.
Fapt este că orice operă demnă de acest nume are un caracter insurecțional.

Câteva zile în Bretagne, pe niște plaje unde eram absolut singur. Am străbătut litoralul de la Croisic până la Roche-Bernard, urcând în amonte pe Vilaine. În acea singurătate perfectă, am visat adesea la fericirea de după un război atomic: pământul fără oameni, în sfârșit!

Dezgustul e o stare activă și o dovadă de vigoare. Dar nu dezgust am simțit în ultimele luni, nu, ci insensibilitate. Un

soi de somnolență posacă, de refuz aproape inconștient. Știe cineva ce înseamnă să fii insensibil la toate? Era situația mea. Nimic nu mă impresiona, nimic nu mă irita, nimic nu mă stimula. Moartea sufletului! Pe lângă ea, dezgustul este efervescență și dinamism.

Judec pe toată lumea și toată lumea mă judecă. Dacă m-aș putea vedea cu ochii celorlalți, aș dispărea pe loc. Oricât ar fi cineva de lucid, nicicând nu e îndeajuns ca să se poată privi *absolut* din exterior. Mă cunosc așa cum nu e îngăduit să te cunoști, dar nu mă cunosc așa cum mă cunosc ceilalți: nu izbutesc să-mi fiu propriul spectator, pur, dezinteresat și în fond indiferent, nici să-mi imaginez propria moarte ca o chestiune ce nu mă privește direct. Ar trebui să învățăm să murim *departe de noi înșine*, să ne privim propria agonie cu totală detașare, ca și cum ar fi un fenomen străin, un accident întâmplat altcuiva.

Știu de ce, la vârsta la care am ajuns, prefer să-i citesc pe istorici decât pe filozofi: oricât de plicticoase ar fi detaliile privind un personaj sau un eveniment, sfârșitul lor te face curios, obligatoriu. Ideile însă, vai, nu au sfârșit!

Nimic mai chinuitor decât să te simți în vervă, plin de idei, de fantezie și pasiune, și să fii silit să-ți petreci seara cu oameni în fața cărora va trebui să fii obligatoriu *stins*. Umorile mele sunt totdeauna în contratimp: îmi joacă feste! Nu sunt niciodată la comandă.

Plictiseala de la dineuri este un argument împotriva Providenței.

Vine o vreme când, după ce ți-ai pierdut iluziile în ce-i privește pe ceilalți, ți le pierzi în ce te privește pe tine însuți.

R., mort, nu mai avea pe chip nici urmă de zeflemea. Căci iubea viața cu o pasiune aproape sordidă. În schimb pe chipul celor mai puțin legați de ea înflorește, în moarte, un

surâs ironic, surâsul eliberării și al triumfului. Ei nu merg în neant: l-au părăsit.

Prin gusturile și deficiențele mele, sunt făcut să trăiesc într-un imperiu ce se năruie. Mi-ar fi plăcut să mă lăfăi în Viena de dinainte de primul război mondial.

„Marea e duhovnicul meu" – ce mult îmi place această frază a Elisabetei de Austria!

E greu de imaginat un ins mai „sentimental", la modul prostesc, decât mine. Trag după mine toate tarele Europei centrale – ca pe un dulce blestem, contra căruia nu vreau și nici nu pot să lupt.

Trăiesc cu certitudinea că toate problemele sunt epuizate, că este indecent și chiar absurd să abordezi vreuna, oricare-ar fi ea și oricât de importantă ar putea să pară. E ca și cum, ieșit din domeniul intelectului, aș trăi într-o relație directă cu elementele, fiind eu însumi unul din ele.

S-a remarcat pe bună dreptate că, în India, un Schopenhauer sau un Rousseau n-ar fi fost niciodată luați în serios, pentru că au trăit în dezacord cu doctrinele pe care le profesau; nouă în schimb, tocmai de aceea ne trezesc interesul. Succesul lui Nietzsche se datorează în mare parte faptului că a susținut teorii cărora, în viață, nu li s-a conformat niciodată. Ne place ca un bolnav, un nevolnic, un client al pensiunilor pentru fete bătrâne să fie apologetul forței, al egoismului, al eroului fără scrupule. Dacă ar fi întruchipat tipul pe care l-a celebrat în scrieri, de mult ar fi încetat să ne intereseze.

În fond, nu ne plac decât gânditorii ce nu au găsit o soluție pentru problemele sau bolile lor, și care, pentru că n-au putut să se pună de acord nici cu ceilalți, nici cu ei înșiși, trișează atât din capriciu cât și din fatalitate. O fărâmă de înșelăciune în tragic, un strop de nesinceritate până și în incurabil – așa îmi apare semnul distinctiv al modernului.

Nu există problemă izolată; cea pe care o abordăm, oricare-ar fi ea, le ridică implicit pe toate celelalte. Astfel, fiecare problemă, oricât de neînsemnată ar fi în aparență, este infinită în realitate. Nimic nu stăvilește spiritul în expansiunea lui, afară doar de limitele pe care i le impunem noi în mod arbitrar.

Orice problemă devine inextricabilă de îndată ce-o aprofundăm.

Frunzărit o revistă făcută de tineri. Nu e vorba în ea decât de literatură; nimic ieșit dintr-o trăire directă, dintr-un lucru văzut sau dintr-o dramă personală. Totul se învârte în jurul câtorva autori, mereu aceiași: Blanchot, Bataille, inși care bâiguie lucruri „profunde", minți confuze și prolixe, lipsite de strălucire și ironie.

C. îmi spune că, prin purtările și furiile mele neputincioase, îi aduc aminte de spusa lui Lear: „Voi face asemenea lucruri, ce anume nu știu, dar vor cutremura pământul."

Sfârșitul Lumii – ce mângâiere să visezi la el! În fapt, nu putem vorbi cinstit decât de Sfârșitul Omului, care e previzibil și chiar sigur, pe când celălalt pare aproape de neconceput. Într-adevăr, ce sens ar putea avea să vorbim de sfârșitul materiei: un sfârșit atât de îndepărtat nu privește pe nimeni. Să rămânem în preajma omului, unde dezastrul face parte din decor și din program.

6 oct. 1962. Un cer albastru, pe care orașul nu-l merită. Imundă procesiune de mașini de-a lungul bulevardului Saint-Germain. Mulțimea, la fel de imundă. În mijlocul acestui spectacol, frunzele care cădeau din arbori aduceau o notă de poezie nemeritată, inactuală, tulburătoare. Orașul nu-și merita nici cerul și nici toamna.

În politică și în toate, nu există nimic mai abject decât să ataci un singuratic.

7 oct. Duminică la țară. Să te întinzi și să miroși pământul. Numai pe el poți conta. Oboselile noastre îl cheamă. Și în timp ce-l simțeam atât de aproape, mă gândeam că nu e chiar așa sinistru să te dizolvi în el. Într-adevăr, oboselile noastre îl cheamă și-l reabilitează.

Frica în fața vieții e la mine un dar, o moștenire de familie. Degeaba încerc să scap de strămbuni; și degeaba îi respingi și-i gonesc – ei se țin scai de mine. Cu cât îmbătrânesc, cu atât constat că ei sunt mai tari și că lupta mea contra lor e fără speranță. Originile mă trag înapoi, urmând desigur să mă înghită.

Citesc în *Tagebücher 1914-1916* de Wittgenstein: „Die Furcht vor dem Tode ist das beste Zeichen eines falschen, d. h. schlechten Lebens[1]."

Este aici un adevăr pe care l-am descoperit de mult (gândindu-mă la mine, din păcate).

Azi după-amiază, într-un birou, într-un spațiu relativ strâmt, am numărat optsprezece funcționari. Femeile – vestejite, oribile. Însă tânăra care mi-a dat informațiile dorite avea întru totul aerul unei fete de țară, urâtă și sănătoasă. Ce căuta în infernul acela, ce demon o făcuse să-și părăsească satul? Prefer de-o mie de ori mirosul de bălegar miasmelor otrăvite ale acelei oficine. Nu e nimic de făcut: *omul pute*. Când ai un miros bolnăvicios de sensibil, trebuie să eviți orice prezență umană.

Nu izbândesc decât filozofiile și religiile ce-l lingușesc pe om. Creștinismul a dominat atâtea veacuri nu din cauza păcatului originar, nici a infernului, ci pentru că fiul lui Dumnezeu a acceptat să se întrupeze. Astfel, omului i s-a acordat un statut exagerat, statut pe care viziunile „progresiste", fără excepție, i-l recunosc. Omul simte *nevoia absolută*

[1] „Frica de moarte e cel mai bun indiciu al unei vieți false, adică rele." (*N. t.*)

de a fi în centrul universului; dacă ar percepe exact insignifianța, caracterul accidental al apariției sale, și-ar mai pierde ceva din „elan"; poate chiar, lucru cu adevărat nesperat, ar depune armele.

Cu o viziune a lucrurilor ca a mea, e îndoielnic că altul ar fi reușit s-o ducă atâția ani. Iată de ce, oricât de ciudat ar părea, sunt zile în care îmi par un erou.

Cei ce vorbesc numai despre ei înșiși, despre trăirile și suferințele lor, doar ei au șansa de a găsi un adevăr și de a face descoperiri semnificative. Ei lucrează cu ceea ce cunosc; deci nu se poate să nu le ofere ceva celorlalți. Nu filozoful, ci poetul ajunge la universalitate.

Cutare filozof care-și închipuie că a creat un sistem nu face în fond decât să aplice aceeași schemă la orice, în disprețul evidenței, al diversității și al bunului-simț. Defectul filozofilor în general este că sunt prea *previzibili*. Dar cel puțin știi la ce să te-aștepți de la ei.

Ceea ce nu voi mai regăsi niciodată este capacitatea de a mă înflăcăra, ce făcea farmecul și chinul tinereții mele. Unde sunteți, anii mei fanatici ?

Reascultat motetul lui Bach « *Jesu, meine Freude* ». După asta, tot ce nu este *pietate* pare inutil și vulgar.

Lulu, de Alban Berg, rămâne pentru mine cea mai importantă descoperire muzicală pe care am făcut-o în ultimii ani.

Mi-e tot mai silă de orice formă de efuziune lirică. Dar, fără lirism, îmi este mult prea greu să scriu; când lirismul a dispărut, îmi regăsesc întreaga luciditate, vreau să spun conștiința neputințelor mele.

Noaptea trecută, la ora 3, încă eram treaz; imposibil să dorm. Deschid prima carte ce-mi cade în mâini: o antologie a moraliștilor. Citesc câteva pagini din La Bruyère – pe

care le găsesc remarcabile și chiar profunde. Un autor ce *rezistă* la această oră din noapte e unul de prim ordin, poți să fii sigur. E mai puțin amar, sau mai curând amărăciunea lui e mai puțin sistematică decât a lui La Rochefoucauld. Să ne imaginăm un intermediar între acesta din urmă și Pascal.

Pascal e singurul moralist *angoasat*: ceilalți nu sunt decât amari. Pascal le e superior mai ales prin dezechilibrul lui, prin sănătatea precară.

De teamă să nu fiu un oarecare, am sfârșit prin nu a fi nimic.

Scepticul din mine îl înăbușă din ce în ce mai mult pe mistic (dacă pot folosi acest cuvânt când e vorba de mine). Îndoielile mele sunt realități, pe când în ce privește rugăciunile, abia dacă sunt un veleitar. Sunt sceptic prin fiziologie, ereditate, obișnuință și vocație, și de asemeni prin gust filozofic; toate celelalte – absolutul și ce ține de el – nu-mi sunt accesibile decât prin anumite defecte ale naturii mele, sau prin subite eclipse ale unei lucidități care usucă totul.

Știm ce i-a răspuns Pascal surorii sale, care îi reproșa că nu se îngrijește: „Nu cunoști neajunsurile sănătății și avantajele bolii." Aceste cuvinte mi-au făcut o impresie extraordinară iar prima dată le-am întâlnit într-o carte a lui Șestov. Îmi amintesc că puțin a lipsit să scap un strigăt. Aveam șaptesprezece ani, era la biblioteca „Fundației Carol", la București.

11 oct. Liturghie pentru Renéville la Saint-Sulpice. Deasupra altarului, în capela din fund, se vede Fecioara cu pruncul înălțându-se deasupra globului pământesc. Imaginea e nespus de urâtă, dezvăluind cu-atât mai mult latura vanitoasă a creștinismului. O religie marcată pe veci de rădăcinile ei exterioare – vreau să spun Roma imperială. O sectă evreiască ce a cucerit un imperiu, cel mai mare din câte au fost, și i-a moștenit calitățile și tarele.

Citesc tot mai puțin în engleză și în germană; sunt limbi ce-mi fac gândirea prea cețoasă – or, numai de asta nu am nevoie.

Apoi, am mai mult decât impresia, am certitudinea că nu te poți *exprima cu precizie* decât în franțuzește și că în orice altă limbă te lași vrăjit și corupt de aproximație.

Franceza este limba nongenială prin excelență.

Orice sistem se creează în detrimentul altui sistem, într-un sens în detrimentul tuturor celorlalte sisteme. Este incredibil în ce măsură agresivitatea face parte din natura intimă a unui filozof. Bergson însuși recunoaște că întreaga lui operă are la bază protestul. Întotdeauna gândim contra cuiva sau ceva. Dibăcia este să disimulezi acest atac și să-i pui o mască impersonală. Gânditorii *obiectivi* sunt mai abili decât ceilalți.

De câte ori întâlnesc un german și avem o discuție, îmi spun că poporul acesta nu merita să stăpânească lumea. Naivitatea este o calitate onorabilă, dar nu cu ea se instaurează un imperiu universal. Germanii sunt complet lipsiți de rafinament psihologic. Iar când sunt cinici, sunt grobieni. În comparație cu ei, englezii și rușii – unii reprezentând trecutul, ceilalți viitorul – sunt rafinamentul întruchipat!

În lumea spiritului, tot ce are succes de public ține de falsa valoare. „Vei trece pe lângă esențial!" – iată blestemul ce-l apasă pe scriitorul sau filozoful cu public.

Ceea ce e teribil în scepticism e faptul că trebuie să-l depășim. Asta încearcă, fără să știe, chiar și cel care nu ține s-o facă. Îl împinge o forță secretă.

Și totuși revenim mereu la îndoielile noastre dintâi.

Fidelitatea e meritorie, dar are și o parte proastă: duce la rutină. Pofta de a ne revizui prieteniile și admirațiile, de a ne schimba idolii, de a ne ruga *altor zei*, dovedește că mai avem resurse, iluzii în rezervă.

Neputința de a face ceva – de ce nu ne-am servi de ea ca de o cale spre sfințenie?

Pasiunea pentru absolut se naște pe ruina oricărei vocații aici, pe pământ. Să ne distrugem capacitățile de-a izbândi în lume, dacă vrem să învingem lumea.

Să scrii o scrisoare de condoleanțe este un lucru imposibil; chiar dacă ești sincer. E genul cel mai fals și este de mirare că nu-i suprimat printr-un acord unanim.

Azi-dimineață, la cimitir, incinerarea Sylviei Beach. Timp de o oră, Bach. Orga conferă morții un statut pe care ea nu-l posedă în mod natural. Această mizerabilă cădere în anorganic are ceva hidos și umilitor; orga o transfigurează sau ne-o ascunde; oricum, ne ridică mai presus de evidența nimicirii noastre. Ne împiedică s-o privim în față; o escamotează. Orga ne înalță prea sus, nu ne îngăduie să fim la același nivel cu moartea.

Nu diavolul, ci moartea ne dă târcoale. Dar marea dibăcie a creștinismului e că a izbutit să ne facă să credem contrariul. De fapt diavolul îndeamnă la luptă, căci el e marele luptător, pe când moartea ne îndepărtează de ea.

Când mi se-ntâmplă să lucrez ceasuri în șir și să mă prindă ceea ce fac, nu mă gândesc nici o clipă la „viață", nici la „sensul" vreunui lucru.

Gândirea și făptuirea se exclud reciproc. Condiția conștiinței este abținerea.

Zău că nu știu de ce mă întristez de fiecare dată când descopăr că nu sunt bun de nimic.

Bine a spus cineva că nu trebuie să ne lipsim de *„plăcerea* pietății".

„The Garden of Love" de Blake – unul din poemele care au însemnat ceva în viața mea.

Cititul este o activitate nefastă și sterilizantă. Pentru progresul, pentru menținerea în formă a minții, e mai bine să mâzgălești hârtia și să bați câmpii, să spui prostii din capul tău, decât să trăiești ca parazit al celorlalți. E ceea ce spune, într-un plan mai general, *Bhagavat-Gītā*, atunci când susține că mai bine pieri pe calea (sau în legea?) ta decât să te mântui pe calea altuia.

Visul, abolind timpul, abolește și moartea. Răposații vin să ne vorbească. Astă-noapte l-am revăzut pe taică-meu. Era cum l-am știut mereu. Ne-am sărutat după obiceiul românesc, dar cu răceala ce i-o știam dintotdeauna. Datorită acestui sărut glacial, pudic, am știut că *el* era, negreșit.

Nu există reînviere decât *în vis*. Spre disperarea tuturor credincioșilor.

Se spune în *Zohar*: „Când a apărut omul, au apărut de îndată și florile."

Or, tocmai contrariul e adevărat. Nașterea fiecărui om înseamnă moartea unei flori.

Unul din puținele avantaje pe care le-am avut e că am înțeles, la douăzeci de ani, că filozofia nu are răspuns la nimic și că înseși întrebările ei sunt neesențiale.

E ciudat că inși care nu mă cunosc îmi tăgăduiesc total „sinceritatea", când asta e prima calitate pe care eu însumi mi-o recunosc...

Să trăiești înseamnă să te poți indigna. Înțeleptul e omul care nu se mai indignează. De aceea, el nu e mai presus de viață, ci *alături* de ea.

Bolile mele îmi servesc drept scuză: mă scutesc de corvoada de a mă realiza, sunt un alibi în propriii mei ochi, îmi justifică ineficiența.

Îi detestăm pe toți cei care au aceleași defecte ca noi (pe cei cu defecte apropiate, și mai mult). Disprețul francezilor

pentru italieni, sau dezinteresul lor pentru ceea ce fac spaniolii (în literatură, firește).

Toate aceste popoare zise latine sunt popoare de cabotini.

N-ar trebui să răspundem niciodată la scrisorile unor necunoscuți. Atunci când eu însumi primeam, era, îmi dau seama acum, pentru că se vorbea despre mine în „presă". De când nu mai public și după o anume „conspirație a tăcerii" (!), nimeni nu mai observă că exist. Ceea ce-mi convine de minune. Dar ce lecție am primit! Și când mă gândesc că am crezut, ca orișicine, în „admiratori"!

De câteva zile, încerc să văd ce poate să însemne ideea de supraom. Ei bine, cu cât mă străduiesc să-i precizez sensul, cu atâta pricep că n-are nici unul. E o idee mai mult puerilă decât delirantă. Sau mai curând o mare idee pentru adolescenți ori pentru gloată. Există la Nietzsche o întreagă latură penibilă, ce ține în bună parte de excesul de geniu și de lipsa lui de maturitate, de faptul că n-a avut timp să îmbătrânească, adică să cunoască deziluzia, dezgustul *senin*.

De când am încetat să scriu, tot ce fac ceilalți mi se pare lipsit de realitate. La fel gândeam și înainte, dar fără certitudinea de acum. Sterilitatea te face lucid și necruțător. Și rece. Nu există căldură decât în iluzie, în facultatea de a te înșela în privința celorlalți și a ta însăți.

După cincizeci de ani, timpul pare că vrea să facă mișcarea inversă, să se întoarcă la origini, să-și deruleze clipele de-a-ndoaselea, ca și cum s-ar teme să înainteze și ar fi dat tot ce era mai bun în el. Într-adevăr, de-acum înainte, la ce bun să mai lungească pelteaua?

Între Enghien și Paris, apoi între gara de Nord și Odéon – o mulțime enormă înghesuită în tren și în metrou. Multe fete. De unde-or fi ieșit? De ce au mai fost aduse pe lume? Toată această carne *inutilă*, toată această etalare de neant uman mă umple de dezgust. Înfricoșătoarea înmulțire a

omului îmi pare semnul cel mai sigur că este în pericol, că se apropie de o cotitură fatală.

În sala de odihnă a stabilimentului termal de la Enghien, doar patru-cinci persoane. Ce mult îmi place sfârșitul de sezon – *în toate*!

Înaintea bătăliei de la Salamina:

„Felul în care [Temistocle] s-a purtat cu interpretul solilor trimiși de rege [Xerxes] să le ceară atenienilor pământ și apă i-a adus cinstirea grecilor. El a propus ca interpretul să fie arestat și, printr-o hotărâre a poporului, l-a osândit la moarte pentru că îndrăznise să folosească limba greacă pentru a exprima poruncile unui barbar." (Plutarh, *Temistocle*)

Sunt uimit să văd cât insistă sfânta Tereza, mai ales în *Principii*, asupra importanței supunerii, pe care-o pune mai presus de orice. De ce? Pentru că este o virtute spre care sufletul spaniol nu e înclinat în chip natural. Simțim de altfel că sfânta a trebuit să facă multe eforturi ca să învețe să se supună și că avea toate calitățile pentru a face carieră în nesupunere și erezie.

Nu știu pe nimeni, în jurul meu, care să-l fi citit pe Plutarh. Eu însumi îl recitesc după cincisprezece ani – or, până la sfârșitul secolului al XVIII-lea era pentru toți o carte de căpătâi.

Ar trebui să mi se *poruncească* să lucrez, să scriu și chiar să trăiesc.

Oamenii politici ai Antichității se înconjurau adesea de filozofi; cei de azi preferă anturajul ziariștilor.

22 octombrie

Azi după-amiază, pe o vreme superbă, plimbare în grădina Luxembourg. Subit, una din acele crize de furie fără motiv cum numai eu știu să fac. Aș fi fost în stare, pe loc, să declar război universului și să spulber popoarele.

Aceste explozii, sau mai curând umori explozive, mă stimulează pe moment, dar mai apoi mă vlăguiesc. Căci n-au ieșit dintr-o vigoare reală, ci dintr-o falsă vitalitate. A nu se confunda energia cu febra.

În *Principiile* sfintei Tereza există un întreg capitol despre melancolie. Dacă sfânta se oprește asupra ei îndelung, e pentru că, spune ea, în timp ce de alte boli te vindeci sau mori, aceasta e cu neputință de lecuit. Medicina e prin urmare neputincioasă, iar starețele unei mânăstiri, când au bolnave de soiul acesta, nu au la dispoziție, ca să le stăpânească, decât o soluție: să le înfricoșeze, să le inspire teama față de autoritate. În adevăr, o boală pe care doar autoritatea o face să dea puțin înapoi.

Entuziasmul pentru tehnică nu mai e posibil în ziua de azi. Cel care îi cedează e sau naiv, sau nebun.

Fiecare zi sporește primejdiile ce pândesc omenirea. Ea va plăti scump „progresul" pe care-l înregistrează neîncetat. Mijloacele de a menține viața sunt derizorii în comparație cu cele de a o distruge – disparitate pe care omul, orice-ar face, n-o va putea controla niciodată. Ceea ce are nevoie de luni sau de ani ca să crească poate fi nimicit într-o clipă. Motivul pentru care distrugerea în general este atât de imorală e *ușurința* cu care-o săvârșim. Cu excepția sinuciderii, orice distrugere e lesnicioasă. Iată niște gânduri virtuoase...

Orice activitate *conștientă* stinghерește viața. Spontaneitatea și luciditatea sunt incompatibile.

Orice act esențialmente vital, de îndată ce e săvârșit cu atenție, se împlinește cu trudă și lasă după el un sentiment de insatisfacție.

În raport cu fenomenele vieții, spiritul joacă rolul unui intrus.

Starea de inconștiență e starea naturală a vieții, în ea se simte în elementul ei, prosperă și cunoaște somnul bine-

făcător al creșterii. Când se trezește, când veghează mai ales, viața își pierde vlaga, se sufocă și începe să se ofilească.

Când vrei să iei o hotărâre, lucrul cel mai primejdios e să-i ceri altuia sfatul. În afară de două-trei persoane, nu există nici o ființă pe lume care să-ți vrea binele.

Sentimentele dintre prieteni sunt obligatoriu false. Cum să te atașezi fără gânduri ascunse de un ins pe care îl cunoști prea bine?

S-ar zice că materia, invidioasă pe viață, o spionează ca să-i descopere punctele slabe și s-o atace în clipa când se așteaptă mai puțin. Căci viața nu e viață decât trădând materia.

Nu-i greu să-ți imaginezi elementele – sătule de combinațiile lor, mereu aceleași, fără variație sau surpriză – vrând să rupă monotonia unei teme răsuflate. Viața nu e decât o *digresiune* a materiei.

Când mă gândesc că, în tinerețe, mi se părea că anarhistul întrupează tipul de umanitate cel mai înalt! Acum am ajuns la o resemnare ce mă face să privesc orice gest de revoltă ca pe un semn de infantilism: e un progres sau o decădere?

Și totuși, deși am încetat să mă revolt, continui să mă indignez (ceea ce poate că-i totuna). Căci *viață* și *indignare* sunt termeni aproape echivalenți. Nimic din ce e viu nu e *neutru*. Neutralitatea e o victorie *asupra* vieții, nu a vieții.

Nu-i apreciez decât pe cei care pot suferi *în abstract*, și care nu fac diferența între suferință și *ideea* de suferință.

Dacă lumea ar dispărea, n-ar avea nici o importanță. Important e că a existat și că încă există, fie și numai pentru o secundă.

De fiecare dată când viitorul îmi pare posibil și acceptabil, am sentimentul că am obținut o victorie asupra umorilor și ideilor mele. Mai mult: că Harul s-a pogorât peste mine.

26 oct. 1962

După luni de vreme frumoasă, iată în fine cerul acoperit. Respir. Norii îmi sunt la fel de necesari ca, altora, azurul.

Sistemul celor trei adjective la Proust, care par să se anuleze și care în realitate se completează. Un exemplu dintr-o sută, dintr-o mie. Ironia Dlui de Charlus este caracterizată ca: „amară, dogmatică și exasperată".

De fiecare dată când revin la Proust, mai întâi mă irită, îmi pare prăfuit și am o singură dorință: să arunc cartea. Dar după câteva pagini (și sărind unele scene), vraja funcționează din nou, fie și numai din cauza unei formule bine găsite, sau a unei notații psihologice. (Proust e întru totul pe linia moraliștilor francezi. Aforismele abundă: le găsești la fiecare pagină, ba chiar la fiecare frază; sunt însă maxime luate de un vârtej. Pentru ca cititorul să le descopere, trebuie să se oprească și să nu se lase dus de frază.)

Gândirea fracturată, fragmentară e dezlânată întocmai ca viața; pe când cealaltă, gândirea coerentă, nu-și respectă decât propriile legi și n-ar catadicsi niciodată să reflecte viața, cu atât mai puțin să pactizeze cu ea.

Îl numesc „naiv" pe cel care nu-și dă seama de mediocritatea sa și care, în consecință, se bucură de orice laudă. Evident, definiția cuprinde cvasitotalitatea oamenilor.

Să ies în lume e pentru mine un supliciu. Să vezi în ceilalți propriile-ți slăbiciuni, să regăsești peste tot urmele păcatului originar, să te vezi tras în mii de copii, să-ți citești defectele în privirea primului venit.

Nefericirea mea a fost că, destul de devreme, am învățat să nu mă încred în nimic. Chiar credincios de-aș fi, în elanul meu către Dumnezeu tot ar intra o anume rezervă și un strop de nesinceritate.

E omenește imposibil să ierți o vorbă ce te rănește; poți doar s-o uiți – involuntar, desigur. E ceea ce se întâmplă cel mai adesea. La originea slăbiciunilor memoriei stă instinctul de conservare.

Suntem cu toții în cătușe; până și sfântul e înlănțuit – de veșnicie.

Sunt ani de când îmi tot pierd iluziile în privința lui Valéry. Și când mă gândesc ce influență a avut asupra mea (importantă în *Tratat de descompunere*). Stilul lui, pe care-l admiram, acum mă irită. Apoi, vrea să pară întotdeauna inteligent. Eleganța dăunează gândirii. Iar Valéry e prea elegant.

Tot despre Valéry. E nefast să te concentrezi asupra cuvintelor. Și nu e doar atât. Pentru ca o gândire să dăinuie și să ne captiveze, trebuie să aibă ceva necesar și patetic (acest patetism rămânând destul de ascuns). Valéry însă a fost omul care s-a jucat cu inteligența, care a abuzat de ideea pe care și-o făcea despre inteligența sa. Nihilismul lui mă subjugase. E nevoie de un strop de tragism – când nu crezi în nimic. Altminteri, cazi în exercițiu. A fost cazul lui Valéry.

Orice om eficient își creează propria legendă – și sfârșește prin a crede în ea, *trebuie* să creadă în ea, dacă nu vrea să lase totul și să se adâncească în inutilitate.

X și Y – de ce i-aș numi? – care produc mereu alte cărți pentru a spune același lucru la nesfârșit.

De la o vârstă, un scriitor ar trebui să schimbe genul – iar dacă nu, să înceteze să mai scrie sau cel puțin să publice.

Să te repeți e un păcat împotriva spiritului. Cât de mult îmi plac scriitorii care n-au scris aproape nimic!

Confesiunea cea mai sinceră este aceea pe care-o facem indirect, vorbind despre ceilalți.

În una din cărțile cel mai bine traduse din câte cunosc, mă gândesc la *Tipuri de experiențe religioase* de James, n-am găsit decât un lucru discutabil: „abisurile scepticismului ..." Trebuia *îndoieli*, căci în franceză cuvântul scepticism are o nuanță de diletantism și de ușurătate ce exclude orice asociere cu „abis".

O carte trebuie să aibă greutate și să se prezinte ca o fatalitate, să ne dea, la lectură, impresia că nu se putea să nu fie scrisă. Mă rog, că apare printr-un decret al Providenței.

Geniul francez este geniul formulei. E un popor care iubește definițiile, adică ceea ce are cel mai puțin de-a face cu lucrurile.

De îndată ce cazi într-o certitudine, nu mai *cauți*; încetezi să te îndoiești de tine însuți, și în consecință de lucruri. Încrederea de sine e sursă de acțiune și de eroare.

Stilul vorbit e singurul suportabil. Nimic nu se compară cu tonul direct.

Nu adoptăm o credință pentru că e adevărată (toate sunt), ci pentru că avem nevoie de ea, pentru că o forță obscură ne împinge spre ea.

Dacă această forță ne lipsește – scepticismul își face apariția.

Scepticismul radical, „dureros", dacă vreți, nu e posibil fără un reflux al vitalității care e vinovat de îndoielile noastre.

Sau: nu există scepticism fără o vitalitate ce bate în retragere.

Cât e ziua de lungă, fredonez crâmpeie din *Recviemul* lui Mozart. N-am căutat oare la Viena, înainte de orice altceva, casa în care l-a compus? A fost demolată, vai, acum mai bine de un secol!

„Moartea e prea certă, s-o uităm așadar." (Balzac)

Într-un studiu de psihiatrie, citesc despre cazul unei călugărițe care, cu o țepușă înmuiată în propriul sânge, a scris pe-o foaie de hârtie: „O, Satan, Stăpâne, mă dăruiesc ție pentru totdeauna!"

Ca să gonești demonul, trebuie să arzi zahăr la piciorul patului. Practică populară în Franța.

De când mă știu, mi-am urât toți *vecinii*. Să-l simți pe altul trăind alături, dincolo de perete, să-i auzi zgomotele, să-i simți prezența, să-ți imaginezi cum respiră – toate astea m-au scos din minți întotdeauna. Nu, nu mi-am iubit aproapele, în sensul fizic al cuvântului: și de altfel nimeni nu-l poate iubi. Vecinul e detestabil din principiu – pentru toți. Iar dacă nu poți iubi aproapele *pe care-l cunoști*, cum să-l iubești pe cel necunoscut și despre care îți faci o imagine abstractă? Pe scurt, poți avea, pentru oameni, milă; iubire însă...

Nimic cu-adevărat profund nu poate ieși din revoltă.

Să te reînnoiești înseamnă să-ți schimbi opiniile, să te renegi.
Din fericire, în orice renegare intră o plăcere secretă, cât se poate de echivocă, de care-ar fi absurd să te lipsești.

Încercat să recitesc *Faust*, după mai bine de treizeci de ani. Aceeași imposibilitate: nu pot intra în lumea lui Goethe. Nu-mi plac decât scriitorii bolnavi, „atinși" într-un fel sau în altul. Goethe rămâne pentru mine rece și țeapăn, un ins la care nu ți-ar trece prin gând să faci apel într-un moment de disperare. Nu de el, ci de Kleist ne simțim mai aproape. O viață fără eșecuri majore, misterioase ori echivoce nu ne seduce defel.

O carte nu e un eveniment decât pentru autor. De fiecare dată sunt uimit să văd că un scriitor care a publicat deja o mulțime simte emoții de debutant.

Un *autor* este un om care n-a înțeles nimic.

De câteva zile, citesc nuvelele lui Kleist. Sunt frumoase; dar ceea ce le dă o dimensiune pe care altfel n-ar fi avut-o este sinuciderea sa. Căci e cu neputință să citești un rând scris de Kleist fără să te gândești că autorul s-a sinucis. *Freitod* se confundă cu viața lui, ca și cum Kleist s-ar fi sinucis dintotdeauna.

Aceste crize de furie, de nebunie! Țin discursuri ce mă vlăguiesc adresate unor dușmani reali sau imaginari, să zicem reali, în legătură cu incidente imaginare.

De câte ori am vorbit despre feluritele mele tulburări cu cineva mai mult sau mai puțin expert în psihanaliză, explicația pe care am primit-o mi s-a părut întotdeauna insuficientă, chiar nulă. Nu „ținea", pur și simplu. De altfel nu cred decât în explicațiile biologice sau teologice ale fenomenelor psihice. Biochimia pe de o parte – Dumnezeu și Diavolul pe de alta.

Am început din nou să-i citesc pe scepticii greci – cu voluptate, trebuie să adaug. Îmi plac acești jongleri al căror joc conduce la neant, acești palavragii ce ajung la aceleași concluzii ca un Buddha. Cred c-am spus-o deja: grecii ăștia erau niște avocați *profunzi*.

Niciodată nu am dorit un lucru fără ca în același timp sau îndată după aceea să vreau contrariul.

În țările latine, unde cuvântul nu costă nimic, laconismul trece drept prostie.

Fiecare certitudine ce se retrage din conștiința noastră mai întâi o ușurează, apoi o împovărează cu o nouă întrebare.

A scrie nu înseamnă a gândi: e o grimasă, ori, cel mult, o imitare a gândirii.

Este de necrezut în ce măsură m-am depărtat de Rilke! Există la el un abuz de *ton* poetic care e de-a dreptul insuportabil. Nu-mi înțeleg fostul entuziasm pentru el. M-am schimbat desigur o dată cu epoca. Există multă dulcegărie la Rilke (cu excepția câtorva sonete și elegii) – îmi pare rău că trebuie s-o spun. Ceea ce, la el, părea să reprezinte poezia însăși – sună, iată, găunos. Încă un adio.

11 nov. 1962

Nu prin raționament se iese din scepticism, ci printr-un act de voință, adică printr-o hotărâre *instinctivă*.

(Pentru mine e o certitudine că nu voi scăpa nicicând de îndoială, oricare mi-ar fi „evoluția". Căci, fiziologic, am dobândit *rutina* scepticismului.)

Singurul lucru de care sunt mândru că l-am descoperit foarte devreme, înainte de douăzeci și unu de ani, e că nu trebuie să procreezi. De aici mi se trage groaza de căsătorie, de familie și de toate convențiile sociale. E o crimă să-ți transmiți tarele unei progenituri, silind-o astfel să treacă prin aceleași suferințe ca tine, printr-un calvar poate și mai cumplit decât al tău. Să dau viață unei ființe care să-mi moștenească nefericirile și bolile – asta n-am putut s-o accept niciodată. Părinții sunt cu toții niște iresponsabili sau niște asasini. Doar brutele ar trebui să procreeze. Mila te oprește să devii „genitor". Cuvântul cel mai atroce din câte cunosc.

„Necruțători din vanitate" – această vorbă a lui Custine despre francezi e neîndoielnic adevărată. Oricum e bună pentru a explica Marea Revoluție și, nu mai puțin, pe cele mici.

13 nov. 1962

Noaptea trecută, m-am trezit definitiv după două ore de somn. Rar am cunoscut o asemenea intensitate în conștientizarea conștiinței (!), vreau să spun în faptul de a fi conștient că sunt conștient.

Ca un ghimpe în carne, ba mai mult, ca un *pumnal* în carne – așa îmi apare conștiința.

Citit ieri *Heinrich von Kleists Lebenspuren* – o carte ce conține toate documentele existente despre viața sa, viață mereu *transfigurată* de eșec.

Împrăștierea – viciul major al minții mele. Sunt un obsedat ce nu se poate concentra. Puțină metodă, Doamne! Această metodă, o aștept la fel cum alții așteaptă harul.

Celălalt nu face decât să-mi alimenteze anxietatea. Sunt sociabil – dar împotrivă-mi, ca să mă autopedepsesc.

Nu merită osteneala să scrii Confesiuni decât dacă-i sunt adresate lui Dumnezeu. Pentru c-a înțeles acest lucru, sfântul Augustin poate fi recitit adesea, oricât de iritant ar fi altminteri. (Descopăr la el o limbuție ce amintește de a lui Cicero.)

Am gustat nepermis din plăcerea de a abandona o idee mai înainte chiar să-i fi schițat contururile.

Nimic nu ne trădează mai mult decât reacțiile noastre cele mai meschine. Ele dezvăluie adevăratul nostru fond, pentru că apar fără să le putem controla în vreun fel.

Simt o mare nevoie s-o rup cu o mulțime de inși, prieteni în primul rând; apoi renunț, timpul le face și desface pe toate.

Înțeleg perfect că, de la un moment, ai vrea să nu-l mai întâlnești pe cutare sau pe cutare. Mă gândesc la X. și la Y. care mă căutau de fiecare dată când treceau prin Paris și care n-au mai dat nici un semn. Le-am purtat pică pe nedrept, pentru că aceeași reacție o am și eu, atâta că-i vizează pe alții, nu pe ei. Viața e o școală a despărțirilor; trebuie să învățăm să rupem legăturile ce ne legau de prieteni.

Amintirile mele, adică niște imagini, îmi hărțuiesc întruna ideile; nu mă împiedică să gândesc, dar mă împiedică să

gândesc cu aplomb. Uneori am impresia că mi-am pierdut controlul asupra memoriei. Trecutul năvălește de-a valma ca să-mi blocheze clipa și să-mi împiedice mintea să se desfășoare în ea.

Pentru un scriitor, e preferabil să scrie fără să spună nimic decât să citească. Scrisul este un exercițiu, cititul nu. (*Ich habe mich... totgelesen*[1].)

Mai mult te apropii de o activitate creatoare scriind o carte poștală decât citind *Fenomenologia spiritului.*

Ca să faci o frază din capul tău trebuie să-ți mobilizezi toate facultățile; ca să parcurgi un text, e suficientă puțină atenție.

Marii cititori sunt niște voluptuoși, niște leneși, niște abulici, sunt pur și simplu oameni ce fug de răspundere.

Îmi amintesc și acum profunda impresie pe care mi-a făcut-o, la șaisprezece ani, notația lui Amiel: „responsabilitatea e coșmarul meu nevăzut".

Autorul unui articol despre Zen povestește că un misionar creștin, aflat în Japonia de optsprezece ani, nu convertise, în totul, decât șaizeci de suflete. Ba chiar și aceștia i-au scăpat în ultimul moment. Toți acei convertiți au murit după obiceiul japonez, fără zbucium sau remușcări, ca și cum, născându-se, *nu puseseră decât un picior pe pământ.*

În fond, detașarea nu se învață, ci e înscrisă într-o civilizație. Nu e un țel, ci un *dar.*

Dintr-un cântec al soldaților japonezi din timpul luptelor cu mongolii: „Pe lume nu există o palmă de pământ în care să poți înfige un băț. Mă bucur de neantul tuturor lucrurilor, de-al meu și-al universului întreg. Cinste sabiei lungi de trei picioare pe care-o flutură marii soldați mon-

[1] M-am omorât citind. (*N. t.*)

goli, căci e ca fulgerul ce spintecă o briză primăvăratecă." (Citat de Tucci în *Prezența budismului.*)

Când te gândești la saloanele literare germane romantice, la Henriette Herz, la Rahel Levin, la prietenia dintre aceasta, evreică, și prințul Ludovic-Ferdinand, nu-ți vine să crezi că, un veac mai târziu, în aceeași țară, aveam să fim martorii nazismului! Hotărât lucru, credința în progres e cea mai neghioabă și mai stupidă dintre toate credințele.

Există ceva *fals* în romantismul german (ar trebui să spun *la romanticii germani*), o simt foarte bine; dar fenomenul mă farmecă într-atât, că până și falsul acesta îmi place. Aș vrea să-l studiez și să-i consacru tot timpul, să citesc toate scrisorile epocii, în primul rând pe cele scrise de femei. – Și eu care credeam că isprăvisem cu pasiunea pentru aceste figuri pe jumătate reale! Dezechilibrul și un strop de emfază – ce prestigiu pot avea în ochii mei!

Sunt uimit să constat cât timp am pierdut lamentându-mă, plângându-mă pe mine în primul rând. Dar dacă prețuiesc ceva, e tocmai din cauza acestui timp risipit după judecata oamenilor, nu și după a lui Dumnezeu.

Citesc în paralel cărți ce n-au nimic în comun și lucrez la trei texte diferite ce seamănă prea mult între ele, pentru că-mi oglindesc umorile întotdeauna sumbre.

Ieri, la Samaritaine[1], o femeie ce aștepta lângă mine să-i vină rândul la casă, puțea atât de rău că era să leșin. Sunt sigur că nici un animal, niciodată, n-a răspândit un astfel de miros. Dacă aș fi închis cu o asemenea femeie, mi s-ar putea stoarce orice secret. Prefer orice, chiar dezonoarea și trădarea, decât să suport *un* minut acest soi de pestilență. – Torționarii n-au imaginație.

[1] Magazin din Paris. (*N. t.*)

Există o poezie franceză, dar nu există nimic poetic în viața francezilor (cu o excepție: Bretagne, de dinainte de turism).

„Tristețea va dăinui mereu" – A fost, pare-se, ultimul cuvânt al lui Van Gogh. Același cuvânt, aș fi putut să-l spun în orice clipă a vieții mele.

La mine, totul are o bază fiziologică și metafizică. Am sărit peste „psihic" ...

Ajungi la un moment în viață când nu te mai imiți decât pe tine însuți.

Nu există nimic mai rău decât un înțelept – limbut. O carte de înțelepciune n-ar trebui să depășească dimensiunile lui *Dao De Jing*. Și când te gândești că însuși Lao zi se repetă!

Noaptea trecută – visam sau eram treaz, nu mai știu –, am *văzut* câteva episoade din prima tinerețe, cu o precizie halucinantă. Mă simt literalmente înghițit de copilăria mea – care se trezește și îl gonește pe bătrânul care devin încetul cu încetul, care am devenit, ar fi mai potrivit să spun.

Am în mine ceva de slav și de maghiar, n-am nimic de latin.

Scriitorii, și mai ales poeții care exercită o influență prea mare, devin repede ilizibili. Byron este exemplul cel mai ilustru. Rousseau de asemeni, într-un grad mai mic totuși.

O operă trece prin trei faze: cea a admiratorilor, apoi cea a curioșilor, în fine cea a profesorilor.

„Ceea ce este nepermanent e durere; ceea ce e durere este non-sine. Ceea ce este non-sine nu-mi aparține, nu sunt eu aceea, aceea nu este eu." (Samyutta Nikāya)
Ceea ce e durere este non-sine. E greu, e imposibil să fii de acord cu budismul asupra acestui punct, capital totuși.

Pentru noi durerea este noi înșine, e sine, în cel mai înalt grad. Ce religie bizară! Pretutindeni vede durere și în același timp o declară ireală.

Accept durerea, nu m-aș putea lipsi de ea, și nu pot *în numele milei* (ca Buddha) să-i refuz orice statut metafizic. Budismul asimilează aparența cu durerea, ba chiar le confundă. În fapt, durerea e aceea care-i dă aparenței o dimensiune, o adâncime, o realitate.

Nu tot ce-i trecător e obligatoriu durere. *Aparența* nu e durere, iluzia nu e durere; altfel însăși durerea, în esența ei, ar fi iluzorie. Ceea ce este greu de admis.

„Pentru cel care vede, nimic nu rămâne." (Buddha)

3 dec. Ieri seară, criză „funebră". Totul căpăta în ochii mei un chip de mort, vreau să spun *chipul* morții.

Reumatism, reumatism! Sunt treizeci de ani de când mă chinuie. Ori este mai curând nevrită. Pe ger sau pe caniculă, târăsc mai ales piciorul stâng. Când nu sufăr, senzație de furnicătură foarte enervantă. Treizeci de ani de conștiință a corpului. „Ideile", ca să nu mai vorbesc de umorile mele, se resimt.

Când adopți o atitudine extremă, e greu să-i faci pe oameni să creadă că ești sincer. Totuși, violența e suferință, și nu e comod să simulezi suferința.

Ceea ce am scris în *Ispita de a exista* despre țara mea a stârnit acolo o furtună de proteste ce nu s-a potolit nici pe departe. Vreo zece articole pline de injurii, și care nu sunt toate de *comandă*. Care să fie motivul profund al acestei indignări persistente? Cred că am lovit în plin ridicând chestiunea inferiorității noastre istorice; ea a trezit ceva în conștiințe. Toți mă înjură, dar simt rana pe care am scormonit-o, căci este și a mea. Ne îndoim de rolul, de valoarea, de misiunea noastră; în forul nostru lăuntric, nu credem în

ele. Suntem unul din popoarele cele mai lucide care au existat vreodată. Suntem frivoli, bârfitori, superficiali, dar în același timp amari și, sub aparența de fanfaroni, nihiliști până la disperare. Ne-am pierdut iluziile într-o măsură nepermisă, *la scară colectivă*. Contactul cu compatrioții mei e totdeauna deprimant iar influența lor e dizolvantă, cum bine le șade unor oameni care au înțeles prea multe, pentru că au fost prea umiliți. Niște sclavi lucizi.

Sunt cât se poate de orgolios, dar uneori, chiar adesea, când mă aplec asupra mea, îmi vine să vomit.

Toate contradicțiile mele vin din faptul că iubesc viața mai mult ca oricine, simțind totodată și aproape neîncetat un sentiment de neapartenență, de exil și de abandon. Sunt ca un mâncău care, tot meditând la inaniție, și-ar pierde pofta de mâncare.

Admir ușurința cu care ceilalți își depășesc conflictele. Eu sunt mereu prizonierul și victima alor mele. Sunt de aceea acuzat că nu am ieșit din adolescență, adică tocmai vârsta la care conflictele nu sunt escamotate.

X. se declară „profund". Nu e singurul. Simți o anume plăcere să pari superficial în ochii acestui soi de oameni.

Când trebuie să judeci relațiile dintre două sau mai multe ființe ce lucrează în același sector, nu uita niciodată povestea lui Cain și Abel. Acolo se găsește cheia raporturilor dintre oameni. Restul e teorie și flori de stil.

De vreme ce gândesc că tot ce facem e nociv sau în cel mai bun caz inutil, de ce vor să particip la mascarada generală? Și de ce mă obligă s-o fac? Când ai convingeri ca ale mele, tot ce faci pentru a evita moartea ține de dezonoare.

Îl pusesem pe L. Blaga pe un piedestal (ca să vorbesc ca servitoarele), credeam că este mai presus de noi, că plutește,

nepăsător sau meditativ, străin de certurile noastre, incapabil de reacții balcanice, de hachițe sau de accese de invidie. Depărtarea îl idealizase, memoria mea îi reținea doar trăsăturile pure, îi prețuiam tăcerea, aparenta lipsă de temperament și vulgaritate. Vai, zeul s-a prăbușit! Poate că-i mai bine așa. Iată-l la fel ca noi toți (dar a murit, sărmanul!), iată-l *uman și demn de dispreț.*

(Ar trebui să fiu mai puțin feroce cu unul pe care l-am prețuit atâta timp. Dar paginile acre și de o răutate atât de penibilă pe care le-a scris despre mine și care-au fost găsite printre hârtiile lui, acum, la doi sau trei ani după moarte, au un aer de testament, de insultă de dincolo de mormânt – ce mă împiedică să fiu atât de obiectiv pe cât ar trebui.)

Doar bolile ne dau oarece „profunzime". Un ins sănătos, geniu să aibă și tot e, fatalmente, superficial.

M-am înglodat în cuvinte, ca alții în afaceri.

Când disperi cu-atâta ușurință, disperarea nu mai are valoare și nici sens (deși nu este mai puțin cumplită).

Unii scriu cu ceea ce e pur în ei, cu inocența; cât despre mine, nu pot să scriu decât cu deșeurile din mine. Scriu ca să mă *purific.* Iată de ce producțiile mele nu dau decât o imagine incompletă a ceea ce sunt.

Wordsworth despre Coleridge: „Eternal activity without action"[1] – Aceste cuvinte m-au impresionat din mii de motive.

Tot Wordsworth: „Zeii iubesc profunzimea, iar nu tumultul sufletului."

Omul care se retrage. Geniu al abandonului. Transfigurare prin înfrângere.

---

[1] Activitatea eternă, fără acțiune. (*N. t.*)

Nu-mi place decât acea categorie de scriitori despre care nu se vorbește și al cărei tip rămâne Joubert. Scriitori de penumbră.

Marea artă e să știi să vorbești pe un ton impersonal. (Secretul moraliștilor.)

În orice domeniu, trebuie să știi să refuzi. Înțeleptul este omul ce refuză mai mult decât toți, purtând totodată masca acceptării. Adică acceptă orice, pentru că nu se identifică cu nimic.

Nu cunosc decât două definiții ale poeziei: cea a vechilor mexicani: „Vântul ce vine de la zei" ...
și cea dată de Emily Dickinson (acolo unde spune că recunoaște adevărata poezie după faptul că o cuprinde un frig atât de cumplit încât simte că nimic n-o va mai încălzi niciodată). (De regăsit pasajul.)

Ar trebui să-mi interzic citirea cărților de înțelepciune orientală, căci nu scot din ele decât ceea ce-mi încurajează inadaptabilitatea la viață.

Scepticismul are o proastă reputație. Și totuși, sub demersul său trufaș și nepăsător, ce sfâșieri! E însuși fructul unei vitalități precare, adânc vătămate.

14 dec. Ieri-seară, m-am perpelit îndelung până să adorm. Mă muncea, în sensul propriu al cuvântului, o asemenea oroare față de carne încât, în loc să mă culc, ar fi trebuit să merg undeva să mă îmbăt.
Mă gândeam că planta nu pute, că descompunerea ei n-are nimic respingător. Carnea însă e putreziciune pură și simplă. Viața n-ar fi trebuit să facă efortul de a depăși vegetalul. Tot ce-a venit după aceea e de-a dreptul hidos, înfricoșător. Definiția viului: ceea ce încă nu pute. Mă deprimă spectacolul acestor cadavre ce mă-nconjoară, inclusiv al meu. De la insectă la om, tot ce mișcă îmi dă fiori de

groază și mă cutremură de silă. Regnul animal e o trădare față de regnul vegetal, după cum și acesta e față de mineral.

Azi-dimineață, am *gândit* timp de o oră, adică mi-am sporit incertitudinile.

Dacă aș avea mintea ceva mai clară și mai precisă, m-aș ocupa exclusiv cu studiul bolilor de limbaj.

„Am o conștiință de vânzare și nu vrea s-o cumpere nimeni", repeta cu plăcere un jurnalist român. În Balcani, cinismul atinge proporții pe care un occidental nici nu le poate bănui. Se exprimă în el umilințe nespuse, și o disperare atât de străveche că nimeni nu mai este conștient de ea.

Centenarul lui Barrès. Nici o poftă să-l recitesc. Și totuși, acum treizeci și cinci de ani, ce ecouri trezeau în mine *Amori et Dolori sacrum*, *Du sang, de la volupté et de la mort*, *Un Jardin sur l'Oronte*! Nici un francez n-a avut, în acest secol, un mai profund sentiment al morții decât el. După cum nici un francez n-a regăsit cu atâta fervoare secretul melancoliei.

Dacă ai fost „nebun" dar ai încetat să mai fii, nu faci decât să-ți supraviețuiești. Eu, la douăzeci de ani! Nu mă pot gândi la cel care-am fost fără să detest personajul care sunt acum.

Orice impuls creator implică un dram de prostituție. E valabil pentru Dumnezeu, ca și pentru oricine posedă un talent oarecare. Nu trebuie să te exteriorizezi, dacă vrei să rămâi pur. Să se retragă în sine, în orice ocazie – aceasta pare să fie datoria omului „interior". Celălalt, cel exterior, nu contează: face parte din „omenire".

15 dec. Zi de ploaie. Am dormit toată ziua. Nevoie de-a mă cufunda în materie, de-a mă întoarce la ea, de-a mă topi în ea. Aceasta mi-a fost *Coborârea în elemente*.

Faptul că la cincizeci de ani poți cunoaște crize de oboseală ca aceasta prin care trec acum mă depășește, mă înspăimântă. Mă simt centrul unei toropeli cosmice. Mă dezindividualizez văzând cu ochii. S-o sfârșim cu acest Eu bătrân!

Arta disprețului, dacă există vreuna, nu poate consta decât în arta de a-ți pierde timpul: e singurul lucru ce ne conferă o superioritate asupra vieții, dacă nu și asupra ființelor.

Nu există decât lucrurile pe care le-am descoperit prin noi înșine; sunt și singurele pe care le cunoaștem. Restul e trăncăneală.

Pasiunea de a învăța trebuie privită cu rezerve. Ea se îndreaptă totdeauna contra noastră, în orice caz ne face deservicii. Trebuie să știi puține lucruri, dar să le știi în chip absolut.

Observația profundă din *Gītā*, pe care trebuie s-o ai mereu în minte: „Mai bine pieri în legea ta, decât să te mântuiești în legea altuia."

Să te realizezi înseamnă să știi să te limitezi. Eșecul este consecința unei prea mari disponibilități.

Tot ce ne stânjenește ne îngăduie să ne definim. Fără beteșuguri, nu există conștiință de sine.

19 dec. – Ieri, am *pierdut* două ceasuri la biblioteca Sorbonei, azi, alte două ceasuri la cea a Institutului catolic. De ce? Ca să caut niște cărți. Azi după-amiază, după ce-am scormonit în fișierul Institutului până am amețit, până la delir, am plecat să mă plimb, dezgustat, în grădina Luxembourg, meditând cu tristețe la situația mea. La ce bun să accept acest joc lamentabil, care nu păcălește pe nimeni, nici măcar pe mine? Știu bine că alerg după cărți, că mă acopăr, ca să zic așa, cu ele doar ca să nu lucrez, ca să eludez datoria de a face o „operă", de a scrie, ca să nu fac figură de ratat în

ochii disprețuitori ai celorlalți. Însă mă risipesc, nu fac decât să-i dezamăgesc pe toți, și astfel mă umplu de fiere. În fond, nu mai sunt decât un erudit destul de jalnic, de vreme ce erudiția, dacă posed vreuna, mi-o ascund și cu siguranță că n-o exploatez.

Vai de scriitorul pe care l-am admirat prea mult. Admirația mea se va preface curând în ură sau dezgust. Nu-i pot ierta pe cei din care mi-am făcut idoli. Mai devreme sau mai târziu, în mine se trezește iconoclastul.

Eu, eu, eu – ce lehamite!

Toată lumea vorbește de teorii, de doctrine, de religii, într-un cuvânt de abstracțiuni; nimeni de un lucru viu, trăit, direct. Filozofia și toate celelalte sunt o activitate derivată, abstractă în sensul cel mai rău al cuvântului. Totul în ea este golit de sânge. Timpul devine temporalitate etc. Un ansamblu de subproduse.

În alt plan, oamenii nu mai caută sensul vieții *pornind de la experiențele lor*, ci de la datele istoriei sau de la o religie sau alta. Dacă în mine nu găsesc nimic ca să vorbesc despre durere sau neant, la ce bun să-mi pierd timpul studiind budismul. Trebuie să cauți totul în tine, iar dacă acolo nu găsești ce cauți, ei bine, renunță.

Ceea ce mă interesează e viața mea, nu doctrinele despre viață. Oricâte cărți aș citi, în ele nu găsesc nimic direct, absolut, unic. Peste tot, aceeași pălăvrăgeală filozofică.

20 dec. Azi după-amiază, la Collège de France, am intrat din greșeală într-o sală unde profesorul scria pe tablă formule de matematici superioare. Timp de un ceas, l-am privit cu o stupoare admirativă pe acel magician care n-a încetat să scoată la iveală semne minunate și, pentru mine, cu totul neinteligibile. Cât de vulgare par muncile noastre literare în comparație cu acest exercițiu halucinant care practic suprimă cuvântul: de altfel, profesorul n-a recurs la cuvânt

decât pentru a face legăturile. Să mă fi dedicat unei activități inaccesibile profanilor, unei activități rezervate unor aleși, câți să-i numeri pe degete – da, asta mi-ar fi plăcut să fac, nu să scriu articole pe care primul venit le poate citi și disprețui.

O formă ispititoare de glorie, poate una din cele mai frumoase: să-ți legi numele de năruirea unei religii.

21 dec. Am dormit nouă ceasuri în șir, cu o întrerupere, totuși, de câteva minute. M-am trezit perfect odihnit. Ce-i drept, mintea nu-mi funcționează.

Tocmai am citit articolele politice ale lui Heine, scrise în 1842. Firește, totul e prăfuit – dar totodată just. Observații foarte profunde despre caracterul francezilor, despre versatilitatea lor; de asemeni, viziuni profetice despre comunism. – Inaugurarea căii ferate Rouen-Orléans îi inspiră *exact* aceleași observații ce s-au făcut mai târziu despre avion și aparatele spațiale. Din toate se desprinde, pentru cititor, o mare lecție de modestie. Aparținem timpului nostru prin *mirările* noastre. Să nu te entuziasmezi – deviză salutară, chiar indispensabilă pentru cine nu vrea să regrete mai târziu.

Este incredibil în ce măsură se demodează cea mai neînsemnată figură poetică în proză. Poezia e partea perisabilă a stilului. Ea nu dăinuie, nu rămâne vie decât dacă este implicită, neevidentă, involuntară, secretă și chiar imperceptibilă.

Sunt un pătimaș care se vlăguiește încercând să atingă Indiferența și care n-o atinge niciodată, decât poate prin subterfugiul și mizeria toropelii.

Regulă generală: un autor începe să fie recunoscut și celebrat în momentul când nu mai are nimic de spus. Venirea gloriei coincide cu cea a sterilității.

Talentul vine scriind. Este un exercițiu transfigurat.

Căpătase obiceiul să plângă; de atunci, totul îi reușea. Îți atingi cu ușurință scopurile, cu condiția să ai o metodă.

De ani de zile, caut o definiție a tristeții... Sper să n-o găsesc niciodată.

Toată noaptea, vântul a venit să se învârtejească în hornuri. Mugea, se zbuciuma la câțiva centimetri de pat. O noapte ce m-a consolat pentru absența muzicii de care sufăr de când nu mai merg la concerte și nu mai deschid radioul.

Am observat că de îndată ce un om se identifică total cu un lucru, ajunge la un soi de geniu.

Am cunoscut câțiva pretendenți la înțelepciune, care voiau să fondeze „școli" pentru a regenera spiritual omenirea. Toți erau vizibil dezechilibrați. Nici unul nu pricepuse că opera de regenerare trebuie începută cu și prin ei înșiși. În fond, ceea ce voiau – inconștient, ce-i drept – era să le transmită altora dezechilibrul lor, să transfere omenirii preaplinul de contradicții și dorințe haotice de care erau copleșiți.

Orice obsedat pare profund și genial. Nu e nici una, nici alta.

Nu există ceva mai cumplit decât un om conștient de meritele lui și care-ți dă impresia că se gândește la ele în fiece clipă.

Crăciunul. Ninge. Toată copilăria mea urcă la suprafața conștiinței.
Ieri, la piață, am auzit acest dialog: – E frig. – N-are nimic. Numai să nu ningă.
Hotărât lucru, nu sunt de aici.

Concertul pentru clarinet și orchestră, de Mozart. Ce rol a putut să joace în viața mea!

Pe măsură ce înaintezi în vârstă, neglijezi problemele și nu te mai interesează decât propriul trecut. Căci este mai ușor să ai amintiri decât idei.

Când evoc anii tinereții mele din Carpați, trebuie să fac un efort ca să nu plâng. Explicația e foarte simplă: nu cred că există un om a cărui copilărie s-ar putea compara cu a mea. Cerul și pământul erau, cu adevărat, ale mele. Până și spaimele mele erau fericite. Mă trezeam și mă culcam – ca Stăpân al Creațiunii. Eram conștient de fericirea mea și presimțeam că o voi pierde. O teamă secretă îmi măcina zilele. Nu eram chiar atât de fericit pe cât pretind acum.

Despre orice, am *cel puțin* două puncte de vedere opuse. De unde nehotărârea mea teoretică și practică.

O carte nu e fecundă și nu rezistă decât dacă e susceptibilă de mai multe interpretări diferite. Operele ce pot fi definite sunt prin esență perisabile.
O operă trăiește prin ambiguitățile pe care le suscită.

Nimic nu va putea distruge în mine nici îndoiala, nici nostalgia absolutului.

Către patruzeci de ani, sau poate înainte, am încetat să cred în „destinul" meu, am renunțat până și la dorința de a avea un destin. Atunci am început (pentru a-mi compensa cumva neantul vieții) să mă interesez de cei care au avut unul și m-am apropiat de istorie. Chiar și azi, dacă am de ales între un scriitor și un istoric, prefer să-l citesc pe ultimul.

La douăzeci de ani îi citeam pe filozofi, mai târziu, spre treizeci, pe poeți, acum pe istorici.
Dar pe mistici? Întotdeauna i-am citit, însă de la o vreme îi citesc mai puțin. Poate că într-o zi o să-i abandonez de tot. Când ai devenit incapabil să simți, nu zic o transă, dar nici măcar o umbră de transă, la ce bun să alergi după ale altora? Am trecut pe lângă extaz, ba chiar l-am cunoscut de

trei-patru ori în viață; însă în felul lui Kirilov, nu al credincioșilor. Trăiri divine totuși, de vreme ce mă înălțau deasupra lui Dumnezeu.

Scriitorul adevărat iubește pătimaș aparențele, nu caută Adevărul.

(După ce am citit câteva pagini de Saint-Simon.)

Nu e adevărat că nu putem trăi fără zei. Mai întâi ne facem niște simulacre de zei, apoi omul suportă orice și se obișnuiește cu orice. Nu e destul de nobil ca să moară din decepție.

O experiență pe care-o fac în fiecare zi: toți oamenii pe care îi cunosc și care ies în arenă într-un fel sau altul caută cu pasiune gloria, sau cel puțin renumele. Pasiune dezgustătoare și totuși de înțeles, ba chiar inevitabilă.

Dacă tu însuți ai dorit aceeași glorie, te deranjează să-i vezi pe ceilalți că aspiră la ea și că se zbuciumă pentru o himeră. Eliberându-te de ea, pierzi o sursă sigură de suferințe. Dar nu poți avea chiar totul.

Nu ni-l putem imagina pe un Pascal vrând să fie „original".

Căutarea originalității e mai întotdeauna semnul unui spirit de mâna a doua.

Mă văd ca un alergător care, abandonând cursa, ar începe să mediteze la ea.

Actul de a gândi merge mână-n mână cu o anume vlăguire. Spiritul e deopotrivă cauză și efect al inhibițiilor noastre, al încercărilor avortate, al oricărei manifestări de neputință, de orice fel.

N-am întâlnit decât doi oameni care, intrând în contact cu religia, mi s-a părut că au atins un fel de sfințenie: un jurnalist de provincie din România și un șlefuitor de diamante argentinian. Primul era uniat, al doilea evreu (trăise în India doi ani care îl marcaseră profund). Nimeni nu mi-a vorbit

cu mai multă puritate despre chestiunile religioase decât aceștia doi. Și unul și celălalt degajau o lumină pe care n-am mai regăsit-o niciodată.

Tot repetându-mi că ceilalți fac prea mult, am ajuns acum să nu fac eu destul – ca să folosesc un „eufemism".

Poate nu-i o consolare, dar cel puțin te simți măgulit să poți spune că vei muri fără a-ți fi dat întreaga măsură.

Ultimii cărora le iertăm infidelitatea față de noi sunt cei pe care i-am decepționat.
sau: Le iertăm tuturor infidelitatea, nu și celor pe care i-am decepționat.
sau: Întotdeauna suntem intransigenți cu cei pe care i-am decepționat.

Mă gândesc la o mulțime de oameni pe care i-am cunoscut și care au murit. Ce a rămas din ei? Nimic, nici măcar amintirea mea, de vreme ce ea le confirmă neantul.

Este indecent să spui „eu", când „noi" s-ar potrivi mai bine. Se poate, dar „eul" e atât de comod, de plăcut! Ipocrizie a impersonalității.
Nu m-am născut sub zodia *obiectului.*

Mult timp, foarte mult timp, la trezire, îmi puneam în minte dorința ca sfârșitul lumii să aibă loc în cursul acelei zile.

Ca să descoperi o altă realitate, trebuie să spulberi categoriile în care e încătușat spiritul; trebuie să iei de la capăt Cunoașterea.

A vorbi fără ironie de propriile succese este un semn de mare mitocănie (mai mult chiar decât a vorbi de propria avere, căci bogăția este un fapt, iar celebritatea doar o opinie, o judecată de valoare).

31 dec. 1962 – Să trecem mai departe.

X îmi face urări pentru noul an și îmi vorbește de bolile lui, cu o voce de disperat. Tot ce pot să-i spun e că există ființe ce trebuie să sufere, pentru că ăsta li-i datul. Adaug, în chip de consolare, că poți trăi și suferind, că poți chiar foarte bine să *continui*, în ciuda descurajării. Îi dau exemplul meu: peste treizeci de ani de boli de tot soiul!

„Chiar dacă demonstrația lui Leibniz ar fi justă; chiar admițând că, din toate lumile posibile, a noastră rămâne cea mai bună, această demonstrație nu ar da nici o teodicee. Căci creatorul a creat nu numai lumea, ci, de asemeni, însăși posibilitatea: prin urmare, ar fi trebuit să facă posibilă o lume mai bună." (Schopenhauer)

Schadenfreude[1] – expresie incorectă. Există cruzime în toate stările, nu și în bucurie, care e lucrul cel mai pur ce poate fi simțit în lumea aceasta. Plăcerea poate fi crudă, la fel disperarea, tristețea, orice – nu însă, repet, *Bucuria.*

„Moartea, această schimbare de stare atât de distinctă, de temută, nu este, în natură, decât ultima nuanță a unei stări precedente..." (Buffon)

„Nu trebuie să-ți exprimi mânia sau ura decât prin fapte. Animalele cu sânge rece sunt singurele care au venin." (Schopenhauer)

Iubirea e un sentiment cu totul anormal, de vreme ce e însoțit de toate stările tulburi ce caracterizează de obicei o minte deranjată: angoasă, disperare, neîncredere morbidă, străfulgerări de fericire, egoism împins până la ferocitate etc. E fericirea unui turbat.

Nu există nimic mai nesuferit decât o femeie ce cunoaște un lucru în profunzime, studiază o problemă, arată com-

[1] Bucuria răutăcioasă de a privi nefericirea altuia, sau bucuria de a vedea cum eșuează o încercare oarecare. (*N. t.*)

petență în materii vagi precum literatura sau arta. Dacă vrea să-și păstreze farmecul, femeia trebuie doar să cunoască superficial ori să intuiască; de îndată ce *știe*, nu mai seduce.

La fel, nimic mai iritant decât un poet care aprofundează, care insistă, care vrea să *epuizeze* o temă sau un subiect. Dacă vrea să rămână viu, trebuie dimpotrivă să arunce o privire *unică*. Indiferent de subiect, el trebuie să iscodească, nu să aprofundeze. Doar poeții care și-au pierdut inspirația întorc pe toate fețele același motiv, doar ei vor să fie specialiști într-un sector sau altul. *Abandonul* e, dintre toate, lucrul cel mai greu de păstrat.

Dacă nu mă înțeleg cu francezii e pentru că mă înfurii la fel de iute și de des ca ei. Nu pot să fiu fericit decât printre danezi, printre nemți, printre cei care par „tăntălăi".

Combat disperarea prin mânie și mânia prin disperare. Homeopatie?

Fac pe *autorul uitat*. De parcă înainte aș fi fost cunoscut!

Toți mă întreabă: „La ce lucrați? Pe când o nouă carte?" – E de necrezut în ce măsură obligația de a publica a intrat în moravuri. Ești nevoit s-o faci, altfel riști să fii socotit un ratat. Totuși nu trebuie să cedezi.

Genul de melancolie de care sufăr nu e făcut să se armonizeze cu cuvântul. Ar fi fost nevoie de muzică.

Nu de moarte mă tem, ci de viață. De când mă știu, viața mi s-a părut insondabilă și înfricoșătoare. Neputința de a mă integra în ea. Apoi, teama de oameni, de parc-aș aparține altei specii. Sentimentul permanent că interesele mele nu coincid în nici un punct cu ale lor.

Ceea ce mi-a blocat întotdeauna orice șansă de reușită este că mai înainte de-a aprofunda ceva, îi văd limitele. Indiferent că-i vorba de o ființă, de un obiect, de o idee. Am

– ăsta-i cuvântul – *intuiție*. M-aș fi lipsit de ea bucuros. E greu de imaginat un dar mai funest.

„Vraja s-a risipit" – De câte ori în viață n-am repetat această frază, în legătură cu atâtea lucruri – și cu câtă cruzime! Căci e cruzime să arăți atâta râvnă pentru decepție.

Întotdeauna am impresia și chiar convingerea că aș putea să fac mai bine ceea ce fac ceilalți. De ce nu am aceeași reacție față de ceea ce fac eu însumi?

De îndată ce sunt cât de cât sănătos, inspirația mă părăsește, până și *subiectele* îmi lipsesc. Nu degeaba fraza care m-a marcat cel mai mult a fost răspunsul lui Pascal către sora sa, care-l îndemna să se îngrijească: „Nu cunoști neajunsurile sănătății și avantajele bolii."
Îmi amintesc perfect că atunci când l-am citit, la biblioteca „Fundației Carol" din București, a trebuit să fac un efort ca să nu scap un strigăt.

Te poți revolta împotriva nedreptăților, nu însă contra oboselii și uzurii lumii.

Nici un prieten nu-ți spune vreodată adevărul. Iată de ce doar dialogul mut cu dușmanii este fecund.

Exact în apogeul carierei, toți ne întâlnim cu cea mai mare decepție. Aș putea da nenumărate exemple.

Nu mai pot, nu mai pot. E cu putință să-mi irosesc timpul așa? Azi-dimineață, când am văzut că se face amiază și, ca de obicei, încă nu mă apucasem de lucru, puțin a lipsit să izbucnesc în lacrimi. Mă îndrept spre dezastru, se pare. Imnul nostru național începe cu: „Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte!" – Ah, ce ecouri trezește în mine!

Sfat pentru un tânăr: „Nu uita că superiorilor și prietenilor nu le poți spune niciodată adevărul."

Azi l-am întâlnit prima oară pe X, căruia i-am citit toate cărțile. Un domn mărunt, o voce pițigăiată, o păpușă amabilă. Probabil că nici Bergson nu făcea o impresie mai grozavă. Și de altfel ce contează că ai un corp sau altul? E un semn de infantilism să fii dezamăgit de aparența fizică a oamenilor. Dar cum să faci ca să nu-ți pese de ea?

Când te gândești că sunt oameni ce-și permit să te sâcâie trei ceasuri în șir!

Teama de a deranja, în fapt de a nu-i putea distra pe ceilalți, mă face să nu pot vizita pe nimeni – decât cu prețul unui mare efort de voință.

Ianuarie 13 – Duminică dimineața. Un frig de crapă pietrele. Câțiva trecători cu un aer perplex și care mă privesc – mă cred nebun, probabil – cum cânt cât mă ține gura cântece ungurești. Frigul îmi amintește de iernile din copilărie – mai puțin zăpada, cu care țara asta, vai, nu e blagoslovită! –, mă umple de bucurie.

Am remarcat că aproape totdeauna sunt *vesel* când toți ceilalți sunt nefericiți.

„Eram Profet când Adam se găsea încă între apă și lut."

Ce orgoliu în această vorbă a lui Mahomed!

Nu poți medita cu-adevărat la veșnicie decât lungit. Că veșnicia a fost înțeleasă mai ales de orientali, nu-i de mirare: nu îndrăgeau ei poziția orizontală? Să stai cu ochii îndreptați spre cer influențează negreșit cursul gândirii.

De îndată ce te întinzi într-un pat, sau pe jos, timpul nu mai curge și încetează să mai conteze. *Istoria* este produsul unei omeniri care stă *în picioare*.

În calitate de animal vertical, omul era condamnat să învețe a privi înainte, nu numai în spațiu, dar și în timp. Ce jalnică obârșie are ideea de *viitor*!

Gelozia – în dragoste, desigur – conferă talent primului venit și-l înalță deasupra celor mai mari creatori.

Rivarol, care a tradus *Infernul*, îi reproșează lui Dante că a scris: „Văzduhul era fără stele." – Estetica secolului al XVIII-lea cunoaște un paroxism antipoetic. Ravagiile lui Voltaire sunt incredibile.

Incapacitatea mea de a le spune oamenilor adevărul în față, pe scurt lașitățile mele mi-au creat mai multe complicații decât dacă eram un campion al moralității.

Atac omul în general, dar îmi lipsește curajul în fața unui individ. Mă tem grozav să nu rănesc, și desigur să nu fiu la rândul meu rănit. Poți fi poltron și din prea multă sensibilitate.

Sunt un ins pe care Timpul l-a vomat, l-a scuipat afară, și pe care propria sa decădere îl îmbată.

Să te găsești deodată în plin Incomunicabil, să simți că te apasă vagul ce nu poate fi exprimat...

Durerea nu condamnă viața, durerea o *răscumpără*. (*De ce nu sunt budist.*)

Sunt de plâns numai aceia care, având un fond religios, nu se pot opri la nici o religie și se poticnesc (exces de luciditate sau neputință?) în pragul absolutului. Cât îl admiră ei pe cel care *știe* să se roage!

Durerile imaginare sunt cele mai reale dintre toate, căci sunt durerile *de care ai nevoie* și pe care le-ai inventat, pentru că nu te poți lipsi de ele.

Un lucru pe care îl verific în fiecare zi: poate să-ți fie milă de oameni; dar să-i iubești, este cu neputință. Aici, în acest punct central și precis, creștinismul se complace în minciună.

Franța. Națiunea cea mai înzestrată din Europa.

Nu sunt făcut ca să „gândesc"; când o fac, șirul raționamentelor mele e repede curmat de irupția vreunui refren lăuntric, a unui murmur mai curând. Însăși „gândirea" mea e muziciană.

Toți oamenii cruzi mă atrag, indiferent că sunt personaje literare sau istorice. Tristețea mea ascunde o incredibilă cruzime *ce nu poate și nici nu vrea să fie satisfăcută.*

Sâmbătă 26 ianuarie 1963

Îmi vine să plâng. Am învins toate dorințele. Sfâșiere (în sensul propriu) a întregii urzeli a ființei mele. Senzație de singurătate la fel de precisă și de intensă ca în „demența lucidă".

Viața mă dă deoparte, ca să poată merge înainte. Să te simți ca o piedică în mersul lucrurilor. Deranjez Devenirea.

Ceea ce mă face să-mi pierd gustul pentru Viitor e certitudinea că totul va fi mai urât decât în prezent. Ajunge să te gândești la stricarea arhitecturii de la începutul secolului XX și până la noi – te trec fiori de groază. Darmite să-ți imaginezi ce va deveni ea în viitor! Mai bine nu te gândești.

Orice chestiune, indiferent care, este *nelimitată*. Doar spiritul nostru mărginit, mania noastră de a defini îi impune hotare.

Aceste acoperișuri oribile și cerul acesta cenușiu, pe care le privesc până la îndobitocire. Unde să afli cel mai mic semn de speranță și adevăr? Dezolarea lumii în stare pură, a acestei lumi catastrofale.

Tot ce văd în jurul meu îmi adâncește disperarea și mă întărește în oroarea față de lume.

Vechea mea teorie: nu poți trăi nici cu Dumnezeu, nici fără Dumnezeu.

Santillana del Mar![1] Mă gândesc la el cu elanuri de rugăciune străbătute de sfâșierea cea mai profundă, sub forma unui regret lacrimal.

Acele ore când gândurile noastre coboară, coboară din ce în ce mai jos – până la mormântul nostru – pe care-l traversează și apoi urcă din nou, spre nu se știe ce...

Între lume și mine există o stare de dezacord ce se adâncește cu anii; într-o tonalitate rece, e drept, și nu lirică, așa cum se întâmpla înainte. (Cred sincer că un înger s-ar simți pe pământ mult mai acasă decât mine. Dar comparația nu este bună: căci nu puritatea mă împiedică să fiu la unison cu lumea, nu, e altceva, un *venin nostalgic*, pe care doar demonii, foști îngeri, îl pot presimți sau concepe.)

O melodie peticită.

Când ai lăsat lucrurile să curgă de la sine, nu se întâmplă nimic – din fericire. Cine spune eveniment spune încăpățânare.

1 februarie 1963

Azi după-amiază, timp de două ceasuri, l-am ascultat pe un coleg de clasă pe care nu l-am mai văzut de cincisprezece ani. Spun bine *ascultat*, căci a vorbit întruna despre isprăvile, despre succesele, despre averea, despre nevastă-sa și despre toată lumea. Nu cred că a inventat, dar are un fel de a înflori cel mai mic amănunt al aventurilor sale, încât rămâi între uimire și silă. Afaceri peste afaceri! „I-am zis-o", „i-am luat-o înainte", „am muncit douăzeci de ore pe zi". La sfârșit, mi-a spus să-l caut dacă am vreo nevoie... Nu-i rău să-i frecventezi pe români: defectele oamenilor în general apar la ei în toată goliciunea. Deși sunt prefăcuți, nu știu să disimuleze, sau mai degrabă au un fel al lor de a disimula ce nu face decât să-i trădeze complet.

---

[1] Santillana del Mar, sat de lângă Santander, pe coasta cantabrică. (*N. ed. fr.*)

„Sfântul Duh nu e sceptic." (Luther)
Una din acele ziceri inepuizabile, cărora ai vrea să le consacri tot răgazul insomniilor tale.

Înainte de război, trăia acel poet bătrân și bolnav, uitat de toată lumea, și care, citisem undeva, le poruncise alor săi să spună că nu e acasă pentru nici un vizitator. Nevastă-sa, din milă, mergea din când în când să sune la ușă...

Scriitorii minori se demodează mai puțin decât cei mari. (Sau mai curând: sunt mai lizibili.) Motivul: sunt mai puțin atinși decât ceilalți de defectele și de calitățile vremii în care trăiesc.

Ieri am mers la un cocktail de unde m-am întors furios, dezlănțuit. Nu mai pot asista la soiul ăsta de mascaradă. Nu mai suport să văd oameni ce se adună degeaba. E cazul s-o termin, la vârsta mea, cu spectacolul „lumii bune". M-am hotărât să refuz orice invitații pe viitor, să fac gol în jurul meu, să trăiesc la Paris ca și cum n-aș fi acolo.

Relația cu inocența e la fel de obositoare ca și cea cu fățărnicia. Trebuie căutată o cale de mijloc între societate și natură.

Dacă nemulțumirea de sine ar putea conferi geniu!...

„...născându-ne, ne-am luat obligația de a muri." (sfântul Ignațiu de Loyola, *Exerciții spirituale*)

Un scriitor dă dovadă de forță distrugând ce a scris, aruncând pe foc textele de care nu e mulțumit. *Să publici cât mai puțin*, asta ar trebui să-i fie deviza.
În fond, lenea m-a ferit de inflația în care ceilalți cad din exces de vitalitate, de muncă sau de talent, iar pentru asta îi sunt recunoscător.

Dacă aș fi sigur că am la fel de multe defecte ca ceilalți, *ca oamenii pe care-i cunosc*, m-aș sinucide pe loc.
...Dar cum de mai pot să mă îndoiesc?

Oamenii „buni", generoși, care se ocupă cu plăcere de ceilalți, sunt aproape întotdeauna niște vanitoși, niște lăudăroși simpatici, cordiali.

Bunătatea e o formă specială de vanitate și de lăudăroșenie.

Bunătatea e o versiune nobilă a vanității și a lăudăroșeniei.

Rolul insomniei în istorie. De la Caligula la Hitler. Neputința de a dormi e cauza sau consecința cruzimii? Tiranul *veghează* – e ceea ce-l definește ca specie.

Tot ce fac ceilalți, ca și tot ce fac eu, mi se pare *lipsit de necesitate*. Așa se face că orice act mă apasă, iar „a trăi" îmi este un supliciu.

A scrie înseamnă a recunoaște că în raporturile tale cu ființa ceva nu-i în regulă.

Am terminat un articol despre glorie, care nu-i bun de nimic. Ce idee, să mă apuc de un asemenea subiect! Prin ce proces am ajuns la așa ceva? Cât de stupidă e toată istoria asta.

Cel care a fost idol, oricât de puțin, e condamnat să se *demodeze*. Voga e moartea spiritului.

Țara mea: farmec, vulgaritate și disperare.

Într-o Istorie a Angliei, am găsit un portret al lui Wilhelm Cuceritorul care m-a entuziasmat. Iubea atât de mult fiarele sălbatice încât nimeni nu îndrăznea să le ucidă decât fără știrea lui. Din dragoste pentru ele, se plimba în pădurile dese și întunecoase. Detesta oamenii, vorbea puțin și nu ierta pe nimeni.

Am făcut legământ de singurătate.

Ești cu atât mai deșteptat cu cât percepi partea de vid din fiecare lucru.

Sau: Să fii deșteptat înseamnă să percepi zona de vid din fiecare lucru.

Viața e ca un text la care ai muncit enorm, pe care-ai vrea să-l îmbunătățești fără să poți, pentru că ești sătul de el până-n gât: nu mai poți adăuga nici o virgulă. Știi că este imperfect și incomplet, dar degeaba, nu mai găsești nimic ca să-l ameliorezi.

Specificul scepticismului e că, după ce l-ai cunoscut, orice-ai face ca să scapi de el, revii la el garantat. Este o boală ciclică.

Cineva a spus că sunt chinuit doar de două probleme: Dumnezeu și stilul.

Dacă aș fi putut avea raporturi sincere cu oamenii, cu siguranță că m-aș fi lipsit de ideea de Dumnezeu.

Naștere, căsătorie, înmormântare – de ce evenimentele ireparabile trezesc în mine întotdeauna sentimente *false*?

26 februarie 1963

Sunt distinct de senzațiile mele. Cum?

Zile întregi pierdute cu discuții, și deprinderea cu propria-mi nulitate.

Ceea ce mă interesează e să văd în ce măsură mă pot disocia de lumea aceasta.

Deunăzi, în autobuz, m-am întâlnit cu un tânăr scriitor de avangardă (!), care îmi reproșează că nu sunt revoluționar, că nu vreau să inovez nimic, pe scurt că nu aduc nimic nou. – „Dar eu nu vreau să schimb absolut nimic", i-am răspuns. N-a prins sensul replicii mele. M-a crezut un modest.

Întotdeauna mi-au plăcut zeii agonizanți, religiile trase pe linie moartă, fără viitor, ajunse la ananghie. De unde pasiunea mea pentru Celsus.

Cu cât îmbătrânesc, cu atât sporește cantitatea de cărți ilizibile. Va veni și ziua când nu voi mai putea citi nimic, când mă voi mulțumi să *privesc*.

Azi după-amiază, m-am dus la o întâlnire „de afaceri" cu ideea să fiu net, tranșant, clar. Trebuia să-mi dau demisia din funcția de director de colecție, la Plon. Cum era de așteptat, am ezitat, am șovăit între da și nu, și am plecat fără a rezolva nimic. Sunt incapabil să iau o hotărâre *în fața unui chip*. Primul venit mă lasă fără reacții.

E timp pierdut orice moment pe care nu-l petreci cu tine însuți.

Să lichidez – mania mea, viciul meu. Cu ce voluptate o fac! Și ce gust amar *după*!

Când nu mai poți să te gândești decât la propria-ți copilărie – atunci se-ncheie ciclul unei vieți.

Cu cât un om este mai obsedat de moarte, cu atâta râvnește la glorie. Ideea deșertăciunii universale este un stimulent.

„Cel care este Dumnezeu prin natură vorbește cu cei pe care El i-a făcut dumnezei prin har..." (sfântul Simion Noul Teolog)
Aici e întreaga esență a misticii creștine.

5 martie 1963. Auzit ieri seară *Patimile după sfântul Ioan*; fericire vecină cu extazul. Ieșit în stradă, contactul cu abjecția, cu cotidianul, m-a făcut să mă întreb dacă cele trei ore „sublime" pe care tocmai le petrecusem nu țineau de halucinație. Și totuși, acele ore îmi dăruiseră deopotrivă certitudinea și emoția realității supreme.

Cine are sentimentul timpului, mai ales acela, se va agăța de ceea ce rezistă timpului, de ceea ce-i transcende fragilitatea. Cu rare excepții, toți împătimiții formei au conștiința acută a futilității universale, a nimicniciei faptelor și a vieții ca atare. Iar pentru a se agăța de ceva trainic, durabil, pariază pe cuvinte și se slujesc de ele.

Gustul perfecțiunii lasă să se ghicească o rană secretă. Cu cât ești mai *atins* de timp, cu atâta vrei să scapi de el. Scriind o pagină desăvârșită, sau doar o frază, te înalți mai presus de cangrena devenirii. Învingem moartea prin obsesia perfecțiunii, căutând cu pasiune veșnicia *prin verb*, prin însuși simbolul caducității.

Viața îndeplinește toate condițiile pe care le cere Insolubilul.

O înmormântare reprezintă în același timp triumful și năruirea oricărei metafizici.

O, dacă ne-ar fi îngăduit să medităm la orice – cu excepția vieții și morții, cu excepția acestor banalități devastatoare!

Din punct de vedere filozofic, libertatea abia dacă este imaginabilă: ca idee, este *superficială*, nu stă în picioare; ca credință, este *profundă* – și nelegitimă.

Într-o carte gnostică, *Evanghelia după Toma*, ieri seară, înainte de culcare, am găsit: „Isus spune: « Vai de carnea aceasta ce depinde de suflet și vai de acest suflet ce depinde de carne! »"
Impresie extraordinară, cât să-mi piară somnul.

Se tot vorbește de bolile voinței și se uită că *voința în sine este o boală*, că este o activitate nefirească *să vrei*.

Văd totul prin concepte, detaliile cele mai meschine ca și cele mai extraordinare. De unde inaptitudinea mea pentru poezie.

Nervozitate apocaliptică. La ce bun că i-am citit pe toți înțelepții? Să mă mulez pe materie, să-i urmez exemplul, să-i imit calmul – degeaba încerc, nu izbutesc.

Dacă mă gândesc la toți cei care-au izbutit și pe care-i cunosc îndeaproape, nici unul n-a atins forma de glorie la

care râvnea. Să fie o lege? O stratagemă a naturii? Nimeni nu are destinul la care a visat; și cu cât ești mai răsfățat de șansă, cu atât te depărtezi de el. Domnia ironiei universale.

Unicul meu merit, dacă am vreunul, e că nu fac nimic ca să-mi dau întreaga măsură.

O floare e o rugăciune mută. Același lucru se poate spune despre tot ce nu folosește la nimic, despre inutilul în sine.

Duminică 10 martie. Am ieșit să mă plimb; dar m-am întors acasă repede. Neputință de a-i privi pe trecători, simpla lor „existență" părându-mi de neconceput. Nu te poți plimba cu capul plecat, torturat de rușine. Rușine pentru ce? Dac-aș ști! În sângele meu și-a făcut casă urâtul!
Toate sentimentele mele sunt subproduse ale lui.

„Ungurul se distrează plângând." E un vers, e un proverb maghiar? Nu știu. Dar știu că aparțin acelei lumi, măcar prin urâtul ce mă apasă.

Evadarea în muncă. Mă reped spre orice ocupație măruntă – cu singurul scop, sunt sigur, de a nu gândi, de a evita o întâlnire cu esențialul.

Eram făcut pentru mânăstire sau pentru salon, nu ca să fiu un scriitor care nu scrie.

Există, chiar și pentru remușcări, un *plafon*. L-am atins oare? Mă tem că da.

Dacă cercetezi bine ființele, nu găsești nici una pe care s-o poți invidia cu adevărat. Ce concluzie să tragi de aici?

Necazul mea e că atac întotdeauna *problemele*, când de fapt sunt făcut pentru *mărturisiri*.

Frunzărit un album cu imagini despre Proust. Moda de la 1900 este insuportabilă. Impresie de tristețe și silă.

Întotdeauna costumul *se demodează* mai mult decât ideile ori sentimentele.

Pe măsură ce îmbătrânesc, Limbajul e din ce în ce mai puțin „fortăreața" mea, „feste Burg"-ul meu.

Să depind de mila cuiva e pentru mine un coșmar; nimeni nu știe mai bine cât costă să înfrunți sărăcia sau, mai degrabă, spectrul mizeriei.

Pasiunea pentru ființă; dezgustul de ființe.

S-ajungi să-ți fie frică de tot ce nu e sine, frică, frică!

Să meditezi înseamnă să pui o distanță între gândire și cuvânt. Puțini izbutesc.

Trei ore de conversație. Am pierdut trei ore de liniște.

14 martie. Ieri seară, cină în oraș. Abia am scos câteva vorbe. O plictiseală vecină cu disperarea.

În fiecare celulă a trupului, acest vid pustiitor și melodios — iată ce numesc eu Melancolie.

Kierkegaard: gândire *volubilă*, profunzime difuză. Ce păcat că nu s-a putut concentra!

O dată rupte legăturile dintre ființe și lucruri, cel mai greu e să te reobișnuiești cu unele și cu celelalte, să te readaptezi la vechile iluzii, să le iei de la capăt, una câte una.

Ar trebui să renunțăm a emite judecăți morale despre cineva. Nimeni nu-i vinovat de ceea ce este și nici nu-și poate schimba firea. Este un lucru evident și toată lumea îl știe. Atunci de ce să lauzi ori să calomniezi? Pentru că a trăi înseamnă a evalua, a emite judecăți, iar *abținerea*, când nu este efectul lașității, cere un efort epuizant.

Această angoasă înăbușită, preludiu al imbecilității...

Filozofii încep cu reflecții asupra fizicii și sfârșesc cu considerații asupra moralei. Vezi Grecia.

Citesc, la un filozof din secolul al XIX-lea, că La Rochefoucauld avea dreptate *în ce privește trecutul*, dar că *Maximele* nu vor fi valabile pentru omul viitorului!

Mi-am scris toate cărțile îndopându-mă cu stimulente (cafea, tutun). De când îmi sunt interzise, „producția" mea a căzut la pământ. De ce poate depinde activitatea spiritului!

Nu mă pot *concentra* decât asupra amintirilor îndepărtate. Ele-mi acaparează toată capacitatea de atenție. E un început de îmbătrânire ori sunt ramolit de-a binelea?

Orice analiză ce sfârșește pe o notă de speranță acceptă convenția și se distruge singură.

Prietenii mei, rând pe rând, îmi trimit cărțile lor. Doar eu nu scriu nici una. Încerc să fiu mândru de asta, și uneori izbutesc.

Amărăciunea rezultă din ambiția nesatisfăcută, reprimată, nemăsurată. Amărăciunea e semnul unei uriașe imperfecțiuni, ca să nu spun al unei uriașe josnicii.

E ușor să scrii când poți să scrii despre altceva decât despre tine însuți...

Orice formă de grabă trădează o anume dereglare mentală.

Trebuie să scriu un text despre Durere. Știu foarte bine ce am de spus – dar de ce să spun? De ce n-aș suferi în tăcere, ca animalele?

Prin vecini, un cocoș cântă aproape tot timpul (piața Odéon!). Este prietenul meu, singurul meu prieten. Se vede că trăiește în vreo mansardă de peste drum. Prezența și mai ales cântecul lui mă reconciliază cu Parisul, și chiar cu mine

însumi. Eram făcut să fiu rândaș într-o gospodărie țărănească, să huzuresc în bălegar.

Când ai un suflet elegiac, e cu neputință să trăiești în Istorie și să faci impresie bună. Cum să te desfășori în ea, când știi, când simți că fiecare zi care trece te îndepărtează și mai mult de Paradis?

Sfârșitul Lumii va fi atunci când însăși ideea de Dumnezeu va dispărea. Din uitare în uitare, omul va reuși să-și abolească trecutul și să se nimicească pe sine însuși.

Între o explicație științifică și o explicație „mistică", indiferent de subiect, prima este întotdeauna mai superficială și mai decepționantă.

E drept că tot atât de bine ți se poate face lehamite și de explicațiile „profunde".

Dacă aș fi critic, n-aș vorbi niciodată despre un scriitor ale cărui merite sunt evidente.

Să te afli într-o stare de inspirație fără idei, într-un entuziasm vid, să amesteci harul și nulitatea, extazul și neputința, să trăiești într-un lirism fără poeme..., să abandonezi în pragul exprimatului, să cunoști acea tăcere convulsivă în fața Verbului...

25 martie 1963

Azi-dimineață m-am simțit prizonierul unei legiuni de demoni. Infernul – colea, să-l poți atinge cu mâna.

E un noroc că Timpul există; altminteri n-am scăpa în veci de umilință și rușine. Trăiesc cu sentimente ce nu se vor eterne, ci dimpotrivă, sunt îngrozite de așa ceva.

Acele frici subite, acea așteptare ca să se-ntâmple ceva, ca soarta creierului să se hotărască...

În toate și în toți simt impostura, peste tot văd doar iluzie și minciună. În consecință, relațiile mele cu ceilalți sunt grav

compromise. Când întâlnesc un om *adevărat*, primul impuls este să cred că-i o neînțelegere sau că am halucinații.

Când văd la altcineva teama de viitor, îmi e rușine că o resimt eu însumi și încerc să mă eliberez de ea. Doar lașitatea noastră ne pare legitimă și suportabilă; a celorlalți e totdeauna respingătoare.

Indiferența, semnul prin excelență al unui „suflet nobil". În anxietate intră timorare și chiar poltronerie.

Tristețea este o durere ce descrește *la nesfârșit*.

În fiecare clipă, mă izbesc de un zid. Imposibil să ajung la ceva, afară de o întrebare ce degenerează în îndoială.

29 martie

Noapte atroce. Fiecare minut – interminabil. Nervii, reumatismul, stomacul mai ales, ca într-o conspirație, s-au străduit să mă zdrobească, să mă scoată din circuit.

Să cauți o formulă de mântuire e osteneală de pomană. Trebuie să-ți lași viața să curgă de la sine și astfel să afli ce ești. Și mai ales nu trebuie să uiți recomandarea din *Bhagavad-Gītā*: „Mai bine pieri în legea ta, decât să te mântuiești în legea altuia."

Duminică 30 (sau 31 martie) – Azi după-amiază, după ce am condus-o pe S. la gară, deprimare vecină cu sinuciderea. Vid, vid, vid! Nimic în mine, nimic în jurul meu. Momente ce te duc direct la ospiciu. De altfel e o alienare adevărată, în sensul propriu al cuvântului. Nu mai sunt eu. Am trecut pe lângă o biserică, fără măcar să mă gândesc să intru. La ce bun să-l amestec pe Dumnezeu în intolerabil? Totuși, ar trebui să găsesc o formulă ca să mă pot ruga.

Nu știu prin ce miracol reușesc să durez.

Pentru mine, a bârfi existența nu este un capriciu, nici un obicei, ci o terapie. Mă ușurează, am putut s-o constat de

nenumărate ori. Ca să nu cedez angoasei ori groazei, îmi fac veacul ponegrind ceea ce le dă naștere – și uneia și celeilalte.

Nu prețuim decât ceea ce am ratat sau ceea ce nu avem. Regulă generală: dacă vrei să-l câștigi pe careva, trebuie să-i lauzi defectele, niciodată calitățile.

Să mergi la un spectacol sau la o adunare unde-i cunoști pe toți e un adevărat coșmar. Nu înțeleg cum un om *în toate mințile* poate tânji după celebritate. „Fă, Doamne, să rămân neștiut!" – rugăciunea lui Reverdy e frumoasă, desigur, dar nu era pe de-a întregul sinceră.

Cum se face că, în viață, revolta ne plictisește repede, pe când decăderea nu ne sună fals niciodată?

Când suntem umiliți, ce incendiu al sângelui! Un fier înroșit în foc ce se răsucește în venele noastre.

Cu fiecare zi, imaginea pe care mi-am făcut-o despre Indiferența mea pălește încă un pic.
Voi fi vrând eu să nu mai fiu nimic, dar nu-mi place ca ceilalți s-o ia în serios. Hotărât lucru, nu voi suporta niciodată să fiu considerat un fitecine. Rușine și disperare. Vai de cel care nu și-a *învins* numele!

Firile senzuale se tem de moarte (Tolstoi). „Seraficii" (Novalis), deloc.

Ca să afli taina unei ființe, trebuie să cauți ce e mai josnic în ea. Nu pentru că s-ar reduce la acele părți meschine de care-o suspectăm și pe care desigur le posedă, ci pentru că ele explică – nu către ce se îndreaptă, ci *de ce* acționează în general.

În jurul meu, toți vorbesc despre *doctrine* și aproape nimeni despre realități sau trăiri. Gânditori, critici, scriitori, savanți – varietăți ale *omului exterior*.

Pasiunea mea pentru *adevărurile ce te țin cu sufletul la gură* – să fie un semn de lipsă de maturitate? Sau o dovadă a inaptitudinii mele pentru înțelepciune?

Dacă aș fi credincios, aș fi catar.

Ceea ce face din viața mea o suferință permanentă e faptul că lucrurile care există pentru ceilalți nu există pentru mine și că, dacă vreau să respect regula jocului, trebuie să fac un efort ce nu încetează să mă tortureze, să mă vlăguiască.

Mintea îmi este *vătămată*. Va intui oare ceva grație fisurilor sale?

Ce mult mă tem, uneori, pentru viitorul creierului meu!

7 aprilie 1963

Prima oară după șase luni, am părăsit Parisul ca să merg la țară. Senzația că am ieșit din pușcărie. O desfătare. Am făcut douăzeci de kilometri de-a lungul râului Ourcq, înspre La Ferté-Milon. Marea ironie a destinului meu e că sunt orășean.

În mijlocul unei păduri, să închizi ochii și să asculți cântecul păsărilor: nu poți să crezi că e simplă sporovăială și că nu sunt *conștiente* de fericirea lor.

Îi urăsc pe tineri, pe toți cei care-mi amintesc cum mă înfierbântam odinioară.

La Ferté-Milon, un orășel destul de urât, dar care-mi place pentru casele lui, minuscule, abia cu puțin mai mari decât oamenii. Arhitectura ar fi trebuit să rămână la aceste dimensiuni. Nu există sicrie cu mai multe etaje.

Nu cred, ca Marcion, că demiurgul era rău; cred că era incompetent.

Este incredibil cum tot ce am gândit *împotrivă*-mi s-a transformat în experiențe și până la urmă în realități. Mi-am plănuit bine prăbușirea.

Felul meu de a fi înțelept: toate îndoielile mele teoretice s-au transformat în îndoieli practice. Cochetăria mea cu scepticismul, iată, plătesc acum pentru ea. Înțelepciune și nefericire – termeni pe care numai eu îi înțeleg. Căci aspirațiile și poftele mele profunde nu sunt ale unui înțelept.

Lamennais, cred, a definit lingușeala drept „politețea disprețului".

Este la fel de greu să fii nebun pe cât e să fii înțelept. Să renunțăm la ierarhii, să nu mai facem mofturi, să ne mulțumim cu o abulie demnă.

Nu au parte de glorie decât aceia, inclusiv sfinți, care-au avut simțul atitudinii și – de ce nu? – al provocării. Lucru valabil chiar și pentru un Pascal. Nu însă pentru un Joubert, spirit mai *pur* și, din delicatețe, mai puțin zbuciumat.

Preferința mea se îndreaptă clar spre cei care-au scăpat de Faimă.

Când scrii, ai mereu tendința să-ți *completezi* gândirea, iar acesta e modul cel mai sigur de a o compromite. Marea artă e să te oprești, nu să aprofundezi. E mai ușor să epuizezi o problemă decât să-i sugerezi dificultățile. (Această ultimă frază strică totul.)

Cunosc pe mulți care ar fi în stare de orice pentru un eșec grandios. Însă eșecul ține de destin, nu de literatură.

Când nu avem un țel spre care să conveargă toate actele noastre, nu iubim decât gândirea discontinuă, sfărâmată, imagine a vieții noastre făcute țăndări.

După moartea fiicei sale Tullia, Cicero, retras la țară, își adresa lui însuși scrisori de consolare. Regretăm și ne bucurăm că s-au pierdut. Chiar și în culmea disperării, rămânea om de litere. Avea o vanitate de grec. Era mai inteligent decât Tacit; dar nu-i era superior decât prin inteligență.

În apărarea Franței: o națiune de avari nu poate fi superficială.

Am observat că toți cei care fac un mare efort reușesc să-l facă datorită unor pasiuni sordide, bolii, poftei de glorie, geloziei etc., niciodată prin simpla spontaneitate a minții. Omul ar fi un abulic în lipsa unei forțe mai mult sau mai puțin extrinseci care-l împinge să acționeze, să se realizeze, să cucerească. Idealismul este fals în filozofie și nul în psihologie!

Pe vremea când scriam la persoana întâi, totul mergea de la sine: de când am proscris „eul", cea mai mică frază îmi cere un efort pe care n-am nici un chef să-l fac. Dacă încerc să fiu impersonal, spontaneitatea mi se blochează. Mă număr printre acei indivizi, suspecți, e drept, ce nu se simt în largul lor decât când vorbesc de propriile griji sau isprăvi.

Odinioară nu credeam că se poate cădea în demență din exces de plictiseală; acum o cred, uneori... Simplul fapt de a privi o vreme niște nori imobili e suficient ca să-ți zdruncine restul de vitalitate și de echilibru ce-ți mai rămâne.

13 aprilie – Ieri seară, am mers să ascult, la Pleyel, *Matthäuspassion*. La un moment dat, m-am gândit că peste cincizeci de ani toți bărbații și femeile din orchestră și din cor vor fi niște cadavre. Și dintr-o dată am văzut schelete cântând în cor, cântând la vioară, la flaut etc.

Popoarele pe care le-am admirat cel mai mult: germanii și evreii. Această dublă admirație care, după Hitler, este incompatibilă, m-a pus în situații cel puțin delicate și a provocat în viața mea conflicte de care preferam să mă lipsesc.

Nu trăirile tale mă interesează, ci felul în care le prezinți. O viață nu este o operă.

Când aștepți pe cineva care întârzie sau pur și simplu nu vine, fiece secundă îți biciuie nervii, iar după un ceas de

așteptat degeaba, simți că ești gata să explodezi *împreună cu toate secundele* pe care le-ai îndurat cu nervii stând să plesnească.

Un monolog al cărui conținut se reduce la o *defilare de obiecte* – iată romanul contemporan.

Sâmbătă seara, ajunul Paștelui. Ies în oraș să mă plimb. În fața la Saint-Sulpice, un grup de credincioși. La intrarea în biserică, preoți, călugări recită cu o voce artificială, când în latină, când în franțuzește, fraze în care adesea e vorba despre „Isus", pronunțat pe un ton imperativ dar fără convingere. Am plecat dezgustat. Avusesem, încă de dimineață, o criză de anticlericalism. Guvernul, scria în ziar, a alocat milioane pentru construirea a patru biserici la Paris – adică într-un oraș unde totul e posibil, să cunoști gloria sau orice altceva, dar nu să găsești un apartament. (E oare cu putință să mă mai indignez? Se pare că da.)

De îndată ce aprofundez un subiect, încetează să mă pasioneze; iar când îl stăpânesc, mă detașez de el și nu-l mai pot trata decât cu un mare efort de voință. Aș putea să fiu „fecund" dacă aș accepta să vorbesc despre o problemă fără s-o stăpânesc (în felul unui Valéry, ca să dau un exemplu ilustru).

Toată lumea, toate aceste ființe nu sunt decât visul unui spirit absolut, proiecții ale Māyei, ale iluziei cosmice.
Înclin să cred că Vedānta e sistemul cel mai profund, cel mai apropiat de „realitate".

Citesc cu cea mai mare plăcere cărțile despre limbaj. Spre cincizeci de ani, devii gramatician cu plăcere. Pasiunea pentru fleacuri.

Există în mine un filon prin care mă înrudesc cu nemetafizicienii, cu șirul gânditorilor ce se trag de la un Epicur și un Lucrețiu și continuă cu La Rochefoucauld și filozofii en-

glezi. Reproșul pe care i-l fac marii metafizici, de la Vedānta la idealismul german, e că acordă prea mare importanță Omului, că nu-i distinge caracterul derizoriu și grotesc. Ar trebui să spun: Spiritului, nu Omului. Dar e totuna. Modestia nu-i șade bine metafizicianului. Am devenit sceptic din smerenie și din orgoliu rănit.

Lumea exterioară a încetat să existe pentru mine în asemenea măsură, încât a răspunde la o scrisoare, de oriunde-ar veni, mi se pare o cazną. Să nu-și mai aducă nimeni aminte de mine – e tot ce vreau. Puțin câte puțin, mă golesc de toate sentimentele.

Satisfacția secretă pe care-o simți atunci când te crezi abandonat de zei.

Sunt filozofi care-și închipuie că spun ceva vorbind întruna de *ființă*, de *existent* etc., etc. Poliloghia lor arată că nu e vorba nici de probleme adevărate, nici de trăiri, ci de *terminologie*. Acești gânditori gândesc *despre* cuvinte, nu *prin* cuvinte.

Formula vieții și contradicțiilor mele? Imaginați-vă rugăciunea unui ateu.

Orice femeie pare sau curvă, sau învățătoare.

Raționamentul lui Marc Aureliu, potrivit căruia nu contează dacă trăim câteva zile sau câteva secole, de vreme ce moartea nu ne răpește decât prezentul, dar nu trecutul și nici viitorul care nu ne aparțin – acest raționament nu rezistă la analiză, nici la exigențele profunde ale naturii noastre. Dar cât de patetică este Antichitatea crepusculară în tentativele de a minimiza importanța morții!

Nu avem, pentru consolare, decât două cărți majore: *Cugetările* împăratului roman și *Imitatio*. Este imposibil să nu preferi disperarea primului, în ciuda promisiunilor celeilalte.

Nu poezia, ci ironia este intraductibilă. Căci ironia, mai mult chiar decât poezia, ține de cuvinte, de nuanța lor imperceptibilă și de încărcătura lor afectivă.

Prin fire, prin vocație profundă, mă simt mai aproape de nebunia împăraților romani decât de înțelepciunea stoicilor.

Mi se cere, sunt presat să produc, să scriu, să public, sunt acuzat de lene, de sterilitate, și se uită că astea sunt tocmai defectele pe care le-am elogiat, și că e ridicol să-i ceri dinamism unuia care a proclamat mereu inutilitatea a toate cele.

Nimeni nu-și imaginează totalul meu acord cu ceea ce gândesc, nici cât de în adânc, în ascuns, plătesc pentru tot ce știu, pentru tot ce am denunțat.

Zi și noapte, îmi reproșez neîmpăcarea cu mine însumi.

Nu poți să declari nepedepsit, ani în șir, că dezechilibrul e *sfânt*.

Singurele gânduri adevărate sunt cele ce apar *între* supărările vieții, în intervalul dintre necazuri, în momentele de lux ce și le oferă mizeria noastră.

Antecedentele Îndoielii sunt totdeauna de ordin afectiv. Nu există disoluție *logică*, iar rațiunea nu se revoltă contra ei înseși fără un motiv care să-i fie extrinsec.

Cei doi înțelepți, cei mai mari, ai Antichității crepusculare: Epictet și Marc Aureliu, un sclav și un împărat.

Nu mă satur să subliniez această simetrie.

„În fiece poporan răzvrătit se ascund cinci tirani." (Luther)

De câte ori aștept o vizită sau trebuie să merg la o întâlnire, mă apucă o poftă de lucru turbată iar inspirația, care de obicei mă ocolește, mă înalță în al nouălea cer; desigur pentru că nu trebuie să treacă la fapte! Complicate sunt căile nevolniciei!

Starea mea de disperare permanentă vine din convingerea – poate iluzie, poate realitate – că sunt, în toate, sub posibilitățile mele reale, că nu izbutesc să-mi dau adevărata măsură. Mă simt strivit de povara neîmplinirilor mele. Veleitățile mă pun pe jar: o otravă ce mă devoră. Mă chinuie prea multe remușcări ca să am stofă de înțelept. Înțeleptul nu se macină singur, nu se *tulbură peste măsură*. La naiba cu înțelepciunea! M-am săturat de această marotă.

De vreo câțiva ani, oboseala ce-mi era distribuită „echitabil" în tot corpul pare a se fi concentrat mai ales în creier: în fiecare zi constat această ruptură de echilibru și nu văd cum aș putea s-o îndrept.

Tot ce e rău și perisabil la Marc Aureliu vine de la stoicism; tot ce e profund și durabil, din tristețea sa, adică de la uitarea doctrinei. (Pascal oferă un caz simetric.)

Șase ceasuri petrecute la discuții, în rușine, într-un dezgust placid.

Nimic nu ne tulbură mai mult decât anumite locuri comune citite în anumite momente, mai ales cele despre instabilitatea lucrurilor, despre deșertăciunea gloriei și despre uitare.

Să disprețuiești lumea întreagă – și să accepți elogiile primului venit!

O frază din Talmud îndrăgită de Kafka: „Noi, evreii, asemenea măslinelor, nu dăm ce e mai bun în noi decât atunci când suntem zdrobiți."

În epoca romantică, toate defectele mele mi-ar fi servit de minune...

Născut în Carpați, cum oare am putut ajunge să cunosc toate nuanțele lehamitei? Și să simt acest gust de neant la începutul și sfârșitul fiecărei zile? La ce avea să ducă vigoarea strămoșilor mei!

20 mai 1963 ora 19. Adineaori, senzație teribilă: termometrul a coborât vertiginos către zero, în timp ce în sângele meu, cu aceeași viteză, se petrecea același lucru.

Drama lui Kierkegaard: regretul de a fi o excepție, totala neputință de a trăi ca toată lumea. „Ghimpele din carne" – până și pe patul de moarte revine la el. – Iar toate astea pentru că a fost în imposibilitatea fizică de a se căsători!

Între Epictet și Marc Aureliu, doar diferențe aparente. Și unul și celălalt mă ajută să trăiesc, și chiar trăiesc în compania lor. Pe lângă ei, Seneca e doar un palavragiu.

Creștinească la mine e doar pasiunea de a mă tortura, de a-mi complica inutil conștiința și zilele.

Toate avantajele ce le am asupra contemporanilor se datorează lipsei mele de randament.

Din când în când, întrerup cititul ziarelor – o săptămână, două, uneori o lună și chiar mai mult. Îmi propun chiar să nu le mai citesc deloc. Ce pace! O baie zilnică de atemporalitate. Să trăiești la Paris la fel de departe de evenimente ca și cum ai trăi într-un cătun de la capătul lumii.

Acum câtva timp, am început să scriu un articol despre boală. Articolul înainta – când m-am îmbolnăvit (gripă, sinuzită etc.): de atunci, *nu mai am idei în această chestiune*.

Toată vremea din urmă, i-am recitit pe cei vechi (Epicur etc.). Dintr-o stupidă nevoie de variație, l-am reluat pe Kierkegaard; ce searbădă îmi pare lectura acestui ins – atât de puțin păgân, fără nici o „artă de a trăi", o victimă a sufletului său (lucru de neimaginat pentru un spirit antic).

Mă gândesc la drumețiile mele în Carpați, la liniștea de pe culmile golașe, unde nu auzeai decât freamătul câtorva fire de iarbă. Unde să mai găsesc echivalentul acestor amintiri?

E oare ceva, din tot ce am trăit de atunci, să mă poată face să uit acele clipe de singurătate?

Dacă vrei să fii fericit, nu trebuie să scormoni în memorie.

Pentru că a vrut să devină un sfânt, deși nu avea nici o înclinație naturală spre sfințenie, Tolstoi avea să sfârșească în tristețe, lehamite și silă.

Nu-i putem iubi decât pe cei care s-au nimicit țintind prea sus. „Cunoaște-te pe tine însuți" este o maximă sterilizantă. Când te cunoști, nu-ți mai asumi nici un risc, refuzi să ai un destin.

Cea mai mică răceală degenerează la mine în sinuzită, cu dureri de cap și senzație aproape continuă de idioție. Viața mea, ce calvar! Dar nimeni nu vrea să mă creadă, pentru că totuși am un aer înfloritor. Cine să creadă că trei-patru luni pe an sunt incapabil să scriu un rând, ocupat exclusiv cu beteșugurile mele? Nu pot forța „barajul" creierului, această apăsare contra căreia nu pot nimic și care, luni de zile, mă face *inutilizabil*.

Lipsiți-l pe om de facultatea, vreau să spun voluptatea de a se plânge – îl lipsiți de toate resursele, îl cufundați în disperarea cea mai neagră.

Dacă pentru mine Bach poate suplini tot restul muzicii, nu văd scriitorul ce i-ar putea înlocui, singur, pe toți ceilalți scriitori – nici măcar Shakespeare. Te saturi de vorbe, fie chiar ale lui Macbeth sau Lear; niciodată nu te saturi de sunete, când alcătuiesc anumite motete, anumite cantate.

Un suflet *melodios* – în ciuda ridicolului expresiei, există oare ceva mai frumos, mai înalt?

Va trebui să lupt din răsputeri cu înclinația mea spre disperare.

Viața se trece în frica morții; asta e tot. Cine nu mai cunoaște această frică este mai mult sau mai puțin decât o ființă vie. Și-a depășit condiția de om sau a căzut mai jos de ea.

Când te-a preocupat prea multă vreme gândul morții, rămâi blocat în fața morții înseși.

26 mai 1963 Noapte petrecută la *granița* coșmarului.

Citesc *Jurnal din anul ciumei* de Daniel Defoe. Carte plină de orori, toate pe gustul meu și pe măsura trebuințelor mele. Exult în tot ce-i *sumbru*, în tot ce amintește de tristețea-mi fără leac.

Drama mea este de a vrea să am reacții de înțelept, când în toate cele purtarea mea e a unui „disperat".

Omul – marele Profanator.

Sunt deprimat chiar și când n-am nici un motiv; de cum am însă unul, Doamne!

Pentru clipele grele, pentru dezastrele noastre capitale, ce carte mângâietoare să alegem? Sunt atât de puține! Iar dacă medităm la raritatea lor, cărui fapt i-am putea-o imputa afară de *imposibilitatea* mângâierii? Doar timpul, doar uzura vindecă tristețile; sfaturile rămân neputincioase, iar „cugetările" cu-atât mai mult.

Nu există originalitate, în viață sau în artă, fără „prost-gust".

Câtă vreme am trăit doar cu presimțirea cumplitului, găseam cuvinte să-l exprim; de când îl cunosc dinlăuntru, de când sălășluiesc în el, nu mai găsesc nici unul.

Cântărind bine lucrurile, e cu neputință să nu-ți pierzi mințile.

30 mai – Noapte cumplită. Dureri neîntrerupte de picioare. Treizeci de ani de nevrită (?). Nu vreau să știu ce am, am rupt-o cu doctorii, am rupt-o cu...

Ca să folosesc un stil de proastă calitate, trăiesc în categoria Funebrului.

A-ți povesti mâhnirile, sau pur și simplu necazurile, altcuiva, unui prieten chiar, e o cruzime, un act de torționar. Trebuie să fii făcut dintr-un aluat aparte pentru a lăsa durerea să te mistuie – în tăcere.

Celor slabi, scepticismul le este un sprijin eficace: le îngăduie să păstreze o anumită distanță față de sincopele sau încercările prin care trec. Îi face mai puternici – *prin indolență*.

Croit pentru lucrul mărunt, neînsemnat, am admirat tot ce este gigantic. Ceea ce mi-a atras necazuri și chiar nenorociri ale căror consecințe nu sunt în întregime „epuizate".

Îndată ce nu accepți ireparabilul, recazi în obsesia sinuciderii.

Încercările vieții nu te acresc întotdeauna: te pot chiar face generos. La ce bun să pricinuiești altuia dureri când tu însuți suferi *pentru mai mulți*?

Contează doar ce emană din suferință și o depășește. Cel care-i cade pradă nu se răscumpără spiritualmente.

Ființa care te-a făcut fericit – tot ea îți va aduce nefericirea. Binecuvântat de zei e omul care nu se atașează de nimeni.

Suferințele ființei pe care o iubim sunt moralmente mai de neîndurat decât ale noastre proprii.

Ca să fii scriitor nu e de ajuns să ai talent, trebuie totodată să fii în stare *să nu uiți nimic*. Scriitorul de valoare este un om cu ranchiuni.

În dimineața asta (4 iunie), văzut în vitrina unei librării o carte al cărei titlu – *Importanța de a trăi* – mi-a provocat o tulburare pe care-mi vine greu s-o înving. Relațiile mele cu viața au devenit incerte într-o măsură greu de închipuit. Mă bălăcesc în problematic, ba nu, mă înec în el.

De când mă știu, am îmbrățișat doar cauze pierdute – menite a fi pierdute, vreau să spun. Ce tainică complicitate cu eșecul în toate înflăcărările mele! E firesc să fi suportat tragedia țării mele, mai puțin firesc însă e s-o fi suportat și pe a altora. De ce am plânge soarta cutărei națiuni? De ce am vărsa lacrimi pentru Hecuba?

Dacă vrei să se vorbească despre tine, străduiește-te să strici limba, fii un torționar al limbii (în genul lui Joyce).

Ar trebui introdusă pedeapsa cu moartea pentru oamenii care întârzie. Nu toată lumea suferă de angoasă, e adevărat; căci punctualitatea e o trăsătură a angoasatului. Ca să ajung la timp aș fi în stare să comit o crimă. Fie el și geniu, cel care nu e punctual la întâlnire e „terminat" în ochii mei. Niciodată n-am să m-apuc de vreo treabă cu el.

Momentele de exaltare ale căror binefaceri le simțim adesea în plină stradă sau în lume, când ne spunem că dacă am fi singuri și am putea scrie ar ieși minuni...

Îndată ce-ți lași creierul în voia lui, el se complace în anecdotic și insignifiant.

Ieri seară (8 iunie) spectacol jalnic. X, beat, repetând necontenit: „Îi urăsc pe francezi, îi urăsc pe francezi" – fără să-i treacă o clipă prin minte că-i făcea răspunzători pentru eșecul și decăderea sa. Ca să te „regenerezi" ar trebui să te învinuiești pe tine însuți. Or, tocmai asta nu poate face decăzutul. Spectacolul morții e infinit mai puțin dureros (și mai puțin instructiv) decât acela al decăderii.

Cine se teme să devină vagabond e mult mai nefericit decât un vagabond (admițând că acesta din urmă e într-adevăr nefericit). Vagabondul a atins limita; nu poate cădea mai jos din punct de vedere social; și-a rezolvat așadar, într-un anume sens, toate problemele. E lămurit asupra soartei sale; mai mult: soarta lui e *lămurită*.

În dimineața asta (10 iunie), cu o clipă înainte de trezire, la capătul unui coșmar, am visat că mă aflu la marginea abisului originar, în plină zămislire a haosului.

Obsesia celui dintâi om. Sunt obsedat de Adam. La el mă duce gândul în tot ce scriu, de câțiva ani. Ultimul om mă preocupă și el, mai puțin însă decât celălalt. Toate astea provin din faptul că nu mă aflu în largul meu în istorie, că mă simt *bine* doar în afara ei, la extremitățile ei.

Toate ideile mele își au obârșia în pretexte meschine, în înverșunări de care ar trebui să roșesc; foarte puține au o origine „pură".

Îndată ce cauți sensul vieții dincolo de ea, viața capătă dintr-o dată altă greutate. Căutarea asta e, prin ea însăși, de esență religioasă, chiar dacă o întreprindem fără nici o intenție teologică.

Îmi amintesc deodată pasiunea secretă pe care o făcusem în liceu pentru o fată oarecare aparținând burgheziei din Sibiu. Se numea Cella. Doi ani la rând m-am gândit clipă de clipă la ea, fără să-i fi vorbit nici o singură dată. Această timiditate a adolescenței mele a jucat un rol hotărâtor în evoluția mea ulterioară. Suferințe *utile* poate, nebunie fără seamăn! Îmi amintesc o după-amiază de duminică, în pădurea de lângă Sibiu. Eram cu fratele meu și citeam Shakespeare (ce piesă? nu-mi mai aduc aminte). Deodată, o văd pe Cella trecând împreună cu unul din colegii mei de clasă, cel mai disprețuit și mai demn de dispreț dintre toți. La

peste treizeci și cinci de ani de la pățanie, încă îmi amintesc rușinea și suferința resimțite atunci.

I se spunea *Păduchele.*

Dar mă agit oare într-adevăr? Îmi doresc glorie – fără să mișc un deget, fără să mă manifest în vreun fel. O glorie care s-ar pogorî asupra mea ca un miracol.

Mi-ar fi plăcut să trăiesc în mijlocul unor popoare triste, sau a căror muzică măcar să fie languroasă sau sfâșietoare: fadoul, tangoul, bocetele arabe, ungurești...

Ești viu în măsura în care acorzi o importanță disproporționată tuturor actelor vieții; trăiești încă – fără să mai fii viu – îndată ce-ți dai seama de valoarea *exactă* a acestor acte.

„În viciile pustiitoare descoperim cealaltă față a lunii care nu s-a întors niciodată către mine." (Rozanov)

De scris un articol despre cărțile mângâietoare. Un altul despre... mânie.

Mă cuprinde adesea o bruscă și morbidă pasiune pentru muzică.

Citesc într-o carte despre Daniel Defoe: „Rând pe rând negustor de mărunțișuri, autor de pamflete, perceptor, controlor al loteriilor, cărămidar, sfetnic de taină al regelui, gazetar, turnător la poliție, a fost pus la stâlpul infamiei, a dat faliment de două ori, a stat în închisoare în trei rânduri, a inventat o formă originală de escrocherie: romanul modern."

Pentru cel ce trăiește într-o deprimare cronică, cea mai măruntă supărare capătă dimensiuni nemăsurate. Ce se petrece însă când necazul e într-adevăr fără măsură?

Ori de câte ori fac un gest în flagrantă contradicție cu ideile mele, simt mai întâi o ușoară voluptate, după care urmează dezgustul.

Nu te îndrepți cu vârsta, înveți doar să-ți camuflezi abjecțiile.

Ce straniu este să perseverezi în scris când nu militezi pentru nimic, când nu ți-ai asumat nici o misiune și mai păstrezi doar rămășițe de convingeri și credințe!

Sunt făcut să dau sfaturi înțelepte – și să reacționez ca un nebun.

„Să trăiești și să mori necunoscut" – concluzia aceasta la care a ajuns Voltaire, omul cel mai celebru al vremii sale, spune multe despre esența gloriei.
Însă un om care a fost renumit nu se va putea resemna nicicând să nu mai fie: ca să scapi de otrava gloriei e nevoie de o adevărată mutație, de un miracol, nici mai mult nici mai puțin.

Cum îmi vorbește cineva de *elite*, știu că mă aflu în fața unui cretin.

Drept leac la „gloria deșartă", Ignațiu de Loyola propune să raportăm tot binele ce-l facem la Dumnezeu, lăsându-i lui meritul exclusiv pentru acesta. – Ce va face însă necredinciosul, asupra cui își va descărca el izbânzile?

În fericita mea copilărie, am trăit crize de singurătate și de melancolie a căror amintire, de mult pierdută, se animă deodată și recapătă viață pe măsură ce înaintez în vârstă și trăiesc acele clipe în care anii se topesc subit, în locul lor făcându-și apariția tristețea începuturilor mele.

De s-ar putea descrie în amănunt felul în care se petrece în suflet despărțirea de Dumnezeu!

Nu mai pot, nu mai pot!

Decăderea atâtor oameni remarcabili petrecută în jurul nostru! Își supraviețuiesc, de fapt, căci orice spirit care a

lăsat o urmă își supraviețuiește de la un moment dat. Dacă admiri cu patimă pe cineva, ar trebui să-i faci serviciul de a-l asasina.

Femeile excelează în arta de a-și exagera mâhnirile.

Nu există tristețe-limită.

Aș vrea să mă retrag undeva să scriu o lungă meditație asupra rugăciunii, vreau să spun asupra tragediei de a nu te putea ruga.

Stă scris în *Zohar*: „Toți aceia care săvârșesc răul în această lume au început încă din cer să se depărteze de Cel Sfânt, binecuvântat fie-i numele; s-au năpustit la porțile abisului, luând-o înaintea clipei când trebuiau să se coboare pe pământ. Asemenea au fost sufletele înainte să vină printre noi." (în Franck, *Kabbala*, p. 183)

Nu există fericire decât în inocență, lucru de care omul e cu deosebire incapabil, pe care l-a pierdut pe veci.

Oricât ar fi de puternică dorința noastră de anonimat, nu ne place totuși să nu se mai vorbească despre noi deloc. Visăm la o uitare desăvârșită, dar dacă aceasta s-ar petrece într-adevăr, ne-ar veni tare greu să ne-mpăcăm cu ea.

Ar fi ridicol să socotim zadarnice toate acele veacuri în timpul cărora omul s-a istovit să caute o definiție a lui Dumnezeu.

Doar spiritele obtuze sunt înzestrate cu voință.
sau
Voința este apanajul spiritelor obtuze.

Nu se poate închipui un animal *idiot*.

Trecuse de vârsta la care îți curmi zilele.

Am citit autobiografia lui Ignațiu de Loyola. Personajul e atât de extraordinar că-ți trezește dorința de a fi iezuit.

Să devii modest *din oboseală*, *din dezinteres*...

Când sufletul e bolnav, creierul e rareori *nevătămat*.

Din fericire, ceilalți ignoră binele și răul pe care le gândim despre noi înșine.

Lașitatea mea în fața vieții este congenitală: mi-a fost întotdeauna groază de orice răspundere, de orice obligație – o groază instinctivă de tot ce nu mă privea în mod direct. Exact opusul unui „șef". Iar dacă în tinerețe l-am invidiat adesea pe Dumnezeu, nu-i oare fiindcă, aflându-se deasupra a tot, îmi apărea drept Iresponsabilul însuși?

Atâta vreme cât va mai exista un zeu *în picioare*, treaba omului nu e încheiată.
Misiune blestemată.

Orice s-ar spune, este cu neputință să trăiești fără nici o speranță. Păstrezi irevocabil una, fără să o știi, speranța aceasta inconștientă compensând toate speranțele pe care le-ai respins ori le-ai pierdut.

Plătești întotdeauna pentru orice efort depus. Cel care se abține nu plătește pentru nimic.

22 iunie 1963
De șase săptămâni n-am mai fumat nici o țigară și n-am mai citit practic nici un ziar. Cură de dezintoxicare mai eficientă decât șederea într-o mânăstire.

Duminică superbă – iar eu sunt cufundat în gânduri negre.

A exista e totuna cu plăcerea de a nu gândi. Să fii un obiect *care privește*: atâta și nimic mai mult.

Modalitate eficace de a scăpa de tristețe: să buchisești (?) în dicționarul unei limbi pe care n-o cunoști prea bine, să cauți mai cu seamă cuvinte despre care știi sigur că n-o să le folosești niciodată. Abrutizarea e un antidot pentru toate durerile sufletului.

Când ești predestinat Regretului, nimic din ceea ce nu-l sporește nu contează.

Ce paradox să te frămânți *în franceză*, să suferi într-o limbă de grămătic, în idiomul cel mai puțin delirant din câte sunt! Suspine geometrice!

Am denunțat nesațul de glorie. Sunt însă eu scutit de el, am dreptul să-mi dau aere de superioritate, ifose de scârbit?

Teama de a mă plictisi mă împiedică să concep cel mai neînsemnat proiect. Regăsesc Vidul pretutindeni, căci El e totul.

E straniu să constați măsura în care timbrul unui glas sau o vorbă aruncată la întâmplare poate trezi în noi o angoasă pe care ne-am străduit din răsputeri s-o adormim.

Paloarea noastră arată cât de puțin aparținem acestei lumi.

Refugiul în non-reflecție.

Poezia și egoismul vântului...

Obârșia sterilității: întoarcerea gândirii asupra ei înseși.

Este „civilizat" oricine ajunge să-și disimuleze toanele și mai ales tristețile.

E limpede că *în această lume* nu sunt în elementul meu.

Nopțile în care treci dintr-un coșmar în altul și-n care irup nenumărate amintiri ce se ticăloșesc de mult în tenebroasele adâncuri ale creierului.

Cum să nu simți un anumit dispreț față de scriitorii care au exercitat o influența disproporționată față de capacitatea lor? Jean-Jacques, de pildă.

Duminică 21 iunie 1963

Pe stradă, am înțeles că două sentimente contradictorii sau mai degrabă succesive se pot foarte bine ivi în același timp și pot coexista: angoasa și plictisul. Dar să descriu amestecul, starea ce rezultă de aici, nu mă simt în stare s-o fac.

Nu doresc nimic, nimic, nimic, nimic... Doamne!

Din nou muzica asta țigănească urcând iarăși în mine și, o dată cu ea, nenumăratele nostalgii care mă mistuie. Europa centrală și-a pus pe veci pecetea asupra mea. Nu-ți poți ignora spațiul natal și nici primele amintiri.

Bolile ne-au fost date ca să ne aducă aminte că între noi și viață contractul poate fi reziliat în orice clipă.

Am văzut deunăzi *Moartea la Madrid*, film despre războiul civil alcătuit din extrase și comentarii. – Dezlănțuirea cruzimii, a furiei de ambele părți, execuțiile sumare, ce spectacol lipsit de sens și, mai grav, gratuit! Căci totul pare conceput pentru amuzamentul Diavolului. Și nici măcar! Dac-am vedea *pe un ecran* perindarea națiunilor, adică o *dublură* a istoriei universale, n-am avea aceeași senzație de inutilitate, de demență deșartă și vrednică de plâns?

Crizele de disperare trec; adâncul din care emană însă dăinuie pururi, neexistând nimic care să-l poată afecta. Este inatacabil și inalterabil. Este *fatum*-ul nostru.

Ieri, la un cocktail, m-am întreținut cu un mare cardiolog, fost profesor la facultatea de medicină. Ai fi zis că e un notar de provincie sau un băcan din Paris. Se minuna de tot ce-i povesteam; impresia pe care mi-a făcut-o este că nu știe nimic despre viață. Cu toate astea, câți bolnavi înspăimân-

tați sau disperați trebuie să fi îngrijit! I-a îngrijit poate, dar nu s-a gândit niciodată la dramele lor. Toate astea sunt banale și înfricoșătoare.

X tocmai a fost pălit de o bucurie din care nu-și va mai reveni.

Trei ore petrecute în sala de așteptare a unei clinici. Ce-i făcea oare să vină acolo, în acel abator de lux, pe toți bărbații și pe toate femeile acelea? Teama de moarte. Unei babe hidoase, îmi venea să-i spun că nu *șade bine* la vârsta ei să se teamă de moarte.

Când ești copleșit de neliniște, cel mai bine e să te pierzi în mulțime, să observi chipurile, să faci remarci neutre sau bizare, să câștigi timp *împotriva acelui lucru de care-ți pasă cel mai tare.*

9 iulie 1963

Toată lumea îmi pune invariabil întrebarea: „Când plecați?" Nu știu ce să răspund, căci nu pot lua o hotărâre decât cel mult pentru ziua de mâine. Iată unde m-a adus sentimentul prea clar al propriei precarități și al precarității a tot ce este.

Trebuie să scriu un text despre „Tolstoi și obsesia morții". Numai că eu nu am nevoie de tragedia altora: îmi ajunge a mea cu prisosință.

Nutrim față de orice om mai cunoscut, mult mai cunoscut decât noi, un amestec de pizmă și de compătimire. Fiindcă știm că a obținut lucrul pe care-l dorim, *pierzându-se* totodată pe sine prin însăși reușita lui. Cu cât ești mai cunoscut, cu atât îți păstrezi mai puțin singurătatea, cu atât ești mai puțin tu însuți. Dacă rămâi cât de cât fidel propriei tale ființe – ceea ce nu-ți reușește decât prin izolare și anonimat –, capeți nu orgoliu, ci ceva mai înalt, care-ți permite să privești cu milă pe oricine s-a expus aprobării oamenilor.

Noapte înspăimântătoare. De treizeci de ani furnicăturile astea în picioare la cea mai neînsemnată schimbare a vremii, la drept vorbind în fiecare zi. Am fost născut și făcut pentru o viață frivolă, nu pentru acest nesfârșit martiriu.

Romanii din epoca decadenței nu mai puneau preț decât pe un lucru: tihna grecească, *otium graecum*, pe care-o disprețuiseră înainte.

Dacă spre a-i mângâia pe oamenii îndoliați invocăm atât de adesea locurile comune: toată lumea moare, cei mari ca și cei mici, imperiile și toate celelalte – e fiindcă, așa cum s-a remarcat, în afara acestor banalități nimic nu poate servi drept mângâiere.

Orice afirmație presupune o *doză de instinct* pe care n-o avem întotdeauna, ba unii n-o au chiar niciodată.

14 iulie 1963

15 iulie 1963

Teama de plictis mă paralizează și-mi compromite proiectele și înfăptuirile. E o adevărată boală de care nu știu cum să mă lecuiesc, care mă umilește și mă degradează în propriii-mi ochi. La peste cincizeci, să fi rămas încă la...

Hotărât lucru, americanii ăștia nu vor înțelege niciodată nimic din insolubilul care sălășluiește în tot ce-i viu și din distanța pe care o luăm față de propria noastră viață. Răspunsul meu sastisit la invitația de a merge în America pe care mi-a făcut-o unul dintre ei: *It is too late*, l-a făcut pe acesta să tresară: *Never too late*. Replica lui a fost un reflex. De altminteri, câți oameni înțeleg că totul e întotdeauna *prea târziu*? *Totul e întotdeauna prea târziu*, deviză înscrisă pe *blazonul* meu.

Nu prețuiesc o carte decât prin tulburarea, prin otrava pe care-o toarnă în mine.

Toți cei care urmează sensul vieții posedă o facultate infinită de a uita; de aceea cei ce nu pot uita, anxioșii, elegiacii o apucă silit pe calea morții.

„Who has not found the heaven below
Will fail of it above."[1]
(E. Dickinson)

Cerul este răsplata celor ce l-au aflat încă de pe pământ.

Visez la un sistem filozofic în formule eliptice ca ale lui Emily Dickinson.

N-am nici un fel de învățături de dat, sunt nespecialistul prin excelență.

X, octogenar, îmi vorbește de propria sa moarte ca despre un eveniment îndepărtat și de tot improbabil. Când atingi o vârstă atât de înaintată, capeți *obișnuința* vieții.

Ura pe care o port umanității mă împiedică să judec. E o exasperare neîntreruptă. Nu mai pot suporta proximitatea omului.

Azi-dimineață, într-o stație de metrou, un orb, un orb adevărat sunt sigur, stătea cu mâna întinsă; era în postura, în rigiditatea lui ceva care te îngheța, îți tăia răsuflarea. *Îți transmitea propria-i cecitate.*

Puteri cerești, ajutați-mă să nu mă destram, nu mă lăsați să pier sub ochii mei, faceți în așa fel încât să nu fiu spectator al propriei mele decăderi, ci dimpotrivă, s-o combat sau, dacă nu, să mi-o însușesc întreagă, să mă arunc în ea fără regrete!

Am remarcat că „inspirația" nu-mi vine decât atunci când trebuie să merg la o întâlnire... Și merg întotdeauna cu sentimentul că ratez un prilej de a-mi arăta geniul.

---

[1] „Acela care n-a aflat cerul pe pământ/ Lipsit va fi de el și-acolo sus." (*N.t.*)

Înțeleptul nu scrie scrisori.

Întâia condiție a unei societăți desăvârșite: să-i poți ucide pe toți aceia pe care-i detești.

Orice proză cu accente mallarmeene e ilizibilă – când treci de trei fraze.

Minunat la marii ambițioși e că realizează aproape întotdeauna contrariul a ceea ce și-au propus.

Suntem mult mai sinceri într-o conversație decât într-o carte. Iată de ce e infinit mai important să frecventezi un scriitor decât să-l citești.

Când suferim, groaza de a suferi reprezintă un plus de suferință (sau reprezintă o suferință în plus).

Cel mai greu lucru pe lume e să vorbești despre tine fără să-i exasperezi pe ceilalți. O confesiune e suportabilă doar dacă autorul se deghizează în om de nimic.

Nimeni nu ne iartă că am fost sinceri în ceea ce-l privește – mai degrabă: că am îndrăznit să fim sinceri în privința lui.

A spune cuiva adevărul înseamnă a comite o nedelicatețe, a-ți aroga o superioritate în raport cu el.

„Nimic nu te îndreptățește să fii sincer în ce mă privește" – „Cu ce drept îmi azvârli adevărul în față?"

... sfântul căruia un înger îi ară ogorul, pentru ca el să nu fie nevoit să-și întrerupă rugăciunea...

Întreg secretul vieții constă în a te lăsa în voia iluziilor fără *să știi* că sunt iluzii. De cum le cunoști ca atare, farmecul se destramă.

Un om înzestrat cu chemarea de a crea sau care pur și simplu are ceva de spus nu-și pune toată vremea întrebări despre capacitățile sale, despre natura sau limitele lor. Țâșnește.

A te lipsi de iluziile tale e totuna cu a atenta la propria-ți ființă.

16 august – Întoarcere din Austria (Zell am See și Salzammergut). *Unterach am Attersee.*

De două săptămâni n-am scris nici măcar un rând. De altfel, dacă mă mai numesc scriitor, e doar urmarea unei imposturi și a nevoii de a mă prevala de o „profesie".

Era la Thumersbach, lângă Zell am See, în timpul vacanței. Într-o noapte m-am trezit brusc – era aproape 4 dimineața – cu senzația că sunt treaz *pe veci* și că pentru mine nu mai există loc în lumea somnului.

17 august 1963 M-am lăsat de fumat acum mai bine de două luni, fără să sufăr și fără cea mai mică poftă de a reîncepe. De ieri însă, pofta a irupt în mine și lupt cu deznădejde să nu revin la un obicei ce-mi e nefast (stomacul, gâtul, totul e șubrezit din cauza tutunului). Am jurat să nu mai fumez niciodată. Și iată-mă pe punctul de a o lua de la capăt. Ce agonie *penibilă*!

Am cea mai mare indulgență și compătimire pentru bețivi, drogați și desfrânați. Viciile emană din adâncul nostru; sunt *sinele nostru.* Nu ne putem lecui de ele fără a ne distruge.

Eschil a murit la Gela, în Sicilia; nu știu cum arăta orașul în Antichitate; știu, în schimb, că e cel mai cumplit oraș pe care l-am vizitat vreodată. Din pricina lui mi-a fost cu neputință să merg la Agrigente. Căci pentru a merge acolo, cum scăpasem trenul, trebuia să petrec noaptea la Gela. Lucru ce mi s-a părut de neconceput.

Sunt ani de zile de când mă situez constant *mai prejos* decât ceea ce sunt.

Nu dețin o *taină* decât scriitorii care au scris puțin.
sau
De privilegiul tainei se bucură doar scriitorii care n-au scris mai nimic.

În orice originalitate, chiar reală, există o parte de afectare.

X, ajuns pesemne la vârsta patriarhilor (are cu siguranță peste optzeci de ani), îmi spune după ce a ponegrit vreme de două ceasuri pe toată lumea: „Nu urăsc pe nimeni. Asta e marea slăbiciune a vieții mele."

Dacă moartea este cumplită, ba chiar cu neputință de închipuit – și este, fără nici o îndoială –, cum se face că după câtăva vreme îi socotim *fericiți* pe acei prieteni ai noștri, oricare ar fi ei, care au încetat din viață.

Apucătura spaniolească de a redeschide sicriele explică multe din lacunele istoriei hispanice. *Scheletul* nu este o bună introducere la lumea modernă.

Am citit undeva expresia asta foarte justă despre Mallarmé: „avea pasiunea desăvârșirii".

„Sunt un laș, nu pot îndura suferința de a fi fericit." (Keats către Fanny Brawne)

S-a estimat că vârsta Pământului ar fi patru miliarde ani. Îmi vine în minte lucrul ăsta azi de dimineață, resimțind povara amețitoare a *încă* unei zile ce trebuie îndurată.

Am revăzut Münchenul după *douăzeci și opt* de ani. În tot acest răstimp n-am făcut decât să-l regret și să-l idealizez; căpătase, în închipuirea mea, înfățișarea unui paradis pierdut. Decepție totală. Datorată în parte pustiirii sale în urma bombardamentelor. Orașul este în ruine, e lucru cert: cât pe ce să nu-l recunosc. Și totuși, nostalgia atât de

îndelungată, de durabilă pe care i-am purtat-o, mi-e cu neputință să n-o socotesc o eroare.

Până acum am făcut dovada unui singur curaj: acela de a nu mă sinucide.

Ființa nu este elementul meu. Toate nenorocirile mi se trag de aici.

Am luat hotărârea să nu mă mai înfurii, să îndur orice ocară și să nu mai replic decât injuriilor *subtile*. Adică niciodată.

Vreme de trei luni n-am fumat nici o țigară. Durerile de gât, scârba, gustul acru din gură – toate mă opreau să fumez. Eram încredințat că, de data asta, pasul este definitiv, că n-o să mai reiau niciodată obiceiul acesta vechi și nefast pentru mine, care mi-a distrus stomacul pentru tot restul vieții. Iată însă că astăzi am *căzut în greșeală*. Rușine, rușine, rușine! Ideea stupidă că nu pot lucra decât intoxicat cu tutun m-a făcut să recidivez. Și totuși, îmi jurasem să nu mă mai întorc la acest nefericit obicei, chiar de-aș fi fost nevoit să renunț să mai lucrez. De ce să scrii dacă nu poți s-o faci decât sub influența unui excitant? De altminteri, tutunul nici nu e un excitant; dimpotrivă, te *îndobitocește*. Luni și luni de zile în care nu am scris nimic; iar acum, când trebuie să scriu ceva la comandă mă simt total descumpănit și plin de furie.

Trebuie să scriu un articol despre Tolstoi, mai degrabă o prefață, și-mi dau seama că mi-e cu neputință aproape. E nevoie de un minimum de *obiectivitate* ca să poți vorbi de altcineva decât de tine. Or, eu nu mai pot fi obiectiv față de nimeni; nu mai pot vorbi decât despre mine însumi. A fi obiectiv nu înseamnă să fii imparțial, ci să-l tratezi pe celălalt ca *obiect*; e ceea ce fac criticii. Eu sunt incapabil de așa ceva. Îl tratez pe celălalt ca și cum acesta ar fi eu însumi. La ce să scrii, atunci, un studiu sau o prefață? De ce să minți? Gradul de subiectivitate pe care l-am atins mă face

incapabil chiar și pentru sarcina elementară de a expune datele unei probleme sau, în cazul de față, ale unui portret. Și totuși, trebuie, trebuie.[1]

Nu pot să sufăr obligațiile; totuși accesele mele de proastă dispoziție provin din faptul că mă sustrag îndeplinirii lor. Nu-ți poți eluda îndatoririle fără să plătești pentru asta și nici nu poți abandona proiect după proiect fără să suferi consecințe neplăcute. Morocăneala mea nu e în fond decât suma acestor abandonuri: se răzbună în ea toate proiectele care nu vor să moară.

La douăzeci de ani mă aflam la un pas de sinucidere; lucrurile s-au schimbat apoi; nu înseamnă că de-a lungul acestor treizeci de ani am încetat să o mai iau în calcul, ba uneori chiar m-am gândit serios la ea; ceva cu neputință de definit mă asigura totuși, până la urmă, că nu-s capabil să trec la fapte. Acest ceva, acest „glas", tare mi-e teamă c-o să tacă acum; de câtăva vreme cel puțin, îl aud din ce în ce mai rar.

M-am afundat atât de tare în Vid că o nimica toată ar fi de-ajuns ca să-l preschimbe în Dumnezeu.

Pasiunea mea pentru formularea eliptică mă împiedică să scriu, a scrie însemnând tocmai să dezvolți.

Să-i faci pe ceilalți să creadă că ești un neîmplinit, că te-ai înhămat la o Mare Carte, în vreme ce, de fapt, ai creat deja o operă în care ai pus tot ce aveai de spus; aceasta a fost abilitatea – pe jumătate inconștientă, pe jumătate premeditată – a lui Mallarmé. Să creezi legenda unei sterilități dintr-un exces de autoexigență – ce amestec de calcul și nobil adevăr! În cazul lui Mallarmé, posteritatea a adoptat

[1] Cioran a publicat și prefațat nuvela lui Tolstoi *Moartea lui Ivan Ilici* în colecția „Cheminements" pe care a condus-o scurtă vreme la editura Plon. (*N.ed.fr.*)

cu scrupulozitate imaginea pe care acesta a oferit-o despre sine. Ea nu s-a îndoit o clipă de dificultățile nemăsurate pe care el pretinde că le-a întâlnit sau le-a închipuit; de aceea și fac parte din tabloul personajului: îl înalță fără să știm că el e autorul propriei nemăsuri.

A scrie a devenit pentru mine un chin, o imposibilitate. Cuvintele îmi par atât de *exterioare* (ființei mele) că nu izbutesc să intru în contact cu ele. Între mine și ele ruptura e totală. Nu mai avem nimic să ne spunem. Mă mai servesc de ele, le mai folosesc doar pentru a le acuza și pentru a deplânge abisul care s-a căscat între noi.

Menons Klagen um Diotima[1]
Când ai pierdut totul, elegia servește drept speranță.

Trebuie să scriu un text despre criza lui Tolstoi, criză în timpul căreia gândul sinuciderii nu-i dădea pace. Sunt pradă, vai, aceluiași zbucium! Nefericire fără leac! Ies din casă fiindcă, dacă aș sta pe loc, nu-s sigur că pot birui cine știe ce hotărâre *subită*.
Cum de-am ajuns aici? Dar, la drept vorbind, cam așa mi-am trăit întreaga viață.

Orice operă e tributară unei dereglări. Scriitorul e parazitul propriilor suferințe.

E ciudat că, având convingerile pe care le am, reușesc să aflu desfătare în munca mea (atunci când lucrez!). Doar munca ne face să uităm *esențialul*, adică lucrul la care nu trebuie să ne gândim dacă vrem să întreprindem ceva și să lăsăm ceva în urma noastră.
Munca – divină obnubilare!
Dac-aș putea uita tot ce *știu*!

---

[1] *Tânguirile lui Menon după Diotima*, titlul unei elegii a lui Hölderlin. (*N.t.*)

De-aș putea să-mi înfrâng indignările și ura mea față de oameni! Dac-aș putea să mă *înalț* pân' la dispreț!

Motivul pentru care nimeni nu-și vede propriile cusururi, și mai cu seamă scriitorii, e următorul: când scrii, chiar despre lucruri insipide, te afli vrând-nevrând într-o stare de excitație pe care o iei lesne drept inspirație; chiar și pentru o carte poștală e nevoie de un minim de „căldură", în orice caz de-o lipsă de indiferență, de oleacă de ritm. Cum nimic nu se face la rece, îndată ce ai făptuit ceva, te și crezi... talentat. Nimeni nu ajunge să fie încredințat de neantul înfăptuirilor sale. În orice formă, „creația" presupune o participare a ființei noastre. Iar noi nu putem concepe că ceea ce își are obârșia în noi nu valorează chiar nimic.

29 august – ora 1 noaptea. Nu pot să dorm. Nervii încordați îmi provoacă dureri. Aceleași furnicături mereu. Să-nnebunești, nu alta. Boala veghează zi și noapte. Totul doarme, totul se odihnește, afară de ea.

De-ar fi la fel de lesne să scrii o tragedie pe cât e s-o trăiești!

O boală, oricât de cumplită, e suportabilă, cu condiția să nu-i dai un nume.

Nu sunt fericit decât atunci când găsesc o „formulă".

Trăind într-o singurătate totală, ce-a câștigat femeia asta de pe urma ei, cu ce s-a ales din ea? Cu nimic, de vreme ce scrierile ei imită maniera lui X care, în ce-l privește, trăiește în mijlocul lumii.

Când citești o istorie a dogmelor, sau pur și simplu o istorie a Bisericii, nu poți să nu te gândești cu indulgență la sarcasmele lui Voltaire. Dar, la urma urmei, Voltaire era el însuși un fanatic în felul său.

Cântărind bine lucrurile, dacă vrei să fii sigur că nu te înșeli prea tare, trebuie să te ații în preajma scepticismului.

Sunt făcut să rumeg regrete și ranchiuni, să mă nutresc din propriul meu venin și să mă îndobitocesc în plictiseală.

Nu cred că am vreun organ normal.

2 septembrie Parisul se repopulează, se întorc șobolanii.

Toate acele zile în care creierul nu-mi răspunde la apeluri.

Scriu un text despre teama de moarte la Tolstoi; și, cum mi se întâmplă de obicei, mă gândesc mai mult la mine decât la autorul despre care trebuie să vorbesc.

Să-ți gândești senzațiile înseamnă tot gândire. – Când nu poți face altceva mai bun!

23 septembrie – Plecat în Spania, m-am îmbolnăvit de gripă. Tovărășia mea cu boala e fără doar și poate indisolubilă. Ce furios am fost pe mine însumi când, scuturat de friguri, în loc să merg la plajă, m-am băgat în pat! N-am fost nicicând așa de aproape de a mă sinucide de groaza propriilor mele beteșuguri. De-aș putea sălășlui în alt trup! Pe-al meu nu-l mai suport, deși sunt nevoit. Îmi inventez această obligație din lașitate și din frică. Dar într-o bună zi *mâna mea* va fi în stare totuși să se ridice împotriva trupului meu, ca să mă izbăvească în sfârșit de el.

1 octombrie Orice idee e o exagerare. A gândi înseamnă a exagera.

Atitudinea antireligioasă nu se justifică decât dacă provine din voluptatea de a demola un zeu. Dacă se ridică împotriva Bisericii sau a credincioșilor, nu face două parale.

Fac parte dintre aceia care, între sistem și haos, vor înclina întotdeauna către haos.

Sunt ani de zile de când observ relația dintre dispozițiile mele și starea creierului meu. Nimic nu îndeamnă la modestie mai mult decât constatarea că depindem de dereglările celulelor noastre.

X îmi scrie c-ar vrea să-mi trimită un tânăr foarte *cinstit*, de caracter etc., ca să-i dau câteva sfaturi în materie de literatură. Îi răspund că mi-e cu neputință, fiindcă asemenea sfaturi nu există; adevăratul motiv al refuzului meu însă este altul: mă îndoiesc dinainte că tânărul acesta ireproșabil sub raport moral ar avea stofă de scriitor. – Nu calitățile, ci cusururile noastre sunt *promițătoare*.

Nu trebuie avut încredere în oamenii *de bine*, nu trebuie așteptat nimic din partea lor în planul spiritului. Talentul presupune un izvor otrăvit, un infern virtual, un ansamblu de vicii *neexercitate*.

Cine mi-ar putea decapita strigătele?

De multă vreme nu se mai vorbește despre mine; n-aș putea spune dacă simt sau nu vreo amărăciune din această pricină. Mi-am făcut ucenicia *în uitare*.

Afară de Villon și poate de Rimbaud, poeții francezi sunt tehnicieni ai versului, vreau să spun că nu sunt poeți, ci *literați*. N-ai nimic să-i întrebi și nimic de sperat de la ei.

Literatura franceză este un discurs despre literatură.

În aproape toate poemele pe care le-am citit de-o vreme încoace nu se vorbește decât despre... Poem. O poezie ce n-are altă materie afară de ea însăși se epuizează repede și-l plictisește pe cititor.

Ne putem oare închipui o rugăciune având ca obiect *religia*? Guardini, mi se pare, și-a intitulat o culegere alcătuită în stilul său: *Rugăciuni teologice* – ceea ce reprezintă o contradicție în termeni.

Muzica răscolește tot ce-i impur în mine, și cu cât e mai „nobilă", cu atât îmi trezește ranchiunile adormite și pornirile pe care în mod normal îmi e rușine să mi le mărturisesc chiar mie însumi.

Lui Bach îndeosebi îi datorez cunoașterea întinderii și adâncimii pestilențelor mele.

Orice convingere e un obstacol în calea libertății.

Omul liber nu-și complică existența cu nimic, nici măcar cu onoarea.

Frigul de care sufăr, și care nu e decât expresia *fizică* a spaimelor mele.

Aș fi crezut că, o dată cu vârsta, mă voi resemna cu beteșugurile mele; or, le suport mai greu ca înainte. Motivul e că le cunosc prea bine, că nu mă mai *surprind*. Infirmitățile noastre trebuie să aibă totuși un minim de neprevăzut — fără de care nu merită să fie îndurate.

Și-a etalat suma îndoielilor.

Beteșugurile îmi aduc mereu aminte de mine însumi. Grație lor, mă regăsesc în orice clipă — spre a mă detesta, spre a-mi întoarce furiile împotrivă, împotriva acestui eu de care încerc zadarnic să mă disociez.

Să fi suferit atâta și să nu fii în stare să debitezi despre durere decât platitudini!

8 octombrie — Am petrecut azi două ceasuri în marile magazine. Brusc, alegând în subsolul Luvrului o lingură de lemn, am simțit — revelație frecventă în viața mea — că nu aparțin acestei lumi, că locul meu nu este printre oameni.

Scriem cu mult mai mult elan când ne păstrăm convingerile decât atunci când le-am pierdut. Ele stimulează spiritul *mărginindu-l*; în lipsa lor, el se dilată până la pierderea contururilor. Devine una cu totalitatea, dar nu mai posedă nimic în numele căruia să poată divaga.

N-am vervă decât când atac. Pe cine să atac însă, și la bun?

Spiritul ce pune totul sub semnul îndoielii ajunge, după nenumărate întrebări și analize, la o nevolnicie cvasitotală în plan practic, la o situație pe care *nevolnicul*, tocmai, o trăiește de la bun început și din instinct. Căci indolența e perplexitatea congenitală.

De când am început să reflectez, am luat tonul celui ce și-a pierdut iluziile, și nu l-am mai părăsit de atunci.

Când mă gândesc la pasiunile, la ardoarea tinereții mele, mi-e necaz că am ajuns la acreala asta searbădă, la acest neant penibil în care vegetez.

Duminică după-amiază. Plimbare pe străzi știute, pe străzi străbătute vreme de douăzeci și cinci de ani! Monotonie, dezolare, urâțenie. A trăi într-un oraș din care nu mai poți să storci nimic e un nonsens și o inepție. Am secătuit Parisul și în aceeași măsură m-am secătuit pe mine. Nici de la el și nici de la mine nu sunt de așteptat surprize sau decepții, oricât de neînsemnate.

Un gând ce nu ascunde un minim de brutalitate mă plictisește, oricare ar fi el.

Racine, cerând în *Testamentul* său să fie înmormântat la Port-Royal, deși, cum spune, n-a avut pentru virtutea solitarilor[1] decât o „sterilă admirație" ...

Literatura franceză, și mai cu seamă limba, ar fi luat o cu totul altă întorsătură dacă Amyot[2] ar fi tradus Biblia.

Dacă rămân în afara oricărei religii, e datorită incapacității mele de a-mi închipui propria mântuire realizată cu spri-

---

[1] Apelativ al jansenișilor (Nicole, Arnauld, Hamon), cărora Racine le-a fost elev. (*N.t.*)

[2] Jacques Amyot (1513–1593), umanist francez, traducător al lui Plutarh, Longos și Heliodor, unul din creatorii prozei franceze din secolul al XVI-lea. (*N.t.*)

jinul cuiva. Mă simt mai aproape de înțelepciunea păgână decât de creștinism sau brahmanism.

Succesul actual al daoismului se datorează faptului că Dao este absolut nedeterminat; ceea ce le îngăduie occidentalilor să îmbrățișeze o credință religioasă fără să-i adopte exigențele.

Dumnezeul personal nemaiavând trecere, ne orientăm tot mai mult către religiile care-l înlocuiesc cu un nume vag, cu o entitate căreia, firește, nu trebuie să-i dăm socoteală.

Vreau să mă „izbăvesc" eu însumi, fără ajutorul nimănui.

Am deznădejdea în sânge; ea nu-i în cazul meu un sentiment, o atitudine, ci o realitate fiziologică, nu îndrăznesc să spun fizică. Deznădejdea este credința mea, credința mea înnăscută.

Toate bolile sunt incurabile. Chiar și guturaiul. Oricum, ele revin mereu, se redeșteaptă tocmai când te crezi lecuit — căci în fond n-au făcut decât să adoarmă iar.

Sănătatea e boala ațipită.

La drept vorbind, nimeni nu suportă să faci abstracție de el, și dacă ai o minimă conștiință a meritelor tale, îți e cu neputință să tolerezi indiferența celorlalți. Câtă vreme însă depindem de părerea lor, viața e un infern.

În ciuda groazei ce-o resimt față de boli și de bolnavi, nu pot lua în serios un om cu sănătatea neatinsă.

Pentru un scriitor, singurul mod de a păstra un dram de prestigiu e de a înceta să scrie.

Dante și *Meister Eckhart*, cugetele cele mai adânci și mai înflăcărate ale Evului Mediu.

După-amiază de-a lungul Viosnei, dincolo de Pontoise.

Frunzele moarte care cad în apă: dublu simbol al evanescenței.

Fratele meu îmi scrie despre tulburările și suferințele prin care trece mama: „Bătrânețea este autocritica naturii."

Nimic nu dezvăluie mai limpede ceea ce sunt decât pasiunea mea pentru Elisabeta de Austria.

Ce-mi place la evrei e voluptatea gândului obsesiv la soarta lor fără ieșire. În fond, nimic altceva nu-i atinge cu adevărat.

Sunt o perpetuă încercare de cânt, dar cântul nu se-arată.

În epocile lipsite de profeți, oamenii sunt preocupați de interpretarea viselor și caută în ele chipul viitorului.

Dacă mi-ar fi dată credința, aș părăsi lumea pe dată, fără să anunț pe nimeni. Dar chiar și fără ea, în stadiul la care am ajuns, ar trebui s-o rup cu toate și să trăiesc în vreun pustiu.

De contat în viața mea, au contat nopțile în care, una după alta, mi s-au năruit certitudinile.

Orice s-ar spune, creștinismul a stricat totul. Un nepoftit. Veacuri de inutilă profunzime. Ce rău îmi pare că m-am adăpat din seva lui. M-am îndopat cu ea. Dezastru, nemăsurat dezastru!

Mi-am petrecut zilele, se poate spune, în suferință și-n subprodusele ei. În subproduse mai ales. Nu-i puțin lucru că am „dus-o" până la cincizeci de ani. Eram făcut să mă bucur de toate, aveam un fond de veselie pe care starea proastă a sănătății mele l-a distrus; din contradicția între înclinațiile mele inițiale și toanele dobândite apoi, a luat naștere indispoziția asta veșnică în care mă înăcresc pe zi ce trece.

Nu te apropii de o oarecare senitătate decât după ce ai epuizat mila de tine însuți.

Iată unul din puținele lucruri de care sunt sigur: singurul, unicul motiv pe care îl au oamenii de a trăi împreună este

acela de a se chinui, de a-și provoca suferință unul altuia. Nu voi obosi niciodată să repet această evidență.

Abia încep un gând, că i-am și pierdut firul. *Urzeala*, iată ce-i lipsește spiritului meu. Dar, ca să continui metafora, există oare ceva mai dezlânat ca „genul" meu?

Sunt gol pe dinăuntru, gol, nici urmă de „muzică" în mine. Spiritul meu e iremediabil pustiit. Cum am ajuns aici? Cum a fost cu putință?

20 octombrie De câteva zile, în hotelul din față, la ultimul etaj, văd pe cineva (american? german?) bătând fără încetare la mașină. De unde-i vin cuvintele? Și ce-o avea de spus? Are aer de brută, nici nu l-ai crede în stare să se *suie* până la o banalitate oarecare.

Am terminat de citit câteva pagini pe care le-am scris în românește acum mai bine de douăzeci de ani. Poezie proastă cum nu se mai poate. Un soi de „freamăt" neîncetat care îmi face greață. Dac-aș avea astăzi vitalitatea de atunci, aș face poate ceva mai de soi, mai puțin penibil în orice caz. Ferește-te de poezie ca de ciumă. Sau dacă nu, scrie de-a dreptul poeme.

Un singur lucru pozitiv: atinsesem la Paris, în timpul războiului, o cunoaștere a limbii române care mă uluiește. Citeam Biblia (în idiomul nostru, bineînțeles) în fiecare zi. Îmi amintesc că mergeam la biserica din strada Jean-de-Beauvais[1] (locuiam alături) ca să caut cărți „religioase". Am urcat astfel la izvoarele limbii. Astăzi, când citesc ce-am scris la vremea aceea, sunt silit să recunosc că strădania mea de atunci n-a dat roadele pe care le așteptam.

Suferința nu duce neapărat la modestie: se întâmplă mai degrabă exact pe dos. Căci cu cât suferi mai tare, cu atât te

[1] Biserica ortodoxă românească din Paris. (*N. ed. fr.*).

crezi mai mult cineva, chiar dacă excesul de suferință duce la sentimentul neantului. Sentiment, de altminteri, perfect compatibil cu orgoliul.

Chiar de-ar avea toate meritele, ambițiosul nu poate fi onest decât la suprafață. Nu vă încredeți decât în indiferenți.

Nu știu să existe pe pământ ceva mai misterios decât *apa*.

Plăcerea mea cea mai mare ar fi să pot turti mutra cui poftesc. E absolut nesănătos să ne înfrângem pornirile care ne *impun* să-i suprimăm pe cei pe care-i detestăm.

Am terminat de parcurs „caietul" meu de acum șase ani. Ce dereglare! ce acreală și ce intoxicare! Sunt zguduit de gravitatea urâtului care mă copleșea.

O carte e un eveniment doar pentru cel care o scrie. Ca să-și evite deziluziile, câți autori n-ar trebui să aibă acest gând și să se pătrundă de el; e drept însă că dac-ar căpăta convingerea asta, ar înceta să scrie.

Mă simt absolut incapabil de efort continuu, în gândire ca și în acțiune. Nicicând n-a existat un obsedat mai nestatornic.

Lucrețiu, Bossuet, Baudelaire – cine a înțeles carnea mai bine decât ei, carnea cu tot ce-i putred, cumplit și scandalos de efemer în ea?

Deodată îmi vine în minte figura tuturor morților pe care i-am văzut, chipul lor de pe urmă, cu neputință de privit; și mai văd fețele tuturor prietenilor mei în ceasul morții și pe mine însumi la începutul și sfârșitul procesiunii macabre. Îndură-te de noi, de noi toți. Tu, care nu poți fi numit.

Tragedia mea este de a fi un fost ambițios. Discern când și când urmele aspirațiilor și nesăbuințelor mele de odinioară. Nu m-am lecuit de tot de propriul meu trecut.

Insomnie

„Când pasărea somnului a vrut să-și facă cuib în lumina ochiului meu, a văzut genele și i-a fost frică de lat." (Ben al-Hammara, poet arab din Andaluzia, secolul al XII-lea)

Prin temperament eram făcut să fiu un sibarit; beteșugurile au făcut din mine un „martir". Resimt drama acestor instincte reprimate în fiecare zi.

La începutul erei noastre, evreii erau acuzați că sunt creștini, erau socotiți vinovați pentru Isus, deși s-au lepădat de el; după două mii de ani, sunt socotiți vinovați pentru Marx, pe care îl invocă tot mai puțin, dar din pricina căruia vor suferi tot atât cât au suferit din pricina lui Cristos.

A vrea să justifici un eșec înseamnă a-l diminua și a-l compromite.

Montaigne, un înțelept, nu a avut posteritate; Rousseau, un isteric odios, mai face încă discipoli.

Am vorbit două ceasuri fără întrerupere, din teama de a asculta. S-o faci pe saltimbancul în situația mea, nefericit și trist până la depravare!

Seducția pe care au exercitat-o asupra mea personalitățile puternice care nu au lăsat o operă, care nu s-au coborât până la a compune o carte.

Când aștepți pe cineva care e-n întârziere, cu fiece minut prestigiul lui se mai tocește un pic; după o oră, nu mai contează pentru noi, este discreditat în ochii noștri.

Dacă m-a stăpânit vreodată un demon, acela-i demonul tergiversării.

Să fii un fanatic al laconismului și să vrei să-ți câștigi pâinea ca scriitor.

Când îi văd pe X și pe Y cum se așază mereu în prim-plan, n-am decât o dorință: să mă dau înapoi, să mi se șteargă urma.

... Și totuși, nu-mi displac destinele „aranjate", cei ce pozează în stil mare, în genul Byron. E un rest al iubirii pe care am purtat-o gloriei înainte să am douăzeci de ani.

Nu-i pizmuim decât pe cei pe care îi cunoaștem bine, pe care-i frecventăm intens și al căror succes ar trebui să ne facă plăcere. Iată de ce în orice prietenie e ceva „putred", iar aproapele nu ni-l iubim cu adevărat decât în măsura în care este victimă. Cum încetează să mai fie, îl pândim cu suspiciune și cu anxietate.

Avea darul nefericirii.

Nimic nu te face să devii mai sceptic ca nevoia de a trăi în duplicitate, de a-l aproba fără rezerve pe unul și pe altul și de a fi astfel spectator al propriei tale nestatornicii. Orice om aflat într-o situație de inferioritate, dacă vrea să stăruie în ea, trebuie să nu dea doi bani pe adevăr, sau cel puțin să se-ndoiască de posibilitatea lui.

E primejdios să stai mai mult în preajma bătrânilor: văzându-i atât de departe de înțelepciune și atât de puțin făcuți s-o atingă, ajungi să te socoți, în raport cu ei, de o maturitate cu totul ieșită din comun. Iar avansul, real sau fictiv, pe care îl avem asupra lor ne stârnește orgoliul și chiar aroganța.

Lumea nu trăiește în mediocritate, ci într-o *nefastă* lipsă de măsură. Iată de ce nimic și nimeni pe lume nu se află la locul său, în vreme ce dacă lumea ar fi mediocră, ar exista o potrivire oarecare în situații și în destine.

Orice om care dorește să se vorbească despre el trebuie socotit ca un dușman virtual.

O fi o simplă nebunie din partea mea, dar mi-e cu neputință să găsesc pe lume un om la fel de obsedat și de paralizat de ceea ce este *esențial* ca mine.

Lucrul cel mai anevoios din lume este să-ți reprezinți chipul unui om pe care îl admiri sau îl urăști fără să-l fi-ntâlnit vreodată. Îi poți ghici tainele, dar nu și trăsăturile. Lucrul cel mai vizibil la o ființă este și cel care ne derutează cel mai tare imaginația.

Trec printr-o perioadă în care nici poezia, nici mistica nu-mi spun nimic. Lirismul, oricare i-ar fi masca sub care se arată, îmi apare ca un vomitiv. Proza acidă, corozivă e singura pe gustul meu.

28 octombrie Conversație cu un tânăr german de nouăsprezece ani, foarte inteligent și deschis, cunoscând totul despre tot. Pe lângă el, par închistat, demodat, un om din altă generație. Plătesc scump oroarea mea față de tineri, sunt *învechit*, și asta îmi sporește groaza.

Ceea ce mă interesează la un gânditor e felul de a scrie, iar la un scriitor, temperamentul.

Singurul om care *a înțeles* e acela căruia nu-i pasă, care pune onoarea și dezonoarea pe același plan. *Alles ist einerlei.*[1] Iată expresia ultimă a înțelepciunii, iar cel care refuză s-o adopte sau pur și simplu se dovedește incapabil să adere la ea – ce suferințe și ce nefericiri îl pasc!

Viața mi se pare mult mai suportabilă de când mi-am acceptat abjecția ca pe un fapt irevocabil.

Nu mai am nici o calitate, sunt un om scos pe linie moartă, deci mi-ar fi ușor să devin un înțelept...

---

[1] Toate sunt una. (*N.t.*)

Orice cuvânt are un trecut, în sensul în care spunem că are un trecut femeia care și-a trăit viața din plin... „Trebuie să fii *beat* sau *nebun*, spunea Sieyès, ca să vorbești bine în limbile cunoscute."

Trebuie să fii beat sau nebun, aș adăuga eu, ca să mai îndrăznești să te folosești de cuvinte, de oricare cuvinte.

Ne zbuciumăm zadarnic, moartea își continuă în noi lungile sale meditații, neîncetatu-i solilocviu.

Aplauzele prelungite mă duc cu gândul la revoluții. Când văd o mulțime în delir, chiar și-ntr-o sală de concert, întâia mea reacție este s-o șterg pe dată.

Sunt fără îndoială un *Gemütskranke*[1] (intraductibil). Am accese de ură incredibile, de o virulență înspăimântătoare. Ele sunt însă absolut gratuite; ceea ce pune în evidență un viciu constitutiv, o dereglare profundă a mecanismului. Urăsc fără nici o necesitate; e vorba însă cu adevărat de ură? Nu-i mai degrabă o continuă stare de nebunie nedeclarată?

Am terminat de citit în *Decameronul* descrierea ciumei din Florența. (Cu cât e mai bună descrierea făcută de Tucidide ciumei din Atena!) Orice flagel mă desfată – și mă liniștește. Oroarea mă fortifică dacă e bine *spusă*.

Nu puteai fi inițiat în Mistere dacă purtai răspunderea unei crime. Nero, care își omorâse mama, nu a cerut să fie inițiat când a călătorit în Grecia.

5 nov. 1963 Noapte cumplită, ca atâtea altele. Folosesc prea multe remedii; organismul nu le mai suportă. Ar trebui să-mi las beteșugurile în pace.

Nu mai pot citi decât lucruri care mă „răscolesc". (După lectura *Spovedaniei unui derbedeu* de Serghei Esenin.)

---

[1] Cu sufletul bolnav, cu sensibilitatea bolnavă. (*N.t.*)

Împăratul Tiberiu, *purist*. Potrivit lui Suetoniu, adoptarea cuvântului grecesc *monopol* l-a mâniat și a insistat să se găsească un echivalent latin. Faptul că a fost înconjurat de grămătici în tinerețe nu a rămas fără urmări.

Am vizitat muzeul Victor Hugo din place des Vosges. Nici nu încerc măcar să înțeleg de ce nu mă interesează *nimic* din opera și nici din viața lui.

Ideea de a întâlni scriitori mă îmbolnăvește efectiv. Să-ți regăsești propriile cusururi *amplificate* este un lucru cu neputință de îndurat. Și pe urmă nu poți suporta ființe mai vanitoase decât tine.

Ziua de ieri (6 nov.), singur, de-a lungul Oisei, între Beaumont și Boran. Nu știu să existe ceva mai frumos pe acest pământ decât să umbli toamna de-a lungul unui râu, să curgi împreună cu apa, fără efort, fără grabă, fără nimic din tot ce-și pune pecetea pe activitatea omului.

Se poate spune despre angoasă tot ce s-a spus despre mare...

Celibatarul nu e un egoist, cum se afirmă de obicei, ci un ins căruia nu-i place să chinuie pe nimeni. A te asocia cu cineva, prin căsătorie sau în alt mod, înseamnă să-i poți pune în cârcă toate neplăcerile pe care le trăiești. Orice formă de viață în comun presupune dorința de a-ți descărca proasta dispoziție pe celălalt.

Am ascultat adineauri *Ramona*, șlagărul la modă prin 1929, când părăseam Sibiul ca să merg la București la universitate. Comentatorul o găsește ridicolă; poate că este, dar pentru mine ea evocă o perioadă a vieții mele mult mai bine decât ar face-o cele mai mari strădanii ale memoriei sau întoarcerea în locurile tinereții.

D-na de Staël vorbește despre *pedantismul frivolității* la francezi.

15 nov. 1963 Noapte interminabilă care mă face să mă gândesc la versul lui Rilke: „In solche Nächte wissen die Unheilbaren: wir waren."[1]

A scrie despre alții înseamnă să mărturisești că n-ai nimic de spus despre tine.

Am citit în *Etica Nicomahică* luminosul capitol despre echitate și dreptate.

Doar gânditorii de *proastă calitate* exercită o mare influență. Un Fourier, care e practic ilizibil, a dominat tot secolul al XIX-lea în Rusia. Oamenii se împărțeau acolo în furieriști și antifurieriști. Înainte de Siberia, Dostoievski aparținea celor dintâi; după aceea, celorlalți. Tolstoi, care-l disprețuia invidiindu-l nițel, îl numea întotdeauna „furieristul".

Vai de scriitorul sau de gânditorul care face școală!

Tot ce mai este încă viu în folclor vine dinaintea creștinismului. – Același lucru se întâmplă cu tot ce este viu în fiecare dintre noi.

Mi se pare straniu că nu-i pizmuim pe cei înzestrați cu facultatea de a se ruga, dar suntem plini de invidie față de bogățiile și succesele exterioare ale altora. Ne împăcăm cu mântuirea celuilalt, nu însă și cu ipostazele bunăstării lui.

Ce raport există oare între *Missa în si minor* și doctrina neînsemnatei secte din Iudeea? Cum e cu putință ca cea din urmă să fi dus la cea dintâi? E adevărat că nu e limpede nici felul în care de la sinagogi și catacombe s-a putut ajunge la catedralele gotice. – O religie nu înseamnă nimic prin ea însăși; totul depinde de comunitatea care o adoptă. Creștinismul *german* al anumitor teologi naziști nu era o absur-

[1] „În nopți asemenea, cei fără leac o știu: am fost cândva". (*N.t.*)

ditate decât în plan teoretic, doctrinar; în plan politic, istoric, corespundea unei realități.

Viața – este echilibrul *în bernă*.

Toată lumea, fără excepție, se agită prea mult. Izbăvirea prin abulie.

Artistul care caută extraordinarul cu orice preț și în chip constant plictisește repede, căci nimic nu este mai nesuferit decât monotonia insolitului. Nu există artă veritabilă fără un minim, de fapt fără o bună doză de banalitate.

Importantă în artă e necesitatea. Trebuie să simți într-un chip absolut că o operă e necesară, altfel nu valorează nimic și plictisește. Iar dacă ne dă, fie și pentru o clipă, impresia că poate fi înlocuită cu oricare alta, totul se prăbușește.

Fiecare e prizonier al propriului său joc, și cu toții, fără excepții, nu facem decât să întindem și mai tare coarda.

Ca să scap de gândurile negre, m-am făcut mai „negru" decât sunt. Nu mi-am învins umorile; am reușit însă măcar să le suport.

Falsitatea e mai frecventă în artă decât în viață. Cade în ea artistul cerebral, artistul care duce lipsă de instinct.

Artistul care meditează prea mult la mijloacele sale o face pe socoteala instinctului său.

Sunt produsul cafelei și al țigării. Am încetat să fumez și să mai beau cafea. Mă simt dezmoștenit, deposedat de tot avutul meu: otrava, otrava care mă făcea să lucrez.

Deși mă-nvârt pe loc și mă afund în aceleași obsesii, îmi vine greu să duc o problemă până la capăt; de cum o înțeleg, mă plictisește – și totuși nu-mi dă pace și mă gândesc la ea fără-ncetare.

„Tot ce ni se întâmplă este la fel de obișnuit și lipsit de neprevăzut ca trandafirul primăvara sau secerișul vara. Așa sunt pentru noi și boala, și moartea, și calomnia ce ne sfâșie..." (Marc Aureliu)

Viziune profundă, aceea de a pune calomnia, în ierarhia neajunsurilor, imediat după boală și moarte.

Zile întregi petrecute într-o tensiune vidă, fără *nici* o idee, mai jos de gândire, mai jos de Spirit. O vacuitate lucidă, neantul contemplându-se la nesfârșit pe sine.

Nu mă mai tulbură ideea morții; o port în gând fără ca gândul să-mi fie la ea. Ceva în mine s-a sustras vieții pentru totdeauna. Ah, vremea freneziilor mele!

Obiectivitatea e semn de epuizare. Vigoarea alege și refuză. Slăbiciunea e aceea care dă dreptate tuturor, escamotând ireductibilul. Eclectismul, sub orice formă s-ar prezenta, vădește un spirit neputincios și searbăd.

Moartea lui Kennedy a căpătat pentru mine amploarea unei mâhniri. (P.S. „Amploare" asociat cu mâhnire e impropriu, aproape incorect: se poate vorbi de amploarea doliului, acesta având un caracter exterior; mâhnirea n-are întindere.) (Cât de stupide sunt remarcile astea!) Gramatica funebrului.

Oricât mă silesc să socot viața o superstiție de care e vremea să mă lecuiesc, ceva în mine se opune strădaniilor mele și le anulează efectul.

Entuziasmul fiind o stare morbidă, ce-i de mirare că-l aflăm la originea atâtor dezastre publice sau personale?

Tinerețea mea a fost deznădăjduită și *entuziastă*; urmările acestui fapt n-am încetat să le suport până în ziua de astăzi.

Un om nu valorează decât prin ceea ce n-a făcut, prin clipele sale de reținere și reverie.

Suntem, fiecare, produsul clipelor noastre *irosite*, al timpului nostru pierdut.

Cu fiecare an, neajunsurile mele devin tot mai precise.

A te crede *liber* e tot ce poate fi mai frumos – și mai superficial.

29 nov. Noaptea albă – în timpul căreia am abordat mai multe probleme și am găsit câteva formulări „fericite". N-am însă acum în minte nici formulările, nici problemele. Și unele, și altele s-au topit în aerul dimineții. Există pesemne un echivoc în faimoasa „profunzime" a insomniilor. Respectul pe care li-l purtam e în scădere. N-aș fi crezut în ruptul capului că voi ajunge să le vorbesc de rău vreodată!

Nu trebuie să *scrii* butade. Este eroarea pe care am comis-o în *Silogisme*.

Experiență aproape înspăimântătoare aceea de a scrie o scrisoare de mulțumire sau de felicitări.

Extenuat de gratitudine...

Am din ce în ce mai mult un punct de vedere *bătrânesc* asupra problemelor la ordinea zilei. Mi-e teamă și groază de dezordine, de inițiativă, de tineri și de săraci, de toți nemulțumiții, de viitor în fond. Sunt, împreună cu toți vagabonzii, pentru *statu quo*.

Nu pot să sufăr nici poemul făcut anapoda, nici pe cel laborios. Cu toate astea, e ceea ce ni se oferă la tot pasul. Nu poate fi alegere mai tristă.

La ce bun să deschizi cartea unui autor sau altul? Știu sigur că de mult nu mai are nimic de spus; dar preferă să plictisească decât să fie uitat.

De la un anumit moment, toată lumea nu face decât să se repete, artistul ca și savantul, rafinatul ca și mitocanul. Iar cel

care încearcă să se înnoiască din când în când nu reușește decât prin tăgăduiri succesive. Își schimbă chipul, nu mai este el însuși. În fond, în viață poți să devii mai profund sau să devii superficial, poți adică să evoluezi, dar nu să te metamorfozezi. Nu există mutații în viața spiritului. Căci toate crizele, ca și toate transformările noastre, se aflau în chip virtual în noi.

Nu conținutul, ci forma e aceea care dă unei opere de artă izul de mucegai. În poezie, versul melodios e învechit și scoate din sărite; în proză, tot ce-i prea căutat, prea bine scris. O anumită *profunzime în nedesăvârșire* îmi pare a fi semnul esențial al modernității.

O artă își pierde forța când împrumută prea mult de la o artă învecinată. A-și însuși patrimoniul muzicii – idee funestă a poeziei, bizar capriciu al poetului. Nu trebuie cerut cuvintelor ceea ce prin natura lor nu pot da.

Am citit o carte întreagă de amintiri despre Georg Simmel, scrisă de elevii și prietenii săi. Acum treizeci de ani era filozoful meu preferat – nu știam însă mai nimic despre viața lui. Și iată că această carte îmi dezvăluie despre el o groază de detalii care, ciudat lucru, mă mișcă nu mai puțin decât ar fi făcut-o în tinerețe.

Toți acești filozofi care vorbesc despre Istorie și care, evident, sunt lipsiți de orice cultură istorică.

Către 1820, Hegel era marele filozof la modă. În aceeași epocă, Schopenhauer a încercat și el cariera universitară, dar cu un eșec total. N-a avut studenți. După cincizeci de ani, a devenit *Modephilosoph*, iar gândirea lui a dominat învățământul vremii, în detrimentul lui Hegel care l-a biruit din nou pe Schopenhauer de care veacul nostru nu mai vrea s-audă.

Trebuie să revin la fragmentul propriu-zis. Spiritul meu e-n așa fel croit că nu poate să „construiască" și nici să treacă dincolo de o suită de crochiuri.

Să trăiești statornic, fără să fi cunoscut nici o criză de epilepsie, în stupoarea ce le urmează de obicei! Să lupți neîncetat împotriva opacității ce invadează spiritul!

Când mă gândesc la cantitatea de inteligență și de reflecție și de timp cheltuită pentru a justifica mirajul (???) Treimii, simt că mă apucă disperarea. Și totuși, ce contează obiectul asupra căruia se apleacă gândirea noastră, de vreme ce-i trebuie doar un pretext, un simulacru de obiect care să legitimeze eforturile pe care le depune vrând-nevrând.

Am remarcat că toți cei înzestrați cu o voce *melodioasă* dau dovadă de-o anumită insuficiență mentală.

Proastă dispoziție – aproape permanentă; îi înțeleg pricina: nu-mi fac datoria, nu reușesc să realizez nimic din ce-mi propun. E destul să-mi iau un angajament, și cad într-o stare vecină cu coșmarul. Fuga de răspundere – unic secret al vieții mele. Se vede treaba că am o pasiune inconștientă pentru neîmplinit. Ce am însă cu siguranță e teama nemăsurată de a mă prevala de orice afară de incapacitatea de a fi părtaș la ceva, la orice. Pentru mine, ceea ce e suprem trece prin renunțare.

Nu puține lucruri am îndurat compărându-mi situația cu aceea, mai puțin de invidiat, a unuia sau altuia. Acest gen de consolare este însă fals, dacă nu pervers de-a dreptul. Stârnește în noi sentimente josnice, ba chiar ne face să dorim ca ceilalți să fie mai nefericiți ca noi, fără a socoti că nu ne e de ajutor în *culmea* nefericirii noastre, ci doar după aceea, când ieșim din spaimă și din insuportabil.

Dintre oamenii *interesanți* pe care i-am cunoscut, aproape nici unul nu avea talent, sau doar anume pe acela de a fi *interesant*.

Datorez Providenței facultatea de a nu mă realiza.

În toate domeniile artei și ale vieții, merită atenție doar cei neînțeleși. Să mori disprețuit!

Citesc undeva că *Goar* (să fi fost un poet? un sfânt? un nebun?) își agață *din neatenție* mantaua de o rază de soare...

Fericirea și căutarea gloriei sunt incompatibile. Fericirea, cum a spus Aristotel, le aparține acelora care-și sunt lor înșile de ajuns.

Dacă vrei să scrii și să gândești chiar, trebuie să te ferești să practici analiza logică a limbajului.

Cutare spune: nu urăsc pe nimeni, afară de X. – E de ajuns, e ca și cum ai urî întreaga lume. Are așadar în el tot atâta venin ca și cel ce urăște totul de-a valma.

Retractări – îmi place acest titlu al Sfântului Augustin, care îmi măgulește patima de a tăgădui.

De necrezut cât de *poetică* este iarna!

Orgoliul la un neamț este insuportabil; e agresiv, lipsit de nuanțe. Și asta chiar la cei mai buni. Ce păcat că această națiune n-are acces la scepticism! (Poate fi nihilistă, dar nu sceptică.) Filozofia dezvoltă orgoliul, îl presupune chiar: cum să construiești un sistem, cum să-ți vină măcar ideea de a-l construi, dacă nu te crezi un zeu?

Nu suport orgoliul decât la damnați, la dezmoșteniți, la infirmi.

Am recitit câteva poeme de Emily Dickinson. Mișcat până la lacrimi. Tot ce vine de la ea are darul de a mă răscoli.

10 dec. Din patul meu văd trecând o pasăre mare și neagră, atât de potrivită cu cerul fumuriu și opac.

Mesia, ieri seară la Pleyel.

Voioșia mi se pare caracteristica esențială a lui Händel, lipsit din fericire de orice metafizică.

„Durostor" – „Silistra" – județe din sudul Dobrogei – al căror nume, bulgăresc desigur, a avut un puternic efect asupra mea la șase ani când intram la școala primară din Rășinari – mi-am amintit deodată de existența lor, văzându-mă aievea cum urc în susul uliței ca să merg la școală. Asta se petrecea acum „exact" patruzeci și șase de ani!

Liniștitor e faptul că vom fi murit fără ca cineva să ghicească nici cât de mult, nici cât de tare am suferit. Singurătatea noastră va fi astfel pururi apărată.

Haworth – am mai spus-o, cred – este, din toate locurile memorabile pe care le-am vizitat, cel care m-a mișcat mai tare.

Un surâs exterminator.

Nu trebuie să sfârșești pe cruce, căci te-ai născut crucificat.
11 dec. 1963

11 dec. 1963 *Delir de grandoare și vis.*
După asasinarea soțului său, Jacqueline Kennedy îmi dă un telefon. Plimbare într-o pădure (în pădurea Sénart). Discuții pătimașe, veselie etc.
După conferința de la Yalta, Stalin, Roosevelt, Churchill vin să mă vadă în camera mea de hotel ca să se scuze că nu m-au consultat înainte de a merge la conferință.
(Vezi și visul cu asasinarea reginei Angliei.)

Într-una din primele peșteri descoperite în regiunea Lascaux s-au găsit trei schelete din care unul avea craniul sfărâmat. Chiar în epocile când oamenii erau puțini la număr, conflictele și patimile erau desigur la fel de inflamate ca și azi. Povestea lui Cain și Abel prefigurează – într-un rezumat definitiv – întreaga istorie a omenirii.

... Continui să cred totuși că omul era pe atunci mai „fericit" decât acum. Ba sunt chiar *sigur*.

Nu se poate trăi nici cu zei, nici fără zei.

Omul copleșit de Urât.

În fiecare clipă, percep cu o acuitate rând pe rând rece și halucinantă, neființa cărnii.

Melodiile care se iscă în lăuntrul nostru sunt o mărturie împotriva suveranității vidului.

Dimineață funebră și melodioasă. Un poem stă să moară în mine.

Paradoxul meu este că sunt un obsedat al cărui spirit nu reușește să se *fixeze*. Haosul în jurul acelorași teme.

Nu mă interesează decât operele care au o încărcătură spirituală. Altfel spus, trei sferturi din literatură îmi este inutilă.

Am remarcat că nu mă pot concentra mai mult de un sfert de oră dacă am cerul la... îndemână. Vreau să spun că dacă mă aflu într-o încăpere cu vedere spre orizont, gândul mi se destramă devenind robul privirii (!). De fapt, nu mai sunt atunci decât *ochi* și cad, ceasuri în șir, într-o reverie de idiot.

Dacă vrei să *gândești*, trage obloanele, taie-ți punțile spre infinit.

Cine vrea să înainteze în viața spiritului trebuie să evite reflecția asupra literaturii.

Ceea ce contează sunt experiențele, nu problemele.

„N-am venit să aduc pacea..." – și creștinismul n-a adus-o, e foarte adevărat. Însă cu vorbe atât de agresive cum să nu fi inspirat groază înțelepților păgâni? Cine își poate închipui un stoic proferând asemenea sentințe?

Mi se pare liniștitor faptul că am depășit cincizeci de ani. Grosul efortului a fost depus, povara cea mai grea a fost purtată.

Nu-mi plac cărțile scrise la rece. Pe de altă parte, cele care vibrează de căldură nu încetează să irite. Cum să găsești tonul potrivit?

„Impostor înflăcărat" – câtor cunoscuți mi-ar plăcea să le aplic vorba asta a lui Léon Daudet[1] despre Herriot[2].

De dimineață până seara și ore întregi în timpul nopții, un monolog bizar, de o inepție brăzdată de străfulgerări.

Dacă ni s-ar putea fotografia visele!

Oricare ar fi obiecțiile pe care le-aș avea de adus scriitorilor francezi în general, nu uit că numai ei știu să dea o întorsătură delicată unei fraze.

Simțul ridicolului e răspunzător de uciderea apăsatei mele înclinații pentru exclamație.
Să mori de exclamație!
mai degrabă:
Exclamațiile sale l-au ucis.

Nu din contactul cu lucrurile, ci din contactul cu ființele ia naștere dezgustul.

Citesc, citesc și, cu rare excepții, mi se pare că n-au nici o realitate operele pe care le citesc. Ce le lipsește oare? N-aș ști să spun. Forța? Fără îndoială, dar ce le conferă forță? O pasiune sau o boală – nimic altceva. Mai trebuie însă ca bol-

---

[1] Scriitor și publicist (1868–1942), fondator al mișcării de dreapta *Action française* (1908). (*N.t.*)

[2] Edouard Herriot (1872–1957), șef al partidului radical-socialist francez, de mai multe ori prim-ministru și președinte al Camerei deputaților și al Adunării naționale. (*N.t.*)

navii și pătimașii să aibă oarece talent. Ce este sigur e că talentul fără pasiune sau fără maladie nu face doi bani, sau pe-aproape.

Omul mohorât va putea la rigoare să-și afle odihna, dar nu și mântuirea.

Există o poezie în toate; iată de ce genul „nobil" (Rilke!) e în cele din urmă insuportabil.

Zgomotul cel mai nesuferit e cel făcut de om când vorbește sau zbiară. De abia ajuns la Paris, în 1938, am scris un articol în românește: „Păcatul vocii omenești".[1]

Am citit primele poeme ale lui Gottfried Benn: *Morgă* – exact așa văd și eu viața în anumite clipe. Ce plăcere să afli însă că și alții au trăit și au închipuit aceleași grozăvii ca tine! Benn vorbea ca doctor, viziunea lui, oricât de cumplită, e normală și, până la un punct, sănătoasă. Dar să-ți imaginezi mizeriile cărnii fără o necesitate exterioară, din simplă înclinație morbidă!

Ori de câte ori te afli în fața unui text prea bine scris, să știi că n-ai de-a face cu un înțelept.

Nimeni nu va ghici vreodată *resursele mele de a suporta urâtul.*

Am căpătat obiceiul să suspectez aproape tot ce se cheamă literatură. A judeca o operă pornind de la emoția, mare sau mică, pe care ți-o inspiră înseamnă neapărat a te înșela. Emoția înșală întotdeauna, lucru cu atât mai supărător cu cât fără ea nu există literatură. Care emoție e autentică și care înșelătoare aflăm însă abia mult după ce ne-am formulat judecățile.

Ca să te situezi de partea adevărului, nu trebuie decât să te menții în toate la distanță egală de înflăcărați și de înăcriți.

---

[1] În românește în original. (*N. t.*)

Tot ce mă împiedică să lucrez îmi cade bine. Fuga de răspundere, frica, neantul fac să mă ocup de fleacuri de dimineața până seara...

Moartea spiritului: incapacitatea de a te concentra pe altceva afară de aceleași veșnice obsesii care nu-ți dau pace.

Nimeni nu și-a cultivat defectele cu atâta migală și încrâncenare ca mine.

Am citit o biografie a lui *Neceaev*. Fanaticii sunt singurii oameni care au *o viață*.

Mă tem de orice om care vrea să comande altui om. E vorba aici de un instinct profund, pe care-l are toată lumea; să fie superioritate? să fie deficiență? E un instinct pe care cred că nu-l posed. Străin îmi e până și gândul de a da un ordin. Nu mai puțin acela de a-l primi. Nici stăpân și nici sclav. Pururea, *nimic*.

Ideile mele se asociază după un ritm prea grăbit și prea arbitrar. Trec de la una la alta *fără să mă gândesc la ele* (e cazul s-o spun). Mă invadează fără să pot scoate din ele nici cel mai mic folos. Mi-ar plăcea să-i pot spune fiecăreia: „Oprește-te!" – dar nu am timp.

Dacă aș spune cu glas tare tot ce-mi trece prin minte, aș fi închis pe dată; și asta nu din cauza incoerenței ideilor sau imaginilor, ci din cauza succesiunii lor amețitoare, a cortegiului lor monstruos și aproape ridicol.

Vechea mea obsesie: s-o rup cu toată lumea, să mă retrag într-o peșteră... Ah! dacă nu m-aș teme de frig, știu c-aș avea curajul să las totul baltă... Debilitatea mă face laș și mă silește la toate compromisurile.

Obsesie a scurgerii timpului.

Când te gândești că fiecare clipă care trece, trece pentru totdeauna! Constatarea e banală. Și totuși, nu mai e — atunci când o faci întins în pat, gândindu-te la clipa *asta* anume,

care-ți scapă, care se scufundă irevocabil în neant. Ai vrea atunci să nu te mai scoli niciodată și, într-un *acces* de înțelepciune, plănuiești să mori prin inaniție.

Percep *fizic* căderea fiecărei clipe în ireparabil. Mă gândesc apoi la un peisaj oarecare din copilărie: unde e cel care am fost? Suntem la fel de insubstanțiali ca vântul, degeaba scriem poeme și alergăm după adevăruri, reale sunt doar certitudinile Zădărniciei. Totul e deșertăciune, afară de gândul Deșertăciunii!

Am ascultat Chopin – după nu știu câți ani de indiferență față de el.

Orgolios nu ești când suferi, ci când ai suferit. Încercările prin care ne este dat să trecem nu sunt o lecție de modestie. Și, la drept vorbind, nimic nu te face să fii modest.

Fac parte dintre scriitorii cărora le lipsește suflul fiindcă au oroare de cuvinte.

Pe un prieten care mi-a cerut sfatul (???) cu privire la apropiata lui căsătorie l-am îndemnat s-o lase baltă. „Aș vrea totuși să las numele meu cuiva, să am urmași, să am un fiu." – „Un fiu? i-am zis. Dar cine-ți spune că nu va fi un asasin?" – De atunci prietenul nu mi-a mai dat nici un semn.

Stranie religie e religia creștină! Figura ei centrală e un *hăituit*.

24 dec. Ora 10 seara. Singur. Am citit anul ăsta trei sau patru cărți despre Elisabeta de Austria. Tocmai am terminat de citit încă una. Pasiunea mea pentru ea datează din primăvara anului 1935, când am citit la München *O împărătească a singurătății* de Barrès[1].

---

[1] Maurice Barrès (1862–1923), scriitor francez, autor al unor cărți care exaltă cultul pământului și al morților, premergător al mișcării naționaliste franceze. (*N.t.*)

Diferența între creatori și noncreatori este că celor dintâi le place să vorbească despre ei, câtă vreme celorlalți le repugnă. O operă *personală* e prin forța lucrurilor o confesiune mai mult sau mai puțin mascată.

În sufletul tău era un cântec: cine l-a ucis?

Singurul oraș în care ridicolul nu ucide e Parisul. Fiindcă falsul e acceptat aici și triumfă aproape întotdeauna: nimic nu e mai potrivit pentru a anula simțul ridicolului.

Este o mare voluptate să vorbești de rău pe un om pe care-l cunoști bine, ba chiar e socotit a-ți fi prieten.
După, rușine și tristețe.

Singurii prieteni pe care-i iubim cu adevărat sunt cei cu care avem foarte puține lucruri în comun, care nu au aceleași preocupări ca noi și pe care-i vedem cât mai rar cu putință. De altminteri, prietenia nu subzistă decât atâta vreme cât nu ne manifestăm, cât nu vrem să fim mai mult decât suntem.

Să telefonezi cuiva și apoi, brusc, de teamă să nu-i auzi glasul, să închizi. — Așa arată, pe scurt, relațiile mele cu ceilalți. O sihăstrie cu un dram de sociabilitate.

Cutare îmi e, astăzi, nesuferit la culme. Cutare o să-mi fie mâine, și așa mai departe. Trebuie să socotim un dar al Providenței putința ce avem de a ne vărsa întreg veninul asupra cuiva (fără ca el s-o știe, de altfel, sau să-și dea seama în vreun fel). Acesta e prețul echilibrului nostru, altminteri ținta tuturor sarcasmelor noastre am fi noi înșine.

Gottfried Benn — poet destul de mare cu trăsături de șansonetist macabru.

Nu mă poate interesa o ființă asupra căreia nu apasă o anume fatalitate. (Pasiunea mea pentru Habsburgi.)

Ieri seară, 28 dec., cantata nr. 68, *Also hat Gott die Welt geliebt* cântată de corala din Heilbronn. Corul final – o fugă acompaniată de tromboane – era un amestec de voioșie și de ceva straniu și puternic care m-a-nnebunit aproape. Ai fi zis că-i jubilarea Judecății de Apoi. – Am aplaudat ca un turbat. De multă vreme n-am mai trăit așa o exaltare.

Boala cronică de care sufăr, ba nu, una din bolile cronice de care sufăr este un catar tubar, însoțit de atrofia mucoaselor nazale; – adevărat blestem pentru un scriitor. De altfel, este foarte simplu; dacă nu scriu, asta se datorează în mare parte greutății ce-mi apasă pe creier, paralizându-mi facultățile. Cu urechile înfundate, cu nările înfundate, sunt cufundat într-o stare de semiidioție cotidiană. Inhibițiile spiritului, agonia ideilor petrecută *sub ochii mei*, eșecurile inspirației – știu care le e ticăloasa, jalnica obârșie.

Am citit într-o revistă englezească lista monumentelor demolate din vina baronului Haussmann. Uluitor este că populația i-a permis, că n-au fost răzmerițe etc. – Nicicând un oraș n-a fost desfigurat, *în timp de pace*, pe cât a fost Parisul.

A ști că e cu neputință să stabilești cine e vinovat și cine nu și să continui să *judeci* e un lucru pe care-l facem, mai mult sau mai puțin, cu toții. Nu mi-aș putea afla liniștea decât în ziua în care aș reuși să nu mai judec pe nimeni. Vanitate aparte, mi se întâmplă *câteodată* să înțeleg și să dau dreptate tuturor. Călăul nu este mai liber decât victima. Din clipa în care practicăm *meseria de a trăi*, suntem aidoma celorlalți, nu valorăm deloc mai mult ca ei.

Cu neputință să nu-i admiri în taină pe cei ce au curajul să se înjosească, să fie lași pe față, să-și recunoască slăbiciunile. „A admira" nu-i poate cuvântul potrivit. Să trecem peste asta. – Cei pe care îi invidiem cu siguranță sunt aceia care, pentru a reuși, nu se dau înapoi în fața ridicolului.

Să nu te temi de ridicol, ba chiar să-l cauți – un lucru pentru care e nevoie de-o oarecare tărie sufletească. Aventurierii, în sensul pozitiv și negativ al termenului, o dovedesc cu prisosință.

Frica de eșec înseamnă frică de ridicol, nimic nu este mai meschin. *A merge înainte* – înseamnă tocmai să nu te temi să ajungi batjocura semenilor tăi.

N-am întâlnit nici un om *interesant* care să nu fi avut o infirmitate oarecare, mai mult sau mai puțin ascunsă.

La ce bun să te oprești asupra unor lucruri spuse până acum de atâtea ori? Spiritul nu poate avansa decât dacă are răbdarea să bată pasul pe loc, adică să *adâncească*.

Scriitorii buni, observă Nietzsche, nu scriu pentru „die spitzen und überscharfen Leser" („pentru cititorii prea subtili")... E adevărat, un mare scriitor nu are nimic dintr-un estet.

Rafinamentul e semnul unei vitalități precare – în artă, în iubire și în toate.

Adevăratul scriitor se atașează de limba sa maternă și nu cotrobăie printr-un idiom străin sau altul. *Știe să-și impună limite* – iată secretul său. Nimic nu-i mai funest în artă decât o prea mare deschidere a spiritului.

Nu-i iertăm niciodată pe cei ce fac apel la orgoliul nostru.

Potrivit lui Suetoniu, fiindcă la începutul războiului civil Pompei declarase că-i va socoti dușmani pe toți aceia ce nu vor fi de partea sa, Cezar a anunțat – lovitură cu adevărat genială – că, în ce-l privește, el îi va socoti prieteni pe cei indiferenți și pe neutri.

A lucra, a crea nu înseamnă a reflecta, ba dimpotrivă. A reflecta înseamnă să te situezi în afara tuturor faptelor, și într-un fel în afara tuturor ideilor.

Doamne, de ce nu mi-ai dat înzestrări pe măsura a ceea ce simt, cuvinte demne de bucuria și urâtul ce mă cuprind în valuri.

Am trăit întotdeauna cu groaza de a fi *surprins* de nenorocire – lucru ce mi-a otrăvit zilele. Groaza asta, la urma urmei, era justificată. De aceea am și încercat să i-o iau înainte: m-am cufundat în nenorocire până ca ea să se arate.

A te înarma cu răbdare, ce expresie potrivită! Răbdarea este efectiv o armă, iar pe cel înzestrat cu ea nimic nu poate să-l doboare. Este virtutea ce-mi lipsește în cel mai înalt grad. Fără ea, cazi automat pradă capriciului sau deznădejdii.

Lucrul cel mai anevoios e să te acordezi la diapazonul ființei. Să prinzi *tonul* ființei.

Moartea lui Mircea Zapraţan[1]. Îi scriu fratelui meu care mi-a spus în ultima scrisoare că pierde *unicul* prieten pe care-l avea în țară. Îi vorbesc despre *voioasa deznădejde* a lui Zapraţan, și, într-adevăr, nu văd pe nimeni care să fi fost, ca el, întruparea acestui paradox. Dacă nu și-ar fi risipit înzestrările, cine știe ce-ar fi putut ieși de aici – poate o operă. Dar ce contează. Ăsta era omul, avea geniu, iar dacă ar fi creat o operă, nu și-ar fi etalat „infinite jest"[2] în fața primului venit.

Aș vrea să pot scrie cu libertatea unui Saint-Simon, fără să mă încurc cu gramatica, fără superstiția *normelor gramaticale* și fără teama de solecisme. Trebuie să fii mereu la un pas de incorectitudine dacă vrei să dai un aer de vioiciune stilului. A te supraveghea, a te corecta înseamnă să-l ucizi.

---

[1] Mircea Zapraţan (1908–1963), profesor de filozofie, prieten cu Cioran, destinatar al câtorva scrisori cuprinse în volumul *Către cei de acasă* (Humanitas, 1996). (*N.t.*)

[2] „Hazul nesfârșit". (*N.t.*)

Nenorocirea scrisului într-o limbă de împrumut: nu-ți poți permite luxul de-a o înnoi prin greșeli care să-ți aparțină cu adevărat.

Adevăratul scriitor nu se gândește la stil sau la literatură: *scrie* – pur și simplu, adică vede realități, și nu cuvinte.

Într-un articol al lui Jorge Guillen despre Lorca e vorba de efervescența intelectuală din Spania anilor 1933. Trei ani mai târziu avea să vină catastrofa. Toate epocile fecunde din punct de vedere intelectual vestesc dezastre istorice. Nicicând conflictul de idei, discuțiile pătimașe care cuprind o generație nu se mărginesc la domeniul spiritului: atare fierbere nu prevestește nimic bun. Revoluțiile și războaiele reprezintă spiritul *în marș*, adică triumful și degradarea finală a spiritului.

La nașterea lui Saint-Simon, tatăl său avea șaizeci și opt de ani. Fiul unui bătrân (ca și Baudelaire). Ce dovedește asta? Un geniu atât de viguros, rezultat al decrepitudinii? Faptul merită să fie consemnat, dar trebuie neapărat să ne păzim de vreo concluzie precisă.

Citit niște texte despre fenomenologia lui Husserl. De necrezut este orgoliul acestor „filozofi" prizonieri ai unei terminologii de școală. Orgoliu sectar. De altminteri, în acest caz chiar de o sectă-i vorba.

... Și pe urmă toți indivizii ăștia care vorbesc de „antropologie filozofică" în loc să vorbească despre *om*. De altfel, am trecut prin toate astea, fiind atras în aceeași aventură și aceeași impostură verbală. Pascal, Nietzsche și Șestov sunt cei ce m-au scăpat de ea.

E atât de greu să privești lucrurile în față, și atât de comod să te mărginești la *probleme*!

Ne întrebăm dintotdeauna în ce constă actul gândirii sau cine e cel ce gândește. Orice om care nu acceptă datul ca atare. Întâiul gânditor a fost fără îndoială întâiul maniac al

lui *de ce*. În fond, foarte puțini oameni suferă de această manie. În orice caz, eu am întâlnit un număr extrem de limitat. A merge la rădăcina lucrurilor, a vrea mai degrabă să mergi, a suferi că nu reușești s-o faci – toate astea necesită o alcătuire a spiritului mai rară decât se crede. Oricum, *de ce*-ul este o boală neobișnuită, așadar deloc molipsitoare.

Mă gândesc la „greșelile" mele din trecut și nu pot să le regret. Ar însemna să-mi calc tinerețea în picioare – ceea ce nu vreau cu nici un chip. Aprinderile mele de altădată erau o emanație a vitalității mele, a dorinței mele de scandal și provocare, a unei voințe de eficacitate în ciuda nihilismului meu de atunci. – Cel mai bun lucru pe care-l putem face este să ne acceptăm trecutul; sau, dacă nu, să nu ne mai gândim la el, să-l socotim mort și îngropat.

În funcționarea minții mele, ceva nu e în regulă. Ba chiar mai grav: e sabotaj la mijloc. Dar e mai bine să nu insist prea mult asupra originii acestui fapt.

Mi-ar fi plăcut să-mi petrec seara în compania unui poet... Aștept să vină însă un prozator.

Rozanov – fratele meu.
E fără îndoială gânditorul, ba nu, omul cu care am cele mai multe afinități.

7 februarie 1964
Sentimentul blestemului nu-l ai cu adevărat decât atunci când îți închipui că l-ai resimți chiar în plin Paradis.

Trei zile de plimbare în Sologne – când te gândești că poți găsi atât de aproape de Paris peisaje de o asemenea melancolie! (helești de la Favèle)

Să urli de să-i înspăimânți pe îngeri...

Să te crezi inspirat, la marginea delirului aproape, când în realitate nu-i vorba decât de-o oboseală vecină cu febra.

E lesne să te pretinzi un monstru, în schimb e anevoie să ajungi, să te înalți la o atare demnitate.

Clipele în care mă îndoiesc de toate, în care nimic nu rezistă, în care materia se preface în pulbere, în care chiar granitul îmi pare prea friabil...

Am terminat de scris o apologie a urii. În fond însă, ceea ce înțeleg eu prin ură e un simbol al disperării, este *întunecarea* disperării, stare pur subiectivă ce nu are nimic de-a face cu voința de a vătăma, cu încrâncenarea împotriva celuilalt.

Aidoma lui Macbeth, am nevoie mai mult decât orice de rugăciune, dar ca și el nu pot să spun *amin*.

Îmi place să mă contrazic până la demență; ba nu, nu-i vorba de plăcere, ci de-o fatalitate: nu pot să fac altfel.

Cineva este „mort" nu atunci când încetează să iubească, ci să urască. Ura *conservă*.

Sunt un elegiac ce ia ideile drept țintă, intră-n mijlocul lor și nu se mai poate descâlci din ele.

Dacă mă gândesc bine, simt mila mai intens decât majoritatea muritorilor. Asta nu dovedește însă că sunt mai bun ca ei, nu, ci mai *slab*.

M-am întors acasă la 4 dimineața, cam afumat. Străzile din arondismentul XVI pustii, obloanele lăsate pretutindeni: ai fi zis că-i un oraș abandonat, ba nu, un oraș în care toți locuitorii zac morți în apartamentele lor. Cum de se poate circula ziua?

Am fost la Gallimard cu ocazia decernării sabiei de academician lui P. Tot publicul obișnuit al cocktailurilor. Impresie funebră: P. în uniformă, înconjurat de femei bătrâne și de scriitori dubioși – după ce a refuzat onorurile o viață

întreagă. Impresie covârșitoare de înmormântare sau de căsătorie provincială.

Crize de urât ca ale mele nu sunt „normale" decât în adolescență sau în decrepitudinea extremă.

Am petrecut două ore minunate într-o familie de ruși. Ce puțin s-au schimbat oamenii ăștia din vremea marilor *lor* romane până azi! E minunată inadaptarea lor. De altminteri, adaptabilitatea e semnul lipsei de caracter și al neantului lăuntric.

M-am oprit undeva între poezie și proză, fără să pot opta pentru una sau cealaltă; de la poeți am luat *ritmul*, de la prozatori, insistența. Cred, de fapt, că în realitate nu eram făcut pentru *cuvânt*.

Se poate întâmpla ca germanul să aibă geniu; nu se întâmplă însă niciodată să aibă talent. (*Talent* aveau în Germania evreii – spre marea lor nefericire; căci asta a stârnit invidia concetățenilor lor mai greoi.)

Fiecare generație trăiește în absolut, reacționează, adică, de parcă ar fi ajuns pe culmile istoriei.
Marea taină în toate: să te simți centrul lumii. Este exact ceea ce face fiecare individ.

22 februarie ...Vreme de primăvară. Totul în mine se desface, fiecare celulă se cască, asemeni unui hău. Primăvara – am îndurat deja cincizeci și trei la număr – s-a străduit întruna să-mi deschidă toate rănile.

Zadarnic îmi închipui că m-am eliberat de apăsarea opiniei, nici vorbă de așa ceva în realitate, orice cuvânt care se spune despre mine și mi se aduce la cunoștință nu conține să-mi „producă ceva". Adevărat e însă că *ideea* de indiferență a făcut în mine progrese atât de incredibile, încât o iau ca pe o *stare*.

A. care a propus textul meu „Definițiile durerii" unei reviste englezești a primit răspunsul: „It is too *depressing*."[1]

Adânca idee a lui Spengler că autobiografia își are obârșia în „confesiunea" catolică.
Există oare „confesiuni" înainte de creștinism?

Starea mea obișnuită este incompatibilă cu discutarea serioasă a unei probleme. Sunt prea copleșit de febră sau de urât pentru asta. Un minim de *obiectivitate*, iată singurul lucru la care aș vrea să ajung, fără să reușesc.

Am încercat să scriu ceva despre istorie, subiect care m-a pasionat atât de mult cândva; acum însă, îmi stârnește atât de puțin curiozitatea că mi-a fost cu neputință să mă aplec asupra lui mai mult de câteva zile. Tot ce nu mă privește direct mă plictisește... Îmi vine destul de greu să fac mărturisirea asta care, pentru poet sau pentru oricine își caută izbăvirea, are cel puțin scuza că pare absolut firească.

M-aș „converti" bucuros, dar la ce?

Ca să te resemnezi să fii un neștiut, e nevoie de o anumită înălțare sufletească; la care nu ajungi decât după ce ai epuizat rezervele de amărăciune de care dispui.
Sau
Ambițiosul nu se resemnează cu o existență obscură decât după ce și-a epuizat toate resursele de amărăciune de care dispunea.

Să te situezi în afara propriilor tale merite, în chip de spectator al tău.

„Salcia pictează vântul
Făr-a avea nevoie de penel."
(Saryu)

---

[1] „E prea *deprimant*". (*N. t.*)

Aseară, la biserica Saint-Roch, *Messia*. Două ore de *jubilare*. Mi-e rușine că m-am lăsat pradă urâtului vreme de atâția ani. E drept că asta-mi reușește fără efort (și zilnic), în vreme ce jubilarea, aș putea la nevoie să număr de câte ori am trăit-o cu adevărat. Numai că atunci am fost Sufletul Lumii.

„În toiul activității celei mai clocotitoare, opriți-vă o clipă să vă « priviți » spiritul."
Acesta e al 8-lea precept (din cele zece) al practicii Zen potrivit școlii Tsao-tung.

„Visăm pentru a nu fi nevoiți să ne trezim, fiindcă vrem să dormim." (Freud, *Scrisori către Wilhelm Fliess*, p. 251)

Lăsând deoparte scurta „zarvă" iscată de publicarea *Tratatului*, n-am trăit decât o existență neștiută: am suferit oare cu adevărat din pricina asta? Mă aflu încă la stadiul întrebărilor.

Melancolia de a fi fost înțeles – nu-i alta mai mare pentru un scriitor.

Crizele mele de urât: nu pot scăpa de ele decât ieșind din casă: strada ca remediu... Câtă vreme rămân între patru pereți, este cu neputință ca o criză să treacă.
Nu există criză profundă care să nu aibă un fundament fiziologic și metafizic totodată.

1 martie 1964 De aproape un an n-am văzut decât două filme cumplite: *Mein Kampf* și *Animalele*. Ultimul e destinat „familiilor"; de fapt, ar trebui să fie interzis tuturor, afară de asasini și „pesimiști". „Viața" e mai rea decât tot ce ne putem închipui: e un coșmar permanent. Toate făpturile tremură, chiar și leii. Este cumplit, cumplit.
Mila rămâne totuși cel mai bun lucru închipuit vreodată.

2 martie Filmul ăsta despre *Animale* m-a întors pe dos. M-am gândit la el azi-noapte, m-am gândit la sculare, mă gândesc încă în dimineața asta. Spectacolul dobitoacelor

care se extermină reciproc, nu al animalelor de pradă care le sfâșie pe cele slabe, nu are nimic nou: e un lucru știut dintotdeauna. Dar n-am văzut niciodată în răstimp de o oră atâta frică și atâta fugă. Toate animalele astea, agresorii și victimele, prinse într-o goană nebunească! De vreme ce viața nu se poate menține decât nimicindu-se, trebuie s-avem curajul să tragem consecințele. Ce consecințe? Să fugim de viață, pentru început.

Sunt tare prost înzestrat în „lupta pentru viață". Căci „viața" nu mă interesează îndeajuns ca să lupt în numele ei.

Nimic important nu se poate înfăptui fără cruzime.

A avea „caracter" înseamnă a fi capabil de cruzime.

I-am suportat pe oameni vreme de cincizeci și trei de ani – iată la ce ar trebui să mă gândesc ori de câte ori mă asaltează îndoiala de mine însumi. În fiecare dintre noi există lucruri ce ne-ar putea duce la sfințenie, ce spun? fiecare ar fi socotit sfânt, dacă durerile i-ar fi știute.

Mereu același refren: ai vrea să stai de vorbă cu îngerii și ești nevoit să iei masa în oraș...

5 martie *Căderea în timp* – e titlul „cărții" pe care am terminat-o. De-aș putea crede în ce fac!

„Dușman al neamului omenesc", unicul titlu la care ar fi onorabil să aspiri – titlu ce nu se mai decernează însă.

Ca să suportăm o înfrângere nu avem nici o altă resursă afară de absolut sau de cinism. (Refugiul în absolut ca să ascunzi o înfrângere presupune, de altfel, o anumită doză de cinism, de ironie mai degrabă.)

Urâtul se leagă de toate fenomenele importante, și deci cotidiene, ale vieții: de digestie în primul rând. Am spus-o îndeajuns: tot ce-i adânc în noi își are rădăcinile în fiziologie.

Nimic nu-mi va putea scoate din minte că lumea asta e rodul unui zeu tenebros, al unui demiurg blestemat. Tainice lanțuri mă leagă de acest zeu, aparțin descendenței sale, îi prelungesc umbra, înclin chiar să cred că e menirea mea să epuizez consecințele blestemului ce atârnă asupra lui și a operei sale.

Ceea ce place îndeosebi la Paris* este spectacolul căderii unui om.

*De ce doar la Paris? E vorba aici despre o caracteristică fundamentală a firii omenești.

Nimeni nu e modest, fiindcă nimic nu te face să devii modest. *Orgoliul înfrângerii.*

Purta pe frunte stigmatele succesului.

Potrivit tradiției evreiești, Adam a fost creat pe locul unde se afla altarul de la Ierusalim; și tot aici și-a avut sălașul până la moarte, după izgonirea sa din paradis.

Rușine, rușine, rușine. Ceartă cu un negustor, în legătură cu o butelie de gaz. Îl amenințț, mă înfurii atât de tare că nu mai pot vorbi, urlu, tremur. Și sunt dezlănțuit până-ntr-atât că nu mai reușesc să mă *privesc*, nu mai „realizez" starea în care mă aflu, spre deosebire de iritările mele obișnuite când mă *văd* ambalându-mă.

Știu ce m-a scos din fire: negustorul ăsta, pe care îl *urăsc* de mult, deși nu l-am văzut decât de trei sau patru ori cu totul, l-am simțit *mulțumit* că nu mi-a satisfăcut cererea.

Dispariția animalelor, lichidarea lor mai bine zis, e un act de o gravitate fără precedent. Călăul lor a invadat literalmente peisajul. Nu mai încape nimeni de el. Ce tristețe să vezi un om acolo unde cândva puteai să contempli un cal!

Dacă aztecii practicau sacrificiul uman, e pentru a-i îmblânzi pe zei, cărora li se oferea sânge ca să împiedice prăbușirea universului în haos.

Ce dreptate aveau acei precolumbieni să creadă în necesitatea unui act contra naturii, zilnic repetat, pentru ca natura să nu se destrame și să nu se năruie!

...Orice aș face, nu pot să cred în „legi"; universul nu dăinuie decât printr-o intervenție supranaturală oarecare. La capătul unei perioade cosmice însă, o dată cu încetarea intervenției, lumea se spulberă pe dată.

Înecat în eșec...

O religie nu e vie decât înainte de elaborarea dogmelor. Nu credem cu adevărat decât atâta vreme cât nu știm exact ce trebuie să credem.

Nedreptatea – temelia acestei lumi. Nedreptatea e fundamentul acestei lumi. Fără ea, te întrebi dacă ar exista ceva solid, ceva durabil pe acest pământ.

Amărăciunea măruntaielor.

E nevoie de un mare curaj ca să înfrunți primăvara.

Mă simt extrem de aproape de byronismul rus, de la Peciorin la Stavroghin.

I-am scris lui Armel Guerne despre *Căderea în timp*: „Îndoielile mele nu mi-au putut învinge automatismele. Continui să fac gesturi la care îmi e cu neputință să ader. Tragedia acestei *nesinceretăți* alcătuiește însăși substanța opusculului meu."

La Paris, scot gemete la fel de *gratuite* ca ale țăranilor din țara mea. Suspine ce vin din adâncul mileniilor, suspine de totdeauna.

Demiurgul cel rău

Lumea asta nu poate fi decât opera unui demiurg suspect, ba chiar rău.

„La sfârșitul secolului al XII-lea, câțiva adepți ai dualismului moderat din Italia credeau că, după ce i-a dat un chip

Evei, diavolul a avut în persoană relații cu ea, Cain fiind fiul lor; din sângele acestuia s-au născut câinii, al căror fidel atașament față de oameni este menit a dovedi originea lor omenească." (C. Smidt, *Istoria și doctrina sectei Catarilor sau Albigenzilor*, Paris, 1849, vol. II, p. 69)

După o scriere maniheeană, *mânia* e rădăcina *copacului morții.*

Nimeni nu e mai în măsură ca mine să înțeleagă *dedesubturile* blestemului.

Abdicările creierului.

Nu sunt martirul unei cauze, sunt martirul *ființei.*
Simplul fapt de a fi ca factor de suferință.

De ce anume suferiți? – De a fi aici sau acolo, de a fi oriunde aș fi.

Prima datorie a fiecăruia, la sculare: să se rușineze de sine însuși.

Dacă, între animale, câinele este cel mai disprețuit, e fiindcă omul se cunoaște prea bine ca să poată prețui un tovarăș atât de credincios.

Sunt ca acele babe nebune care văd în orice necunoscut un asasin.

Trebuie spus lucrurilor pe nume: toate gândurile mele depind de neajunsurile mele. Dacă am înțeles câte ceva, meritul revine exclusiv carențelor sănătății mele.

Scrisorile Simonei Weil către părintele Perrin, scrise în timpul războiului și publicate în *Așteptarea lui Dumnezeu* – rareori am citit un lucru de o asemenea forță în ce privește exigența absolută față de sine. Respectarea Adevărului atinge aici tragicul.

Cui să te rogi în fundul acestui univers veștejit?

Angoasa care își este hrană sieși. Se umflă, se exacerbează din orice. Să știi că n-are „motiv" și să continui totuși s-o înduri suferind din pricina ei. Nu pot s-o stăpânesc, izvorăște din toate slăbiciunile mele, dintr-o sfârșeală pe care mă văd nevoit s-o caracterizez drept *ontologică*...

Pe cât e cu putință, să fugi ca de ciumă de cuvintele „infinit" și „eternitate".

Popor nefericit și necinstit...

Orice lucrare săvârșită în adâncime presupune un oarecare gust pentru reluarea obsesivă.

Zilele în care orice, cea mai neînsemnată veste proastă, mă cufundă într-un urât total de care mi-e cu neputință să mai scap și care-mi dă senzația că nu se va sfârși nicicând, ba chiar că îmi va supraviețui.

Nimic nu mă încântă mai mult la Caligula decât ordinul dat străjilor sale să facă liniște în preajma grajdurilor în noaptea care preceda ieșirea calului său în arenă.

Discursul lui Othon înainte de a se sinucide. Refuză să se plângă sau să acuze, fiindcă, după el, „a-i acuza pe zei sau pe oameni e un semn că vrei încă să trăiești".

17 martie 1964

Adineaori, amintiri foarte precise din cămăruța mea de pe Schumannstrasse la Berlin, de acum *treizeci de ani*! Cât eram de nefericit pe vremea aceea! N-am trăit de atunci singurătate mai apăsătoare.

Heidegger și Céline – doi sclavi ai *propriului* limbaj, până într-acolo că a se elibera de el ar fi pentru ei echivalent cu a dispărea. Să devii robul propriei maniere ține de necesitate, de joc și impostură. Cum să discerni ce revine fiecărui

element? Totuși fenomenul primordial este *necesitatea*. Și asta îi absolvă pe maniacii unui limbaj numai al lor.

L. Mort de tuberculoză în 1942 sau în 1943. În timpul ofensivei germane din 1940, îmi aduc aminte că venise să mă vadă la hotel, în camera mea unde se aflau în vizită doi studenți români, nu-mi mai amintesc care. Am fost nevoit să ies pentru o jumătate de oră. La întoarcere, studenții pleacă, iar eu rămân singur cu L. care îmi spune: „Compatrioții tăi sunt niște dobitoci, da, dobitoci. Iubesc Franța!"
Îi era atât de frică să nu fie mobilizat, încât dorea o înfrângere rapidă. Și totuși, n-am cunoscut pe nimeni care să fie mai *francez*, în sensul bun și în cel rău, ca el.

Pasiunea pentru muzică e deja prin ea însăși o *mărturisire*. Știm mai multe despre un necunoscut ce i se dăruie decât despre cineva insensibil la ea pe care-l vedem în fiecare zi.

Masochismul nemțesc este insuportabil. Aseară, conferință a lui Hans M. Enzensberger. După el numai nemții au comis crime în ultimul război.
Poporul ăsta nu poate fi decât arogant sau șters, provocator sau laș.

Fiecare crede că urmărește singur adevărul, ceilalți fiind incapabili să-l caute și nemeritând să ajungă la el.

Nu voi obosi să repet: *libertatea* nu are rost decât pentru omul sănătos; pentru cel bolnav, e un cuvânt golit de sens.

Cruciada împotriva albigenzilor.
Când citești aceste orori, simți cu adevărat bucuria de a fi în afara Bisericii. O instituție care a fost capabilă de asemenea excese își merită numele de *supranaturală*.

Ce vreau, ce vreau? Cine-mi va spune vreodată ce anume vreau?

Fără iluzie, nu există nimic. E straniu să afli taina realității în irealitate.

A ști ce este *important* – lucrul cel mai rar pe lume. Între toți cei pe care i-am cunoscut, sunt așa de puțini aceia ce excelează în acest gen de cunoaștere că i-aș putea numi (patru sau cinci cu totul).

Din punct de vedere biologic, mila este o erezie. O societate „sănătoasă" nu-i cade niciodată pradă.

După ce mi-am *suspendat* judecata, și chiar îndoielile, nu-mi rămâne decât să-mi suspend sângele.

Ce e mai bine: să mori uitat sau să mori disprețuit? (Disprețul ține încă de glorie, este o rămășiță a ei.)

Citesc, citesc. Lectura este evaziunea mea, lașitatea mea cotidiană, justificarea incapacității mele de a lucra, scuza pentru toate, vălul care-mi acoperă eșecurile și neputințele.

Tagebücher ale lui Musil. Îl *simt* mai bine în aceste fragmente decât în romanul său interminabil. Remarca lui despre fidelitate (Irina) ca eclipsă a voinței de a trăi (fidelitate conjugală, în principal). Ceea ce vrea să spună, cred, e că fidelitatea este un semn al lipsei de curiozitate, o lipsă de deschidere. Or, viața...

Prima îndatorire a unui moralist este să-și *depoetizeze* proza.

21 martie 1964

Literatura contemporană este, punct cu punct, antipodul romantismului. Visătorul de azi este un anti-Novalis.

Ah! de m-aș putea ridica la nivelul celui ce mi-ar fi plăcut să fiu! Dar nu știu ce mă trage în jos, cu o vigoare sporind mereu cu anii. Chiar și pentru a urca iarăși la nivelul

meu, trebuie să depun un efort despre care nimeni dintre cei ce m-ar judeca din afară nu și-ar putea face o idee.

Nici un adjectiv nu se *potrivește* perfect. Deci orice adjectiv e criticabil, și riști folosindu-te de el.
Adjectivul presupune o judecată de valoare, o *interpretare*. Ar trebui folosit cu moderație. Abuzul de adjective e propriu autorilor de proastă calitate.

Sunt opusul unui aventurier: totul mă înspăimântă și totul mă obosește în lumea asta. Doar la „nivelul" ideii am un vag gust pentru aventură.

„*Un pervers polimorf*" – admirabilă definiție dată copilului de Freud.

Una din ultimele spuse ale lui Socrate: „Ar trebui să știi, Criton, că a vorbi în chip impropriu este un rău pe care-l facem sufletelor."
În agonie, să te gândești la limbaj – frumoasă treabă.

23 martie Criză de *despondency*[1].
Criză de deznădejde, toată dimineața. Există clipe când Dumnezeu *se impune*.

Freud – psihologia lui, comportamentul său de întemeietor de religie. Intoleranța lui, manevrele, teama de „erezie"; trădările, dezertările, relațiile dramatice cu discipolii săi, nevoia de discipoli etc. Fascinant și dezgustător.

E de neînțeles pentru mine că cineva își poate dori discipoli. Și totuși, în perioada mea de sminteală, aveam înfrigurarea și orgoliul unui profet. De atunci, am parcurs cale lungă...

Trei zile minunate în Jura. *Cheile Bienne*i și *Lamoura*, stațiune de schi. Doar mersul mă lecuiește – momentan – de toate neajunsurile mele.

---

[1] Deprimare. (*N. t.*)

– Pesimismul, ca și optimismul de altminteri, este un semn de dezechilibru mintal.

1 aprilie 1964

Acces de melancolie pentru care până și Diavolul m-ar pizmui.

Gândești la începutul crizei de urât; dar nu mai poți gândi când ea atinge o intensitate anormală.

(altfel: Dincolo de un anumit nivel al urâtului nu mai poți gândi) Urâtul cel mare amuțește spiritul.

3 aprilie – Astă-seară, întorcându-mă acasă, cuvântul „descumpănit" mi-a ieșit pe gură spontan, umplând apartamentul – și universul.

Tot ce scriu nu-i decât tânguire, blestem, palinodie.

A fi un *erou al retractării.*

Dacă o rămă ar putea trăi senzațiile mele, ce milă ar cuprinde-o pentru mine!

Deunăzi, în piață, am privit o clipă un cap de bou cu pielea jupuită. Ochii lui, sau ce mai rămăsese din ei, mi-au dat un fior cumplit.

Ce ecou trezesc în mine versurile lui Alexandr Blok! Ca și personajul de care mă simt atât de aproape!

Alexandr Blok în *Jurnalul* său, sub data de 15 aprilie 1912: „Ieri, naufragiul *Titanicului* m-a bucurat nespus: mai există așadar Ocean."

Cea mai neînsemnată amintire îmi face praf prezentul. Trecutul care năvălește și mă copleșește, toți anii, zilele fără număr – cum oare să le suport asaltul?

Dacă aș ști măcar ce s-a frânt în mine și ce mai rămâne din cel ce-am fost cândva.

Trăiesc între nostalgia catastrofei și extazul rutinei.

Am citit un text, care nu aduce nimic nou, despre Caroline von Günderode. Despre ea însă nu mă voi sătura niciodată să citesc lucruri pe care le cunosc de mult. E ca și cum le-aș citi pentru întâia oară, atât de adânc este ecoul pe care îl stârnește în mine orice nimic legat de Ea.

8 aprilie 1964 Ziua mea de naștere.

Orice om care creează o operă crede – inconștient, ce-i drept – că e menită să supraviețuiască universului. Dac-ar *simți*, în timp ce-o face, că este perisabilă, nu ar putea-o face.

Nu eram făcut să gândesc, ci să *fredonez*. De altminteri, „gândirea" mea nu-i decât un refren – posomorât, interminabil.

M-am dus la gara Montparnasse ca s-o aștept pe S. – Sfârșitul vacanței de Paști. Mulțime apreciabilă, ca-n timpul revoluțiilor sau al altor mari catastrofe colective. Am închis ochii, cufundat în dezgust și reverie. Mulțimea asta respingătoare are darul să mă *scoată din fire* – în sensul odios și totodată în cel poetic. Să părăsești lumea, iată la ce invită și la ce obligă ea. *Absența* în mijlocul gloatei – o dezrădăcinare mistică atunci când totul viermuiește în jurul tău.

Se baricadase în propria-i tristețe.

Vinul era, potrivit maniheenilor, veninul Prințului Tenebrelor.

O întrebare rumegată la nesfârșit te macină la fel ca o lungă durere înăbușită.

În contactul meu cu ființele se pune în valoare doar ce e rău în mine.

Există un „pesimism românesc", sau mai degrabă o „teamă de a trăi" națională pe care am moștenit-o neîndoielnic.

X. mi-a telefonat adineaori – ca să-mi vorbească despre degringolada lui. A fost la un psihiatru, care i-a recomandat stupefiante ce-i dau o stare de euforie, urmată de crize de depresie. I-am spus că această „fericire cumpărată" nu face două parale și că ar trebui să se adreseze cuiva în stare să-l înțeleagă. Un psihiatru, afară de cazul că e un personaj excepțional, nu va reuși niciodată s-o facă. Dar îi spun totodată că această criză e ispășirea gloriei și în egală măsură a operei sale. Trebuie să *plătim* pentru orice reușită, oricare ar fi aceasta. Nu ne putem înălța nepedepsiți deasupra *firii*. Și, mai presus de toate, un scriitor trebuie să-și *ispășească numele*.

În timpul luptei împotriva pătrunderii luteranismului în Spania, Biblia în limba vulgului era interzisă; Carol Quintul însuși, ca s-o citească în franceză, a trebuit să se adreseze Inchiziției pentru a-i cere permisiunea, ce i-a fost acordată nu fără anume ezitare! Și totuși, el fost acela care, în recluziunea de la Yuste, de după abdicare, își îndemna fiul în scrisori să-i extermine pe eretici.

„Nimic nu e mai rău ca un bolnav vindecat." – E oare un proverb german? L-am citit în *Convorbirile* lui Luther. Vorba e de-o exactitate minunată.

E falsă afirmație afirmația lui Origene, potrivit căreia fiecare suflet are trupul pe care îl merită.

Zadarnic îmi frământ mintea, nu reușesc să aflu ce caut pe acest pământ.

Activitatea care s-ar potrivi cel mai bine cu senzațiile mele ar fi o cugetare vagă la condiția îngerilor.

Primăvară. Nu sunt pregătit pentru nici un anotimp: fiecare mă ia prin surprindere fără să știu cum să-l înfrunt, cum să-l suport.

„Bucuria declinului", despre care vorbește Baudelaire, am cunoscut-o, am cultivat-o și m-am temut de ea – ca nimeni altul!

Cartea de buzunar nu-și putea face apariția decât într-o epocă în care nu mai există *inițiați*.

Nimic nu-i mai penibil decât să te știi neînțeles. Demn de admirat e numai meritul inconștient.

În fond, nu aparțin acestui timp. Chiar și *Tratatul* meu este din altă epocă. Inactualitatea mea e deopotrivă istorică și metafizică. Oricine este mai *contemporan* decât mine.

Singura regulă „valabilă": să-ți continui opera, fără să te gândești la ceilalți, să rămâi tu însuți, fără amărăciune sau trufie, precum un Zeu fără adoratori.

Ori de câte ori sufăr din pricina oamenilor, mă refugiez în disprețul de mine însumi. Îi birui astfel și le uit loviturile.

Cu neputință să te înțelegi cu cineva care nu are o rană ascunsă oarecare.

Dac-aș vrea să redau tonul celor ce simt, ar trebui să pun un semn de întrebare după fiecare cuvânt.

Zadarnic încerc să mă opun tristeții mele, de învins învinge ea întotdeauna.

Orice suspendare a mișcării mă cufundă în tristețe.

Am fost întotdeauna obsedat de zeii depășiți și templele pustii.

J. P. Sartre: un institutor atins de masochism.

Aș vrea să scriu o reabilitare generală a *ereziilor*.

Adevăratul profet e acela care suferă de obsesia viitorului, fără să creadă în „progres".

Citesc tratatele antimaniheene ale Sfântului Augustin. După ce a fost vreme de zece ani un adept al lui Manes, îi devine cel mai înverșunat adversar. Are toate subtilitățile trădătorului. Limbut, gâlcevitor, despicând firul în patru, cum nu găsești nici în rândul sofiștilor. Fără a mai pune la socoteală patima, care face din el un demn urmaș al Sfântului Pavel. – Defectul său cel mai mare: prolixitatea.

Când te cuprinde urâtul, și te copleșește, ce ușurare reprezintă gândul că ai putea fi îndrăgostit și că nu ești, că scapi astfel de un nesecat izvor de suferințe. – (A fost o vreme când mă consolam de toate cele cu ideea c-aș fi putut avea nefericirea să fiu... rege!)

Caracteristic falsului profet e faptul că stârnește aprobarea unanimă. La fel se întâmplă cu scriitorul, cu omul politic și cu oricine *are priză* la oameni.

Toate problemele mele ar fi rezolvate dac-aș trăi tot atâtea clipe de *jubilare* câte trăiesc de urât. (În jubilare, îmbrățișezi *totalitatea ființei.*)

Cea mai mare parte a timpului mi-o petrec pocnindu-i pe oameni, suduind pe unul și pe altul până ajungem la încăierare. Stârnesc, de dimineața până seara, scandaluri de care-mi vine să roșesc, provoc necunoscuți, răstorn totul în calea mea – dar toate astea, vai, doar în închipuire!

De regulă, ne amintim de cei ce s-au purtat odios cu noi și suferim din pricina asta; ni se întâmplă însă – rareori, e drept – să ne amintim și de prilejurile în care am fost chiar noi odioși, ba chiar mârșavi: durerea ce-o resimțim atunci e mult mai ascuțită.

Se căia lesne: crize de conștiință fără efort și fără frământare. Un *automat al remușcării.*

Expoziție suprarealistă. Tot ce e „șoc", tot ce e provocare se anulează de la sine după câțiva ani. În artă și în toate, nu

ține decât ce a fost făcut în singurătate, *față în față cu Dumnezeu*, fie că ești credincios sau nu.

Omul e aidoma lui Macbeth după ce a săvârșit crima: a da înapoi e pentru el cu mult mai greu și mai plictisitor decât să meargă înainte, să se înfunde tot mai mult în ireparabil.

X. se zbuciumă zadarnic, n-are decât un *suflet de discipol*.

În timpul peregrinărilor mele prin Jura, am văzut o pisică izbită de o mașină și proiectată la distanță, pe când voia să traverseze drumul. A scos un țipăt *cu neputință de uitat*; apoi a rămas locului, la margine de drum, nemișcată, privind fix nu știu ce punct din spațiu; – privire, de asemeni, cu neputință de uitat.

Două categorii de oameni pe care îi detest: cei care admiră totul și cei care nu admiră nimic. Dar dacă trebuie să aleg, îi prefer pe primii.

Mi-am reprimat toate entuziasmele: ele *există* totuși, alcătuiesc fondul meu neexploatat, *viitorul* meu, poate.

De câte ori mă apuc să „adâncesc" o problemă, cursul gândirii mele e întrerupt și apoi chiar suspendat de irupția unor vechi ranchiune care-mi pun stăpânire pe conștiință, alungând tema ce o preocupa.

Nu accepta să trăiască la remorca lui Dumnezeu.

Kierkegaard: un Tertulian *de după* romantismul german.

27 aprilie Duminică după-amiaza. Soare, *deci* străzile invadate de o mulțime – urâtă dincolo de orice închipuire. Niște monștri. Cu toții scunzi, degenerați, veniți de pretutindeni; căzăturile continentelor, scursura globului. Te duce gândul la Roma Cezarilor, sufocată de drojdia imperiului. Orice oraș care devine la un moment dat centrul universului îi este și cloacă – în virtutea aceluiași fapt.

N-am știut niciodată ce să fac cu mine și nu-mi vine să cred că am fost în stare să mă fofilez vreme de atâția ani.

Nu aștept nimic de la nimeni, și totuși sper, nu încetez să sper..., în ce? – mi-ar veni greu să spun.

Citesc într-o biografie a lui Alexandr Blok această remarcă naivă și profundă despre procesul decăderii: „Dispare râsul, apoi dispare și surâsul."

Șubrezit de un lung exercițiu al disprețului.

Nimic nu paralizează mai tare efortul creator al spiritului ca aprofundarea istoriei ideilor. Istoria filozofiei este negarea filozofiei. (Cu afirmația asta mi-am început diploma de licență în filozofie, la București, în 1931, spre stupefacția bătrânului profesor care mi-a cerut „explicații".)

1 mai Patru zile de plimbare (pe jos) în Picardie. Saint-Valéry-sur-Somme, Cayeux, Criel, valea râului Yerres, Pădurea de lângă Gamaches. Splendid, dar totul s-a sfârșit cu o criză: prea mult *verde* îmi cade greu; marea era verde, câmpul și el de-un verde insuportabil. N-am resimțit niciodată cu asemenea intensitate indispoziția asta pe care-mi vine s-o numesc *neurastenia verdelui.*

„Isus a zis: « Profetul nu e primit în orașul său, iar doctorul nu-i lecuiește pe cei care-l cunosc. »" (*Evanghelia după Toma*, 36)

Orice om, indiferent de înzestrare, de îndată ce dobândește importanță în ochii semenilor săi, devine sclavul lor, în orice caz își pierde libertatea. Și nu-și mai poate păstra poziția în fața lor decât frizând impostura la fiecare pas.

Avantajul de a fi „necunoscut" stă în faptul că nu trebuie să joci nici un rol, nici măcar pe acela de „neînțeles", mai odios chiar decât cel de vedetă.

Suferința e aceea care dă valoare extravaganței, răscumpărând-o. Căci fără suferință, ea nu-i decât bufonerie.

Orice originalitate, literară sau de alt ordin, pe care n-o plătim extrem de scump, pe care nu o *ispășim*, e joc și acrobație. Vechea poveste: nu-i putem crede decât pe martiri.

Orice formă de neputință comportă un caracter pozitiv *în ordine metafizică*.

Doar strigătele noastre ne supraviețuiesc.

Nu e ușor să scrii despre Dumnezeu când nu ești nici credincios și nici ateu: și, neîndoielnic, drama noastră este de a nu mai putea fi nici una, nici cealaltă.

Îndeplinesc condiția primordială ca să fac literatură: trăiesc în *neesențial*.
Condiția primordială ca să faci literatură: să trăiești în neesențial.
Nu suntem fericiți decât dacă ne lăsăm mistuiți de setea de neesențial.

9 mai Șase ore și jumătate de conversație. Dezgust, oboseală, furie, dorință de a-mi zbura creierii.

Toate clipele mele se-nvârt în jurul aceleiași certitudini: *Imposibilitatea*.
Cuvântul ăsta are asupra mea efecte magice. Îmi rezolvă toate problemele, mă face fericit dinaintea Insurmontabilului.

Sufletele care contează sunt cele ce cultivă o exigență absolută (sau: care au exigența absolutului). Toate celelalte sunt pleavă omenească sau ciurucuri.

Orice gând profanator are ceva pueril.

Împărtășesc opinia lui Hume despre Tacit: „cel mai profund spirit al Antichității". Când te gândești că mare parte a operei sale s-a pierdut, în vreme ce opera cutărui sau cutărui Părinte al Bisericii s-a păstrat integral!

Sunt prea mulți oameni, prea multe chipuri – nu mai putem rămâne față în față cu Dumnezeu!

Trebuie să merg la un concert, unde sunt așteptat. Cu neputință să nu mă duc.
Atât de mare îmi este câteodată nevoia de singurătate, că până și ideea de a merge să mă întâlnesc cu cineva m-aduce într-o stare vecină cu nebunia.

Există la Simone Weil o latură de Antigonă care a ferit-o de scepticism și-a apropiat-o de sfințenie.

Când dau peste clișeul: „plictis incurabil" – am o strângere de inimă: clișeul ăsta e un diagnostic, diagnosticul *meu*.

Să te zvârcolești ca un zeu otrăvit.

Calomnia ca binefacere.

„Cred că pentru un om schimbarea de religie e tot atât de primejdioasă ca pentru un scriitor schimbarea limbii." (Simone Weil, *Scrisoare către un monah*, p. 34)

Rusaliile. Am terminat de frunzărit o carte despre ultima dragoste a Dnei de Staël. Ideea că toate personajele evocate în ea sunt *moarte* mi s-a părut atât de insuportabilă c-am fost nevoit să mă întind.

Omul care n-ar mai putea trăi cu nici un chip ar fi acela care tocmai a avut o viziune fulgurantă și exactă a *Viitorului*.

A trăi este o imposibilitate de care am devenit conștient neîncetat, zi după zi, vreme de, să spunem, patruzeci de ani...

Pentru un scriitor, „izbăvirea" e un dezastru fără seamăn. Mai mult ca oricine, el are nevoie de propriile-i cusururi; dacă scapă de ele e pierdut.
Să se ferească, așadar, să devină *mai bun*! Va regreta amarnic.

Îmi amintesc ruina anumitor sate românești: numai când mă gândesc la ele simt că mă sfârșesc...

Nevrozatul e un om ce nu poate *uita*.
(Orice nevroză izvorăște din neputința de a uita.)

Ura, ba nu, groaza pe care mi-o stârnesc contemporanii mei este nemărginită. Mă îndoiesc c-aș fi reacționat la fel de-aș fi trăit în altă epocă.

Ceea ce mă îngrozește nu este prezentul, ci viitorul. Ori de câte ori mă gândesc la el, mă simt de-a dreptul rău. Privesc în depărtare la vremurile ce-au să vină – ca un *anti-profet*.

Una peste alta, ceea ce este mai adevărat în mine e scepticismul meu. Nici n-ar putea fi altfel la cineva lipsit în mod atât de evident de „caracter".

Mă scol, în anumite dimineți, cu desăvârșire *golit* de orice convingere. Urmează apoi o zi întreagă în care trebuie să mă prefac că cred în lucruri.

Dacă mă descurajez atât de lesne nu-i oare fiindcă, în fond, iubesc înfrângerea într-atât că nu mă pot lipsi de ea?

„Cunoaște-te pe tine însuți." – Trebuie oare făcut din asta o datorie a fiecăruia? Fără îndoială, nu. Doar în măsura în care nu mă cunosc pe mine însumi mă pot realiza și pot face ceva. A *te* cunoaște este din fericire cu neputință. Căci nimic nu ne paralizează mai tare decât faptul de a ști cum stăm, de a ne cântări defectele și meritele, de a avea o imagine exactă a capacităților noastre. Doar acela care se înșală asupră-i, care ignoră motivele secrete ale faptelor sale – doar acela poate crea. Un creator transparent sie însuși nu mai creează. Cunoașterea pe care o are despre sine îl transformă în *critic* – al său și al celorlalți. Cunoașterea de sine înăbușă *demonul*. Iată unde trebuie căutat motivul adânc al faptului că Socrate n-a scris nimic. Nu s-a ferit îndeajuns de cunoașterea ce avea de sine, nu știa că aceasta avea să-i îm-

puțineze, ba chiar să-i lichideze tenebrele ascunse de care nimeni nu se poate lipsi dacă vrea să lase o operă.

Am văzut *Gemenii* lui *Goldoni* cu o trupă italiană. Spectacolul desăvârșit. De ce? Fiindcă nu se poate concepe o versiune mai bună, fiindcă mintea nu poate închipui nimic *dincolo* de interpretare, o altă interpretare.

Toți scriitorii romani erau veniți din provincii. Doar Iuliu Cezar și Lucrețiu erau născuți la Roma.

Îmi place destul de mult ideea gnostică potrivit căreia lumea a fost trasă la sorți între îngeri.

Copiii care nu roșesc din cauza propriilor părinți sunt irevocabil condamnați la mediocritate.
Nimic nu-i mai sterilizant decât să-ți admiri „genitorii".

25 mai 1964 Neajunsul de a nu putea urmări mai multe idei deodată și, mai cu seamă, mai multe căi! Sufăr de el mai mult decât oricine. Mă angajez într-o direcție; mi se face o propunere care mă îndepărtează de ea. S-a terminat cu mine! Abandonez primul proiect și nu mă mai gândesc decât la cel de-al doilea. De aici eșecul inevitabil în tot ce întreprind.
Discontinuitatea e blestemul spiritului.
Împrăștierea e funestă; obsesia e și ea, dar totuși mai puțin. Oamenii fecunzi sunt obsedați capabili să-și înnoiască obsesiile. Doar o inteligență urmărită de un același cerc de idei e capabilă să realizeze ceva. Trebuie să știi să te repeți *în profunzime*.

Numai operele ratate ne permit să întrevedem esența artei.

„Amărăciune revărsată" (Baudelaire).

A ști că nimic nu-i *real* înseamnă a fi înțeles *totul*. Dar cunoașterea asta nu se dobândește prin meditație; se naște o dată cu noi și se dezvoltă o dată cu noi. Nu avem nici un merit c-o deținem.

O *repetiție generală*. Criticii erau la post: ce meserie! Să-ți petreci viața *judecând*. Aș prefera să odihnesc în neutralitatea unei cripte.

27 mai 1964

Zile întregi în care n-am putut să fac nimic. Abdicare a creierului. Eclipse zilnice ale memoriei. E nevoie de un anumit curaj ca să înfrunți toate simptomele astea.

Până unde poate lupta spiritul împotriva uzurii organismului? Nu-i resimte oare efectele, indiferent de încordarea în care se menține?

„Gustul pentru extraordinar este trăsătura mediocrității." (Diderot)

Întreg secolul al XVIII-lea francez se află aici. Nici nu e de mirare că l-a tratat pe Shakespeare drept „barbar".

28 mai – Aseară, într-un salon, contemplam gâtul unei doamne și-mi spuneam că acea carne albă e menită criptei. Câteva pahare de whisky m-au făcut să uit acest gând, această imagine mai curând. Frecvența obsesiilor funebre e semn că spiritul meu trece printr-o perioadă proastă.

Cei care scriu despre umilință cu aerul că și cred în ea mă fac să râd. E un sentiment *imposibil*. La ce bun să vorbești de ceea ce nu poate exista? Și totuși, dacă un sentiment ar trebui să fie *obligatoriu*, e chiar acesta. Să ni-l închipuim atotstăpânitor; comun tuturor muritorilor: viața s-ar schimba radical. Dar e cu neputință, căci vieții – imbold, afirmare a ființei – îi repugnă umilința, o refuză din toate puterile și nici n-o poate închipui măcar.

Visez o limbă ale cărei cuvinte, ca niște pumni, ar zdrobi fălcile...

Furie care nu m-a părăsit de azi-dimineață. În lumea editurilor nu întâlnești decât deșeurile literaturii. Telefoane veninoase. Certuri cu imbecili. Cum de pot să-mi pierd vremea cu asemenea oameni?

După o criză de furie. Senzație de rușine, evident, însoțită de invariabila reflecție: „Așa, măcar știu că trăiesc."

După o explozie de furie, nu dorim nici să rămânem mânioși, nici să ne liniștim; le dorim mai degrabă pe amândouă deodată, ca și cum am putea împăca turbarea cu seninătatea.

Privesc prin lucarnă păsările rotindu-se pe cer la ora asfințitului! Fac de milioane de ani același și același lucru! Înțelepciune ereditară absolută. Ar fi trebuit să fim ca ele, căci e preferabil să fim orice, numai ce suntem nu.

Când te gândești că palidul Rafael a fost idolul romantismului german și a fost socotit apoi, de-a lungul secolului al XIX-lea, culmea picturii! Sau că ilizibilul Schiller întruchipa în aceeași vreme poezia însăși, în timp ce Hölderlin nu contează cu adevărat decât de la începutul acestui secol.

Ceea ce-i condamnă pe aproape toți filozofii (excepțiile pot fi numărate pe degete) este că nu-i trece nimănui prin minte să recurgă la ei în clipele de amărăciune.

Toate exploziile mele de mânie, știu de unde vin: sunt furios pe mine însumi, mă deprimă faptul că nu pot lucra, iar rezultatul este că-mi cășunează pe ceilalți și-mi vărs asupra lor mânia al cărei unic obiect ar trebui să fiu eu însumi.

Demonul împrăștierii.

Teama de a-ți face dușmani poate proveni fie din delicatețe, fie din lașitate. Trebuie să cunoști însă foarte bine pe cineva ca să știi care din cele două îi inspiră teama în cauză.

Orice om care se înfierbântă și ridică glasul trădează o lipsă de încredere în sine.

Pesimiștii nu au dreptate: văzută de departe, viața nu are nimic tragic, nu-i tragică decât de aproape, privită cu

de-amănuntul. Vederea de ansamblu o face comică și inutilă. Lucru adevărat și despre trăirile noastre intime.

Cu neputință de spus de ce pune o idee stăpânire pe noi și nu ne mai dă pace. Ai zice că se ivește în punctul cel mai slab al spiritului nostru sau, mai precis, în punctul cel mai *primejduit* al creierului.

Facultatea de a deznădăjdui presupune o anume ferocitate ascunsă. Suspect e orice om căruia îi *place* să-și piardă speranțele toate, oricine se complace în ireparabil.
(În care cerc al Infernului i-a azvârlit Dante pe cei care-și cultivă *propria* tristețe?)

De-ar fi să dau ascultare instinctului meu cel mai profund, aș striga de dimineața până seara și-n toate nopțile mele: „Ajutor!"

În ce carte veche am citit oare că tristețea se datorează „încetinirii sângelui"?
...Asta și e, un sânge stătător.

Graba e unica rădăcină a oricărei tragedii.
(De ținut minte vorba spusă de Stalin despre Hitler, pe când acesta era în viață: „E un om capabil, dar nu știe s-aștepte.")

Cu anii, totul se schimbă la o ființă, numai glasul nu. Doar el asigură identitatea unui individ. Ar trebui luate *amprentele vocale.*

11 iunie – Întins în pat astăzi după-amiază – de parcă mi-aș veghea cadavrul. Când te gândești că într-o zi voi „adopta" postura asta pe vecie!

Spiritul blocat, impermeabil la orice altă idee afară de aceea a creatorului cel rău.

Doamne, ajută-mă să-mi dezleg spiritul, sfărâmă lanțurile în care l-a prins Vrăjmașul. Nu mai pot trăi sub vrajă, în

punctul mort al Timpului. De-aș putea să mă smulg din stagnarea asta, din dizgrația divină care s-a abătut asupră-mi! Mi-a fost dat să îndur marele refuz al zeilor.

Dejunurile în oraș. Aici înțelegi, auzindu-i pe oameni perorând, cum poate degenera oboseala în ură.

Mă întreb de unde poate veni angoasa asta care mă năpădește intermitent în anumite zile, și uneori zi de zi vreme îndelungată.

Era de o bunătate morbidă.

În general, sunt socotit (de unii, ar trebui s-o spun) mai degrabă *bun*; și asta fiindcă n-am destul timp ca să fiu rău. Apoi, cum am o mare capacitate de a regreta, sufăr inevitabil din pricina tuturor mârșăviilor ce mi se-ntâmplă să comit. Mă căiesc de întreg binele și întreg răul pe care-l fac. Ar trebui să rămân pururi dincolo sau dincoace de fapte, să mă istovesc în virtual... De altminteri, asta și fac de obicei. Nu există veleitar mai mare decât mine. Un avorton, un amărât – cu câteva scuze metafizice.

Nu sunt un scriitor, nu știu să pregătesc trecerile, nu cunosc arta de a lungi pelteaua și asta face ca tot ce scriu să aibă un aer sacadat, ciopârțit, discontinuu, stângaci. Am oroare de cuvinte, or, etc. ... etc.
Concizia – privilegiul și năpasta mea.

Am toate motivele să cred că tatăl meu a murit în deznădejde. Cu un an sau doi înainte de a se stinge, i-a spus unui actor, întâlnit pe treptele catedralei din Sibiu, că se întreabă dacă, după atâtea încercări nedrepte, Dumnezeu mai înseamnă ceva. La peste șaptezeci de ani, după cincizeci de ani de carieră ecleziastică, să pui cu seriozitate la îndoială zeul pe care l-ai slujit! Poate că asta a fost pentru el adevărata trezire, după atâția ani de somn.

Reînvierea trupurilor – de necrezut că a putut fi acceptată, când simpla privelişte a unui cadavru e de ajuns ca să o năruie. O religie, cu cât conţine mai mult *inimaginabil*, cu atât are mai multe şanse de a dăinui. În această privinţă, creştinismul s-a depăşit pe sine. De neînchipuitul nu poate fi împins mai departe.

După câtăva vreme, aproape toţi aceia care mi-au găsit oarecari merite au sfârşit prin a-mi întoarce spatele. Mi-am pierdut toţi „admiratorii", dac-am avut vreodată unul. *Inspir dezamăgire*.

Simţul ridicolului face anevoioasă orice faptă. Fericiţi cei care nu-l cunosc. Providenţa va fi vegheat asupra lor.

M. — Are simţul ridicolului într-un grad aproape maladiv: este şi va fi nefericită.

Ceea ce detest cel mai mult sunt oamenii cu sistem, cei care n-au idei, ci o *ştampilă* pe care o trântesc peste idei. Au semnătură, nu personalitate. X. – are întotdeauna acelaşi răspuns, oricare ar fi întrebarea pe care i-o pui. De aceea a şi rezolvat toate problemele.

Ereditate – cuvântul ăsta îmi dă prin sine însuşi fiori. *Fatalitatea* antică era mai suportabilă şi mai îndurătoare.

Psihanaliza va fi într-o bună zi total discreditată, nu-i nici o îndoială; ceea ce nu înseamnă că nu-mi va fi distrus ultimele urme de naivitate. După ea, nu vom mai putea fi niciodată *inocenţi*.

Spiritul *răvăşit* de luciditate.

Mi-e cu neputinţă să-mi îndrept cusururile. – Ar trebui să mă străduiesc. Dar am făcut-o. Ar fi mai înţelept să ne acceptăm. Să renunţăm la iluziile creştine. Să afirmăm cu tărie ireparabilul.

Iar dacă ni se întâmplă să învingem vreun cusur, era înscris în firea noastră să-l biruim. Nu era, la drept vorbind, un cusur, ci numai un *obstacol*.

„Ce prost ne-a întocmit natura", îmi spunea deunăzi o bătrână roasă de beteşuguri. „Păi, chiar natura e prost întocmită", ar fi trebuit să-i răspund.

Eram făcut pentru imn, pentru hulă, pentru epilepsie.

În ciuda rânjetelor mele, ştiu bine că într-o zi mă voi putea topi în Dumnezeu, iar această posibilitate pe care mi-o acord mie însumi nu rămâne fără urmări: mă face să fiu ceva mai indulgent cu sarcasmele mele.

Omul poate trăi fără rugăciune, nu însă fără putinţa rugăciunii...
Infernul e rugăciunea *interzisă*.

Cu neputinţă să mă smulg din senzaţia asta de *pustiire* despre al cărei caracter religios nu am nici umbră de îndoială.

„Lipsa de credinţă e un cusur pe care ar trebui să-l ascundem atunci când nu-l putem birui." (Swift)

Disperarea are un singur remediu: rugăciunea – rugăciunea care poate orice, care-l poate crea chiar şi pe Dumnezeu...

Să-ţi ataci propria ţară când e la pământ, să-i aplici lovitura de graţie *prin calomnie* – nu oricine e în stare de aşa ceva: trebuie pentru asta un curaj neobişnuit. (Să-l numesc *curajul abjecţiei*?)

Când rişti să-ţi pierzi minţile la simplul gând că exişti – e semn că te afli în pragul unei cufundări în Dumnezeu.

Este absolut imposibil să te reculegi *cu ochii deschişi*...

Să fie oare adevărat, cum s-a pretins, că regretul e doar o „formă subtilă de egoism"?

E un lucru de necrezut că poți să aderi la o religie fondată de un *altul*.

La Saint-Séverin, Collegium musicum de la Universitatea din Bonn. Un concert de Marcello de-o eleganță supranaturală, de o suavitate care stoarce lacrimi.

Bătrânul C., care a împlinit de mult optzeci de ani, se dezlănțuie contra mea fiindcă am publicat *Moartea lui Ivan Ilici*. Nuvela l-a îmbolnăvit de-a dreptul. Îmi spune că-i *morbidă*. E scuza pe care o găsește ca să nu-și recunoască teribila spaimă de moarte și faptul că detestă tot ce-l silește să se gândească la ea.

Când mă gândesc la pretextele pe care le inventez ca să fug de propriile răspunderi, să mă eschivez de la lucru, nu pot să nu mă socotesc un soi de geniu. Totul îmi pică bine, afară de ceea ce trebuie să fac.

Pozitivă nu e în mine decât nevoia de singurătate. Tot restul e minciună și trădare, infidelitate față de mine însumi.

Să concepi un gând, unul singur – dar care să facă țăndări universul.

Din tot ce se face nu mă atinge decât ceea ce sugerează o aluzie la altă lume decât a noastră. Nota religioasă, în fond, un accent ce vine de aiurea.

Să nu poți gândi *eficacitatea* decât în termeni de distrugere.

Scepticismul e forma cea mai subtilă de intoleranță.

Într-un secol, sau poate mai devreme, se va vorbi despre epoca noastră ca despre un paradis terestru. Când *tot* pământul va fi populat, omul nu va putea găsi oarecare nădejde decât în trecut...

Dacă nu reușesc în ce m-apuc să fac, e neîndoielnic fiindcă nu o fac cu toată ființa, iar ceilalți, simțindu-mi reticen-

țele, nu pot avea încredere în mine. Când *prin esență* nu aparții acestei lumi, tot ce faci aici este sortit eșecului. – Singura mea greșeală este că uneori mă plâng de asta, în loc să mă împăunez și chiar să mă bucur oarecum.

Nimic nu poate egala intensitatea urii unui bătrân. Ranchiuna nu scade cu vârsta; dimpotrivă, crește.

Orice cruzime își are rădăcinile în tristețe. Gândurile negre din care ieșim cu un suflet de criminal.

Nu scriu decât spre a mă elibera de crizele mele de depresie. – Nu-i un lucru vesel pentru cititor. Dar nu scriu pentru a fi citit.

„Perlă" găsită într-o teză de bacalaureat: „Trecutul nu este prezentul și, mai ales, nu este viitorul."
Cu toate astea, e genul de formulă ce poate fi găsită la Sartre și la oricare filozof.

De câte ori citesc despre Swift, nu-mi pot reprima o puternică emoție, căci totul în viața lui este răscolitor. Nu cunosc destin mai straniu ca al lui.

Nu se poate merge mai departe decât am mers eu în perceperea vidului vieții.

Sunt produsul exclusiv al beteșugurilor mele.

Groaza pe care mi-o inspiră viața și al cărei leac îl caut în zadar.

Când sufăr foarte tare de neputința de a lucra, mă consolez spunându-mi că puteam să fi murit de mult și că atunci aș fi lucrat și mai puțin.

Nervii lui nu puteau rezista încercărilor vieții.

Orice individ e un imn lichidat.

Un singur suspin valorează mai mult ca toată știința.

Mă *aștept pe mine*.

Câte regrete am lichidat – și câte mai am încă la dispoziție!

Ceea ce se numește de regulă „a avea suflu" înseamnă a fi prolix.

Nu există mister decât acolo unde viața se retrage. Obsesia deșertului care mă bântuie.

(Duminică, 12 iulie. Parisul aproape pustiu – o, minune.)

Clipele de dezlănțuire a spiritului, când nimic nu-l poate opri, nici măcar opreliștea supremă care e Dumnezeu.

Nu înțelege cu adevărat religia decât acela care, dacă și-ar asculta pornirea cea mai adâncă, ar scoate un țipăt de „ajutor" atât de tare, de devastator, încât nici un zeu n-ar reuși să-i supraviețuiască.

În zadar caut pricina inadaptării mele la „viață", n-o găsesc: dar dacă e cumva o hibă originară, la care ar trebui adăugat epitetul suspect de „metafizică" ?

Mi-ar fi urât până și-n Dumnezeu, mai cu seamă în el. În teama asta de un plictis suprem, văd motivul neîmplinirii mele religioase.

(Când suferim de un vid cronic, ne e teamă că ne plictisim pretutindeni, *chiar și în Dumnezeu*.)

Orice coșmar e un vis ale cărui contururi sunt prea precise, prea distincte, în care totul are relief.

Cu cât îmbătrânesc, cu atât îmi dau seama că lucrul cel mai adânc în om este dorința de a se răzbuna. Nimeni nu „înghite" o insultă sau o umilință, oricât de neînsemnată ar fi. Răzbunarea e datul fundamental al universului moral.

Nu am o senzație de bine decât atunci când nu m-atinge aripa nici unui gând.

Sau
Nu avem o senzație de bine decât în absența gândului.
(Nu există senzație de bine decât dincoace de gând.)

Articolul meu despre „demiurgul cel rău" nu înaintează. Și asta fiindcă vreau să scriu despre acest zeu ca și cum aș crede în el – or, nu cred. Am nevoie de *el*; dar asta n-are nimic de-a face cu credința.

Omul împlinit nu se teme de moarte; se teme numai înăcritul. Căci e cumplit să mori când nu ți-ai împlinit făgăduielile.

Vorba lui Rusbrock[1] despre soarta damnaților: „Vor muri pururi, fără să sfârșească vreodată a muri."

Nu sunt un pesimist, iubesc această lume cumplită.

Durerile de urechi sunt cele mai în măsură să-ți facă viața de nesuferit și lumea detestabilă. Ce bine îl înțeleg pe Swift care suferea de așa ceva.

Nu reușesc să mă închipui fără șubreda-mi sănătate.

În seara asta (19 iulie), în timp ce-mi făceam plimbarea obișnuită în jurul grădinii Luxembourg, m-a cuprins brusc o senzație atât de violentă a sluțeniei atotstăpânitoare, că mi-am prins capul în mâini, ca într-o mare deznădejde.

Singura funcție a memoriei mele este să mă ajute să regret.

Nu-i pot iubi decât pe cei ce dau dovadă de o anumită neputință de a trăi.

Incapacitatea mea de a mă aduna, de a-mi concentra atenția asupra unui punct, vine desigur din plictisul meu

---

[1] Jan van Ruysbroeck (sau Ruusbroec), teolog și mistic flamand (1293–1381). (*N. ed. fr.*)

constant; – cum se face atunci că sunt supus obsesiilor, adică formei morbide a concentrării? Căci ce altceva este o obsesie dacă nu o atenție exasperată?

Puțini scriitori m-au „confiscat" ca Swift. Sunt nesătul de tot ce îl privește. Acum citesc din nou biografia pe care i-a consacrat-o Walter Scott.

Suferea de o luciditate cronică.

Sunt două zile de când mă târâi cu X. prin Paris. Nici o clipă de singurătate. Bucuria pentru mine e să mă plictisesc în compania mea.

Pe masa de la hotel, X. are o grămadă de medicamente. Ăsta e deci secretul longevității moderne. O pastilă dimineața, o pastilă seara, o pastilă după fiecare masă.
Omul de azi e un om care se *hrănește* cu leacuri.

Observ cum tristețea îmi macină pe îndelete spiritul...

Câte spirite cu adevărat inclasabile am cunoscut în viața mea? Trei sau patru. Restul, materie umană.

Simt o imperioasă nevoie să umblu. Cu cât căldura de iulie e mai toridă, cu atât nevoia aceasta crește în mine. Iar eu, în loc să merg la țară, mă târâi prin apartament, în ideea că poate voi reuși să lucrez.

Într-o *Istorie a Spaniei* de un anume Maurice Legendre, se poate citi enormitatea următoare: „tradiționala toleranță spaniolă". Și asta într-un capitol despre Inchiziție!

Poeții slabi citesc aproape numai pe confrații lor, așa cum filozofii slabi citesc alți filozofi. – Unui poet îi folosește mai mult să citească o carte de botanică sau de istorie decât o culegere de versuri. În genere, e primejdios să urmărești creația unui rival.

1 august – În vreme ce Parisul se golește, eu mă învârt prin grădina Luxembourg ca un leu în cușcă.

Singurul serviciu pe care-l putem cere celorlalți este să nu descopere cât de jalnici suntem.

2 august – De trei săptămâni, prima dimineață în care cerul e acoperit. Adevărată izbăvire.

După eseul despre demiurg, mă gândesc să scriu ceva despre plictis – o confesiune în care să descriu *cum* mă plictisesc etc.

X. L-am întâlnit pentru întâia oară prin 1932, la București, la Facultatea de litere. După o jumătate de oră de discuție era cât pe ce să ne încăierăm. De atunci, de câte ori îl văd, cam la trei ani o dată adică, am aceeași reacție de acum treizeci de ani. Rareori m-a scos cineva din sărite ca el. Guraliv, infatuat, „ideolog", „legionar", pretinde că știe despre toate mai multe decât tine, și vrea să ți-o și dovedească și nu te mai slăbește...

Am văzut azi după-amiază pe chei cartea unui șef de stat african, Nkrumah din Ghana, mi se pare, al cărei titlu se lipsește de comentarii: *Conștientismul*.

Oamenii despre a căror viață nu mă satur să citesc: Swift, Napoleon, Talleyrand, Kleist.

Un republican spaniol întâlnește la sfârșitul războiului, la un cocktail sud-american, un oficial franchist căruia îi spune: „Cât vă invidiez. Veți fi atât de *singuri*." Era perioada în care Spania era totalmente izolată. Nu știu să existe vorbă mai *spaniolească*.

30 august 1964 Noapte cumplită. M-am sculat de zece ori, dar încercarea de a-mi stăpâni nervii a fost zadarnică. În cele din urmă am fost nevoit să apelez la *Equanil*. – Toate astea fiindcă ieri, în pădurea Vincennes, m-am plimbat o oră în plin soare – ca să *mă bronzez*. Sunt pedepsit: azi sunt mai palid ca oricând...

Întreaga noapte mi-am repetat: *Soarele e dușmanul omului.* Și bine ziceam.

Mama, foarte practică, îmi scrie: „Toate scrisorile tale sunt pline de melancolie. Ai grijă de nervii tăi!"

Un om întreg ar trebui să aibă curajul de a cunoaște toate viciile, să le practice chiar, de n-ar fi decât din curiozitate.

Tourtrès (Lot-et-Garonne), în cimitir, mormântul proaspăt al unui sinucigaș, fără nimic deasupra, afară de un buchețel ofilit, pus nu de familie, ci de gropar.
(Înainte de a se sinucide, „defunctul" își omorâse cel mai bun prieten, iar înainte o omorâse pe soția sa.)

„Scrierile" mele au avut oarecare succes doar în rândul femeilor, al câtorva, foarte puține. Explicația o aflu în vorba atât de potrivită a lui Hipocrat: „Femeia înseamnă boală."
Un om sănătos nu se poate interesa de ce fac eu.

„Colos al cugetării de album", spune Julien Gracq despre Valéry.
Vorba asta atât de *parșivă* e, vai!, destul de nimerită. Când te gândești la mulțimea scriitorilor disprețuiți de Valéry.

Nu te poți dărui metafizicii când ai simțul ridicolului foarte dezvoltat.
(Metafizica și simțul ridicolului sunt incompatibile.)

11 septembrie Criză de urât. Senzația că tot ce fac este sortit eșecului. Încerc să privesc lucrurile rațional, reușesc pentru o clipă, apoi criza reîncepe. Mi se pare că am ceva motive să mă cred persecutat de soartă.

Nu pot suporta gândul că există oameni – cât de puțini ar fi – care contează pe mine. Nu am nimic de dat nimănui. O, ce jalnice sunt toate astea!

Nu acord valoare absolută decât singurătății. Toate judecățile mele, și chiar sentimentele sunt funcție de acest criteriu-limită.

Abstinența sexuală e unul din lucrurile cele mai dificile. Trebuie cu adevărat să crezi în Dumnezeu ca să-ți poți birui dorința.

Toate afirmațiile mele vin din instincte, din vitalitatea mea, spiritul împlinind doar funcția de transmițător. Primejdia de a fi privit în adâncul tuturor credințelor!

Prejudecata „culturii". – Oamenii cei mai interesanți* pe care i-am întâlnit (în România mai ales) nu știau nici să citească, nici să scrie.

* și mai *autentici*

De cum răsucești o problemă și o întorci pe toate fețele, îți dai seama că nu-i chip s-o rezolvi și că n-are soluție.

Într-o scrisoare din 3 august 1775, Voltaire vorbește de „vacarmul Parisului".
Ce-ar spune oare astăzi?

Cu cât trec anii, cu atât îmi dau seama că oamenii nu fac decât să se mintă pe ei înșiși, să se tragă pe sfoară – din teamă de adevăr. Lucru întru totul adevărat pentru „literatori și artiști".

Kafka către Milena: „Fără tine, nu am pe nimeni, pe nimeni aici, decât frica: prăvălit peste ea și ea prăvălită peste mine, nopțile ni se scurg agățați unul de celălalt."

Dacă ne-am putea *vedea* viitorul, am deveni nebuni pe dată.

În 1940, în timpul „războiului ciudat", căpătasem obiceiul să mă întorc foarte târziu acasă. Locuiam pe rue du

Sommerard. Într-o noapte, o târfă bătrână și cu o înfățișare stranie îmi ceru s-o însoțesc căci se temea de-o razie. Vorbim de una și de alta. Noaptea următoare o întâlnesc din nou. Deveniserăm prieteni. În fiecare noapte pe la ora 3, când mă-ntorceam acasă, mă pândea, și discutam uneori pân' la ivirea zorilor. Lucrurile au mers așa până la intrarea nemților în Paris, când dispăru. Avea un talent deosebit să joace un personaj sau o situație, iar în gesturi avea ceva de tragediană. Într-o noapte în care mă dezlănțuisem împotriva tuturor celor ce dormeau, a *păduchioșilor* de pretutindeni, cum i-am numit, a făcut o mișcare demnă de cea mai frumoasă scenă a lumii, cu mâinile și chipul ridicate spre cer: „Da' păduchiosul ăl de sus!"

2 octombrie – Gara de Nord – Saint-Denis, Enghien – Nici nu te poți uita afară: totul e de o urâțenie de coșmar. Cât despre oamenii din tren – un fior de dezgust insuportabil, aproape religios.

Toți teologii ăștia care vor să fie la zi. Unul dintre ei, mai mult sau mai puțin discipol al lui Chardin[1], care vedea doar viitorul, când i-am spus că uită păcatul originar, mi-a răspuns: „Sunteți prea pesimist."

Cum să le explici acestor inși că nu există o *teologie de stânga*?

14 octombrie – Nervozitate de sfârșit de lume. Cum să reziști *fizic* la atâta fierbere?

Indignările mele, sunt departe de a le fi consumat; ele mă stăpânesc și ele mă *consumă*...

Am aproape zilnic crize în care atac pe cineva, în vorbe, în închipuire. Solilocviul unui polemist.

Ne cheltuim furia cum putem.

---

[1] Teilhard de Chardin. (*N.ed.fr.*)

Capacitatea mea de a suferi e atât de mare încât mă doare și căderea propriilor mei dușmani.

Cuvântul care revine cel mai des sub pana mea și-n gândul meu lăuntric este „*indispoziție*" – în dublul lui înțeles: fiziologic și metafizic.

Orice judecată morală e *falsă* din temelie. Binele și răul n-au nici o realitate intrinsecă; tocmai fiindcă sunt judecăți. *Abținerea* e un soi de imperativ pentru oricine a reflectat la lucrurile astea.

Cu cât trec anii, cu atât îmi dau seama că ființele pe care le înțeleg cel mai puțin sunt cele pe care le cunosc cel mai bine. Prietenii mei sunt niște enigme.

A trăi e pentru mine o problemă pe care trebuie s-o rezolv în fiecare zi – de parcă ar fi pentru întâia oară.

În mijlocul amărăciunilor, nu uita gândul morții, cel mai mângâietor și cel mai stenic dintre toate.

Nu-i om mai vrednic de dispreț ca mine. Am flecărit până adineauri vreme de trei ceasuri fără oprire la niște prieteni, în loc să stau acasă și să lucrez, să lucrez...

Singurul mod de a trăi fără drame este de a suporta cusururile celorlalți, nedorind *niciodată* ca ei să se îndrepte. De altminteri, nici n-ar reuși, toate cusururile fiind de neclintit. (Căci e caracteristic cusurului faptul că nu poate fi clintit.)

Mi-e groază să revăd prieteni de tinerețe, după cum mi-e groază să-i revăd pe toți aceia care-au jucat un rol într-o perioadă anumită a vieții mele. Măsor, prin ei, fie căderea mea, fie pe-a lor, fie, cel mai adesea, pe-a amândurora.

Parisul, adică romanul, pictura și teatrul – formele *exterioare* ale spiritului (nu îndrăznești să spui: *comerciale*).

29 octombrie – Ceața ușor aurie și frunzele arămii din Luxembourg. Dar toamna *din mine* e mai târzie încă.

Petre Țuțea. Singurul geniu adevărat pe care l-am întâlnit vreodată. Nenumărate vorbe de duh dispărute pentru totdeauna, cum să dai o idee despre verva și despre nebunia lui? Odată, când i-am spus „Ești un amestec de Don Quijote și de Dumnezeu", pe moment a fost foarte flatat; a doua zi însă, dimineața devreme de tot, a venit să mă vadă, și primul lucru pe care mi l-a spus a fost: „Povestea aia cu Don Quijote nu-mi place."

Teilhard de Chardin – singurul antidot găsit bombei atomice. Biată omenire.

1 noiembrie – În Luxembourg, frunzele cad ca niște confeti. Mă îmbie felurite gânduri, nici unul însă nu mi se potrivește.

15 noiembrie – Am visat astă-noapte că X., dușmanul meu cel mai înverșunat, mă săruta pe gură. Am fost atât de dezgustat că mi-a fost cu neputință să adorm la loc.

Seneca împotriva criticii: „E o boală grecească să cercetezi câți vâslași erau pe corabia lui Ulise; dacă *Iliada* e anterioară *Odiseei* și dacă ambele au același autor."

Într-un articol publicat într-un săptămânal britanic, un profesor spune că a-ți pune întrebări metafizice nu are mai mult sens decât a întreba: „What ist the colour of Wednesday?"[1]

Tocmai am dat la *Mercure*[2] articolul despre Demiurg. Sunt foarte nemulțumit de el, însă mi-a fost cu neputință, lipsindu-mi inspirația, să fac ceva mai bun. Cu toate astea,

---

[1] „Ce culoare are miercurea?" (*N. t.*)

[2] *Mercure de France*, una dintre cele mai vechi reviste din Franța. (*N. t.*)

paradox!, după ce l-am dat, am simțit, cuprins de o stare de înfrigurare, că l-aș fi putut îmbunătăți considerabil. Ce comedie!

Gara de Nord. Un ceas indică minutele: 16.*43* – Minutul ăsta, mă gândeam, n-o să revină niciodată, a dispărut pe veci, s-a cufundat în masa anonimă a irevocabilului. Cât de inutilă și fără de temei îmi pare teoria veșnicei reîntoarceri! Totul dispare pentru totdeauna. N-o să revăd nicicând clipa aceasta. Totul e *unic* și fără însemnătate.

Orgoliul grețos al „omului de știință" care face filozofie sau al filozofului care se revendică de la știință. Oricine își plăsmuiește o „viziune asupra lumii" devine insuportabil și odios. Sunt însă unii și mai și: autorii de sisteme. Aștia sunt monștri cu adevărat.

Cele două spirite ale Antichității pe care, din pricini diferite, le iubesc cel mai tare sunt Epicur și Tacit. Nu mă mai satur de înțelepciunea unuia și de proza celuilalt.

(Nu trăiesc un regret sau altul, trăiesc regretul *în sine*.)

22 noiembrie Deunăzi, m-am trezit pe la 5.30 dimineața și am ieșit să fac o plimbare. Pe la 6.30, aud, pe avenue de l'Observatoire, o pasăre *încercându-și glasul*, înainte de *ivirea* luminii. Pasărea asta, fără îndoială prima care s-a trezit, mă cufundase într-o mare exaltare... Când, deodată, aud cumplite mormăieli în preajmă. Cu neputință de aflat de unde vin. Apoi am înțeles: doi vagabonzi dormeau pe jos între bordura trotuarului și o mașină. Unul dintre ei avea desigur un coșmar, căci nu părea nici unul să se fi trezit. În piața Saint-Sulpice mă aștepta un și mai crunt spectacol. În vespasiana din piață, zăresc o babă mărunțică, cerșetoare desigur, care tocmai se... Trag un țipăt de groază și, furios, intru... într-o biserică, unde un preot cocoșat, cu ochi șireți, explică unui grup de vreo cincisprezece dezmoște-

niți minunile creștinismului, cum că Domnul, în fața iminentului sfârșit al lumii, nu ne va părăsi niciodată și că va fi cu noi, orice s-ar întâmpla. Trebuie să recunosc că demonstrația lui părea convingătoare, judecând după aerul pătruns al asistenței.

Ecoul profund pe care îl trezește în mine orice aluzie la stingerea dorințelor.

Căderea în timp a apărut. Refuz să dau interviuri, așa cum refuz să fac cel mai mic gest pentru lansarea cărții. „Ar fi cu adevărat degradant", i-am spus cuiva. „Dar atunci de ce ați publicat-o ? Sunteți inconsecvent", mi se spune. „Fără îndoială, există însă grade în lipsa de pudoare", a fost răspunsul meu.

Există o singură boală incurabilă: frica – cea pe care o aducem cu noi când venim pe lume și pe care lumea o întreține, o justifică, o stimulează. – Înțeleptul de care am cea mai mare nevoie este Epicur. Mă istovesc tânjind după ataraxie.

Nici Sofocle, nici Eschil, nici Euripide n-au scris comedii. Fericite vremi în care un autor nu putea face altceva decât era!

Literatura modernă s-a născut din confuzia sau, dacă vreți, din echivalarea genurilor. E „șocant" că Shakespeare a putut scrie cu egală ușurință și tragedii, și farse.

„Când vorbim cu iubire despre Dumnezeu, toate cuvintele omenești se aseamănă cu niște lei ce și-au pierdut vederea și caută un izvor în pustiu." (Léon Bloy)

Îmi amintesc ce mare efect a avut asupra mea această frază acum treizeci de ani. De atunci, am rupt-o cu *hiperbola* sistematică a lui Bloy, pe care o găsesc acum aproape ilizibilă, deși *grandioasă*.

Cină burgheză. Gluma este cusurul insuportabil al francezilor, viciul național. Se afla acolo un domn foarte bogat

care se voia spiritual: orice discuție era cu neputință din pricina dorinței lui de a plasa câte o „vorbă de duh" în legătură cu orice. Istețimea, care e spirit degradat, împiedică dezbaterea unei probleme. De altfel, spiritul însuși a fost definit de Benjamin Constant în chip nimerit: „a trage cu pușca în idei".

A vrea să pari mai deștept decât ești e-un lucru agasant. Cusurul opus, întâlnit deseori la englezi, e mult mai suportabil.

Țintește spiritul!

2 decembrie – În metrou, ieri seară. Fior insuportabil în fața acestor schelete învelite în carne.

Gândirea confuză e un șir de idei care se-nlănțuie fără necesitate; e o gândire care, în loc să avanseze, năvălește de peste tot și sfârșește prin a se scufunda în sine însăși. E ca un fluviu care, neputând urma un curs regulat, s-ar îneca în propriile-i ape.

Am mers destul de departe cu indiferența față de mobilurile faptelor. Din fericire, firea mea, cu viciile ei, avea să reacționeze la această uzurpare comisă de înțelepciune.

Epicur a scris peste trei sute de volume! Din fericire, s-au pierdut! Cel mai mare înțelept – un poligraf! Ce dezamăgire.

Să regăsesc pagina în care Kierkegaard vorbește despre *Iov* și tot ce a însemnat acesta pentru el.

Ce au reprezentat același Iov și Eclesiastul pentru mine, ei și predicile lui Buddha, citite după îndelungi libații.

Atitudine echivocă față de cei care ne calomniază: nu știu dacă trebuie să le purtăm pică sau să le mulțumim că au făcut gol în jurul nostru.

Am întâlnit un critic literar, celebru înainte de război, care mi-a spus că a depus (precum un debutant!), cu luni

în urmă, un manuscris la Gallimard, fără să fi primit răspuns. Totul la Paris e guvernat de legile modei.

Cititorul adevărat e cel care nu scrie. Doar el este în stare să citească o carte *în chip naiv* – singurul mod de a *simți* o operă.

Prea lucid ca să aibă și caracter.

Când, după războiul din 1914, s-a introdus electricitatea în satul meu, țăranii s-au pus toți pe murmurat. „E diavolul, e diavolul", se auzea aproape pretutindeni. Iar când în fine a fost instalată și în biserici (erau trei!), au rămas fără grai. „E Anticristul, e sfârșitul lumii."

Trebuie să recunosc că acei oameni simpli, rupți de lume, aveau o perspectivă justă, adică *îndepărtată*. Pe atunci, daunele aduse de progresul tehnic nu erau evidente, meritul lor fiind că s-au alarmat *din instinct*.

Dar la ce bun să tot repet banalitățile astea?

Mania mea de a acuza totul, pe zei și pe oameni deopotrivă, ca să nu cântăresc partea mea de vină în neajunsurile care mă copleșesc.

E infinit mai meritoriu să crezi decât să nu crezi.

Nici Dumnezeu n-ar putea spune unde mă aflu în materie, nu de credință, ci de religie. Aparțin așa de puțin acestei lumi că mi-e cu neputință să mă socotesc necredincios! Prin această inaderență aparțin „religiosului" (ca să vorbesc precum Kierkegaard).

Când eram tânăr de tot, mi-aduc aminte ce efect a avut asupra mea titlul în românește al cărții lui Zola *La Bête humaine*: *Bestia umană*. Romanul se afla pe tejgheaua unei librării din Sibiu și a rămas acolo luni de zile.

Tacit – scriitorul pe care-l admir cel mai mult: nu mă mai satur citindu-l. Formulările lui mă încântă: nutresc, sti-

mulează tot ce-i amărăciune în mine. Nu există otravă care să mă desfete mai tare.

Tacit: „Este cu mult mai ușor a răzbuna o vătămare decât a răsplăti o binefacere, căci recunoștința e socotită a fi spre povară, iar răzbunarea spre câștig."

„Căci setea de glorie este ultimul lucru de care se leapădă chiar și cei înțelepți." („Etiam sapientibus cupido gloriae novissima exuitur.") (*Istorii*, IV, 6)[1]

C.M. – medic, om de o desăvârșită cinste, îmi spune că a fost zguduit de *Căderea în timp* până într-atât că se întreabă dacă tot ce face are un sens. Cu toate astea, îmi pune următoarea întrebare:

– Credeți cu adevărat ce spuneți, sunteți *sincer*?

Încerc să-i demonstrez că întrebarea lui nu stă în picioare: „Ce interes aș putea avea să mint? Pe cine să înșel? N-am cititori, deci nu sunt robul nimănui. Scriu pentru mine. Și, de altminteri, nici nu mă socotesc scriitor."

Iată cât de suspect și desconsiderat este omul de litere. În tot ce face, lumea nu vede decât un exercițiu. Literatura e astfel asimilată jurnalismului. Ca să dăm impresia de sinceritate, poate că n-ar trebui să publicăm nimic în timpul vieții.

Ca să distrugem atașamentul față de noi înșine, ar trebui să învățăm disprețul sau uitarea chipului și numelui nostru. Să distrugem așadar tot ce ne oglindește, să ne distrugem semnătura. Să ne dezvățăm a ne mai privi.

Să fii un spirit combativ – și să nu poți invoca nici o certitudine!

18 decembrie – Șapte ani de la moartea tatei. Adică n-a mai rămas nimic din ce a fost el, nimic, afară de schelet.

Descurajare atât de adâncă încât te întrebi cum face lumea de-i supraviețuiește.

---

[1] Trad. rom.de N. Lascu. (*N.t.*)

Nu-mi pot închipui tinerețe mai chinuită, mai nefericită ca a mea. Și totuși, ce plenitudine în acei ani funești!

Nimeni nu e modest, fiindcă nu poți să fii modest. Imposibilitatea e fizică, deci fără leac.

Numai Baudelaire îmi pare c-a avut un sentiment al ireparabilului mai viu decât al meu. (Că tot vorbeam de modestie...)

Un scriitor n-ar trebui să citească ce se scrie despre el. E foarte rău să te vezi „explicat", să știi cine ești și cât valorezi. Orice iluzie asupră-ți e fecundă, chiar dacă este sursă de eroare, sau tocmai fiindcă este sursă de eroare, deci de „viață".

Nu are însemnătate decât ceea ce scriem din necesitate, din nevoie lăuntrică. Tot restul este *absolut* inutil.

Îndată ce mă despart de obsesiile mele, mă cuprinde plictisul. Iată de ce mă învârt pe loc și am la îndemână atât de puține subiecte despre care pot vorbi.

Nefericirea de a avea cheful dar nu și capacitatea să lucrezi.

Am o nevoie viscerală de oribil; nu pot să mă lipsesc de el. Fiecare își caută echilibrul cum și unde poate.

25 decembrie – Aseară, aflându-mă din întâmplare, la miezul nopții, pe lângă biserica Saint-Séverin, am intrat o dată cu mulțimea. În clipa în care preoții au pornit să facă înconjurul bisericii, precedați de un diacon (?) care cădelnița, era cât pe ce să izbucnesc în râs. Căci citisem *în aceeași zi* că, sub primii împărați creștini, arderea de tămâie însemna ofrandă adusă vechilor zei, iar cel care-o făcea risca pedeapsa capitală în caz că era prins. Astfel, se mergea pe nepusă masă în casele păgânilor, și vai de cel la care se simțea mirosul de tămâie.

Cele două poeme de Dylan Thomas care m-au răscolit profund:

„And death shall have no dominion"[1]

și

„The force that through the green fuse"[2]

Din acesta mai ales sfârșitul:

„And I am dumb to tell the lover's tomb
How at my sheet goes the same crooked worm"[3] —

Ce păcat că scepticismul nu poate fi o religie.

Orice nou-născut e pentru mine un nefericit în plus, așa cum orice mort e unul mai puțin. – Este o reacție mecanică la mine. Condoleanțe pentru naștere, felicitări pentru moarte.

Zadarnic mă examinez, nu aflu în purtarea mea nici poză și nici afectare; aș fi chiar fericit să fie un pic.

Aproape toate neroziile debitate de oamenii inteligenți, ca și de imbecili, vin dintr-o tăinuită intenție *finalistă*. (Exemplu Fénelon: „Apa e făcută să susțină acele prodigioase edificii plutitoare pe care le numim corăbii.")

Scepticismul e o stare de *de*fascinare.

Tristețea mea e în fond religioasă. De aceea și este incurabilă.

Sunt oameni care găsesc că ultima mea carte e interesantă. Eu însă n-o să uit niciodată ce plictiseală m-a cuprins în august când a trebuit să citesc de două ori corecturile.

---

[1] „Și moartea nu va fi biruitoare", trad. rom. de C. Abăluță și Șt. Stoenescu, *Antologie de poezie engleză* IV, Editura Minerva, București, 1984, p. 272. (*N.t.*)

[2] „Puterea ce prin frunzișuri curge". (*N.t.*)

[3] „Și fără grai criptei iubitului a-i spune nu pot/ Cum către giulgiu-mi se îndreaptă același putred vierme". (*N. t.*)

27 decembrie – Azi-noapte am simțit până la saturație imposibilitatea Veșnicei Reîntoarceri. Am auzit (la capela Sorbonei, cred) bătaia unei ore, nu știu care. Și în aceeași clipă am priceput că minutul acela nu se va-ntoarce niciodată, că e-nghițit pe veci și că nici o viață nu-l va regăsi în nici un timp.

H. M. – Reflecții asupra senzațiilor, asupra senzațiilor *sale*.

Și totuși, important este ca, exprimându-ne, să-l facem pe cititor (și pe noi înșine!) să piardă calea către izvorul gândurilor noastre.

A gândi înseamnă să ne transfigurăm senzațiile, să le uităm, să le considerăm doar o materie informă, de care ne servim doar spre a le arunca.

Să transformi orice senzație în problemă. Să te mărginești la idee. Să faci cât mai puțină „psihologie".

Am citit într-un interviu al unui profesor sovietic de „stilistică" (conduce o școală de scriitori) că doar un geniu are dreptul să folosească „trei adjective la rând". Are dreptate... În principiu, nu le îngăduie elevilor săi să folosească decât unul.

Oricât aș căuta un cuvânt care să se potrivească pe deplin cu esența omului, tot la *„profanator"* mă întorc. Cu neputință să găsesc ceva mai bun.

Văd o fotografie de-a mea în ziare. Sunt chiar eu? Mă ating elogiile astea într-adevăr? De-aș putea păstra aceeași detașare și față de atacuri! Să fii imun față de laudă, nu însă și de calomnie.

Îmi plac senzualii care au oroare de carnalitate (Eclesiastul, Baudelaire, Tolstoi).

Plictisul: timp *jugulat*.

De cum te manifești într-un fel sau în altul, îți faci dușmani. Dacă vrei să-ți faci prieteni sau să-i păstrezi pe cei pe care-i ai, abținerea e obligatorie.

Să faci psihologie pe spinarea ta, să te pândești, să joci rolul indiscretului față de tine însuți.

30 decembrie – „In solche Nächte wissen die Unheilbaren: wir waren."[1] (Rilke)

Noapte înspăimântătoare; vântul îmi trecea prin oase și gândurile mă excludeau din viitor.

30 decembrie – Am terminat de citit articolul contra mea apărut acum o săptămână în *Combat*. Josnicie și violență fără precedent. Asupra mea, efect aproape nul. Cu toate astea, sunt tratat drept „asasin prin temperament". Nici mai mult, nici mai puțin. Îmi place într-adevăr să spun despre mine că sunt un „asasin", dar de îndată ce-o spune altul, găsesc că afirmația lui e fără sens și calomnioasă. Pe de altă parte, cred în utilitatea calomniei. Iar credința aceasta mă susține și totodată neutralizează efectele atacului.

Nu te poți supăra pe cineva care te tratează drept „monstru". De ce oare? Fiindcă orice monstru e singur, iar singurătatea, chiar cea a infamiei, presupune o idee pozitivă și o stare de grație de-a-ndoaselea.

Cineva a numit visul un „roman cu cheie". Minunată definiție!

31 decembrie – Azi după-amiază, contemplam din pat cerul de un cenușiu sumbru, amenințător. Vântul sufla ca pe timp de furtună la malul mării. Fără sentimentul eului, fără vanitate, fără adânca meschinărie ce ne ține legați de propriul nostru neant, cine ar putea să trăiască și să se zbuciume în mijlocul unei lumi ce ne ignoră, între ființe pentru care nimeni nu are însemnătate?

Peste o clipă va trebui să ies în oraș, să mă văd cu prieteni, să sărbătorim împreună sfârșitul anului etc.

---

[1] Vezi *supra*, p. 212, n. 1.

Aș vrea să rămân singur și să plâng.

A.B. îmi socotește cartea un „exercițiu cinic", „o pură virtuozitate". Dacă oamenii se pot înșela asupră-mi în așa măsură, răspunderea e și a mea în parte: paradoxurile pe care le folosesc, aerul sceptic pe care mi-l iau (în loc să maimuțăresc scepticismul, ar trebui mai degrabă să-l practic, de vreme ce și *cred în el*), ironiile la adresa mea, felul în care minimalizez tot ce fac...

Trebuie să spun însă că toate figurile astea vin la mine dintr-o reținere dictată de delicatețe: aș roși să-mi rostesc sus și tare meritele, chiar cele mai mărunte. Mă micșorez în ochii lumii, îmi bat chiar joc de mine, pentru a-i cruța pe ceilalți.

„Acela ce cultivă o vie istovită acuză vremea și obosește cerul cu plângerile sale. Nu vede că totul piere pe nesimțite, că tot ce viețuiește, istovit de lungul șir al anilor, se-ndreaptă spre mormânt." (*De natura rerum*)

Toate pasajele „pesimiste" din Lucrețiu mi se potrivesc, mai cu seamă cele în care pare să simtă oboseala lucrurilor, istovirea materiei.

„Pământul vlăguit și istovit de ani nu mai dă naștere decât unor animale plăpânde, el care a creat atâtea specii și-a zămislit trupul puternic al marilor sălbăticiuni."

Viziunea asta dezolantă sfârșește prin a-ți da un soi de curaj: adevărata măreție vine din abolirea zeilor. Când nimic nu mai dăinuie înaintea noastră, ceea ce supraviețuiește suntem noi înșine și propria singurătate.

Când ceilalți încep să creadă în noi, riscul pentru noi e să-i urmăm, să împingem lucrurile mai departe decât ei. Primejdie mare mai cu seamă pentru scriitor: acesta e pierdut îndată ce cărțile sale *există*. Publicul său îl ucide.

Relațiile cele mai dificile și mai complicate le avem cu prietenii noștri, fiindcă îi cunoaștem și ne cunosc. Prietenia

este un lucru cu neputință practic. Ăsta e poate și motivul pentru care i se face neîncetat elogiul. (E adevărat că acest gen de exercițiu nu se mai practică decât în școală. E un *subiect*: atâta tot.)

Singurul aspect interesant al problemei este cel al *prieteniilor tragice* (de tipul Nietzsche–Wagner). (În acest gen de prietenie, aproape întotdeauna admiratorul se ridică împotriva celui admirat.)

1 ianuarie 1965

Noaptea trecută, în metrou, doi bețivani, pe jumătate vagabonzi, pe jumătate naiba știe ce, discutau cu aprindere. Erau supărați pe Dumnezeu mai știe cine, amenințau, luau un aer complice și, din când în când, șușoteau, făceau cu ochiul. Unul, slab, semăna cu un poet decăzut de la începutul veacului, celălalt, gras, dezgustător, fără ochi, fără chip, cu capul în formă de dovleac în care orificiile se puteau bănui doar, asculta mai mult decât vorbea, iar fața i se lumina, se umfla și mai tare, dacă mai era loc de așa ceva, aproape să plesnească, pe măsură ce celălalt se înfierbânta. Existau amândoi, la fel de însemnați ca oricare altul din oraș, purtați și ei de valul nebuniei sau iluziei.

Georges Poulet mă somează să mă calmez, să nu mă mai zbucium, să renunț a mai fi deopotrivă torționar și torturat. Aș vrea și eu. Numai că am depășit stadiul la care mai poți *alege*. Sunt în conflict cu Creațiunea și mi-e cu neputință să mai dau înapoi. Fără să pun la socoteală că am o nevoie fizică să mă iau de piept cu legile acestei lumi. Am suferit prea mult ca să pot suferi mai puțin. Nu pot reveni asupra soartei mele. Mă aflu aici ca să dau mărturie împotriva universului și împotriva mea. Dar și ca să exult în felul meu.

A scrie înseamnă pentru mine o răzbunare. Răzbunare împotriva lumii, împotriva mea. Aproape tot ce-am scris a fost produsul unei răzbunări. O ușurare deci. Sănătatea

pentru mine constă în agresiune. De nimica nu mă tem mai tare ca de scufundarea în calm. Atacul face parte din condițiile echilibrului meu.

Fiindcă au fost prost tratați de regii goți, evreii au „colaborat" cu arabii când aceștia au invadat și ocupat Spania. La începutul ocupației au îndeplinit chiar funcții polițienești în orașe. Șapte veacuri mai târziu, regii catolici au decretat expulzarea lor. (Și-i mai acuzăm pe evrei că au o memorie prea bună, că nu pot nici uita, nici ierta!)

Cu neputință să nu găsești constante în istorie. Este ceea ce secolul al XVIII-lea numea „fanatism", „superstiție". – Aceste tare nu sunt însă apanajul religiei, de vreme ce le regăsim în orice formă de credință, oriunde se manifestă un *entuziasm* oarecare.

Extraordinară vorba spusă de Verhovenski lui Stavroghin: „Te-am inventat privindu-te."

Am visat toată viața la un dușman pătimaș dar onest. Din nefericire, n-am întâlnit în calea mea decât dușmani pentru care a trebuit să roșesc.

(Nefericirea de a fi atras în jurul tău doar dușmani pentru care a trebuit să roșești.)

Oamenii nu vorbesc decât despre ceea ce ascundem. Cusurul de care ne e cel mai rușine e tocmai cel care alimentează conversațiile. Dac-am comis o greșeală în trecut, cu cât o mărturisim mai puțin, cu atât ceilalți revin asupra ei și-o comentează.

4 ianuarie 1965 De dimineață, la sculare, sentimentul copleșitor, irezistibil, al înșelăciunii universale. Nici măcar suferințele noastre nu înseamnă ceva, totul e ca și cum n-ar fi existat nimic niciodată.

Imposibilitate aproape absolută de a scrie. Cad biruit în fața fiecărui cuvânt. Mi-au fost amputate toate cuvintele.

Sunt *metafizicește* evreu.

Iov – ocrotitorul meu.

Să ne ferim de gânditorii al căror spirit nu funcționează decât pe bază de citate.
Să ne alungăm din memorie toate textele.

Ai fie simțul nuanței, fie simțul formulei.
Mă aflu, vai, în cel de-al doilea caz!

Am optzeci de pagini de note despre politeism. Ca să faci însă un articol, e nevoie de un imbold care-mi lipsește. Îmi plac nespus schițele, pregătirea, travaliul de abordare. Nu-mi cereți mai mult!

Am fi mult mai normali cu toții dacă despre Creator ni s-ar fi spus în catehism că e suspect și chiar vinovat.

Paris – cimitir în care mormintele au mai multe etaje.

Nu mă voi consola niciodată de mediocritatea dușmanilor mei.

Ar trebui să ne facă modești tocmai faptul că n-am putut stârni uri de care să fim mândri.

Articolul meu „Demiurgul cel rău" a apărut în *Mercure de France*. Nesiguranța și scrupulele mele sunt atât de mari în tot ce fac, că a trebuit să-l citesc *de trei ori* ca să-i găsesc oarece valoare...

Oricât de lecuiți de iluzii am fi, vom apărea într-o bună zi neapărat naivi, căci viitorul va depăși cu mult cele mai sumbre din viziunile noastre.

Am slăbiciunea de a mă socoti unul dintre oamenii cel mai puțin iluzionați din câți au existat vreodată.

Ca să pot lucra îmi trebuie un imbold, o obligație față de cineva, după cum îmi trebuie și un termen, căci dacă

sunt de capul meu mă las pe tânjală sau mă cufund în lipsa mea de interes.

Vreme de secole, oamenii n-au făcut decât să-i pizmuiască pe cei ce-aveau să vină după ei! Superstiția viitorului e abolită pentru totdeauna.

Din mai multe părți aud vorbindu-se despre fondul meu creștin. Să fie oare adevărat? Să fie fals?

Cu cât trec anii, cu atât îmi dau seama că nimeni nu poate scăpa de ceea ce e: iată o lege absolută.

Lui X. – care se căiește amarnic socotindu-se vinovat de sinuciderea soției sale – îi explic că sinuciderea se afla în ea, că aștepta doar un pretext pentru a-și curma zilele și că, dacă e vinovat față de ea, e anume fiindcă i-a oferit acest pretext; atât și nimic altceva. „Sinuciderea se afla în ea, așa cum remușcarea se află în tine", îi spun.

Ce este remușcarea? Este voința de a te socoti vinovat, plăcerea de a te sfâșia, de a te vedea mai sumbru decât ți-este firea.

Orice calomnie ți s-ar zvârli în față, trebuie să mergi înainte de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic, imperturbabil și fără de iluzii.

„M-am lansat în viață având în cală, de la început, o gaură pe unde pătrundea apa." (Kierkegaard)

Dacă-i adevărat că oamenii nu pot trăi decât ascultând de ceva exterior lor, tragedia mea constă în neascultare, în refuzul oricărui ordin obiectiv.

Îl situez pe Epicur deasupra lui Socrate. Epicur, marele eliberator.

Când combatem pe cineva, ne situăm în chip necesar la același nivel cu el. Adversarii se aseamănă. Mai mult: doi dușmani sunt unul și același om *divizat*.

Ura are fără îndoială virtuți de vitalitate. Nu ne putem lipsi de ea cât timp suntem în viață. A abdica înseamnă să n-o mai resimți. S-o resimți însă – ce înjosire, ce decădere!

Cel care iubește libertatea trebuie să fie în stare, pentru a o salvgarda, de orice lașitate.

Osânda cea mai grea ar fi pentru mine aceea de a trăi sub un cer pururi senin: norii sunt singurul meu izvor de poezie.

În Franța nu se cunoaște nostalgia, nu se cunoaște decât *urâtul*.

Ori de câte ori mă concentrez asupra „fenomenului vital" (!), ori de câte ori îi sondez adâncurile pe calea obsesiei, am senzația clară că sunt în pragul nebuniei.

Într-adevăr, cum să te gândești la „viață" fără să-ți pierzi mințile?

Țara la care visez: Mongolia Exterioară – unde se află mai mulți cai decât oameni (și unde copiii învață să călărească înainte de a învăța să meargă).

17 ianuarie – Noaptea trecută m-am întors acasă pe la ora 3, cuprins pe stradă de-o angoasă aproape de neîndurat. Din fericire, am reușit s-adorm; altminteri mintea mi-ar fi zburat în țăndări.

Omul este teroarea mea.

Pe stradă, ieri seară pe la ora 11, mi se adresează o femeie în lacrimi: „Mi-au căsăpit bărbatul, Franța e un putregai, noroc că sunt bretonă, mi-au luat copiii, m-au drogat vreme de șase luni etc. etc."

La început, nu mi-am dat seama că-i nebună, atât de adevărată îi părea supărarea (și chiar era). Am lăsat-o să monologheze peste jumătate de oră, încredințat că vorba o ușurează. *Apoi*, m-am gândit că fiecare dintre noi, în recriminările noastre, facem ca ea, suntem ca ea, atâta doar că

nu ne apucăm să ni le deșertăm în fața primului venit. Eu însumi, nu mi se-ntâmplă adesea oare să mă cred persecutat, victimă a oamenilor, a soartei etc.? Dac-aș da frâu liber acestor umori, n-aș fi oare aidoma bietei femei?

De dimineața până seara, mă istovesc de *dorința* de a lucra.

De când mă știu, teamă bolnăvicioasă de oameni. Îi știu acum motivul: anume că, încă de pe când eram copil, ceea ce făceau ei nu mă interesa. Același lucru astăzi. Nu găsesc nici o realitate în fapta lor și mă socotesc absolut incapabil să colaborez la tot ce săvârșesc. Mă simt exclus din actele lor, nu sunt bun de nimic.

În lumea asta de avortoni și țoape, trebuie totuși să fii *demn*.

Bănuiesc de ticăloșie pe orice om care se vrea *cenzor*. (Moravuri literare la Paris: toată lumea *supraveghează* aici pe toată lumea, cu o severitate de care nici Biserica, în vremurile ei cele mai sumbre, n-ar fi fost capabilă.)

X., singurul scriitor demn de respect, care nu se compromite cu nimeni, spre marele lui noroc. Trebuie adăugat totuși că-și datorează avantajele unei infirmități (cea a lui Rousseau).

Să fii *obligat* la singurătate, să fii pus, fiziologic, în imposibilitatea de a face concesii și de a te preta la compromisuri – există oare dar mai folositor pe care firea îl poate face cuiva?

Dejun la o prietenă. Criză de furie la sfârșit. Îmi spune: „Cartea dumitale e deprimantă. Nu lași nimic în picioare. Dostoievski nu e deprimant, nici Baudelaire și nici Cehov." Tot timpul mesei, ea, atât de delicată de obicei, n-a făcut altceva decât să stăruie asupra dureroaselor efecte pe care *Căderea* mea le are asupra cititorului. Aveam chef să-i spun: „Dar nu te-am obligat s-o citești. Un eseu nu este o

operă de artă. Nu trebuie nici să încânte și nici să exalte. Un artist creează, *face* viață; eu o analizez fără să mă gândesc la consecințe, fără să-mi pese de buna sau proasta dispoziție ce va rezulta de aici pentru cititor."

Complimentele negative sunt mai rele ca injuriile. Nu trebuie lăudat talentul cuiva spunându-i: „N-aveți geniu" și nici măcar atrăgându-i atenția că *nu e Dumnezeu*. E o lipsă de generozitate să formulezi restricții în elogiul adresat cuiva, ba chiar și în formula de politețe folosită la adresa oricui.

Dreptul la insolență ar trebui reglementat. N-ar trebui să ne putem folosi de ea decât în urma unui concurs dintre cele mai riguroase. Ce să mai zici despre o țară în care toți cred că e de datoria lor să fie insolenți!

Mi-ar plăcea să pot preciza originea acestor crize de angoasă, să le *localizez*; căci îmi dau bine seama că sunt legate de fiziologia mea, vreau să spun că le resimt difuz în trupul meu, fără să fiu în stare să le raportez la un organ sau altul. E ca o durere risipită, îndreptată spre *viitor*, în vreme ce durerea însăși este întotdeauna *actuală*, prezentă. Angoasa este deci o tulburare gravă și subită ce invadează viitorul (sau *conștiința* propriului nostru viitor), e o perturbare acută (?) a sensibilității noastre temporale.

Oricât ar fi de odioasă, lumea *mă inspiră*, n-am găsit până acum subiect care s-o poată înlocui cu adevărat. M-am învățat cu mizeriile ei, de fapt m-am identificat cu ele, până într-atât că mă simt una cu ele.

În „lume", doar la Paris se poate discuta, într-o societate de douăzeci–treizeci de persoane, despre literatură, fără ca cineva să fie cât de cât calificat pentru a o face. Franța este singura țară în care insul de rând e suportabil.

Am urlat mai mult ca oricare altul, și totuși sunt un om care și-a reprimat țipetele.

Nu poți urî decât ceva cu care te asemeni în secret (și fără să o știi). Trebuie să ne punem întrebări despre urile noastre, e singurul mod de a scăpa de ele. Urile sunt cele care ne dezvăluie și ne demască. Nu trebuie să ne lăsăm pradă lor decât cu gândul tainic de a le birui și lichida.

O operă de oarecare importanță nu se naște din cercetări verbale, ci din sentimentul absolut al unei realități. Nici Saint-Simon, nici Tacit nu s-au coborât la literatură. Erau scriitori, nu literați. Un mare scriitor trăiește *în* limbaj; nu e preocupat de el din exterior. Nu meditează asupra stilului; își are stilul propriu. Se naște cu stilul lui.

Zeii din Olimp, când coborau pe pământ, luau cel mai adesea înfățișarea unui animal. Asta spune multe despre prețuirea ce-o aveau pentru oameni.

Din nou, gutunărit.

„Nu judeca pe nimeni înainte să te pui în locul lui." Proverbul ăsta vechi (de unde vine oare?) face cu neputință orice judecată, căci nu *judecăm* pe cineva decât fiindcă, tocmai, nu ne putem pune în locul lui.

A înțelege nu înseamnă doar să ierți, ci și să te abții, să renunți la ideea însăși de verdict.

Ești scriitor numai atâta vreme cât ești dornic să vorbești despre tine. Când ți-e lehamite s-o faci, e semn că ești gata să abandonezi condeiul.

Nu trebuie să te înstrăinezi prea tare de propriile-ți senzații. Îndepărtându-te prea mult de ele, riști să nu le mai acorzi nici cel mai mic interes.

Mama îmi scrie în legătură cu reproșurile și remușcările pe care mi le fac cu sau fără motiv: „Omul, orice ar face, va regreta întotdeauna."

„Izvoarele" trebuie să mi le caut în neamul meu, nu în lecturi.

Dnei B. care-mi vorbește despre cărțile mele, îi răspund că ele nu există pentru mine, că-i ca și cum nu le-aș fi scris niciodată. Și e adevărat. Nu-mi sunt de nici un folos, nu mă ajută și nu mă pot ajuta. Ar trebui să fiu total indiferent când sunt atacate.

Timpul meu nu e timpul acțiunii: a acționa înseamnă să trăiești în prezent și în viitorul imediat. Eu însă nu trăiesc decât într-un trecut îndepărtat și într-un viitor și mai îndepărtat.

Se spune (știința spune) că în cinci mii de ani Marea Britanie va fi complet scufundată și acoperită de ape. Dacă aș fi englez, faptul acesta, singur, ar fi de ajuns ca să mă paralizeze și să-mi justifice refuzul de a acționa.

Mă simt la fel de detașat de cărțile mele ca și de orice eveniment al trecutului meu, care nu mai trezește în mine acum nici un ecou.

Nu există decât ceea ce facem în timp ce facem. De îndată ce nu ne mai agităm, ne pândește primejdia înstrăinării.

Generozitatea e capacitatea de a ne face iluzii în privința celor pe care-i iubim. Dimpotrivă, a ne face iluzii în privința celor care ne iubesc este o slăbiciune universală, asupra căreia e inutil să zăbovim.

Evrei și creștini – o neînțelegere de două mii de ani.

Totul se aranjează în aparență, dar în fond nimic. Toată lumea face această constatare, dar nimeni nu trage consecințele. Istoria merge înainte grație acestui „ilogism".

Nu știu să existe ceva mai evident și mai inacceptabil ca ideea de fatalitate. Nu putem scăpa de ceea ce suntem, și totuși încercăm s-o facem zi de zi. Suntem pironiți de neajunsurile noastre. Dispar o vreme, reapar, apoi dispar din nou etc. Dar nu stă în puterea noastră să ne eliberăm de ele.

Să simți în trupul tău ideea de fatalitate înseamnă să ai, fiziologic, un destin iudeu.

Ori încotro te-ntorci, dai peste vechea idee a blestemului originar.

S-o faci pe geniul neînțeles e, între poze, cea mai penibilă dintre toate (este ceea ce a făcut un André Suarès[1] de-a lungul întregii sale vieți).

E-adevărat că a vrea să *uimești* prin modestie face cam tot atâtea parale.

Surghiunit de Timp.

Toată lumea e condamnată și totuși toată lumea merge înainte. În acest paradox stă întreaga frumusețe, întreaga justificare a lumii.

Din toți anii mei, din toate suferințele, ce s-a ales? Câteva pagini – pe care nu le recitesc niciodată.

Ninge. Și mă gândesc la iarna (1937?) în care am scris la Brașov *Lacrimi și Sfinți* – sus de tot pe deal (Livada Poștii), cu priveliștea munților în față. Ce singurătate! A fost momentul culminant al carierei mele de avorton elegiac.

În lume o fac pe băiatul de treabă. Amabilitatea este masca mea. E-adevărat că mi s-a urât să fiu sinistru – cum sunt întotdeauna când rămân singur.

Dacă vrei să știi ce-i viața, câte parale face, e important să-ți amintești că singurul lucru care ne împacă cu ea e somnul, adică tocmai ceea ce ea nu este, ceea ce reprezintă negația ei.

Mi-e groază de oamenii care *meditează* asupra artei, nu pot să sufăr filozoful care se-ascunde în fiecare om, și cu

---

[1] André Suarès (1868–1948), scriitor francez, autor de eseuri și povestiri îmbibate de misticism. (*N. t.*)

atât mai mult în fiece artist. Dacă aș fi poet, aș fi ca Dylan Thomas care, când cineva se apuca să-i explice poemele în fața lui, se arunca la pământ, prins de convulsii reale sau jucate...

Napoleon a pierdut treizeci de mii de oameni în bătălia de la Wagram, fără să aibă nici o remușcare. Numai o proastă dispoziție. – Dar la ce bun să scot în evidență toate astea? Remușcarea e doar a celor ce nu făptuiesc, ce nu pot făptui. *Remușcarea le ține loc de faptă.*

– Ajungeți la un impas.

– Eroare. Am *început*-o cu impasul.

... De aici sentimentul că, *dinspre partea asta cel puțin*, nimic nu mă-ngrădește și că sunt totalmente liber.

Să fii locuit de Dumnezeu – antipodul blestemului. Și totuși, evreii au reușit acest paradox de a fi deopotrivă binecuvântați și blestemați.

„În aer, timpu-i despărțit de ore."[1] (Arghezi)

Doar disperarea îl făcea să fie în vervă.

Obsesia neîmplinirii trebuia neapărat să ia la mine o turnură religioasă. Regretul, în ce are mai esențial, e religios. Ba chiar e ceea ce-l caracterizează pe orice om în stare să se roage.

Cu toate astea profeții nu trăiesc în regret. Dar asta fiindcă sunt deopotrivă însuflețiți și pustiiți de viitor, de ceea ce vor avea de *regretat* în viitor.

Churchill. Posteritatea își va aminti mult mai puțin de el decât de inamicul său. Hitler era un monstru. Avantaj cum nu e altul când e vorba de glorie.

Pentru mine, a scrie înseamnă să pun sub acuzare. „A analiza" chiar înseamnă să acuzi, lucru de înțeles de vreme ce analiza e o activitate distructivă.

---

[1] În românește, în original. (*N. t.*)

Robert Amadou îmi scrie o scrisoare de-o insuportabilă suficiență, în care îmi vorbește de cunoștințele mele sumare de teologie în legătură cu articolul meu din *Mercure*. Demiurgul, îmi spune, nu e rău; se joacă doar, trage de sfori... Urmează precizări despre care te întrebi de unde le-a scos. Îmi reproșează pe un ton usturător că m-am înșelat asupra sensului Imaculatei Concepții. Din păcate, are dreptate. Am luat dogma asta în sensul pe care i-l dă vulgul, anume că Isus a fost zămislit fără act sexual, în vreme ce acolo e vorba de Maria, de faptul că a fost zămislită fără de păcat.

Îmi plac capii sectelor eretice ale căror opere au fost distruse și de la care n-au rămas decât câteva fraze ciuntite și misterioase peste poate.

Tot ce realizăm, tot ce provine din noi înșine aspiră să-și uite obârșia, și nu izbutește s-o facă decât devenindu-ne dușman. De aici coeficientul negativ pe care-l poartă toate triumfurile noastre.

„Când mi se întâmplă să arunc o privire în *Zarathustra* al meu, mă plimb o jumătate de oră prin odaie, incapabil să-mi stăpânesc un insuportabil acces de plâns." (Nietzsche, *Ecce Homo*)

Ranchiuna are aceeași esență cu regretul, căci, aidoma acestuia, ea se reduce la neputința de-a uita.

Să fii înțeles reprezintă o umilință mai mare decât aceea de a fi neînțeles. Groapa comună e preferabilă funeraliilor naționale.

Mi-am deplâns totdeauna primele impulsuri – prea generoase și prea naive. Din ele mi s-au tras și mi se trag necazurile.

Aștept o vizită. Aș da orice ca să nu aibă loc. Ce puține sunt ființele pe care le pot aștepta fără gânduri ascunse și fără groază.

A începe – coșmarul meu. Întâiul gest îmi pare întotdeauna cel mai anevoios, căci e cel mai contrar viziunii mele despre lucruri, ca și nevoii mele de a lăsa lucrurile așa cum sunt.

Sterilitatea mea îmi apare ca o pedeapsă divină. N-o pot explica prin cauze naturale.

M-a făcut suferința: și suferința o să mă desfacă. Sunt rezultatul ei. Nu-i vorbă că și eu îi sunt util: trăiește prin mine, subzistă datorită sacrificiilor mele.
(Există o stranie solidaritate între bolnav și boala lui.)
Durerile mele mă trag după ele. Unde vom ajunge oare?

Trebuie să scriu un articol despre noii zei. Am mai multe note decât îmi trebuie ca să-l fac, și totuși nu pot să încep. – Ca să scrii, nu trebuie să domini materia, să cunoști subiectul, ci să simți imboldul care te pune în mișcare, făcându-te să găsești cuvinte pentru ideile care așteaptă, mute, în stare de prostrație.

Mi s-a întâmplat să-mi fie milă și de-o bucată de metal, într-atât tot ce există îmi pare părăsit, nefericit, neînțeles. Granitul suferă, poate, și el. Tot ce posedă formă suferă, tot ce e despărțit de haos ca să urmeze un destin aparte. Materia este *singură*. Tot ce există este singur. Și nu e nimeni, nici un zeu în stare să izbăvească lumea de o singurătate atât de veche!

M. îmi scrie că-i place *Căderea în timp* și că celelalte cărți ale mele îi par niște „fanfaronade metafizice". Cu toate astea, despre aceleași cărți, ținuse o conferință în care mă asemăna cu Pascal, nici mai mult, nici mai puțin.
Câtă dreptate am să fiu neîncrezător și să nu acord nici un credit elogiilor, de oriunde ar veni!

Ascultând o cantată de Bach la G.M.: – Am fără îndoială un fond religios ce se exprimă în sentimentul foarte acut al

propriei căderi, în certitudinea că trăiesc la un nivel de existență inferior celui căruia îi eram sortit. (Prin *nivel*, înțeleg *ordine metafizică*.)

Una peste alta, n-am citit cu pasiune decât doi romancieri: Dostoievski și Proust.

... Să fie oare fiindcă au un ritm al lor pe care nu l-am găsit niciunde în altă parte? sau să fie fascinația pe care o exercită asupra mea forma aceasta de gâfâială în care sunt neîntrecuți?

Nu-i nerăbdare mai voluptuoasă decât s-aștepți pe cineva, de preferință un prieten, care ar urma să-ți povestească ce mârșăvii a mai comis în răstimpul trecut de la ultima întâlnire.

În Franța, totul provine dintr-o „experiență literară" sau se mărginește la ea. Toate operele purced aici din altă operă. Literatura înlocuiește *existența*, totul desfășurându-se în detrimentul trăirii.

A muri înseamnă să schimbi genul, să te înnoiești.

Doar scriitorul fără public își poate îngădui să fie *sincer*, pentru că nu se adresează nimănui.

Persecutații, nefericiții, bolnavii sunt – *în absolut* – cel mai puțin de plâns. Căci dacă nu ne amintim decât ce-am suferit, ei sunt aceia care, în final, vor fi trăit cu maxim de profit. Ceilalți, norocoșii, au firește o viață, dar nu și *amintirea* unei vieți.

Nu știu ce am pierdut născându-ne, dar am pierdut cu siguranță existând, la fel cum pierdem din faptul că murim.

Până și zâmbetul îi era violent.

Cu cât mă-nverșunez să dau în vileag căderea celorlalți, cu atât propria mea cădere îmi apare mai evidentă, mai irecuzabilă.

Moft este tot ce nu-i convorbire mută cu ceea ce e mai ascuns în noi!

Mi se întâmplă să fiu mulțumit că mi se fură timpul sau că-l risipesc în stânga și în dreapta, în chip prostesc; – asta mă scutește de nenorocirea de a fi spus mai mult decât aveam de spus, de rușinea de a fi lăsat o „operă".

Orice om care posedă sau este dominat de o doctrină e condamnat să trăiască în fals și să producă fals. A fi adevărat și a face ceva adevărat e un lucru ce nu se întâlnește aproape niciodată. Și asta fiindcă omul a fost pervertit pe veci de *idee*, de simulacre adică.

21 februarie – Patru zile în Sologne. E reconfortant gândul că un peisaj de-o asemenea poezie poate exista la o oră de Paris. – Râul Sauldre înspre Romorantin – apoi canalul Sauldre de la helești Puțului până la La Motte-Beuvron. Să umbli ca vrăjit.

Voluptatea de a nu gândi! Și de a *ști* că nu gândești.

Se va spune însă: a ști că nu gândești înseamnă totuși să gândești. Da, fără îndoială, dar „gândirea" se oprește la această constatare: nu merge mai departe. Încremenește în propria ei absență, în voluptatea suspendării ei.

Nu-i exclamație mai patetică decât aceea a ultimului poet păgân, Rutilius Namatianus: „De-ar fi dat zeii ca Iudeea să nu fi fost cucerită nicicând!"

Oscilație între extaz și rânjet – asta sunt, și nimic altceva.

La frizer. Aștept mai bine de o jumătate de oră. În spatele paravanului, patronul flecărește. Credeam că se ocupă de-o clientă. Când în sfârșit își face apariția și-mi spune că-și făcea declarația la fisc, îi zic: „... Dacă aș fi știut, plecam." – „*Avem și alte treburi decât să tundem clienții*", îmi răspunde nevastă-sa pe tonul cel mai insolent. Am simțit cum mi se urcă sângele la cap. Dar, contrar obiceiului meu,

am tăcut. Acest triumf asupră-mi a fost atât de neașteptat că mi-a produs o mare satisfacție.

De contat, contează numai cartea implântată ca un cuțit în inima cititorului.

Toate dorințele mele – în suferință, toate pasiunile – în vacanță.

Dorința de a străluci, „inteligența", nu se întâlnește decât la vanitoși. Vorbiți cu un englez, cu un neamț sau chiar cu un american, nu vor voi să vă impresioneze, nu vor face nimic ca să pară mai dotați decât sunt; și nici ca să vă amuze. „Spiritul" e cabotin și nu se întâlnește la rasele puternice. Vechii greci și francezii – popoare teatrale – dețin aici aproape un monopol. Francezul gândește pentru *celălalt*; așa gândea și grecul. A uimi prin toate mijloacele, chiar și prin profunzime.

E plicticos orice om lipsit de vanitate, care nu ține să facă impresie. Vanitosul poate fi exasperant, dar nu și plicticos. Ce-i de făcut cu acela care nu urmărește nici un fel de efect? Ce să-i spui? Și ce să aștepți de la el?

Poezia occidentală a pierdut uzul țipătului. Exercițiu verbal, demers de saltimbanci și de esteți. Acrobație de vlăguiți.

Nu mă pot gândi la umilințele mele viitoare fără un sentiment aproape halucinant de lașitate.

28 februarie. Duminică – Vizită la Muzeul de științe naturale. În fața imaginilor cu dinozauri, o mamă îi spune fiului său: „Cum or fi făcut fotografiile astea?"

Cu ani în urmă, îi citeam *Corabia beată* unui ins care n-o cunoștea (și care, de altminteri, era străin de literatură). „*Chestia asta ai zice că vine din terțiar*", fu comentariul lui la sfârșitul lecturii.

Lucrul pe care-l suport cel mai greu e umilința. Incapacitatea mea cronică de a câștiga bani – și toate jignirile ce rezultă de aici. – Orgoliu rănit – orgoliu bolnav.

Singura realitate benefică, pozitivă, rezidă în *uitare*. Uitare a umilințelor, a înfrângerilor, a spaimelor noastre.

Toată lumea se agită cu asupra de măsură, de la Napoleon până la... Nevoia de simetrie e aceea care-i împinge pe alții să rămână mai prejos de ce ar putea face. Aparțin acestei categorii – printr-o fatalitate, nu printr-o opțiune. Nu știu ce greutate mă trage în jos mereu. Plumbul din sânge! De mirare e că nu sunt mai decăzut decât sunt.

În felul meu sunt un erou: să trăiești *știind tot ce știu eu* – iată o ispravă de care, sunt încredințat, puțini ar fi capabili.

2 martie

Noapte cumplită. Ore și ore de-a lungul cărora mi se părea că gândesc, că ideile mi se-mbulzesc în creier. Nici una dintre ele n-a supraviețuit ivirii zorilor, nici una de care să-mi pot aminti și pe care s-o pot formula. Fantome: și nimic mai mult.

S-a ilustrat prin eșec, orice altă glorie îi era interzisă.

„Străin sunt pe pământ și în cer." (Lermontov) Sunt fiul *plictisului* rusesc. Cum să mă îndoiesc de obârșia mea slavă?

2 martie 1965

Că nu suntem un zeu pentru cei care ne cunosc, nenumărate exemple o arată. Cel mai ilustru exemplu este al lui Buddha și al vărului său (îmi scapă numele) care îl *pizmuia*, care încerca să-i facă rău și nu credea în el. Trebuia să fie însă un văr. Un prieten din tinerețe ar fi putut, de altfel, să joace la fel de bine rolul. Toată lumea își poate face iluzii asupra noastră, doar prietenii noștri nu. Ei sunt aceia care distrug legenda ce se țese în jurul nostru și care nu așteaptă

decât moartea noastră pentru a ne reduce cu adevărat la neant. – Prietenia ca distrugătoare a miturilor.

La începutul Revoluției, nu se cita decât din Rousseau, la sfârșitul ei, din Tacit.

E straniu că nimeni n-a surprins afinitățile mele cu Swift și nici influența pe care a avut-o asupra mea.

În fața defilării modelor filozofice și de alt soi, trebuie să ai demnitatea unui zeu pe care nici un templu nu-l invocă.

Toate cusururile mele – și poate toate meritele – provin din neputința mea de a scrie „purtat de condei".

Dușmanilor mei: Dacă voi vă socotiți puri, sunt fericit să fiu un ticălos.

Căderea în timp
E o carte fără greutate, lipsită de pasiune. Nu-mi iert că am scris ceva atât de plicticos – atât de supărător de transparent.

Citit o carte despre viața lui Branwell Brontë.

În ceea ce scriu, se află, mi se pare, mai multă suferință, mai multă „trăire" decât la cea mai mare parte a contemporanilor mei. Să fie însă vorba aici cu adevărat de-o superioritate?

Martie – Aer de primăvară. Creierul mi se încețoșează și se întunecă, așa cum se întâmplă la fiecare schimbare de anotimp. Un organism ca al meu nu s-ar împăca decât cu o temperatură veșnic constantă. Care însă? Tare aș vrea să știu și eu.

Am fost mereu atacat în tot ce am iubit.

„Ce este remușcarea?
– Sunt chinurile fricii, care pedepsesc slăbiciunea de a fi încercat de lucrările forței." (Paracelsus)

Trezit în toiul nopții și neputând să mai adorm, mă consolam spunându-mi că orele de care deveneam conștient le smulgeam neantului și că, dacă aș fi dormit, nu mi-ar fi aparținut niciodată, nici n-ar fi existat măcar.

Nimic nu se perimează mai repede ca o revoltă.

Nu pot trăi decât la Paris, și-i pizmuiesc pe toți aceia care nu trăiesc aici.

Am cu adevărat senzația că am *căzut* pe acest pământ unde nu-mi aflu nici un rost.
A fost o vreme când eram fericit să ies în oraș să parcurg stradă după stradă: acum mă simt un străin și nu mai ies din casă decât în silă.

10 martie – Aseară la biserica Billettes, *Patimile după Ioan*. Înainte, se citește Evanghelia lui Ioan unde, cel puțin după prinderea lui Isus, nu se aude decât o diatribă împotriva evreilor. Antisemitismul creștin e cel mai virulent din toate, căci e cel mai profund și cel mai vechi. Te întrebi cum de se pot citi asemenea texte *în public*!

Toți criticii ăștia literari, teatrali etc. Să-ți petreci viața judecând operele altora, să joci un rol de zeu, dar de zeu steril, incapabil de-o tresărire de *viață*.

Senzația de frig care mă cuprinde periodic... și care, când îmi pătrunde în oase, face derizorii toate încercările sau ispitele mele de a exista.

Norocul meu e că n-am la îndemână vreo otravă eficace.

Nu există rugăciune *originală*. Trebuie să te rogi ca toată lumea. Aici rezidă una din marile dificultăți ale credinței.

Ceea ce-i cerem unui prieten este să mintă, să nu ne spună adevărul. Iată de ce prietenia este un lucru atât de anevoios, și de impur. Grija permanentă de a fi delicat, pe

care o presupune, e nefirească. Te simți în largul tău cu toată lumea, mai puțin cu prietenii.

Tot meditând la neajunsurile mele trecute și viitoare, le-am neglijat pe cele ale prezentului: lucru ce mi-a îngăduit să le suport mai ușor decât dacă le consacram toate rezervele mele de atenție.

Când ești înclinat către melancolie, nimic n-o cheamă mai mult decât albastrul cerului. Asta, fără îndoială, fiindcă simbolul seninătății nu poate decât să stârnească umorile sumbre. E vorba în acest caz de-un soi de intoleranță fiziologică.

Nu există utopie *neagră*, pentru motivul că infernul a existat cu adevărat întotdeauna și că e la-ndemâna tuturor, chiar și a naivilor.

Nu e întotdeauna adevărat că îi iubim pe cei ce ne admiră, cum pretinde La Rochefoucauld; ba chiar se-ntâmplă adesea să-i disprețuim. Suntem neconsolați că nu-i avem decât pe ei ca să ne *exagereze* valoarea, ca să-și facă iluzii în ce ne privește. Dar dacă nici nu merităm mai mult?

Cu cât o literatură se dezvoltă și se rafinează, cu atât mai puțin contează „sentimentul" în cadrul ei. De la un moment dat el este izgonit aproape cu desăvârșire. Literatura devine atunci o tehnică și nimic mai mult – ca în Franța la ora actuală.

Ceea ce caut în fond nu este mântuirea, ci mângâierea, mai mult: o vorbă (una singură!) de mângâiere; și tocmai asta nu găsesc niciunde.

... Iată starea celui născut sub zodia tristeții fără leac.

De la nepenthes la „tranchilizante".

Homer în *Odiseea*, IV, 310: „Oricare înghițea din el [din nepenthes] când vinul/ L-amesteca cu apă într-o cană,/ În ziua aceea nu vărsa pe obrazu-i/ Un strop de plâns, să fi murit

chiar mama-i/ Ori tatăl lui, ba chiar naintea-i/ Cădea zdrobit un frate-al lui sau fiul/ Și el vedea sfârșitul lor cu ochii;"[1]

Mi se cere să scriu despre Paulhan, să prezint al cincilea său volum de *Opere complete*.

Dar îmi lipsește, ca să scriu despre Paulhan, acea voioșie a spiritului în care excelează, acea vivacitate atât de franțuzească pe lângă care tot ce pot eu să spun și tot ce pot să fac e treabă de mocofan.

Am fost întotdeauna, printr-un soi de complicitate instinctivă, de partea celor care pierd, indiferent de cauza pe care o slujeau – bună sau rea.

E de o mie de ori mai profitabil, pentru binele general, să te ocupi de tine însuți decât de lucrurile ce-i privesc pe ceilalți.

Imperfecțiunile Creațiunii sar în ochi la tot pasul și-n fiece detaliu. Ce lucru de mântuială!

De-aș putea exprima ceea ce simt! Dar nu sunt la înălțimea senzațiilor mele. Să fii, din lipsă de cuvinte, mai prejos de tine însuți, să nu găsești cuvinte pentru ceea ce ești, potrivite cu ceea ce trăiești sau înduri, să trăiești mereu mai prejos de propria-ți realitate...

Marc Aureliu către sine (creează acest neologism): „Ferește-te să *cezarizezi*."

Măgulirea acționează asupră-mi cum acționează asupra celorlalți. Spre deosebire de ei însă, când îi constat efectele, sufăr (fără să rămân insensibil la ea, la drept vorbind). Cert este totuși că nu mă găsește nepregătit niciodată; și că sunt mereu conștient de bucuria ce-mi provoacă.

Franceza e o limbă a cărei sevă a secat; iată de ce poemul, romanul, filozofia, totul apare în această limbă ca un exercițiu, ca o scamatorie de virtuoz.

---

[1] Trad. rom. de G. Murnu. (*N. t.*)

Vizitatorilor care-mi văd masa de lucru și care mă întreabă: „Aici scrieți?" – îmi vine să le răspund „Nu scriu *nicăieri*".

Am refuzat să scriu prefața la al cincilea volum al *Operelor complete* ale lui Paulhan. La început, ușurare, apoi conștiința încărcată, proastă dispoziție, lehamite de mine însumi. Nu-mi place să fiu ingrat.

Doamne, ajută-mă să îndur orele, fă ca nici una să nu fie atât de grea cum mi le închipui pe toate.

Îmi proiectez toate sentimentele în obiecte. Percep disperarea materiei, o simt de parcă ar fi vorba de o ființă, masa asta din fața mea e fără speranță; la fel cu orice lucru. Și lupt împotriva acestei deznădejdi obiective, împotriva acestui tumult, acestei prăbușiri lăuntrice a lumii materiale – lupt așa cum pot împotriva mea însumi.

Port naufragiul strămoșilor mei în sânge, în el se întâlnesc toate aceste epave.

Tindea către ineficacitatea îngerilor și nu era departe s-o atingă.

Lucrul ce-mi place cel mai mult pe lume este să umblu. Iată însă că de câteva luni un deget umflat, care mă doare ori de câte ori mă mișc, se pune de-a curmezișul ultimei mele pasiuni.

Într-un fel sau altul, am trăit întotdeauna din „pomană" (burse, ajutoare, premii etc. etc.). Mi-am pus opera (!) mai presus de demnitate (cu prețul câtor umilințe!).

Atâtea cuvinte inutile și extraordinare...

Toți cei care-au mizat pe noi și pe care ne-am străduit să-i dezamăgim.

Sunt fără îndoială decăzut (un căzut mai degrabă), dar, întru scuza mea, căderea îmi vine de departe și ține de-un alt ordin decât acela al fiziologiei sau istoriei.

Sentimentul Zădărniciei nu te-mpiedică să guști viața, dar te împiedică să reușești în viață.

La urma urmei, prostia e preferabilă vulgarității (care e compatibilă, din nefericire, cu inteligența și chiar cu spiritul).

Nu ne e teamă de viitor decât atunci când nu suntem siguri că ne putem sinucide (la nevoie).

În vreme ce animalul își păstrează simțurile intacte, omul n-a devenit om decât șubrezindu-le, *sacrificându-le*.

Nici Bossuet, nici Malebranche, nici Fénelon nu vorbesc despre *Cugetări*: se vede treaba că Pascal nu li se părea destul de *serios*.

Nu știu ce caut pe lumea asta, pe care nimeni n-o poate izbăvi, nici pentru sine, nici pentru ceilalți. „Ignoranța" aceasta se transformă în obsesie la mine, în indispoziție: mă gândesc la ea fără încetare.

Voluptatea pe care o resimt în fața oricărui discurs amar privitor la Cunoaștere.

Să suferi, să suferi, să suferi.

Esența vieții rezidă în teama de a muri. Dacă această teamă ar dispărea, viața și-ar pierde rațiunea de a fi.

Să abandonăm totul. Să avem curajul și pudoarea de a crăpa în singurătate, ca elefanții și ca șobolanii.

X. crede că-l *onorează* pe Dumnezeu prin propria credință.

Nu deznădăjdui: dacă toată lumea îți va întoarce spatele, tot vei putea conta pe durerile tale.

Mă străduiesc în zadar, nu pot *uita* scepticismul.

„Ați ajuns la un impas", îmi reproșează unul și altul — stranie obiecție. Despre *Florile răului* s-ar spune oare că duc la un impas?

Când reflectez la un lucru, mă gândesc la *soluție* mai puțin chiar decât ar face-o un poet.

Am luat o lecție de limba rusă. Dar nu vreau să continui: la ce bun să-mi încarc memoria cu atâtea cuvinte? Și totuși, e o limbă care mă atinge în adânc.

L-am recitit pe Custine (*Scrisori din Rusia*). Nu cunosc carte mai pătrunzătoare și mai profetică.

Căutând într-un dicționar, dau peste acest citat: „timpul distruge chiar și cea mai neînsemnată urmă." — care-mi provoacă un adevărat fior metafizic. La drept vorbind, fiorul era în mine — l-ar fi stârnit orice altă banalitate.

Materia poate să-și continue jocul, nu-mi pasă.

B. scrie într-un ziar german că cei mai mari stiliști printre eseiștii din Franța sunt Roger Caillois și cu mine: să admitem că afirmația ar fi adevărată. Să vedem care e motivul ei adânc: Caillois scrie bine fiindcă se bâlbâie; eu, fiindcă vorbesc împiedicat. N-aș fi făcut niciodată un efort de stil dacă aș fi putut articula cum trebuie. Cei ce vorbesc cu ușurință (oratorii și amatorii de discuții) scriu în genere prost. Dificultatea de a ne exprima, obstacolele, caznele pe care le întâmpină cuvântul, *vorbirea*, sunt cele care ne constrâng să cântărim (sau *mângâiem*) cuvintele atunci când scriem. (Să ne gândim la exemplul lui Valéry, acest bâlbâit tipic.)

Într-o bună zi, carnea aceasta nu va mai sta lipită de oase. (Dacă vrem să păstrăm un oarecare echilibru și să privim cu un minim de încredere viitorul, trebuie să ne gândim la orice, afară de propria noastră carne.)

22 martie

Ieri, vizită la R. — Cu neputință să-mi amintesc numele lui cât timp a fost de față. Supliciul a durat câteva minute, părându-mi-se cu atât mai insuportabil cu cât n-aveam nevoie să-mi amintesc numele prietenului meu. Ghicesc acum angoasa ramoliților care uneori nu reușesc să-și amintească propriul nume.

Atât cât pot să îmi aduc aminte de trecut, nu aflu în el decât indispoziție, ambiție nesatisfăcută, teamă de a face și, mai cu seamă, teamă de a reuși..., violență care se sfâșie pe ea însăși, aviditate pururi schimbată în suferință.

Cele mai multe vise sunt literatură de proastă calitate. Sunt însă unele cum nu se poate mai semnificative: cele în care apar *dușmanii noștri.*

Laconismul poate fi deopotrivă semn de rigoare și de lene.

25 martie

M-am trezit cu o nevoie de răzbunare. Dar nu știu pe cine să mă răzbun.

Am cumpărat deunăzi, de ocazie, o carte despre Fontenelle și alta despre Buddha! Să fie o simplă întâmplare? Nu cred. Cele două spirite, care în aparență n-au nimic comun, sunt în realitate în egală măsură lipsite de iluzii, chiar dacă la niveluri diferite. Cert este că mă simt înrudit cu amândoi, fiindcă înțeleg la fel de bine dezabuzarea frivolă ca și pe cea serioasă. Important e să te lecuiești de toate iluziile; restul e chestiune de nuanță.

O convertire (la indiferent ce) e calea cea mai sigură de a evita o criză de nebunie.

În deprimarea adevărată, nu ne putem gândi decât la Dumnezeu, fie că suntem credincioși sau nu.

Am de scris un articol care, așa cum l-am conceput, trebuie să fie anticreștin. Cu toate astea, nu mă pot apuca de el; nu mă simt în stare să-l ponegresc nici pe Dumnezeu, nici pe Fiu. Credința este o realitate necuprinsă, și nu vom ști niciodată ce pierdere a suferit omul de când a încetat să se mai roage.

În fond eram făcuți să ne rugăm, și pentru nimic altceva.

Pătimașii și abulicii au, din motive opuse, un fond religios.

Să dorm și iar să dorm. Doar somnul mi-ar putea reda o parte din energia pe care au înghițit-o anii mei de insomnie. Orice veghe e împuținare, uzură, și se vorbește cu temei despre un somn *reparator*.

Am făcut adineauri, vreme de câteva minute ce mi-au părut fără sfârșit, efortul de a mă vedea așa cum mă văd ceilalți. Ei bine, n-am reușit, în ciuda darului meu de a mă dedubla. Nu poți să-ți fii exterior. Iar când îți spui: „Îmi sunt străin mie însumi", e vorba aproape întotdeauna de o iluzie, de o deformare poetică.

Să faci parte dintr-o țară cu destin minor dar tragic. (Tragedie de mâna a doua. Am fost împins prin naștere să mă interesez de țările care n-au reușit, ale căror proiecte au fost mereu străpunse de Istorie.)

Luptă cotidiană împotriva năruirii, a unei oboseli despotice, imemoriale.

Nu veninul, nu spiritul răzbunător mă face „amar", ci lăcomia, voluptatea amărăciunii tocmai. Nu pot să mă lipsesc de ea și ori de câte ori o întâlnesc — fie în viață, fie în literatură — mă năpustesc asupra ei, mă tăvălesc în ea. E hrana ideală a decăzutului. De ea are nevoie și nu trebuie să-i dați altceva spre a-l răsfăța.

Duminică la țară. M-am plimbat spre Saint-Chéron, pe podiș. Criză de melancolie, sentiment acut că voi fi pururi

singur, orice s-ar întâmpla. — Câtă vreme umblu și obosesc, totul e în regulă, de cum mă opresc însă, mă cuprind iarăși umorile și gândurile mele obișnuite.

Nici măcar „natura" nu poate să m-ajute; dimpotrivă, favorizează crizele mele de urât. Cât e de falsă ideea mea că dacă aș trăi la țară, aș fi cu totul altul, lecuit de obsesiile mele. Adevărul e că tăcerea și singurătatea nu mă pot face să uit neajunsurile mele și că nu există *loc* pe pământ unde aș putea fi diferit de ceea ce sunt. Fericirea nu-i un remediu pentru melancolie; dimpotrivă, o agravează, căci se hrănește cu aceeași lăcomie și din plăcerile, și din durerile noastre. Totul îi cade bine, *pe socoteala noastră*.

Cine sunteți? Sunt un *străin* — pentru poliție, pentru Dumnezeu și pentru mine însumi.

Sinceritatea — lucru imposibil în prietenie. X., prieten căruia nu-i prețuiesc în mod deosebit nici inteligența, nici gustul, îmi relatează — pe ce ton! — decepția pe care i-a provocat-o articolul meu despre Demiurg. Pe moment, judecata lui m-a lăsat rece; apoi, mi-a făcut „ceva".

Sunt ca toată lumea, și toată lumea e ca mine. Nimeni nu suportă adevărul despre el însuși. Trebuie să minți sau să pieri.

Nu ne strângem laolaltă decât în jurul vânzătorilor de iluzii, în filozofie ca și în toate. Se face gol întotdeauna în jurul celui care nu se coboară să-și *laude marfa*.

A-ți pierde încrederea în tine însuți, iată ce înseamnă moartea în viață — nici mai mult, nici mai puțin.

Dacă teama de moarte ar dispărea, totul ar deveni de-o simplitate înspăimântătoare.

Câtă vreme te temi de moarte, ești un sclav, chiar dacă ai toate înzestrările și toate bunurile pe care le poate avea un muritor.

A fi liber înseamnă să nu cunoști această teamă.

30 martie — Noapte cumplită.

După anumite nopți albe, nu ne rămâne decât să-ncepem o nouă viață sau s-o sfârșim cu totul.

Unii se nasc pentru a spera; — alții, dimpotrivă. Nimeni nu este vinovat de disperarea sa.

Destinul e tot ce s-a inventat mai bun pentru a explica vicisitudinile celor omenești. Și ce este el oare, dacă nu Providența decapitată?

Trebuie să ne obișnuim să nu posedăm nimic. În acest sens, am făcut o bună ucenicie în cei douăzeci și cinci de ani petrecuți prin hoteluri. O bibliotecă este o proprietate, o povară. Să nu acumulezi nimic, nici măcar anii, să te desprinzi de trecutul și de viitorul tău, să înfrunți prezentul, ba nu, să-l primești resemnat.

O religiozitate *atee*, acesta este *Stimmung*-ul[1] contemporanilor.

Scena în care regele Lear, văzându-l pe Edgar în zdrențe și aproape gol, își sfâșie veșmintele — din toată piesa, această scenă mă mișcă cel mai tare.

Deunăzi, plimbându-mă de unul singur la țară, mi-am amintit deodată niște versuri ale lui Hölderlin pe care îmi plăcea să le citez cândva:

„Singur, în lumea atât de frumoasă, că ești
Susțineai tu întruna, dragule!"[2]

Sunt deopotrivă un decăzut și-un teoretician al decăderii.

Am avut dintotdeauna sentimentul nimicniciei universale, și totuși merg înainte *de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat*. Inconsecvența asta exprimă, singură, întreg misterul vieții.

---

[1] Dispoziție, stare de spirit. (*N. t.*)

[2] Trad. rom. de Ștefan Aug. Doinaș și Virgil Nemoianu. (*N. t.*)

(P.S. „De parcă nimic nu s-ar fi întâmplat" — Poate că e mult spus. Nu mă simt acasă nici în viață, nici în moarte: sentimentul zădărniciei generale mă paralizează, dimpotrivă, în fiecare clipă, împiedicându-mă să fac față „realității".)

Ar trebui să explic într-o zi de ce merg din eșec în eșec.

Deunăzi, la editorul meu, am înghițit un refuz care *în mod normal* ar fi trebuit să mă înfurie și să mă silească să fac o scenă. N-am zis nimic, m-am stăpânit, și bine am făcut. A ști să te domini — lucru pe care nu-l poți face *în chip firesc* decât dacă te tragi dintr-un neam de sclavi.

Când trăiești permanent într-o nefericire abstractă, nefericirea concretă, atunci când se ivește, e atât de neprevăzută că nu știi cum să-i faci față.

Sunt uluit de cantitatea de cărți care nu-mi spun nimic, care nu mă privesc și cărora mi-e cu neputință să le recunosc o valoare obiectivă. *Știu* că n-ar fi trebuit să fie scrise.

Nu pot să scriu decât sub imperiul febrei, al furiei. Or, din cauza gastritei și a altor beteșuguri, mă îndop cu calmante; astfel, îmi sabotez eu însumi activitatea, „inspirația", „opera". — Fără înfrigurare, nu valorez nimic, iar eu îmi interzic orice exces, adică orice mi-ar permite să am un minim randament.

Francezul *știe* că e inteligent; de aici îi vin toate defectele.

1 aprilie

Azi-dimineață, înainte să mă trezesc, am avut un coșmar a cărui oroare era atât de sofisticată, de elaborată, încât îl desfid pe pictorul sau vizionarul în stare să închipuie vreodată unul asemănător. Cât despre încercarea de a-l descrie, nu m-aș încumeta s-o fac.

2 aprilie

Aseară, la Saint-Séverin, *Arta fugii*, la orgă.

— Iată *dezmințirea* „demiurgului cel rău", mi-am repetat fără încetare vreme de două ceasuri.

Nopțile în care am dormit par să nu fi existat niciodată; rămân în amintirea noastră doar cele în care am suferit, în care n-am putut închide ochii, așa încât suma nopților noastre este suma insomniilor noastre.

3 aprilie După zile și zile de deprimare, astăzi, vreme de câteva ceasuri, euforie neîntreruptă. Când te gândești că există oameni care-și trăiesc aproape întreaga viață în exaltarea asta cvasiparadiziacă!

Abține-te să dojenești pe cineva, oricine ar fi. Dacă oamenii s-ar putea schimba, s-ar schimba. Dar nu pot. Iar tu și mai puțin ca ei.

Sunt fascinat de Soloviov. Tot ce citesc despre el mă răscolește (mi-ar plăcea să pot spune același lucru despre opera lui).

Nu-l putea suferi pe Tolstoi: profeții nu *coexistă*. Între ei doi, el, Soloviov, era cel mai autentic, și numai el a fost aproape de sfințenie. Dăruia totul, se despuia pe stradă de veșminte (și uneori de încălțări) pe care le dăruia cerșetorilor. Era ceea ce Tolstoi ar fi vrut să fie.

Se spune despre Heidegger: „A făcut cutare și cutare. De neiertat din partea unui filozof." — „Din partea unui *înțelept*", ar trebui spus. Or, Heidegger nu e un înțelept și nici nu pretinde c-ar fi.

Nimic nu-i mai sterilizant pentru un poet decât să citească alți poeți. La fel, a citi filozofi și numai filozofi (e tocmai ce fac profesorii), înseamnă a te condamna să nu ai niciodată nici măcar un gând filozofic.

Stomacul, intestinele — făcute praf. Nu mai diger aproape nimic. Legume în apă — sau moartea, asta e unica alegere ce-mi rămâne.

Azi-noapte, *în vis*, îi spuneam unui critic teatral: „La teatru, am prea adesea senzația că aș putea juca la fel de bine ca actorul cutare sau cutare. Asta-mi strică toată plăcerea. De aceea am hotărât să merg din ce în ce mai rar."

5 aprilie — ora 17.15. Trebuie să ies să mă plimb, altfel sunt *sigur* că aș săvârși ceva împotriva mea. Doamne, (dar la ce bun?)

Trebuie să depășesc criza asta, una din cele mai cumplite pe care le-am avut de îndurat în viața mea. Beteșugurile mă asediază și-mi zdruncină curajul. Dacă n-aș fi bolnav, aș birui, sunt sigur. Dar cum să lupt cu boala? Ar însemna să declar război materiei. Trupul meu nu-mi aparține, ține de ea, de materie.

Sărăcia, boala, moartea. Sunt stări *durabile*, și deci adevărate. Tot restul e numai accident și înșelăciune.

Dacă ies teafăr din încercarea asta, jur să nu mai socotesc nimic *al meu*.

Renunțarea e marele secret. Dacă te poți așeza în afara propriei tale vieți, socotind-o ca aparținând altcuiva, trebuie să ajungi să birui teama și chiar să-ți disprețuiești propria moarte.

Antidotul plictisului: e teama. Trebuie ca leacul să fie mai tare decât boala.

Întreaga-mi viață nu va fi fost decât trăirea alternativă a unuia și-a celeilalte.

De ce nu am tăria să mă consider un supraviețuitor!

De câte ori n-am spus și nu am scris că nu sunt *de aici*! Acum este aproape fapt împlinit.

Tactica mea e singura bună, singura eficace: îmi *uzez* disperarea, o istovesc și o împuținez tot gândindu-mă la ea și tot analizând-o.

6 aprilie — Aseară, la sala Pleyel, *Patimile după Ioan*, cu Berliner Chor.

Emoție intensă. „A muri nu înseamnă nimic, moartea e o formă a bucuriei" — acesta era refrenul pe care mi-l cântam.

Cu câteva clipe înainte de moarte, Soloviov s-a rugat pentru evrei, date fiind „marile încercări care-i așteaptă". Era în 1900. La moartea lui, s-au spus rugăciuni în toate sinagogile Rusiei.

Îmi e cu neputință să tratez o problemă *obiectivă*, afară de cazul că e vorba de *bolile* celorlalți, adică de ceea ce, la altul, mă face să mă gândesc la mine.

8 aprilie 1965

Ziua mea de naștere. Am așadar cincizeci și patru de ani.

Mi-a trebuit o întreagă viață ca să mă obișnuiesc cu gândul că sunt român.

Mi-aș folosi cu mult mai bine timpul rugându-mă decât scriind articole.

Absenții au mereu dreptate — în viața literară. Scriitorul nu trebuie să se *arate*.

Anxietate metafizică și digestie proastă — melancolia ia naștere din întâlnirea lor.

Adevăratul scriitor sacrifică pentru opera sa totul, chiar și onoarea.

10 aprilie — Noapte atroce. Aceleași dureri. Poate că sunt condamnat. Important este să nu te lași pradă deznădejdii, iar dacă trebuie să dispari, să te situezi mai presus de orice regret.

Bătrânul Ciotori[1] a murit strivit de o mașină. Poor Yorick!

13 aprilie — Azi-noapte, simțind neîncetat curgerea clipelor, a minutelor, a orelor (care curgere! abia dacă „treceau"), îmi spuneam că, dacă aș fi dormit, aceste clipe nici n-ar fi existat pentru mine, și că astfel nu totul este negativ în catastrofa veghei.

Cu neputință să nu gândim că morții scapă de toate frământările noastre și că există un oarecare avantaj în faptul de a deveni pururi *indiferent*.

Când citesc că un produs oarecare „calmează" durerea, știu sigur că există una pe care nimic n-o va calma niciodată.

Biologic sunt un deșeu al Evoluției. Dar omul în genere e un asemenea deșeu — dacă-l privești cu atenție.

13 aprilie — Doctorul pe care l-am consultat ieri pentru intestinele mele m-a întrebat dacă am „gânduri de sinucidere". — „Am avut toată viața" — a fost răspunsul meu. M-a privit cu un aer satisfăcut, vreau să spun *neghiob*.

De fiecare dată, sau aproape de fiecare dată, când *voiam* să nu comit o infamie (răzbunarea e una dintre ele, cea mai rea pesemne), mă străduiam să mă văd *mort* — iar asta mă calma și mă îmblânzea. Cadavrul nostru nu e lipsit de oarece folos.

Cufundarea în budism e o nevoie periodică la mine. De data asta însă îi rezist. De ce să nu termin textul despre zei? Nu pot s-o fac: în starea mea, e un subiect prea străin frământărilor mele, ține de politică aproape (și chiar asta e).

E nimerită remarca potrivit căreia specialistul este omul *care află tot mai puține* lucruri.

Dacă totul e iluzoriu, *reală* este, tocmai, doar iluzia.

---

[1] Prieten al lui Cioran originar din Oltenia; diplomat care a rămas la Paris. (*N. ed. fr.*)

Omul e fără îndoială o apariție extraordinară, dar nu o *reușită*.

O bătătură infectată. Operație. Paști cu antibiotice.

Nu am simțul păcatului, și nici pe cel al răului măcar — nu-l am decât pe cel al catastrofei.

Spiritul funcționează numai atunci când simțim o constrângere. Orice act al gândirii derivă dintr-o senzație contrariată.

Cele trei orașe pe care le-am iubit cel mai mult: Sibiul, Dresda, Parisul.
Dresda nu mai e. Parisul mă apasă. Sibiul e inaccesibil.

Nu cred să fi existat vreodată copilărie mai sălbatică (copil al naturii!)[1] decât a mea. Asta explică multe lucruri, explică de fapt *totul*. Am simțit întotdeauna, în alt sens decât Freud, *„das Unbehagen in der Kultur"*[2].

Înmormântarea lui Ciotori la cimitirul Bagneux. Am ajuns cu oarecare întârziere. În fața gropii pe jumătate astupate, nu m-am putut abține să-i spun lui Lupasco: „E lipsit de sens!" — Nu mai era nici urmă de Bătrân și de toate năzbâtiile lui. În scurtă vreme nimeni nu-și va mai aminti de el. Și totuși, Doamne, ce pisălog!

Există mereu în cazul meu o lipsă de convingere care explică toate eșecurile mele și căreia nu i-am găsit niciodată leacul.

N-am avut niciodată o religie (în sens etimologic) de vreme ce n-am fost niciodată *legat* de nimic. N-am avut decât nostalgia religiei, *suspinul* religios.

Nu mi-a plăcut decât un lucru: să fiu liber, adică să fiu lăsat în pace, să nu aibă nimeni grija mea, în nici un fel. Iată

---

[1] În românește, în original. (*N. t.*)
[2] *Disconfort în cultură*, titlul unei cărți a lui Freud (1926). (*N. t.*)

de ce amabilitatea, darurile mă stingheresc la fel de mult ca o insultă. Nu-mi place să depind de *nimeni*. Aici se află izvorul singurătății și necredinței mele.

22 aprilie Preț de cinci ore m-am luptat să adorm, mi-am pus chiar un supozitor cu morfină. Spre ora 4 dimineața, în fine ceva s-a dat bătut, iar eu m-am scufundat în beatitudinea inconștienței.

Singurul lucru despre care nu poți vorbi fără să-l fi trăit e insomnia. Spusele lui Shakespeare despre somn sunt ale unui om care, în chip evident, nu putea să doarmă sau dormea prost. În materie de somn nu poți *inventa*.

Literatura, filozofia, religia, *toate* acordă prea multă însemnătate omului.

Anii au făcut din mine un expert în neantul pe care-l reprezintă orice lucru.

După fiecare noapte albă, lumea apare ceva mai decolorată ca înainte.

Cine sunteți? Sunt Dezamăgitul.

În miez de noapte, să te repezi la neprețuitul somnifer.

Cu cât pătrunzi mai adânc lucrurile, cu atât îți dai seama că deosebirea dintre bine și rău e lipsită de orice temei metafizic.

Într-o carte despre budismul zen a lui A. W. Watts, citesc următoarele: „But the anxiety-laden problem of what will happen to me when I die is, after all, like asking what happens to my fist when I open my hand, or where my lap goes when I stand up."[1]

---

[1] „Dar întrebarea angoasată despre ce se va întâmpla cu mine când voi muri este, la urma urmei, totuna cu a mă întreba ce se întâmplă cu pumnul meu când deschid palma sau unde dispare poala mea când mă ridic în picioare." (*N. t.*)

Zece zile după operația la picior, i-am spus chirurgului că mă tem de o infecție; îmi scoate pansamentul și-mi răspunde pe un ton de reproș și de triumf: „Degetul dumitale e valabil."

Un deget *valabil*! După adjective ar trebui să-i judecăm pe oameni.

De câte ori vreau să lucrez, e cineva care mă împiedică, și acest cineva nu sunt întotdeauna eu.

Francezul, care mânuiește atât de bine ironia, n-a devenit un teoretician al ei, ca atâția germani care nu-i cunosc utilizarea practică și ar fi foarte încurcați dac-ar fi puși s-o folosească. Doar Kierkegaard le-a făcut pe amândouă.

Deosebirea enormă dintre o convertire spontană și o palinodie forțată.

Fără nici o îndoială, instituția cea mai opresivă din toate timpurile a fost Inchiziția. Nu m-aș putea converti niciodată la catolicism, la o religie care a putut da naștere la ceva atât de monstruos.

În timpul ultimului război, la Zürich, Joyce și Musil locuiau alături, și totuși n-au făcut nici o încercare de a se cunoaște, de a se întâlni. *Creatorii* nu comunică între ei. Au nevoie de admiratori, nu de *egali*.

X. nu e un om, ci o schiță de om sau, ca să folosesc limbajul paleontologilor, un hominid.

Terminat de scris un articol împotriva creștinismului; la sfârșit, mi-a fost cu neputință să nu regret, și să o spun, năruindu-mi prin asta întregul edificiu al textului. M-am convertit aproape întotdeauna la ideile pe care mai întâi le-am atacat (*Iron Guard*[1], vai!).

---

[1] Garda de Fier. (*N. t.*)

În cazul de față, îmi propusesem să fac apologia politeismului, plasându-mă pe poziția toleranței, adoptând un punct de vedere aproape politic deci; apoi, *profitând* de problemele mele de sănătate, ca și de revenirea vechilor angoase, creștinismul m-a ajutat, firește, să le îndur; păgânismul e prea exterior, nu oferă nimic care să ne poată ușura pe culmile nemângâierii.

Oamenii mă fac să sufăr în așa hal că nu mă pot opri să reflectez la soarta lor, să-i urăsc și să-i compătimesc, pe ei și pe mine.

Singurul mod de a te întâlni în adânc cu celălalt este să te ocupi de tine și numai de tine, de ceea ce e mai adânc în tine. „Altruiștii ", filantropii, spiritele „generoase" nu înțeleg și nu ajută cu adevărat pe nimeni; sunt oameni care au energie de cheltuit, atâta tot.

3 mai De două săptămâni umblu în cipici din pricina operației pe care am suferit-o la piciorul stâng. Astăzi, după o scurtă plimbare, în momentul când traversam piața Odéon ca să mă-ntorc acasă, un cui ruginit mi-a intrat în același picior.

Îngăduindu-l pe om, natura a comis o eroare de calcul.

7 mai Noapte infernală. Cu neputință să dorm, deși mi-am pus două supozitoare. Nu degeaba (și nu fără un anume presentiment) am publicat *Moartea lui Ivan Ilici.*

Sunt nopți atât de chinuitoare, încât ar trebui să ne schimbăm numele, de vreme ce tot nu mai suntem aceiași.

Terminat un articol *împotriva* creștinismului. Sfârșesc, ca întotdeauna, prin a adopta cauza pe care am atacat-o cu atâta virulență, și trec în tabăra adversă.

Lucrul cel mai greu este să scrii un bilețel de mulțumire cuiva care ți-a trimis o vorbă de laudă, un bilețel pe cât de scurt pe-atât de delicat.

16 mai Sunt într-o stare în care înțeleg *fizic* că munții pot fi mutați din loc — dincolo de toate metaforele credinței.

Nu mă lăsa, Doamne, să cad pradă acestui foc — al meu sau al tău, cine știe?

22 mai Mi-e de-ajuns să-mi închipui plictisul fără margini ce ar *putea* să-l încerce pe unul sau pe altul, adesea un necunoscut, pentru ca plictisul lui să devină al meu și să mă copleșească.

Animalele de aceeași specie nu se omoară între ele. Numai omul îl ucide pe om. E marele reproș ce i se aduce. — Dar, între noi fie vorba, anomalia aceasta nu este o anomalie. Pe cine să ucizi în afară de om, cine mai merită, ca el, atare tratament?

Îi acuz pe toți oamenii că sunt bolnavi mintal. Ca și cum eu n-aș fi! Reușesc să mă stăpânesc; — altminteri, i-aș *lăsa cu gura căscată* pe psihiatri.

Ce înseamnă *religios*? Ceva care se adâncește în noi pe seama lumii, înaintarea către o tăcere care cântă.

Nu mă simt *real* decât atunci când totul se destramă, afară de ceea ce nădăjduiesc să aflu când îmi *ascult* singurătatea.

Sunt alcătuit din tot ce-mi scapă.
(Ființa mea se reduce la tot ce o neagă.)

Am slăbit, arăt ca un spectru. Toată lumea mă întreabă: Ce aveți? Sunteți bolnav? etc. — Să ies în lume a devenit pentru mine un coșmar.

Regulă de urmat: să nu spui nimănui: Nu arăți bine. E de neînchipuit răul pe care-l face compătimirea asta deplasată. Deunăzi, întors acasă pe la două noaptea, mi-a revenit atât de viu în minte aerul cu care am fost privit în timpul cinei, că mi-a fost imposibil să dorm toată noaptea.

Nu sunt budist, împărtășesc însă obsesiile budismului.

Atașamentul față de existență.

Tare îmi vine să mai abordez o dată acest subiect despre care n-am încetat să vorbesc de când am început să „gândesc". — Tot beteșugurile mele mă împing s-o fac. Cu o sănătate ca a mea, ce altceva pot face decât să meditez la *puținătatea* existenței mele?

Orice suferință este luptă. Poate chiar singura adevărată. Ce reprezintă în raport cu ea risipa de energie a luptătorului?

Mi se întâmplă să privesc multiplicitatea ca pe un rod al ignoranței sau chiar al unui dezechilibru mintal; cel mai adesea refuz însă acest gând, în chip reflex, din obicei, din instinct.

Ispita și refuzul „monismului".

Ar trebui să învățăm să convertim durerea în misiune, să fim *mândri* că suferim. Mă străduiesc s-o fac uneori, succesul fiind cu totul relativ. Și totuși, izbăvirea mea se află aici, dacă izbăvirea e cu putință pentru mine.

Nu ne amintim decât de clipele în care am suferit, moral sau fizic. Tot restul, „fericirea" deci, pare să nu fi existat niciodată.

Am citit în metrou o scrisoare adresată de Mozart lui Da Ponte cu câtva timp înainte de moarte: „Simt după starea în care mă aflu că mi-a sunat ceasul; sunt pe punctul de a-mi da duhul, am ajuns la soroc, înainte să mă fi putut bucura de talentul meu... Închei, iată cântul meu funebru, nu trebuie să-l las nedesăvârșit."

Încheia *Flautul fermecat* și lucra la *Recviem*.

Mă gândesc la bătrânul Ciotori. Cumpăra trei sau patru ziare în fiecare zi. Ce-i mai pasă acum, în mormânt, de ultimele știri! *„A devenit indiferent"* — așa se spune, după

cum se pare, în anumite țări din America latină despre cineva care a murit.

Fenomen nou: nu mai există practic *heimatlos*[1] printre evrei. Au toți un pașaport. E o cotitură în istoria lor. Ceea ce s-a schimbat însă e doar statutul lor juridic; cât despre statutul metafizic, nici o schimbare.

Trebuie să suferim până la capăt, până în clipa când încetăm să mai *credem* în suferință. Ajuns aici, depune armele și ieși din scenă.

Scriitorul profesionist e o invenție a epocii burgheze.

Iuvenal, ultimul poet important al Romei; Lucian, ultimul scriitor de mare clasă al Greciei.

Și unul, și celălalt au *practicat* ironia. Două literaturi ce sfârșesc în satiră.

„Emotivitate" — acest cuvânt oribil de care se slujesc medicii incompetenți — exprimă totuși cu exactitate starea în care mă aflu de obicei.

Trebuie să scriu o scurtă prefață pentru ediția de buzunar a *Tratatului*. Sunt la mare ananghie. Din slăbiciune — și din nevoie de bani — am consimțit să pun la îndemâna publicului larg o lucrare atât de „distructivă". Sunt nevoit să-l previn pe cititor că trebuie s-o citească în răspăr, să nu-i guste veninul. Dacă e tânăr riscă să sufere efectul ei demoralizant. E vorba deci de-o punere în gardă, cu tot ce poate fi aici pretențios și penibil. Pare să spună: „Atenție! Urmează să citiți o carte primejdioasă! Fiți prudenți și n-o luați drept literă de Evanghelie, să nu credeți că tot ce se spune în ea e-adevărat. Am exagerat uneori, adesea am mers prea departe. Și mai cu seamă nu călcați pe urmele mele etc. etc."

---

[1] Apatrizi. (*N. t.*)

De când am scris *Tratatul* n-am avut decât o ambiție: să depășesc lirismul, să evoluez către *proză*...

Ceea ce sunt, ceea ce știu, totul își are obârșia în bolile mele. Ele m-au învățat să fiu *diferit*.

Omul fiind sortit bolii, cel mai mărunt gest al său are valoare de *simptom*.

Cum nu-mi încarc memoria cu nimic, nici măcar cu ce am scris eu însumi, mi se întâmplă să mă repet în chip destul de supărător. Ca să scap de acest inconvenient, ar trebui să mă recitesc înainte de a mă apuca de lucru.

Am hotărât să nu mă mai îngrijesc: fie ce-o fi. Am trăit cincizeci și patru de ani: ce mai am de așteptat de la „viață" ? Durerile de care sufăr vin de departe: să nu-i mai deranjăm pe medici.

Nu-ți poți schimba *ereditatea*.

Acțiunea erozivă a nopții: cum poate biata carne să-i supraviețuiască ?

Azi-dimineață, la Cochin, m-a văzut un mare specialist în reumatologie. După ce-am așteptat două ore, mi-a venit rândul. I-am explicat cazul meu, furnicăturile permanente pe care le am în picioare de treizeci de ani. Specialistul mă examinează rapid și se întoarce către elevii săi: „E ceva *subiectiv*." Și mă trimite acasă, spre marea mea ușurare. Evident mă socotise țicnit.

Aproape toate cugetările lui Pascal par să fie concepute pe la ora 3 dimineața, în timpul unei veghi dureroase.

Cum s-a golit catolicismul de orice conținut! Fiindcă am vorbit în ultima mea carte despre cădere, despre păcat, despre blestem, sunt tratat în revistele catolice drept *nihilist!* Firește, dacă aș fi abordat o problemă „socială"...

Din toate nenorocirile, cele mai greu de îndurat sunt cele pe care le-ai prevăzut. Or, cum sunt plămădit din aluatul Casandrei...

Dacă încetăm să ne temem de moarte, viața devine dintr-o dată frumoasă, fascinantă, și cu desăvârșire inutilă.

Un bolnav de artroză îmi spunea deunăzi că la cea mai mică abatere de la regim, boala *îl rechema la ordine*.
Ăsta și e rolul bolii: să ne cheme la ordine, să nu ne îngăduie să *uităm*.

În *așteptare* se manifestă, se revelează esența timpului. Să nu mai aștepți nimic — ce superioritate!

În literatură, marea lege este disprețul. Scriitorii se exclud. *Incompatibilitate*.

Cineva îmi cere o mărturie despre Valéry. Mă eschivez; aproape toată lumea se eschivează, mai cu seamă tinerii. Cu toate astea, l-am admirat și-l admir încă pe Valéry, chiar dacă nu-l mai citesc.

16 iunie Omul în epoca glaciară. M-am gândit ieri la el toată ziua.

După o jumătate de oră nu mai aveam nimic să ne spunem. Conversația a mai durat încă o oră întreagă — ucigătoare. Și nimic nu e mai rău decât o conversație care își supraviețuiește.

L-am întâlnit pe X., un român căruia i-am uitat numele. Un imbecil perfect. Cu toate astea, l-am suportat preț de o jumătate de oră, fiindcă e singura ființă care în ultimele luni mi-a spus că arăt bine...

Ce complicate sunt relațiile cu ființele! E-o mare mângâiere gândul că există lucruri.

Susceptibilitatea ratatului.

Era imediat după Eliberare, în grădina Luxembourg. Eram W. K., un refugiat german, J. C. N. și cu mine. În clipa când ne-am așezat pe o bancă, am avut proasta inspirație să spun: „trei rataţi." — W. K., din partea căruia mă bucuram de o oarecare prețuire, face deodată o criză de furie, devine agresiv, mă insultă aproape și rămâne ursuz tot restul timpului pe care l-am petrecut împreună. Imposibil să-l liniștesc. Fără să știu, lovisem unde durea mai tare. Era poate singurul cuvânt pe care n-ar fi trebuit să-l rostesc în fața lui. Îl rănisem fără să vreau.

16 iunie Azi după-amiază, dintr-o dată, frica, *accesul* de frică a cărui tortură o cunosc ca nimeni altul.

Omul e un animal surmenat.

Ionesco îmi spune că monologul lui Hamlet nu cuprinde decât banalități. Poate. Dar aceste banalități epuizează esența întrebărilor noastre. — Lucrurile profunde se dispensează de originalitate.

Iarăși nevoia de a plânge pe care am trăit-o la Brașov, pe când scriam *Lacrimi și Sfinți* în 1937 (?).

Trăiesc la o temperatură de cosmogonie.

Groaza în care trăia omul cavernelor nu și-o poate nimeni închipui mai bine decât mine. Hăituit pretutindeni de fiarele sălbatice, firește că descendenții lui aveau să-l răzbune. Se știe ce a urmat de aici.
Ce frică am moștenit!

Vai de scriitorul care n-a suferit nedreptăți, care își are locul său!

Un scriitor înțeles e un scriitor supraestimat.

„Lev Nikolaevici, roagă-te pentru noi!"

Ce tare s-au înșelat asupra lui Tolstoi contemporanii lui! El era cel ce avea nevoie de rugăciunile lor. De altminteri, îi era milă de el însuși, era mai nefericit decât oricare dintre cei care-i cereau ajutorul.

Mă consum *dincoace de faptă*, mă istovesc stând pe loc; iată de ce-mi lipsește vlaga când e vorba să fac ceva de-adevărat.

Toate problemele ar fi fost rezolvate dacă aș fi avut darul de a mă ruga.

17 iunie Noapte cumplită. Totul este repus sub semnul întrebării.

Lucrul cel mai bun pe care-l poate face un autor este să-și uite propriile cărți. Nimic nu e mai comic decât să te recitești.

Cu cât îmbătrânesc, cu atât îmi dau mai bine seama că sunt „încolțit". Libertatea mea de mișcare este din ce în ce mai compromisă de starea mea de sănătate. Propriul meu trup îmi scapă, nu-l mai stăpânesc, de l-oi fi stăpânit vreodată.

A fost o vreme când credeam că am o misiune. Se vede treaba însă că vremea asta a trecut de mult, căci abia dacă-mi mai amintesc de ea.

De necrezut ce des mă poartă gândul la Pascal. Temele lui sunt ale mele, iar frământările lui de asemeni. Cât a trebuit să sufere, *dacă e să judec după mine*!

Puțini oameni s-au străduit la fel de mult ca mine să aibă un destin.

Pământul: 5 miliarde de ani.
Viața: 2 sau 3 miliarde de ani.
La ce bun să te tulburi, să te frămânți? Cifrele astea cuprind toate mângâierile de care avem nevoie. Ar trebui să ni le amintim în clipele când ne luăm în serios, când *îndrăznim* să suferim.

Nu mă satur să citesc despre Napoleon. E o pasiune de abulic.

Vin să mă viziteze scriitori de acolo. N-am nimic să le spun, nu le cunosc operele, aproape c-am uitat limba *noastră*. Îmi apar mie însumi ca un patriarh îngăduitor și scos din joc, la care se vine în pelerinaj. Iată-mă ajuns „figură".

Înveți mult mai mult din conversația cu un scriitor prost decât din cea cu un scriitor bun. Cel dintâi face un efort, câtă vreme celălalt, care l-a făcut deja scriindu-și opera, se dispensează de el în viață.

Toate cărțile mele sunt cărți pe jumătate, *eseuri* în sensul propriu al cuvântului.

Vreme de cincizeci de ani n-am încetat să lupt și să mă plictisesc. Să mergem înainte dacă zeii o vor. — Am sănătatea zdruncinată de la vârsta de șaptesprezece ani. Treizeci și șapte de ani de nesiguranță, de așteptare și de teamă.

Aș fi crezut vreodată, în tinerețe, că voi ajunge la o vârstă așa de înaintată? Tot intervalul ăsta de timp ce mi-a fost acordat fără să-l cer. E vorba așadar de un dar pe care n-am știut să-l folosesc.

Viitorul meu articol va fi despre *schelet*. Muzeul de paleontologie. Iată, așadar, ce supraviețuiește, tot ce rămâne din noi, tot ce rămâne din tot. A hamletiza într-un muzeu. Nu, Hamlet într-un muzeu.

Trebuie să scriu o scurtă prefață pentru ediția de buzunar a *Tratatului*. Nu reușesc deloc; nu pot vorbi nici de bine, nici de rău despre această carte: e ca și cum ar fi fost concepută de un necunoscut. Nu-mi aparține, nu eu sunt autorul ei. Și nici nu pot s-o reneg, fiindcă viziunea de la care pleacă e încă justă în ochii mei.

Și pe urmă, mi-e greu să scriu despre operele mele acum, când m-am împotmolit și nu mai produc nimic.

Am nervii zdruncinați — până la ridicol.

La comandă, nu pot scrie despre nimic, nici măcar despre mine.

E oare cu putință să fi căzut atât de jos? să fi păcătuit oare atât de tare împotriva zeilor?

Spiritul nu rezistă la degringolada trupului.

Teama care mă roade, mă domină și mă strivește — reușesc câteodată s-o stăpânesc; curând ea se răzbună însă și mă înhață cu și mai multă virulență ca-nainte.

Nu se poate face nimic împotriva fricii ancestrale, a fricii înnăscute.

23 iunie Noapte albă. Insomnia îmi secătuiește venele și-mi extrage din oase picul de substanță ce mi-a mai rămas. Ore întregi mă zvârcolesc în pat fără nici o nădejde de a-mi pierde în fine cunoștința, de a mă topi în somn. Adevărată devastare a trupului și spiritului.

Frica te face *conștient* — frica morbidă, nu cea naturală. Altminteri, animalele ar fi atins un grad de conștiință superior celui atins de noi.

25 iunie — Moartea — „cea mai bună prietenă a omului". — E straniu, îmi spuneam azi-noapte, că cel care a spus asta a fost Mozart (într-o scrisoare către tatăl său aflat în pragul morții).

Am spus-o și nu încetez s-o spun: nu poate exista fericire pe pământ decât pentru aceia doar care nu-și pot închipui viitorul.

(= Fericirea e apanajul celor ce nu-și pot închipui viitorul.)

(= Nu există fericire decât în imposibilitatea/incapacitatea de a închipui viitorul.)

Enorma tristețe pe care o exprimă ochii unei gorile. Este un animal elegiac. Din privirea lui mă trag eu.

Insomnie, insomnie.

Ceea ce e straniu în timpul acestor nopți e că ajungi să te împaci cu moartea. Or, această împăcare este, sau ar trebui să fie, țelul suprem al omului.

Am vizitat expoziția Marcel Proust la Biblioteca națională. Toate fantoșele din care Proust a făcut niște giganți, niște monștri; toate femeile convenționale promovate la rangul de zeițe (sau, prin importanța pe care o capătă și pe care n-o merită, la rangul de caricaturi); toate conacele, clopotnițele, stațiunile balneare, plajele meschine, transfigurate și învestite cu o putere magică; — arta constă în capacitatea de a exalta. Pe drept cuvânt se vorbește despre lumea lui Proust; el a creat cu adevărat o lume. (A creat-o mai mult decât a descris-o.)

Omul, ca animal, e bătrân; ca animal istoric însă, e recent. Ba este chiar un *parvenit*, care n-a avut vreme să învețe cum să se *poarte* în viață.

Patul în care a murit Proust și care putea fi văzut la Biblioteca națională.

29 iunie

Am petrecut trei zile la Dieppe. Freamătul de milioane de ani al mării – și angoasele noastre de o clipă.

Îmi amintesc că nu departe, la Varengeville, acum vreo doisprezece ani, aflându-mă la poalele falezei, am fost izbit, fulgerat de fragilitatea cărnii, în comparație cu trăinicia stâncii. Toate astea sunt banalitatea întruchipată. Și totuși, când trăim asemenea contraste, în mintea noastră se produce o mare sfâșiere.

Endzeiterwartung[1].

---

[1] Așteptarea sfârșitului lumii, a Judecății de Apoi. (*N. t.*)

Sentimentul straniu pe care-l ai în clipele de lașitate, când știi că ești laș și-ți savurezi propria lașitate.

Cunosc toate formele de lașitate, afară de cea *intelectuală*. Am, fără doar și poate, un anumit curaj înaintea hârtiei albe.
(Trebuie s-adaug totodată că n-am scris niciodată nici măcar un rând împotriva convingerilor mele.)

Am trăit cincizeci și patru de ani cu *senzația* că viața e de neconceput.

Nu e sub soare ins mai lamentabil decât mine.

Nimeni afară de Baudelaire nu a fost încercat ca mine de obsesia dezastrului.
(Să mi se ierte această vanitate!)

2 iulie Ieri la spital mi-am așteptat rândul vreme de două ceasuri nesfârșite. Două bătrâne trăncăneau lângă mine. Flecarele astea mizerabile vor și ele să trăiască, se încăpățânează să dăinuie, deși existența lor nu se impune nimănui și n-are nici o noimă. Este de necrezut că, după fapta-i salutară, Raskolnikov s-a împotmolit, nu în remușcare, e drept, ci într-un soi de neliniște și de confuzie.

Natura nu cunoaște remușcarea.

Mi-ar plăcea să uit *totul* și într-o bună zi să mă trezesc înaintea unei lumini neprihănite, ca dintr-a doua zi a Creațiunii.

Melancolia răscumpără acest univers, și totuși ea este aceea care ne desparte de el.

Despre tainica izvodire a lacrimilor.

Cum este cu putință să nu te rogi?

„Literatura ca procedeu" — titlul unui articol dintr-o revistă a tinerilor. Ce multe spune despre gustul acestor eunuci!

Angoasă cu efect întârziat.

3 iulie Sinuciderea lui Henry Magnan.
Îl văzusem cu opt zile în urmă. Ființă încântătoare și agasantă, cum nu găsești decât printre alcoolici. Băutura îi potența și calitățile, și defectele. În halul în care ajunsese, nu avea altă ieșire.

Conversație la telefon cu X., în care folosește la tot pasul expresii ca „istoricitate", deși era vorba doar de chestiuni administrative, și nimic altceva.

6 iulie — Criză de urât pe care și un nebun mi-ar invidia-o. Trebuie neapărat să ies pe stradă, fiindcă, singur, în casă, mi-e frică...
Dacă așa stau lucrurile, mă voi reconverti la poezie.

Pascal, Dostoievski, Nietzsche, Baudelaire — toți cei de care mă simt aproape au fost suferinzi.

Unui bolnav îi vine nespus mai ușor să-și închipuie paradisul decât sănătatea.

Înmormântarea lui Magnan.
Urâțenia cimitirului Père-Lachaise e mai presus de închipuire. Ar trebui ras de pe fața pământului de îndată și transformat în grădină. La ce bun aceste morminte oribile, inutile, ofensatoare? Rămâi stupefiat că asemenea lucruri pot exista. Îngrămădeala asta aduce a nebunie sau a bâlci. Nu mai e loc pentru morți; nici pentru vii, de altminteri.

Nu există leac pentru frica esențială.

Singura dramă e drama metafizică. Tot restul — baliverne.

Mecanismul meu e veșnic în reparații (aidoma vechilor mașini care nu părăsesc garajul decât spre a se reîntoarce de îndată).

Nimic nu-mi place mai mult la Pascal ca dezgustul său față de științe.

Din 1937, evenimentele vieții mele sunt legate de grădina Luxembourg. Mi-am rumegat aici toate mâhnirile.

Să nu scrii decât dacă simți nevoia. Să exersezi tăcerea. Să *sub-produci.*

„Cu 600 de milioane de ani în urmă, *recent, de fapt*" (sublinierea îmi aparține).
Iau citatul acesta din Teilhard de Chardin, bineînțeles. Simțul ridicolului nu are trecere în paleontologie.

Umblu ore întregi, mă îmbib de atmosfera străzilor, parcurg cartiere care desfid Infernul — totul pentru a-mi uita neputințele, pentru a scăpa de acele gânduri care mă rod îndată ce rămân singur cu ele.

Cui îi place să se îndoiască îi place să se și frământe. În scepticism intră, fără putință de tăgadă, o doză de masochism.

Acela care m-ar lecui de urât m-ar scăpa în același timp de toate bolile. Afară de cazul în care bolile mele sunt chiar cauza urâtului.

Am remarcat ce ușurare este pentru mine să am o carte de gramatică în clipele de melancolie.

Cuvântul care-mi vine cel mai des în minte, fie că sunt pe stradă sau acasă, e înșelăciune. El rezumă, singur, întreaga mea „filozofie".

Din tot ce-i socotit a aparține „psihicului", nimic nu ține mai mult de fiziologie ca plictisul. Îl simți în carne, în sânge, în oase, în oricare organ luat separat. Lăsat în voia lui, ne-ar vătăma până și unghiile.

Am recitit câteva nuvele ale lui Cehov, autor la care mă închinam în anii războiului. Dezamăgire. Prea își explică personajele, prea face comentarii asupra lor. Ceea ce îl sal-

vează e disperarea lui. Pesemne că nu există scriitor care să fi atins un asemenea grad de disperare.

Niciodată francezul nu râde *wholeheartedly*(?), din adâncul inimii. E un râs cerebral — ce nu are nimic molipsitor sau pur și simplu omenesc. Falsa veselie a Parisului.

Cinic și totuși elegiac.

Cei mai importanți scriitori francezi ai veacului, Proust și Valéry, au fost niște mondeni.

Cu cât îmbătrânesc, cu atât îmi vine mai puțin să trișez. Vârsta anulează toate șansele farsorului ce-aș fi putut să fiu.

„Cunoaște-te pe tine însuți" — Nicicând n-a fost blestemul exprimat într-o formulare mai scurtă.

Nu-i pizmuim decât pe cei pe care-i cunoaștem îndeaproape.

Orice am face, orice am întreprinde, suntem bătuți înainte de a începe lupta.

„Adevărul rămâne ascuns celui plin de dorință și de ură." (Buddha)... Adică oricărei *ființe vii* ca ființă vie.

30 iulie

Moartea lui Manuel Núñez Morante, farmacist la Santander, spirit cultivat ca puțini alții și, pesemne, prietenul cel mai *sincer* pe care l-am avut în acești ultimi ani. Îmi oferise la începutul lunii casa lui din Castilia ca să-mi petrec vacanța. Rânduise acolo o mare bibliotecă — mângâiere și refugiu pentru când va fi la pensie, credea el. A murit la patruzeci și cinci de ani în urma unei crize cardiace, el care nu se temea decât de cancer.

Ce om încântător era Morante, cu febrilitatea lui! Tristețea mea nu-i ascuțită, va fi însă durabilă.

După nopți de veghe, ești aspirat, ești înhățat de vid.

Am petrecut o săptămână dedicată numai grădinăritului, lângă Nantes, la familia prietenilor mei Nemo. Să nu gândești este o fericire; *să știi* că nu gândești e-o fericire și mai mare. De fericirea asta am avut parte în zilele acelea minunate în care, de dimineața până seara, am dat cu sapa.

Mântuirea prin activitatea brațelor. Există ceva izbăvitor în munca manuală.

Insomnie la țară. Odată, pe la ora 5 dimineața, m-am sculat să admir grădina. Viziune de Eden, lumină supranaturală. În depărtare, patru plopi se înălțau către Dumnezeu.

Vântul, acest agent metafizic.
(Ascultându-l cum suflă într-un horn la țară.)

Aseară, conversație cu un chinez din Hong Kong. Extrem de inteligent și de alunecos. Disprețul lui total pentru occidentali. Am avut limpede sentimentul că-mi este superior, impresie pe care n-o am adesea cu oamenii de pe aici. Răspunsurile lui aveau întotdeauna mai multe înțelesuri. A studiat economia politică. Am vorbit despre Lao Zi. Nu are încredere în filozofia occidentală, pe care o găsește vorbă-lungă, superficială, exterioară, fiindcă e lipsită de realitate, de *practică*. În rest, foarte cald și gesticulând mai mult ca un spaniol.

Să scriu un text despre plăcuta stare de a fi *conștient* că nu gândești.
Să fie asta oare conștiința vidului? E mai mult: *plăcerea* de a ști că nu gândești.

Trebuie să ai naivitatea unui scriitor pentru a fi încredințat că a scrie înseamnă să gândești.

Prietenii prea săritori care îți fac servicii ce nu le-au fost cerute. Cea mai rea formă de indiscreție. Nimeni n-ar trebui să se ocupe de noi fără consimțământul nostru.

Tot ce cred despre lucruri se rezumă în această formulă a unui reprezentant al budismului tibetan: *„Lumea există, dar nu este reală."*

Obsesia agregării, senzația din ce în ce mai vie că nu sunt decât o întâlnire efemeră a câtorva elemente. E un semn de trezire să te simți un compus, iar nu un bloc fără fisură.

(Meditația asupra scheletului)

(Utilitatea de a medita asupra scheletului)

Ca să suporți ideea morții, trebuie să ai mereu prezent în minte lucrul acesta atât de simplu și atât de greu de acceptat, anume că suntem alcătuiți din elemente sudate laolaltă pentru o clipă și care nu așteaptă decât să se separe. Ideea „eului" ca realitate substanțială, așa cum ne-a fost dată de creștinism, e marea sursă a spaimelor noastre. Într-adevăr, cum să accepți că încetează *lucrul ăsta* care părea să țină atât de bine laolaltă?

Gândul mă poartă deodată la Benjamin Constant, cu care am atâtea lucruri în comun! Ca și el, nu am decât convingeri *impulsive.*

Flaubert, atacuri de epilepsie începând de la douăzeci de ani. De ce l-am citit oare așa puțin? Boala sa mi-l apropie mai tare.

Bine s-a spus despre Rivarol că și-a irosit timpul *„azvârlind pe ape bani de aur"*.

Periodic, simt nevoia să mă cufund în budism. De fiecare dată e vorba, fără doar și poate, de o intoxicare.

Vedānta și budismul — sinele și negarea sinelui — două feluri de a te împăca cu moartea și de-a o birui.

Esență sau agregat.

Entitate sau „formațiune".

Eu sau suită discontinuă, serie a unor clipe de conștiință momentane.

Realitate a persoanei sau irealitate a *ego*-ului.

7 august — Criză de furie la gara Austerlitz din pricina obrăzniciei unei funcționare. Toată dimineața am fost bol-

nav din cauza asta. Viața e de nesuportat într-o țară în care toată lumea e la fel de irascibilă ca mine.

Există furii care te lasă fără piele, fără carne, reducându-te la starea de schelet tremurător.

Am încercat să recitesc *La răscruce de vânturi*. Până și cărțile extraordinare sfârșesc prin a se demoda. Nimic nu se schimbă mai mult ca limbajul pasiunii.

13 septembrie 1965

Am petrecut până deunăzi o lună minunată la Talamanca (Ibiza), adică am reușit miracolul de a-mi escamota atâta timp toate problemele. Să trăiești la nivelul obiectelor, nu există altă soluție.

Soarele este un răspuns, sau poate fi.

Nu trebuie să supraestimez paradisul de la Ibiza. Am petrecut acolo mai multe nopți albe. La început de tot, mi s-a întâmplat să merg pe malul mării înainte de răsărit. Singurătate desăvârșită. Plimbare care, în alt cadru, ar fi fost sinistră poate. Îmi amintesc de noaptea în care, pe drum singuratic, meditam la neajunsurile mele... „Toată lumea doarme, afară de mine", era refrenul meu rostit în gând. Un câine mi-a venit atunci în întâmpinare, gudurându-se o vreme în jurul meu. M-am întors la casa în care locuiam, pe de-a-ntregul împăcat cu lucrurile și cu mine însumi.

Am intenția să scriu un eseu despre starea pe care o iubesc între toate, anume aceea în care *știi* că nu gândești. Pura contemplare a vidului.

„Nici o făptură nu poate atinge cel mai înalt grad al naturii fără a înceta să existe." (Sfântul Toma d'Aquino)

Iată răspunsul anticipat la aberațiile despre Supraom.

Omul e condamnat să fie ceea ce este. Nu-și poate schimba firea. Nici să se *amelioreze* n-ar putea fără să fie

pedepsit. Natura lui este a unei ființe căzute. Destinul cu atât mai mult.

Vreme de peste o lună n-am scris nici măcar un rând. A scrie e un obicei și o meserie. Dacă nu i te consacri în fiecare zi, când reîncepi, după o lungă întrerupere, e un adevărat chin.

Și când mă gândesc că sunt plătit ca să *scriu*!

16 septembrie

Am ieșit să mă plimb pe la 6 1/2 seara. Îmbulzeală demență. N-am urât niciodată mai tare Parisul. Trebuie să evadez cu orice preț. Nu sunt destul de decăzut ca să trăiesc aici.

Sade nu e nici scriitor, nici gânditor; este un caz, atâta tot. (Suprarealiștii, Blanchot, Bataille, Klossowski s-au înșelat grav în legătură cu el.)

Orice senzație de cruzime *mă inspiră*. Trăiesc într-o cruzime *în gol*, într-o ferocitate abstractă, filozofică, neîmplinită. În mintea mea se zvârcolește și se zbate un animal de pradă.

Lipsa de măsură în raporturile pe care le am cu mine însumi. Mă tratez fie prea bine, fie prea rău. N-am găsit drumul cel mai scurt către propriul meu centru.

Mi-am amintit câteva amănunte precise ale unei legături vechi de treizeci de ani, de la Brașov. Toate *astea* s-au dus, sunt moarte, de parcă n-ar fi existat niciodată. Am cincizeci și patru de ani: unde au dispărut *senzațiile* pe care le-am trăit în tot acest timp? Le-am *simțit* oare într-adevăr, de vreme ce toate au dispărut? Sunt un străin ce are vârsta mea. Nu-mi regăsesc identitatea, nu mai știu cine sunt.

Sfânta ignoranță.

Pentru o reabilitare a ignoranței.

Mă cheltuiesc în gol, sunt mistuit de o febră căreia nu-i cunosc originea.

Aș vrea să fiu singur, singur, singur. Și am parte de o procesiune zilnică de oameni cărora nu am nimic să le spun. Ar trebui să mă mut în alt cartier, oraș, țară, continent etc. etc.

19 sept. Șapte ore de conversație neîntreruptă!

Nu mă interesează decât problemele religioase, și datorită împrejurărilor nu vorbesc decât despre politică.

B.T., prieten din copilărie, îmi scrie că e amărât fiindcă nu s-a putut „realiza". E o amărăciune nejustificată. Fiecare se realizează în felul lui. Iar cei ce cred c-au rămas mai prejos de posibilitățile lor se înșală. N-au decât să privească la cei care au reușit, care au dat totul și care, fie ca urmare a meritului, fie ca urmare a șansei, sunt cunoscuți: niște epave, niște zdrențe, niște *ratați*. — Am oroare de toți oamenii ăștia care s-au *realizat* și sunt socotiți astfel de toată lumea. N-am nimic de învățat de la ei, mă plictisesc în preajma lor; în timp ce lângă ceilalți, ce impresie de bogăție! Feriți-vă de toți aceia care au o operă în urma lor!

„În filozofie o problemă se tratează ca o boală." (Wittgenstein)

Nimic nu mă uimește și nu mă supără mai tare ca un francez *confuz*. Franceza refuză haosul mental. A fi confuz înseamnă să păcătuiești împotriva ei, împotriva spiritului ei. A gândi în franceză înseamnă să te sustragi haosului, alaiului său de bogății și de surprize.

Nu-mi place pozitivismul logic, nu-mi place să dezarticulez (demolez) propoziție după propoziție și să insist asupra fiecăreia, în timpul și în urma travaliului de analiză, de *subminare* metodică.

Prefer să cântăresc un cuvânt în loc de o propoziție, n-am nimic de logician în mine.

Orice adevăr e o povară.
Un nou adevăr, o povară în plus.

A medita înseamnă să te opui forfotei de idei, să faci în așa fel încât doar una să-ți rețină atenția pentru multă vreme și să posede privilegiul de a ocupa spiritul în exclusivitate.
Meditația: monopol al unei idei asupra întregului cuprins al spiritului nostru. În fond, o monomanie *fecundă*.

Singurul lucru care îmi face bine în chip absolut este munca manuală. Nimic altceva nu mă poate face fericit, căci nimic altceva nu suspendă în chip agreabil vârtejul întrebărilor fără răspuns.

Trebuie să fii bolnav mintal ca să crezi că lumea asta există, și tot bolnav mintal ca să crezi că nu există.

26 septembrie Toată dimineața, senzație de bucurie, de fericire chiar. Umorile noastre, și nimic altceva, determină viziunea noastră despre lume. Asupra acestor umori însă n-avem nici o putere.

Ca să suporți moartea, ca s-o înfrunți cu detașare, trebuie să accepți că viața asta e pură aparență, că în fond e ireală — altminteri nu te poți resemna să mori.

Wittgenstein, *știam* că trebuie să fi fost un om straniu: vorbește prea adesea de durere în analizele sale logice! Era obsedat de sinucidere, ne spune Bertrand Russell într-o pagină de amintiri pe care i-o dedică.
Un filozof în vechiul înțeles al cuvântului, acest Wittgenstein; moștenind o mare avere, a împărțit-o pentru a scăpa de ea și s-a dus să devină învățător într-un sat (în Austria, cred).

Birault, bolnav de inimă, îi spune lui Gabriel Marcel: „Nu văd la ce aș mai lucra să-mi termin cele două teze, când nu e deloc sigur c-o mai duc șase luni."

A. — Simt pentru el prietenie, dar nu și stimă. Sau mai degrabă: *există* pentru mine prin automatismul prieteniei.

28 septembrie Am început un „comentariu" despre nirvāna. Dar mi-am pierdut curajul de a-l duce mai departe: o scrisoare în care mama îmi descrie toate greutățile de care se izbește (trebuie să se ocupe împreună cu sora mea de cei trei copii ai nepotului meu) mă face să întrevăd deodată toată zădărnicia preocupărilor mele metafizice.

Starea asta de combustie permanentă.

Azi după-amiază, la gândul că ultima mea carte a trecut aproape neobservată, am avut o reacție de *autor*, adică am avut pică pe toată lumea.

E nevoie de un foarte mare curaj pentru a deznădăjdui. Contrariul este și el adevărat.

Acordul cu o ființă sau cu orice altceva e un lucru ce-mi reușește din ce în ce mai puțin. A nu fi la același nivel.

Poate că nimeni n-a suferit mai mult ca mine de prezența nemijlocită a ființelor. Orice vecinătate, de orice fel ar fi, mă îmbolnăvește pur și simplu. (Sufăr de „complexul" vecinului.)

Toate „lucrurile bune" se plătesc imediat. Sexualitate, chiolhanuri etc. Plăcerea e o stare excepțională cu care natura nu pare să se obișnuiască. (Plăcerea e o favoare pe care natura n-o acordă decât silnic.)

1 octombrie Am aruncat adineaori la gunoi o groază de scrisori. Vremuri trecute, vremuri trecute. Lucruri care au murit. Să ne descotorosim deci de ele. Să uităm.

Vechea spaimă: fiecare clipă devine trecut *sub propriii noștri ochi*! E nevoie de un grad neînchipuit de insensibilitate ca să suporți curgerea timpului, când ai căpătat con-

știința acută a acestei curgeri. Ideea de *prezent* e și mai înspăimântătoare decât aceea de trecut sau aceea de viitor.

Zile, săptămâni, luni întregi în care nu pot să fac nimic, *să simt* nimic: sunt lemn, sunt piatră, sunt abstracție. Refuz să-mi imaginez ce poate prevesti o asemenea stare. E ca și cum toate ființele ar fi moarte, iar eu, supraviețuitorul — mai mort chiar decât ele.

Am făcut din Istorie un soi de entitate, de timp în sine, o *esență* a devenirii.

Ce voluptate să-i citești pe antici, să nu simți *istoria* înapoia reflecțiilor lor!

Nu pun pasiune decât în fleacuri și în probleme metafizice. Tot ce se află între ele, adică „viața", mă derutează și mă paralizează; mă lasă rece în orice caz.

Ceasuri de euforie calmă. Când te gândești că sunt oameni care trăiesc în starea asta toată viața! Dar n-au habar de șansa lor — altminteri, *de fericire*, și-ar pierde mințile.

6 octombrie — De acum înainte nu voi mai folosi cuvântul *Dumnezeu*.

Luni de-a rândul de proastă dispoziție. Fiecare trebuie să-și vadă de meserie. Eu nu-mi văd de a mea, care e totuși scrisul. De aici ranchiuna mea pe toată lumea, când ar fi mult mai simplu să mă învinuiesc pe mine. Dar am făcut și asta: am epuizat reproșurile pe care meritam să mi le adresez.

Omul nu este doar un animal bolnav, el e *produsul* maladiei.

Am spus adesea lucrul ăsta, dar simt nevoia să-l spun iar. E ceea ce se cheamă a-ți inventa scuze.

În starea mea nervoasă, cel mai bine ar fi să stau în pat toată ziua și să nu-mi pese decât de veșnicie.

Ca să eviți să te repeți, trebuie să te recitești, adică să înfrunți o teribilă încercare pentru un autor: aceea de a trăi *plictiseala* pe care au avut-o de înfruntat atâția cititori la întâlnirea cu cărțile sale.

8 octombrie

Aseară, la biserica Saint-Thomas-d'Aquin, îmi spuneam ascultând un motet de Bach că, în materie de *nervozitate*, doar Hitler m-a mai depășit... și că prin temperament sunt un Hitler lipsit de fanatism, un Hitler lovit de *abulie*...

Dintre cei ce-au vorbit despre *Căderea în timp*, doar Henri Hell a și citit-o. De ce să comentezi o carte dacă n-ai avut curiozitatea s-o *deschizi* cu adevărat? Și pe urmă, un comentariu trebuie făcut cu citate, singurele care pot da o idee despre tonul lucrării. Ca să dai citate însă, trebuie să citești. Ar însemna să le cerem prea mult criticilor noștri.

Rimbaud a emasculat poezia pentru un întreg secol. Adevăratul geniu îi face neputincioși pe toți cei care vin după el.

Koan-urile din budismul zen și interpretarea viselor în psihanaliză — lucrurile cele mai arbitrare (fanteziste) din câte se pot închipui.

Nu sunt un scriitor, sunt un ins care caută; duc o luptă spirituală; aștept ca spiritul meu să descopere o lumină ce nu are nume în limbile noastre.

Crizele de absență în plină stradă, în timpul cărora întrevăd deodată soluția cutării sau cutării probleme ce mă preocupă. Pe urmă, întors acasă, când examinez cu mintea limpede soluția întrevăzută, îmi dau seama că nu era cel mai adesea vorba decât de o ușoară euforie filozofică lipsită de orice rezultat fertil.

11 octombrie

Ieri, duminică, am făcut peste douăzeci de kilometri la marginea pădurii Lyons, mai cu seamă în splendida vale a Lovreriei (plecând de la Gisors). Astăzi, euforie și frenezie filozofică.

Creierul meu nu funcționează decât atunci când îmi pun mușchii în mișcare. Voi scrie cândva un *Tratat despre Mers.*

Fiecare anotimp mă strânge ca o menghină.

OM MANI PADME HUM[1]

Întâlnire cu X. — Mai bine de un ceas și-a bârfit aproape toți prietenii, apoi cunoștințele comune și până la urmă pe toată lumea. Cutare l-a dezamăgit, cutare de asemenea. Dar cine-i el să aibă dreptul să nu fie dezamăgit? Ce-a făcut ca să-și justifice pretențiile? Nu-i nici măcar ratat. Numai că, „lichidându-i" pe ceilalți, își arogă merite și-și face curaj ca să se socotească superior semenilor săi. Nimic nu e mai rău decât acești oameni cumpliți, plini de venin. Să nu mai vorbesc de rău pe nimeni, niciodată!

Sunt cufundat în Zen. Trebuie să mă rup de el. Textului pe care vreau să-l scriu despre aspectul pozitiv al experienței irealității trebuie să-i aflu izvorul în mine însumi, în reflecțiile și mai cu seamă în *senzațiile* mele.

Despre *satori* nu se citește; *satori* se așteaptă, se *nădăjduiește.*

14 octombrie

Azi după-amiază m-am întins să „meditez". N-am reușit, în schimb amintiri extrem de precise, vechi de *patruzeci de ani*, s-au ivit la suprafața conștiinței. Cum se face că în acest răstimp s-au șters în așa hal? Dacă n-ar fi apărut azi, experiențele pe care le evocau ar fi dispărut pentru totdeauna în neant.

„... omul acesta [Mirabeau] care a sfidat adesea opinia publică, dar a susținut întotdeauna opinia generală." (Dna de Staël)

(Afirmația i se aplică lui Sartre mai cu seamă.)

---

[1] Formulă sanscrită rostită în Tibet pentru a-l invoca pe Buddha compătimitorul. (*N. ed. fr.*)

Nu există decât două atitudini *legitime* în viață: *dilettantismul sau vedānta.*

„Lumea e umbra lui Dumnezeu." (Ibn Arabi)
Poate însă că-i mai adevărat să spui:
Dumnezeu e umbra lumii.

Jeannine Worms remarca deunăzi că oamenii nu îndrăznesc să spună despre un decedat: a murit, ci cel mai adesea: nu mai e.
Cu toate astea, și lucrul teribil ăsta e, eufemismul e mult mai brutal decât expresia curentă. *Nu mai e*!

Accesele de violență aproape cotidiene, în timpul cărora îmi închipui măceluri, revoluții fără seamăn în care mă văd amestecat și-n care joc un rol de frunte... Această latură a firii mele face să nu mă simt cu adevărat acasă în abstracția pură. Chiar a gândi e pentru mine o formă de violență — un mod de a-mi scoate în evidență cruzimea netradusă în fapt.

Păcatul cel mai grav, păcatul de nerăscumpărat: păcatul indiscreției.

„Din toate suferințele, cele mai grave sunt cele pe care ni le pricinuim singuri." (Sofocle, *Oedip rege*)
Cuvinte rostite la sfârșit de solul palatului.

22 octombrie Furie neîntreruptă toată dimineața. Pentru unul care citește despre nirvāna și meditează la ea de câteva luni, este un rezultat!

22 octombrie Trebuie să scriu ceva important, vreau să spun ceva care să mă răscumpere în propriii mei ochi. Va fi ca întotdeauna rodul exasperării. Nu mai pot, trebuie să izbucnesc, să mă reabilitez, să destram vraja decăderii mele.

23 octombrie Adineauri, am întâlnit-o pe stradă pe camerista de la hotelul Racine (din timpul războiului) și, drept răspuns la întrebarea mea: „Merge?", mi-a spus: „Își

urmează cursul." Răspunsul ei, cum nu se poate mai banal, m-a tulburat adânc deodată, ca o imprecație a regelui Lear. E ideea de „curgere", deci de *timp* etc. etc.

Dintotdeauna, cuvintele au trezit în mine un ecou profund, mai cu seamă cuvintele tocite, dar încărcate totuși de semnificație. Câteodată, orice, expresia cea mai tocită, se înalță la rang de revelație. Înseamnă că virtualmente eram eu însumi în *stare* de revelație și că nu așteptam decât un *semn* pentru ca extraordinarul să aibă loc.

Caut izbăvirea, nu echilibrul. Caut nirvāna — sau tragedia.

De când mă știu, budismul m-a ispitit mereu. L-am și respins însă, mereu, *în ultimul moment*. Îmi place căutarea izbăvirii mai mult ca izbăvirea. Altminteri, de mult aș fi aflat pacea și seninătatea, și poate chiar mai mult. Când mă gândesc că printre temerile cele mai „serioase" pe care le-am trăit aceea de a deveni sfânt nu era chiar neînsemnată.

Comit în fiecare zi, fără excepție, măcar o faptă care ține, fără putință de tăgadă, de debilitatea mintală. De debilitate, nu de nebunie.

23 octombrie Angoasă intensă. Dată fiind lunga mea străduanie de a-mi învinge frica de moarte, trebuia s-o fi biruit. Dar nu! E prea veche, din când în când mă apucă iar cu o violență întețită. Umilință de nespus. Ceea ce m-a liniștit astăzi a fost gândul la numărul nesfârșit al morților de când și-a făcut apariția „viața". Ființele astea vii, fie că au fost oameni sau nu, au murit toate, ca să zic așa, fără dificultate. Între ele, unele or fi suferit de frica asta mai mult ca mine; și totuși, au trecut dincolo fără prea mari probleme. La drept vorbind, de boală mi-e teamă, nu de moarte, de nesfârșita umilință de a te târî în preajma morții. Nu sunt destul de *modest* pentru a ști să sufăr. Orice încercare care-mi este dată îmi apare ca o insultă, ca o provocare a destinului. Câtă vreme nu știm să suferim, nu știm nimic.

Sufăr de o neatenție cronică. Orice concentrare prelungită mă obosește și mă plictisește. Din fericire sunt un obsedat, iar obsesia te *silește* să te concentrezi, e concentrare automată.

„Ați greșit mizând pe mine!" suntem tentați să le spunem, în clipele de deznădejde, celor ce așteaptă de la noi miracole. Să rămâi mai prejos de ceea ce ai fi putut să faci, de ceea ce ar fi *trebuit* să faci... nu este constatare mai amară.

Frământarea ca nevoie, ca apetit, ca necesitate vitală.

De șase luni n-am scris un singur rând! Mi se întâmplă prima oara de când sunt „scriitor".

Oricărui gânditor îi trebuie un minim de cinism, altminteri îl paște imbecilitatea.

Teama mea de moarte e de esență religioasă (așa cred, cel puțin).

A te învinovăți mereu pe tine însuți, așa cum fac fără încetare, înseamnă desigur să dai dovadă de grijă, de preocupare pentru adevăr; înseamnă să-l atingi, să-l lovești pe adevăratul vinovat. Din nefericire, înseamnă totodată să-l paralizezi, să-l înspăimânți și, prin aceasta chiar, să-l faci incapabil de ameliorare.
Excesul de adevăr cu privire la sine este incompatibil cu acțiunea. E chiar nefast.

Filip al II-lea a poruncit să fie construit lângă Escorial un spital al cărui regulament prevedea între altele: „Pentru slujirea maslului la căpătâiul muribunzilor, să existe o încăpere separată, astfel încât spectacolul acesta să nu-i afecteze pe ceilalți bolnavi... Când unul dintre aceștia va fi în agonie, să se tragă clopotul, pentru ca la mânăstire și în sat să i se înalțe rugăciuni și să nu moară ca un animal."

27 octombrie Cotrobăind prin hârtii de demult, am dat peste livretul meu militar, cu o fotografie în care arăt de cel mult optsprezece ani. Aveam în realitate douăzeci și cinci. Întâlnirea asta neașteptată cu tinerețea mea a fost pentru mine ca un cuțit în inimă. Ce de timp s-a scurs de atunci! La ce mi-or fi slujit atâția ani? Am suferit, am scris câteva cărți, am...

De șase luni nu iau decât calmante (homeopatice). Cum oare să-mi funcționeze spiritul? E adormit, în orice caz incomodat de aceste extracte de plante, de leacurile astea băbești. Cu toate astea, sunt leacurile de care au nevoie măruntaiele mele. Am sacrificat spiritul, *m-am* sacrificat pentru un dram de sănătate.

Nebunia: incapacitatea de a *amâna* punerea în execuție a unei idei. În nebunie, ideea se confundă cu imboldul.

Nenorocirea de a fi un impulsiv dublat de un apatic.

Cu cât îmbătrânim, cu atâta ne dezonorăm. Să ne dezonorăm așadar.

Deși știu că, în ultimă instanță, totul e *ireal*, mă ambalez prostește pentru una sau alta. Mă ambalez, nu sunt cuprins de pasiune, adică nu am un interes *real*.

Afară de suferință, nimic nu există cu adevărat. Tot ce nu-i suferință se înscrie pe o scară a aparențelor, există mai mult sau mai puțin.

Cu felul meu de a vedea lumea, nimic n-ar trebui să mă frământe. Eu însă mă frământ neîncetat, afară doar de clipele în care mă conving cu-adevărat că nimic nu are existență intrinsecă. Și atunci, ce ușurare!

Misiunea mea e să mă răzvrătesc împotriva omului. Nu-l voi slăbi prea curând.

Am sfârșit aproape întotdeauna prin a adopta opiniile celor pe care-i combătusem. (*Iron Guard*[1], pe care am detestat-o la început, mi-a devenit din fobie obsesie.) Maistre, după ce l-am atacat, m-a molipsit. Dușmanul biruie pe nesimțite un om lipsit de caracter. Tot gândind *împotriva* cuiva sau a ceva, îi devii prizonier și ajungi să-ți placă această servitute.

Conștiința că nu-mi fac datoria îmi otrăvește fiecare clipă. În loc să lucrez, mă bâțâi și mă tângui.

Scepticismul meu este neputincios în fața remușcării mele. La ce bun m-am îndoit de toate, dac-am ajuns să cad în crize de ordin moral? Ce importanță are dacă te realizezi sau nu? Mi-am făcut o anumită idee despre mine. Bun. Nu-i oare o naivitate să-ți faci sânge rău că nu corespunzi defel cu ea, că nu ești la înălțimea ei? Am resturi de ambiție și de demnitate de care-mi vine greu să mă lepăd.

Simplificarea ultimă — Moartea.

Jena, stinghereala pe care o resimțim în fața celor care ne „admiră". E oare teama de a-i dezamăgi? Teama ca ei să ne dezamăgească? Să fie cu mult mai prejos decât noi și să ne umilească faptul de a nu fi întâlnit sau meritat fanatici sau adulatori mai de soi?

Hotărât lucru, La Rochefoucauld s-a înșelat. Nu-i iubim neapărat pe cei ce ne admiră. Nu-i iubim chiar deloc.

Umorul tuturor învinșilor.

Aproape în fiecare dimineață, la trezire, sunt, vreme de jumătate de ceas să spunem, într-o stare de efervescență: toate vechile mele ranchiune irup rând pe rând. Apoi furia se domolește, iar seara mă culc în apatie.

Nu la o operă aspir, ci la adevăr. Nu să produc, ci să *caut*. Preocupările mele nu sunt ale unui scriitor, să fie oare ale

---

[1] Vezi *supra*, p. 316, n. 1. (*N. t.*)

unui înțelept? Nici gând. Aș vrea să fiu un *eliberator*. Să-l fac pe om mai *liber* față de sine însuși și de lume; și, ca să reușească, să-i permit să folosească *toate căile*. Să nu se-ncurce în nici un scrupul pentru a învinge servitutea. Eliberarea cu prețul dezonoarei.

Nimic nu este mai potrivnic firii mele decât dorința de a face o carte. Nu cred decât în valorile spirituale, în valorile ce au însemnătate în ele însele și pentru ele însele și care sunt cu atât mai reale cu cât prezența lor nu se manifestă prin nici un semn material. O carte reprezintă o urmă ce trebuie să ne trezească neîncrederea, o urmă de care trebuie să ne ținem departe. O carte este un reziduu, o *drojdie* a spiritului.

Să lucrezi luni de zile la un subiect pe care nu reușești să-l circumscrii și nici să-l definești, pe care nici nu-l *vezi* cu limpezime, să patinezi în vag — acesta-i cazul meu! Îmi pun întrebări despre *limitele conștiinței*, întorc problema asta pe o parte și pe alta, iar problema îmi scapă, *de parcă nici n-ar exista*. Și e posibil nici să nu existe.

Am văzut ieri o cărticică: *Cum să te vindeci de teamă*? — Am frunzărit-o fără să găsesc nimic care să-mi fie de ajutor. Cine m-ar vindeca de teamă m-ar vindeca de mine însumi. După asta, aș deveni de-o sănătate *insuportabilă*.

Dharmanairātmya = inexistența în sine a lucrurilor, fie ele gând sau materie.

Nu putem spune nimic despre nimic. Iată de ce se pot scrie cărți despre orice fără a suporta consecințele.

Nenorocirea este că o fericire *conștientă* nu mai e fericire, iar o fericire ce n-are habar de sine nu e nici ea mai mult.

„Ajutați-mă să-mi suport fericirea!" Iată un apel pe care nu-l auzim niciodată — dar pe care mi-a venit uneori să-l articulez.

S-a calculat că, pentru a-și construi cochilia, o *stridie* trebuie să filtreze prin corpul ei apă de mare — cam de cincizeci de mii de ori cât propria-i greutate.

Nu sunt decât locul în care diverse beteșuguri luptă între ele pentru supremație.

Unul din motivele pentru care, în yoga, se reglează respirația este acela că respirația e socotită o continuă rugă.

Cu cât sunt mai nemulțumit de mine, cu atât mă mânii mai tare pe ceilalți. Ce șansă au fudúlii! Sunt aproape mereu bine dispuși. Spectacolul pe care îl oferă nu e penibil decât în ochii melancolicilor.

De la o vreme am devenit insensibil la poezie. Nebunia mea e în scădere, după șase luni de calmante. În ritmul ăsta, chiar un nebun cu acte-n regulă ar cădea în abulie.

De inspirat, nu mă inspiră decât spectacolul — sau ideea — decăderii. Nimeni nu era mai potrivit ca mine pentru a savura Păcatul originar și a se îmbiba de el pân' la beție.

Deși ridicolă, remarca anumitor „eretici" budiști e justă: Buddha știe totul în materie de izbăvire, dar nu cunoaște toate insectele.

Pliniu, care locuia la țară, scrie despre ocupațiile cetățenilor: „Luate separat și în momentul împlinirii lor, fiecare din aceste acte pare indispensabil; și totuși, când vrei să le privești de departe și luate împreună, n-au nici o însemnătate și nu lasă nici o aducere-aminte."

Dorința — realitate universală. Regretul însuși nu-i decât o dorință *care și-a schimbat direcția*. Dorința pentru ceea ce nu mai este.

Mi se reproșează că scriu, intrând astfel în contradicție cu ideile mele; mi se reproșează *în același timp* că nu scriu

de-ajuns. Toate reproșurile astea au aceeași origine. Mi se impută o inconsecvență mai puțin gravă decât aceea semnalată mai sus.

E drept, date fiind principiile mele, n-ar trebui să public nimic. Public însă atât de puțin! Abia ceva mai mult decât scriu. Și pe urmă, simt nevoia să explic și chiar să-mi justific sterilitatea.

Teama de a-i dezamăgi pe cei ce ne admiră ne face să dorim anonimatul și ne îndepărtează de talentele noastre.

Melancolia poate, de una singură, să umple și să dea savoare unei întregi vieți.

Îndată ce am percepția fiziologică a trecerii timpului, mă cuprinde brusc mila de mine și de toate.

Sunt literalmente copleșit de trecut, de amintirile mele cele mai îndepărtate. Sunt sufocat de nostalgie.

Despre *Śankara*

„Cunoașterea, spune el, nu e cunoaștere decât dacă are drept obiect Ființa, realitatea veșnică; orice conștiință care privește efemerul, aparența, este o noncunoaștere. Pasajele din Scripturi care se apleacă asupra Ființei în sine ne dau cunoaștere, *vidya*; acelea însă care ne vorbesc despre un brahman contingent, un brahman creator și activ, un brahman obiect de cult, țin de neștiință, de *avidya*" (Oltramar, *Istoria ideilor teozofice în India*, p. 171).

Ar fi trebuit să vorbesc, în articolul meu despre demiurg, de brahmanul superior și de cel inferior.

Ca să înduri eșecuri unul după altul fără a recurge la mângâierea Blestemului, îți trebuie un „suflet mare", sau măcar un umor infinit.

Există ceva mai rău ca antisemitismul: e anti-antisemitismul.

Duminică 14 noiembrie

La Ferté-Alais, Boutigny, Maisse, de-a lungul Essonnei, unul din râurile cele mai poetice din jurul Parisului.

16 noiembrie

Noaptea trecută, din cauza unui coşmar (o luptă cu un asasin!), am tras nişte urlete, nişte răgete ce-ar fi putut trezi întreaga casă. Le-am *auzit* perfect chiar eu, nu fără să simt o adâncă ruşine.

Sunt mai capabil de milă ca oricine, numai că mila mea este bizară, inactivă, ireală, şi se adresează orişicui, afară de contemporanii mei.

Iubesc totul, în afară de om. Când mă gândesc la el, văd roşu înaintea ochilor.

Dacă nu pot merge înainte, e fiindcă am trăit prea mult în euforia înfrângerii.

17 noiembrie

Trebuie să răspund la câteva scrisori. Scriu adresa pe plic, iau apoi hârtia şi, după ce scriu: Domnule sau Doamnă, mă opresc, *copleşit* de dezgust. N-am nimic de spus nimănui, am intrat de multă vreme în Incomunicabil.

Cine visează în noi, cine-i acel necunoscut care în fiecare noapte închipuie noi monstruozităţi cu o inventivitate şi o fecunditate demne de un geniu?

Nu mă atinge decât latura negativă, distrugătoare a timpului. Cu toate astea, timpul este şi „creştere", „viaţă", „progres". — Descopăr până şi în germene obârşia putrezirii. Timpului îi văd doar latura impură.

„...magia cuvântului potrivit" (Baudelaire). Ce bine cunosc magia asta! Şi cât rău mi-a făcut! Aici trebuie căutat izvorul sterilităţii mele. (Izvorul unei sterilităţi!)

Întristarea după Dumnezeu și întristarea după demon. O cunosc, vai, pe cea din urmă!

Duminică

Galeria de mineralogie. Ce-a mai lucrat natura, ce s-a mai ostenit ca să pună la punct asemenea varietate de forme și culori! Nu duce lipsă nici de sârguință, nici de imaginație. Arta nu înseamnă nimic pe lângă ea.

Sunt peste doi ani de când nu l-am văzut pe X., față de care am obligații mari. În loc să-mi fie ciudă pe mine, să mă învinovățesc singur, îl detest pe *el*. Îl fac vinovat de neglijența și manierele mele.

Perioada de neînchipuit când Timpul își *pregătea* primele clipe.

Nu pot să sufăr pozitivismul logic. A socoti metafizica o „maladie a limbajului", produsul unei „sintaxe prost întocmite", se ridică împotriva a tot ce gândesc și simt, împotriva a tot ce sunt.

Totul, chiar și boala, mai degrabă decât *absența* a tot.

22 noiembrie Nu mi-e milă de mine, dar sunt vrednic de milă, roșesc de propriile mele slăbiciuni. Rușinea și deprimarea *fără fraze*.

Sunt uitat, și o merit. Există o limită în apatie. Nu mai cunosc decât două plăceri, nu mai am decât două preocupări: să citesc și să mănânc. Un animal-cititor, un dobitoc priponit de terfeloage.

Cu cât ești mai puțin productiv, cu atât îți e mai drag puținul pe care l-ai făcut. Scriitorii sterili sunt obsedați de operele lor până într-atât că nu înțeleg cum pot ceilalți să facă altceva decât să-i citească și să-i recitească.

„În trupul meu, împlinesc ce lipsește suferințelor lui Cristos." (Sfântul Pavel, Colos. 1, 24)

Ce orgoliu! Mai ceva decât cel al maestrului.

Via negationis...

Să scriu despre tragedia sterilității la scriitori, despre uscăciune la mistici. Lipsa de inspirație în cazul unora, neputința de a se ruga în cazul celorlalți.

În ambele cazuri, absența extazului.

(E-o binecuvântare să fii atins de sterilitate, *dacă nu trebuie să-ți câștigi viața.* Cât ești steril nu-ți consumi substanța, nu te *sărăcești.* E-o stare excelentă, cu condiția să nu perseverezi în ea. Când o faci, ajungi la remușcare și la tragedie.)

Toate gândurile mele privitoare la politică sunt cuprinse în reflecția lui Montesquieu: „Zeii, care au dat celor mai mulți dintre oameni o năzuință molatică, i-au rânduit libertății aproape tot atâtea nenorociri ca și servituții" (*Dialogul dintre Sulla și Eucrate*).

Remușcarea este pentru mine singura modalitate de a ajunge la concentrarea minții. Tot restul e împrăștiere, *neatenție* — acest preambul, după cum spun psihiatrii, al alienării.

„Natura e o casă bântuită de stafii, iar arta o casă ce încearcă să fie bântuită" (Emily Dickinson).

Nu am de gând să fac exegeza surâsului său...

Dată fiind lipsa de ecou a tot ce scriu, n-ar trebui oare să tac și să mă-nchid în mine? Nu, trebuie să continui ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic, trebuie să-mi urmez legea.

Lady Montagu — la șaizeci și opt de ani, nu se mai privise în oglindă de unsprezece ani, de groaza îmbătrânirii.

E în mine ceva dintr-un călugăr și dintr-un estet, fără vreo posibilitate de sinteză, bine înțeles. În fiecare clipă, cineva protestează și se tânguie *în mine*, așteptând să iasă învingător.

Toate nenorocirile mele se trag din faptul că sunt prea atașat de viață. N-am întâlnit pe nimeni s-o iubească atâta cât o iubesc eu.

Câtă vreme n-am atins culmile umilinței și rușinii, n-avem dreptul să abordăm marile probleme.

Calvarul sterilității, al spiritului *mut*.

20 noiembrie 1965

Nu mai vreau să văd pe nimeni, într-atât mi-e rușine de mine. Chiar nu mai știu asupra cui să-mi revărs disprețul, mă aflu mai jos decât aceia care nici nu există pentru mine.

Sunt căutat la telefon și întrebat dacă cunosc un scriitor român cu numele de Mihail Sebastian, a cărui mamă se află la Paris (pentru drepturi în Germania). Am fost *răscolit*. Sebastian, strivit de un camion după Eliberare, tocmai fusese numit atașat cultural la Paris. Ar fi făcut o carieră strălucită, căci greu se poate închipui român mai francez decât el. Ce spirit rafinat; ce om minunat și pustiit! Și e necunoscut. Iar eu care mă plâng cât e ziua de lungă și-mi blestem soarta — ce lecție! Trebuie să ne obișnuim să ne gândim la nedreptățile care-i lovesc pe ceilalți pentru a le putea uita pe ale noastre. N-ar trebui să mă plâng, n-am dreptul; pe de altă parte, nu pot înălța osanale. Trebuie să găsesc tonul potrivit între groază și jubilație.

Potrivit unei legende estone, citată de Grimm, „când oamenii au socotit că sălașul lor e prea strâmt, bătrânul zeu a hotărât să-i risipească pe întreg pământul și să-i dea fiecărui neam propria sa limbă. Prin urmare, a pus pe foc un cazan plin cu apă, poruncind diferitelor neamuri să se apropie pe rând și să-și aleagă sunetele ce le conveneau din gemetele pe care le scotea apa supusă caznei sub capac“ (Max Müller).

Sunt trei luni de când mă îndop cu calmante ca să-mi tratez mațele: sunt literalmente *beat* de infuzii, intoxicat de sedative.

Trupul a profitat de ele; spiritul însă mi-a fost răpus: e amorțit, paralizat de atâtea leacuri potrivnice nevoilor și naturii sale. Cum să scriu, cum să lucrez când am făcut tot ce-mi stă în putință ca să-l domolesc, să-l *calmez*, să-l sterilizez? Fără tutun și cafea, n-aș fi scris nimic poate (oricum, nu în franceză). Or, sunt doi ani de când nu mai fumez și șase luni de când n-am mai pus gura pe cafea. Frunze de coacăze, de rozmarin, de cimbru — pe urmă întregul arsenal al homeopatiei — cum să-ți mai funcționeze creierul cu aceste produse soporifice? Ce scump mă costă sănătatea!

În faptul de a fi neînțeles intră tot atâta orgoliu cât rușine. De aici caracterul echivoc al oricărui eșec. Te umfli în pene pe de o parte; iar pe de alta, îți rumegi umilința. Cât de impure sunt înfrângerile noastre.

Tremurul pe care mi-l dă teama, care e un soi de *inspirație* de-a-ndoaselea și pe care-o prefer neutralității posomorâte în care lâncezesc de obicei.

3 decembrie 1965

Fac corectura la *Tratat* pentru colecția „Idées". Cât mă decepționează cartea asta, în care totuși mi-am pus toate cusururile! O găsesc plicticoasă, plină de lucruri răsuflate, greoaie sub aparența ei de vioiciune, „depășită", prea lirică și supărător de „Spätromantik".

În fond, sunt un romantic întârziat, pe care cinismul îl salvează.

„Simțeam că mor de dorința de a-l vedea pe Dumnezeu și nu știam unde trebuie să caut această viață după care însetam, de nu în moartea însăși." (Tereza de Ávila)

Să te concentrezi, ușor de zis; trebuie să știi însă și *la ce*. Or, nu o știi decât sub imboldul unei pasiuni. Iar pasiunile nu se învață. Problemele da, dar o problemă nu înseamnă nimic.

4 decembrie Aseară, după miezul nopții, făcând corecturile la *Tratat*, fragmentul „Filozofie și prostituție" m-a răscolit cu asupra de măsură. Cauza acestei emoții subite nu era, sigur, textul, ci starea în care mă aflam, ușorul tremur lăuntric ce avea să mă împiedice să dorm.

Ku no shaba ya
Sakura ga sakeba
Saita to te

*

Durere-i lumea toată:
Chiar când e plină de flori.
Ba chiar în ciuda lor.

(*Le Haiku* de Georges Bonneau)

Marele avantaj pe care-l ai ieșind în lume e acela de a-ți spune că ai totul pentru a fi fericit cu condiția să poți fi singur.

Grimod de La Reynière, gastronom, care spunea că dacă Teroarea ar fi continuat, „Franța ar fi uitat până și rețeta tocăniței de pui".

6 decembrie Sunt uluit cât de distructivă carte e *Tratatul*. Îți trebuie mai mult curaj ca s-o citești decât ca să o scrii...

Am fost totdeauna sensibil la prăbușirea celorlalți. Prăbușirea lui d. G. la alegeri[1] m-a afectat întru câtva. Acum câteva zile, era cât pe ce să-i trimit „maxima" lui Lao

[1] La alegerile prezidențiale din 5 și 19 decembrie, Charles de Gaulle a avut șase contracandidați în primul tur, fiind ales apoi cu 54,5% din voturi în dauna lui François Mitterrand. (*N. ed. fr.*)

Zi: „Să te retragi la apogeul meritului și al renumelui este chiar calea către cer" — ca să se aplece în voie asupra ei.

În tot ce-am scris e atâta prost gust! Ar trebui să-mi stăpânesc ieșirile, nu să mă las în voia lor. Dar prostul gust ține de firea mea; să mă lepăd de el înseamnă să mă lepăd de mine.

Am atacat creștinismul în toate cărțile mele. Îmi dau seama însă că nu-l mai urăsc, că nu mai am sentimente *tulburi* în raport cu el, ba chiar am oarecari remușcări că l-am vorbit de rău.

Marea mea slăbiciune este că n-am reușit să nu iau viața în serios.
(= A lua viața în serios — o slăbiciune pe care n-am putut-o evita.)

Terminat corecturile la *Tratat* (pe care l-am scris acum optsprezece ani). La urma urmei, nu-i chiar așa de nul cum credeam când am început să-l recitesc. Nimeni n-o să știe durerile și umilințele din care s-a născut, de vreme ce eu însumi le-am uitat.

Eu, care am făcut elogiul furiei, de câte ori reușesc s-o stăpânesc, mă felicit și-s mulțumit de mine! — Cu excepția sexualității, orice superioritate se reduce, în cazul omului, la o biruință asupra firii.

„Unul dintre cei mai buni poeți ai epocii [Renașterea], cardinalul Bembo, secretar privat al lui Leon al X-lea, își sfătuia un prieten să nu citească epistolele Sfântului Pavel: latina lor era mediocră, iar frecventarea lor risca să-i strice stilul." (Funck-Brentano, *Renașterea*, p. 89)

„... *frivola* mea patrie" (Voltaire)
Adjectivul acesta se potrivește de minune Franței.

Într-o scrisoare din 22 octombrie 1782, adresată unui anume Le Noir, marchizul de Sade spune: „Erori de genul

celor pe care le săvârșesc nu vin dintr-o imaginație prea aprinsă, ci dintr-un temperament vlăguit."

Marchizul era închis pe atunci în donjonul Vincennes.

Vei fi singur în raclă — titlul unui roman de serie neagră.

E ciudat cât ne place macabrul și cum dăm înapoi în fața tragicului. (Macabrul este forma *grotescă* a tragicului.)

Admiratorul, chiar când e al nostru, e totdeauna detestabil. Nu știi cum să reacționezi față de el: să ți-l apropii ori să-l îndepărtezi? Partea proastă e că nu poți să-i porți pică. Dar mai degrabă decât să ne descotorosim de el, să așteptăm să-și răcească entuziasmul.

În venele noastre curge sânge de maimuță. Trebuie să ne obișnuim cu acest gând ca să nu înnebunim din pricina lui.

Starea pe care o înțeleg cel mai bine e deprimarea care îndeamnă la rugăciune, dar care nu depășește stadiul de veleitate — e ceea ce am putea numi probabilitatea improbabilă a rugăciunii...

Anxietatea e semn de viață; ea ne face să dăinuim în timp; ne îngăduie să ne afirmăm în cadrul lui. A ne sustrage ei, a o izgoni din conștiință înseamnă să ne lipsim de cel mai bun auxiliar pe care-l avem în ciocnirile zilnice.

Mi se solicită o notă autobiografică pentru un dicționar american de autori. Nu mă pot hotărî s-o scriu. Mi-e groază să mă gândesc la mine în chip de autor, nu mă simt scriitor, și de altminteri nici nu sunt. Ideea de a vorbi despre „opera" mea îmi face greață. Nu poate exista dezgust mai mare față de ceea ce faci și de ceea ce ești.

Sunt aidoma acelui nebun care la toate întrebările ce i se adresau răspundea: „Ich will mein Ruhe haben" (vreau să fiu lăsat în pace). Era la cursul de psihiatrie al lui Bonhoffen (?), la Berlin, la spitalul Caritas.

Nu-mi plac decât scriitorii cu toane, fiindcă citindu-i le auzi respirația și-aproape că-i *vezi*. Te pot scoate din sărite; în schimb, nu te plictisesc niciodată.

12 decembrie Concert Varèse, la Gaveau[1].

Muzică ce prefigurează și comentează „epoca atomică". Admirabilă viziune a sfârșitului de lume. Arta, nu filozofia, e aceea care *simte* amenințările ce planează asupra speciei noastre. Aidoma speciei, nici ea (arta) nu pare să se bucure de-un viitor trandafiriu. De altminteri, în halul în care a ajuns, cum ar putea oare să *evolueze*? Către ce? Rămâne, ca soluție, doar *explozia*.

Trăiesc ceasuri, ba chiar zile de ușoară euforie. Ele trec între gând și absența gândului. Te obișnuiești cu toate, suporți orice și, minune!, te suporți pe tine, nu mai încerci dezgustul pentru ceea ce ești.

Vioara (ca și sonetul) aparține trecutului. Acum este la loc de cinste periferia orchestrei de odinioară: toba, trompeta etc.

Pentru sentimente subterane e nevoie de instrumente pe măsură.

14 decembrie Avantajul de a asculta o lucrare fără să participi la ea este că-i poți studia la rece arhitectura. Aseară, absolut incapabil să simt ceva, am urmărit *Mesia* ca și cum ar fi fost vorba de o construcție formală. Așa ar trebui citite anumite opere, sau mai degrabă recitite ca să vedem dacă întâia oară n-am fost induși în eroare de emoție.

Sfințenie și exhibiționism. Stâlpnicii. Scriitorul este un stâlpnic *mirean*.

---

[1] Edgar Varèse (1885–1965), compozitor francez, naturalizat american, autorul unei muzici experimentale care a adus înnoiri în ritm și timbru. Concertul din 1965 de la sala Gaveau, pregătit pentru aniversarea sa, s-a desfășurat după moartea lui (noiembrie 1965) la New York. (*N. t.*)

Obsedat cum sunt de Destin, mă simt mai aproape de Antichitate decât de creștinism (din care nu accept decât ideea păcatului originar).

H. M. despre mescalină. Câte cărți a scris despre asta, patru, cinci, șase? Se impune aici vorba lui Voltaire: „Cheia plictisului e să vrei să spui tot."

Când nu atac, adorm.

„Genul" meu: gândire obsesivă — stil acrobatic.

„A te *pierde* în Dumnezeu" — nu cunosc expresie mai frumoasă.

Anxietatea nu e altceva decât rumegarea viitorului.
(Anxietatea nu e altceva decât spiritul ațintit asupra viitorului.)

Trebuie să mă lepăd de lâncezeala mortală în care am căzut.

În ciuda groazei pe care mi-o inspiră oamenii, mă resemnez cu greu să nu însemn nimic pentru ei. Atare inconsecvență mă face să sufăr și mă umilește.

Senzația că nu am spus totul se izbește în fiecare clipă de senzația că nu mai e nimic de spus. Iar ceea ce rezultă de aici este tocmai nimicul.

Fără certitudinea absolută a zădărniciei universale nu știu cum aș reuși să supraviețuiesc anumitor accese de rușine provocate de irosirea a ceea ce s-ar putea numi *talentele* mele.

„Ich habe genug" — cantata pe care am ascultat-o deunăzi la G. M. m-a răscolit profund, mai cu seamă sfârșitul cu acel aer de voioșie din *„Ich freue mich auf meinen Tod"*.

Schopenhauer avea oroare de zgomote, mai ales de pocnetele de bici din stradă.

Pizmuia liliecii pentru că-și pot astupa ermetic urechile.

...Pe cine n-ar fi pizmuit în zilele noastre?

20 dec. Problema cea mai importantă pentru mine a fost întotdeauna problema faptei; e însăși problema abulicului. Lucrul acesta atât de simplu — a făptui — este pentru ei un mister, o realitate inaccesibilă. Sunt așadar preocupați de ea, nu fără a trezi uimirea celor ce-i privesc. Căci ce rost să aibă oare ființele astea care consacră mai multă *energie* gândului despre faptă decât faptei înseși?

În cartea lui Alan Wood despre Bertrand Russell, găsesc următoarele: „Bertrand Russell was a child who began asking questions, as soon as he could speak — in fact, three days after he was born, his mother wrote « He lifts his head and looks about in a very energetic way ».“[1]

Când vrei cu orice preț să ai umor, cazi inevitabil în nerozie.

25 dec. Crăciunul Fericirea, așa cum o înțeleg eu: să umblu la țară și să privesc, *atât*, să mă istovesc în percepția pură.

26 dec. Am umblat astăzi cinci ore fără oprire de-a lungul Oisei.

Există doar o singură terapie pentru bolile spiritului: oboseala fizică, *mișcarea.*

28 dec. În ultima vreme, mi-am petrecut timpul citind despre budismul zen până la saturație. Iar acum, după ispita înțelepciunii, din nou dezgust față de ea: cad înapoi în mine însumi. Din fericire. Căci înțelepciunea nu e calea mea.

---

[1] „Bertrand Russell a fost un copil care a început să pună întrebări de cum a deschis gura — de fapt, la trei zile după nașterea sa, mama lui a scris: « Înalță capul și privește în jur cu multă energie ».“ (*N. t.*)

Sunt uluit câtă ambiție constat în jurul meu. De ce or da din coate toți oamenii ăștia? Aș putea găsi o explicație oarecare, dar renunț. Dorința *la altul* mă lasă mut.

Explozii de mânie am cu carul. Dar nu-mi pot provoca *pasiunea.*

Îmi vine ușor să reiau în fiecare zi contactul cu lucrurile, nu însă și cu ființele! Ființele îmi provoacă teamă, nu știu *unde* să le întâlnesc, la ce nivel să mă înalț sau să cobor ca să fiu pe același plan cu ele.

28 dec. Noaptea trecută, îmi spuneam că din decăderea la care am ajuns nu m-ar putea scoate decât o operă care să fie un țipăt și o răscumpărare, un alt *Tratat*, însă *fără lirism.*

E. nu știa ce-i frica (nici pudoarea). A înnebunit.

Nimic nu-i mai *morbid* decât excesul și mai ales *absența* fricii. Numai un dezechilibrat tremură prea mult — sau deloc.

Pauzele, lacunele instinctului de conservare țin întotdeauna de o *incertitudine* organică.

Totul e nimic, desigur; dar noi înșine nu putem fi nimic pentru noi; nu ne putem include în nimicnicia universală. *Eul* supraviețuiește propriilor sale certitudini, eul *se încăpățânează.*

Invidia e sentimentul cel mai josnic, deci cel mai *natural.*

Se spune în *Povestirile hasidice* (Buber) că marele Maggid, Dov Baer Merritrsch, „devenind destul de cunoscut în lume, Maggid-ul se puse pe rugăciuni, implorându-l pe Dumnezeu să-i dezvăluie păcatul de care se făcuse vinovat".

Cel mai mare păcat din lume este indiscreția! A binevoitorilor, a celor care ne iubesc.

(Sfântă Indiferență, unde ești?)

31 decembrie Nu pot să scriu decât despre ce simt; or, în prezent, nu simt *nimic*.

Am încetat să „produc" pentru o vreme. Încerc să nu mă amărăsc (și nici să nu mă împăunez). Cum de m-am putut lega de scris până într-atât? Degeaba, sterilitatea mea de acum e pentru mine o experiență dureroasă. M-am târât luni de-a rândul cu această silă, cu această neputință înmărmurită în fața foii albe! — Ce-mi va aduce 1966? Voi scăpa oare de apatie? Am petrecut un an de om pe jumătate mort. O să renasc în sfârșit? N-am nici măcar puterea să fiu trist. Or, tristețea a fost orgoliul vieții mele. Ce voi deveni oare, o, zei?

Ceea ce mă paralizează este că toți oamenii mi se par naivi, inclusiv marile spirite. Sunt uluit să constat în ce măsură Nietzsche îmi apare — în ciuda strălucirii sale, sau mai degrabă tocmai datorită ei — de o ardoare juvenilă care te face să zâmbești.

Mă simt mult mai aproape de un Pascal și mai cu seamă de un Marc Aureliu. Nu-i nimic de făcut: devin mai copt.

La prețul de vânzare se adaugă 2%,
reprezentând valoarea timbrului
literar ce se virează
Uniunii Scriitorilor din România,
Cont nr. RO92 RNCB 5010 0000 0171 0001,
B.C.R. Filiala sector 1, București

Tehnoredactor
DOINA ELENA PODARU

Corector
IOANA CUCU

Apărut 2010
BUCUREȘTI – ROMÂNIA

Lucrare executată la
„PRO EDITURĂ ȘI TIPOGRAFIE"

Vreme de cincisprezece ani (1957–1972), Cioran a umplut treizeci și patru de caiete cu însemnări. Ele au fost găsite după moartea autorului de Simone Boué, prietena sa de o viață, și au fost publicate, în 1997, la Gallimard. Nu avem de-a face cu un jurnal propriu-zis, deși numeroase însemnări sunt datate. Ne găsim mai degrabă în fața unui „laborator" de încercări pentru cărți ulterioare. Oricum, se regăsesc în aceste *Caiete* toate obsesiile și toate imprecațiile lui Cioran, toate furiile și toate regretele sale, exprimate într-un stil a cărui exactitate nu e cu nimic mai prejos de aceea pe care o cunoaștem din eseuri și din aforisme. Câteva „personaje" revin frecvent în însemnări: Ionesco, Michaux, Beckett sau Noica îl determină adesea pe mizantrop să-și dezvăluie nebănuitele resurse de prietenie; altele, anonime sau desemnate doar prin inițiale, îi provoacă obișnuitele răbufniri de sarcasm. Nu altă voce răzbate, așadar, din aceste *Caiete,* ci modulațiile glasului inconfundabil al ultimului moralist al veacului trecut.
Ediția Humanitas a *Caietelor* lui Cioran apare în trei volume.

ISBN 978-973-50-2654-7
ISBN 978-973-50-2655-4